

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YENİÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI

**HURUFÂT DEFTERLERİNE GÖRE KOSOVA
VİLÂYETİ
(XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hadi TAÇ
HAZIRLAYAN

Doç. Dr. Vehbi GÜNAY
DANIŞMAN

İZMİR 2012

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YENİÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI

**HURUFÂT DEFTERLERİNE GÖRE KOSOVA
VİLÂYETİ
(XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hadi TAÇ
HAZIRLAYAN

Doç. Dr. Vehbi GÜNAY
DANIŞMAN

İZMİR 2012

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **Hurufât Defterlerine Göre Kosova Vilâyeti (XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı)** adlı yüksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Hâdi TAÇ

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **21/06/2012** tarih ve **17/09** sayılı kararı ile oluşturulan jüri **Tarih (Yeniçağ Tarihi)** anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi **Hâdi TAÇ**'ın aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı **11/07/2012** günü saat **10:30**'da **60 dakika** süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı / ~~başarısız~~ / ~~düzeltilmesi gerekli~~ olduğuna oybirliğiyle / ~~oyçokluğuyla~~ karar vermiştir.

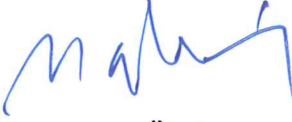
BAŞKAN

Doç. Dr. Vehbi GÜNAY

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. M. Akif ERDOĞRU

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Turan GÖKÇE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

**Tezin Türkçe Başlığı: Hurufât Defterlerine Göre Kosova Vilâyeti
(XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı)**

**Tezin İngilizce Başlığı: Kosovo Province According to the Hurufât Registers
(Second Half of the 18th Century)**

-
- * 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır.
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin E.Ü.Lisansüstü eğitim öğretim yönetmeliğinin 17(2) maddesi gereğince **anabilim dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
I. Bölüm	
OSMANLI İDARESİNDE KOSOVA	1
1.1. Kısa Tarihçe	1
1.2. İdari Yapı	7
II. Bölüm	
KAYNAKLARA DAİR; HURUFÂT DEFTERLERİ	9
2.1. Hurufât Defterleri ve Tarihî Kaynak Olarak Önemi	9
2.2. Rumeli Hurufât Defterleri	10
2.3. Kosova İle İlgili Hurufât Kayıtları	11
III. Bölüm	
KOSOVA'DAKİ KAZA VE VAKIF GÖREVLİLERİ	14
3.1. Vakıf Çalışanlarının Atanmasında Etkili Olan Görevliler	15
3.2. Vakıf Yöneticileri	17
3.3. Dinî Hizmetlerde Çalışanlar	18
3.4. Eğitimle İlgili Görevliler	21
IV. Bölüm	
HURUFÂT DEFTERLERİNE GÖRE KOSOVA VİLÂYETİ	23
4.1. ÜSKÜP	23
4.1.1. Merkez	23
4.1.2. Kısa Tarihçe	23
4.1.3. Nüfus	24
4.1.4. Câmi ve Mescitler	28
4.1.5. Esnaf Teşkilâtı	67
4.1.6. Vakıflar	69

4.1.7. Mektepler	74
4.1.8. Tekke, Zaviye ve Türbeler	76
4.1.9. Nahiye ve Köyler	80
4.2. KALKANDELEN	85
4.2.1. Merkez	85
4.2.2. Kısa Tarihçe	85
4.2.3. Nüfus	85
4.2.4. Câmi ve Mescitler	89
4.2.5. Mektepler	100
4.2.6. Nahiye ve Köyler	101
4.3. KRATOVA	104
4.3.1. Merkez	104
4.3.2. Kısa Tarihçe	104
4.3.3. Nüfus	105
4.3.4. Câmi ve Mescitler	107
4.3.5. Mektep	109
4.3.6. Nahiye ve Köyler	110
4.4. İŞTİP	116
4.4.1. Merkez	116
4.4.2. Kısa Tarihçe	116
4.4.3. Nüfus	117
4.4.4. Câmi ve Mescitler	120
4.4.5. Mektep ve Medreseler	128
4.4.6. Türbe ve Zaviye	130
4.4.7. Nahiye ve Köyler	131
4.5. PRİŞTİNE	137
4.5.1. Merkez	137
4.5.2. Kısa Tarihçe	137
4.5.3. Nüfus	138

4.5.4. Câmi ve Mescitler	142
4.5.5. Mektepler	158
4.5.6. Nahiye ve Köyler	160
4.6. VULÇITRİN	164
4.6.1. Merkez	164
4.6.2. Kısa Tarihçe	164
4.6.3. Nüfus	165
4.6.4. Câmi ve Mescitler	167
4.6.5. Mektepler	170
4.6.6. Nahiye ve Köyler	171
4.7. İPEK	174
4.7.1. Merkez	174
4.7.2. Kısa Tarihçe	174
4.7.3. Nüfus	175
4.7.4. Câmi ve Mescitler	178
4.7.5. Mektep, Medrese ve Kütüphaneler	197
4.7.6. Çeşmeler/Hayır Eserleri	203
4.7.7. Tekkeler	205
4.7.8. Nahiye ve Köyler	206
4.8. PRİZREN	210
4.8.1. Merkez	210
4.8.2. Kısa Tarihçe	211
4.8.3. Nüfus	212
4.8.4. Câmi ve Mescitler	217
4.8.5. Mektep ve Medreseler	264
4.8.6. Hayır Eserleri	268
4.8.7. Tekke, Zaviye ve Türbeler	271
4.8.8. Vakıflar	274
4.8.9. Nahiyeler ve Köyler	278

4.9. YAKOVA	295
4.9.1. Merkez	295
4.9.2. Kısa Tarihçe	295
4.9.3. Nüfus	295
4.9.4. Câmi ve Mescitler	298
4.9.5. Mektep	306
4.9.5. Nahiye ve Köyler	307
4.10. YENİ PAZAR	310
4.10.1. Merkez	310
4.10.2. Kısa Tarihçe	310
4.10.3. Nüfus	311
4.10.4. Câmi ve Mescitler	314
4.10.5. Mektepler	326
4.11. TAŞLICA	327
4.11.1. Merkez	327
4.11.2. Kısa Tarihçe	327
4.11.3. Nüfus	328
4.11.4. Câmi ve Mescitler	331
4.11.5. Mektep ve Medreseler	339
4.11.6. Nahiye ve Köyler	340
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	347
KAYNAKÇA	352
ÖZGEÇMİŞ	366
ÖZET	367
ABSTRACT	368
EKLER	
Defterin Görünümü	
Harita	

ÖNSÖZ

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı Devleti, bu coğrafyadaki milletleri uzun yıllar bir arada tutmayı başarmıştır. Devletlerin uzun ömürlü olmalarında askeri nedenler dışında, sosyal ve kültürel gelişmeler ile eğitim ve öğretim alanında yapmış olduğu hizmetler de önemlidir. Bu politikayı benimsemiş olan Osmanlı Devleti yönetiminde bulunan en küçük birimlere kadar her bölgede câmi, mescit, hamam gibi sosyal tesisler ile birlikte mektep, medrese, tekke ve zaviye gibi eğitim kurumları inşa ettirmiştir. Böylece bölgeler şenlendirilmiş ve Türklük-İslamlık yayılmıştır. Bunu iskân metodu olarak benimsemiş ve devlet politikası haline getirmiş olan Osmanlı Devleti, bu kurumları da kayıt altına almayı ihmâl etmemiştir. Bu bilgilere “*Hurufât Defterleri*” sayesinde ulaşmamız mümkündür.

Yaşadığım bölge olan Kosova'nın konu olarak hazırlanmasındaki amaç, yeni kurulmuş olan Kosova Devleti'nin tarihi hakkında daha detaylı bilgileri farklı kaynaklar vasıtasıyla gün ışığına çıkarmaktır. Kosova üzerine bu dönemle ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar olsa dahi şimdiye kadar Hurufât Defterlerine dayalı bir inceleme yapılmamıştır. Bu yüzden ana kaynak olarak Hurufât Defterleri seçilmiştir. Yapmış olduğum çalışma sonucunda günümüzde mevcut olan ve olmayan Osmanlı Devleti yapıları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bu çalışma ile Kosova'da görev yapmış olan “kadı” ve “naib”lerin de isimleri ve atama yılları tespit edilmiştir.

Araştırma sırasında Kosova ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunlar mimari, dinî yapıların incelendiği ve sosyo-ekonomik durumun ele alındığı kaynaklardır. Bu konularda merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eseri dışında fazla çalışma yapılmamış olmasından dolayı bazı yapılar hakkında geniş bilgiler verilememiştir.

Tez, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Osmanlı Devleti döneminde Kosova Vilâyeti, ikinci bölümde; Hurufât Defterleri, Rumeli Hurufât Defterleri ve Kosova ile ilgili Hurufât kayıtları, üçüncü bölümde; Kosova'daki kazâ ve vakıf görevlileri, dördüncü bölümde de; Hurufât Defterlerine göre Kosova Vilâyetinde bulunan yapılar ve atamalar hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmam sırasında her konuda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Vehbi GÜNEY'a, belgelerin temininde gösterdikleri anlayıştan dolayı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, maddi ve manevî yardımlarından dolayı aileme ve beni destekleyen müstakbel nişanlım Yağmur FIRAT'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hâdi TA

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bil.	: Bilimler
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cm.	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
Ens.	: Enstitü
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
HD.	: Hurufât Defteri
İA.	: İslam Ansiklopedisi
km.	: Kilometre
M.	: Milâdî
m.	: Metre
s.	: Sayfa
Sos.	: Sosyal
VGM.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
TDVİA.	: Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

GİRİŞ

Yapmış olduğumuz çalışma ile Kosova'da bulunan ve günümüzde mevcut olmayan yapılar ve XVIII. yy.'ın ikinci yarısında bu yapılarda görev yapmış olan kişiler tespit edilmiştir. Hurufât Defterlerinde bulunan bilgiler sayesinde hem bu konular hakkında hem de devletin otoritesi ve işleyiş düzeni hakkında bilgi verebilmekteyiz. Defterler ayrıca işsiz kalan insanların vakıfları ekmek kapısı olarak gördüklerini de ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bir görevlinin ölümünün ardından erkek evladı olmadığı zaman başka birinin atanması, vakıf görevlisi olmak isteyenler arasında çekişmelere neden olmuştur. Bu durum da halkın yaşadığı ekonomik sorunların bir göstergesi niteliğindedir. Ayrıca yaşlı olduğu için ve görevini gerektiği gibi yerine getiremediğinden dolayı bazı atamaların da gerçekleştiği görülmüştür.

Yapılan çalışma sırasında takip edilen yöntem; transkriptin yapılmasından sonra kazâlarda bulunan yapılar ilk önce tespit edilip bunlar hakkında günümüz kaynaklardan yararlanılarak bilgi verilmiştir. Daha sonra yapılan atamalar tarih sırasına göre düzenlenmiş ve tablo şeklinde sunulmuştur. Her atamanın ardından, atamanın gerçekleşmesini sağlayan kadı veya naibin ismi kaydedilmiş olduğundan bunların da yılına göre sıralaması yapıp her bölge için tablo şeklinde kadı ve naip isimleri verilmiştir. Günümüz kaynaklarında ismi bulunmayan yapılar hakkında ise Hurufât Defterlerinde verilen bilgiler ışığında nerede bulunduğu, kim tarafından yapıldığı belirtilmiştir.

Daha önce yapılmış olan çalışmalarda yapılan atamalar cümle içinde belirtilmiş tabloya başvurulmamıştı. Çalışmayı yaparken tablo şeklinde isimlerin daha kolay anlaşılacağı düşünüldüğü için tablolar eklenmiş ve atamalarda yıllara göre sıralanmıştır.

Bu çalışmada Hurufât Defterleri esas alınarak Osmanlı döneminde Kosova Vilâyetinde bulunan kazâların kent dokusu, buradaki idari yapılanma ve çalışan görevliler hakkında bilgi verilmiştir.

I. BÖLÜM

1. OSMANLI İDARESİNDE KOSOVA

1.1. KISA TARİHÇE

'Kosova' (قوصوه) kelimesinin Slav, Bulgar ve Çek dillerinde "karatavuk" manasındaki kos (قوص) 'tan geldiği ileri sürülür. Osmanlı kaynaklarında bazen "kef" harfiyle "Kösova" (كوسوه) şeklinde de yazılmıştır. Bu nedenle kelimenin aslının Kosa, Köse-ova vb. kelimelerinden geldiğine dair rivayetler de mevcuttur. Aşıkpaşazâde'nin Târihi'nde, Neşri'nin Kitab-ı Cihannümâ'sında ve Hoca Sâdeddin Efendi'nin Tâcü't-tevârih'inde "Kûsova" şeklinde kayıtlıdır. Balkan yarımadasında meşhur bir ovanın adı olan Kosova, XIX. yüzyılın sonlarına doğru başşehir Üsküp olan Osmanlı Devleti'nin idari yapısı içerisinde yer alan bir vilâyettir.

Kosova ovası, Balkan yarımadasının ortasında kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanır ve 502 km.²'lik bir alanı kapsar¹. Joseph von Hammer, Kosova'yı "*uzunluğu yirmi bin, eni beş bin adımdır, ortasından küçük bir ırmak geçer ve etrafında ovaya hâkim az yüksek dağlar vardır*" şeklinde tasvir etmektedir².

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yüzyıl sonra, Rumeli'deki Priştine ve İşkodra yönlerine doğru ilerleyişe hız verilmiştir. Bu dönemde Bosna kralı Tvartko ile Sırp despotu Lazar, güneyden gelmekte olan Türklere karşı bir ittifak hazırlığındaydı. Bunlar, yapacakları taarruzu Osmanlıların başka tarafta meşgul oldukları bir zamanda gerçekleştirmek istiyorlardı; bunun için de Karamanoğulları ile anlaşmışlardı. Ancak durumu öğrenen Osmanlı hükümdarı Sultan I. Murad, Karamanoğlu Beyliği'ni sulha mecbur ettikten sonra onun müttefiki olan Bosna kralının topraklarına da uç kumandanı Şahin Paşa kumandasında yirmi bin kişilik büyük bir akıncı kuvveti gönderdi. Zamanında haber alınan bu taarruz Topliça (Toplitsa) nehri vadisinde ve Ploşnik mevkiinde Sırp despotuyla Bosna kralının otuz bin kişilik kuvvetleri tarafından karşılanarak bozguna uğrattıldı (1387). Bu mağlubiyet zaten gizlice hazırlanmakta olan Hırvat, Leh, Macar ve bütün Balkan kral ve prenslerini Osmanlılar aleyhine harekete

¹ Münir Aktepe, "Kosova", *TDVİA.*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 216.

² Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Çev. Mehmed Ata, C. I, İstanbul 1329, s. 249.

teşvik etmiştir. Bu ittifakın oluşmasına Lazar ile Tvartko ve Arnavut prensi Jorj Kastriyota önyak olmuşlardı; bunlar Bulgar, Arnavut ve küçük Sırp prensleri ile de anlaşmışlar ve Ulah (Eflâk) prensi de muharebeye katılacağına dair söz vermişti¹.

Bu ittifaktan haberdar olan Sultan I. Murad'ın emriyle Çandarlı Ali Paşa, Tuna sahillerine kadar olan bölgeyi vurmuş ve Bulgarları bu ittifakın dışına itmişti².

1389 yılına gelindiğinde Sultan I. Murad, yanında oğulları Kütahya ve Hamidili sancaklarının beyi Şehzâde Bâyezid ve Karesi Sancak beyi Yakup Çelebi ile birlikte Anadolu beyliklerinden ve Rumeli'deki müttefiki bulunan Hıristiyan prensliklerinden toplamış olduğu büyük bir kuvvet ile Sofya, Köstendil, Kratova yoluyla Sırbistan üzerine yürüdü³.

Büyük bir müttefik ordusunun, Gilan kazasının yer aldığı Morova civarında savaşa hazır olduğu haberi üzerine, Sultan I. Murad ordusuyla bu bölgeye geldi. Morava sahrasındaki "Novo Brdo" Türklerin "Kosova" dedikleri kasabacığa yakın bir bölgeye gelerek kente ve ovaya hâkim tepeye otağını kurdu⁴.

Sırp ve batı kaynaklarına göre 15 Haziran 1389, Türk kaynaklarına göre ise 10 Ağustos 1389 yılında (16 Şaban 791)⁵ gerçekleşen "Kosova Muharebesi" kazanıldıktan sonra, Kaçanik (Orhaniye) derbendinin girişinden Mitroviça kasabasına kadar uzanan büyük vadiye o tarihten itibaren "Kosova" adı verilmiştir⁶.

I. Murad'ın savaş sırasında öldürülmesi üzerine padişahın iç organları şehit olduğu yere gömüldü ve buraya "Meşhed-i Hüdâvendigâr" adı verildi. Yıldırım Bâyezid, yeni Sırp kralı Stefan'a kendisine bağlılık yemini ettirerek Güney Kosova yöresini uç beyi Paşa Yiğit'in idaresine verip Anadolu'ya döndü. O sırada burası Üsküp sancağına bağlıydı. Kosova topraklarının büyük bir bölümünü elinde tutan Vuk Brankoviç 1392'de Üsküp'ü Osmanlılara bırakmak zorunda kaldı. Vuk Brankoviç'in I. Bâyezid'e karşı muhalif bir tavır içine girmesi üzerine 1396'da toprakları elinden alındı

---

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1988, s. 219.

² Yusuf Halaçoğlu, "Kosova Savaşı", *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 29.

³ Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, *Âşık Paşazade Osmanoğulları'nın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 124.

⁴ Münir Aktepe, *a.g.m.*, s. 871.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 222.

⁶ Ahmet Ağrakça, "Birinci Kosova Savaşı İle İlgili Kaynaklar", *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 21-27; İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, İstanbul 1971, s. 80.

ve Sırp kralı Stefan'a verildi. Birkaç yıl sonra bu topraklar Vuk'un oğullarına iade edildi ve Osmanlı etkisi daha kuvvetli şekilde yerleşti.

Bu zafer Osmanlı Devleti'nin Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Bosna-Hersek'e doğru ilerleyişlerinin başlangıcı olmuştur. Kosova Savaşı'ndan sonra Tuna Nehri'nin güneyinde Macarlar dışında Osmanlı Devleti'ne karşı koyabilecek önemli bir güç kalmamıştır¹.

Fetret devrinde (1402-1413) Kosova bölgesi bir süre için Osmanlı Devleti nüfuzundan çıktı; bu durum 1439'a kadar sürdü. Bu tarihte Semendire'nin zaptıyla bütün Sırbistan doğrudan Osmanlı Devleti hâkimiyetine girince Kosova da Osmanlı topraklarına katıldı².

1448 senesinde Kosova ovası ikinci kez bir muharebeye sahne oldu. Osmanlı Devleti hükümeti İskender Bey'in ayaklandığı Arnavutlar ile uğraşırken, Varna mağlubiyetinin lekesini silmek isteyen Hunyadi, 30-35.000 kişilik ordusuyla Sırbistan'ı işgal etti. Muharebe, 18 Şaban 852 (17 Ekim 1448) tarihinde başladı. İlk gün Macar süvarilerinin hücumu gerçekleşti. Her iki taraf birbirinin gücünü anlamaya yönelik çarpışmalarda bulundu. Savaşın ikinci günü Eflâk kuvvetlerinin Hunyadi'nin birliklerinden ayrılması ile Macar ordusu sarsıldı. Üçüncü günü Macar ordusundan eser kalmamıştı³. Savaşa bizzat katılmış olan Aşıkpaşazâde fazla ayrıntı vermemekle birlikte iki günlük muharebede Macar ordusunun önemli kumandanlarının savaş meydanında kaldığını, çoğunun esir alındığını ve Hünyadi'nin kaçtığını belirtir⁴. Bu savaşta tarafsız kaldıkları için Sırp'ların elindeki topraklara dokunulmadı. Bu sebeple Kosova sahrasının kuzey sınırlarını teşkil eden Vulçitrın yöresi Sırp'ların elinde kaldı. 1455'te Fatih Sultan Mehmed Novobırdo, Trepça, Lap vadisini ele geçirdi; Kosova'nın diğer bazı kasabaları da alındı. Böylece Kosova'nın tamamı Osmanlı idaresi altına girmiş oldu.

XV. yüzyıl ortalarından itibaren önemli olaylara sahne olan Kosova sahrasının Fatih Sultan Mehmed devri sonlarında düzenlenen tahrir defterlerine göre (880/1475) Rumeli beylerbeyliğine bağlı Vulçitrın ve Üsküp sancakları dâhilinde kaldığı ve çeşitli

---

¹ Feridun M. Emecen, "I. Kosova Savaşı'nın Balkan Tarihi Bakımından Önemi", *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 36; Mehmed İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, Ed. G. Eren, C. IX, Ankara 2002, s. 157.

² Münir Aktepe, *a.g.m.*, s. 217.

³ Feridun Emecen, "Kosova Savaşları", *TDVİA.*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 223.

⁴ Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 179.

nahiyelere ayrıldığı anlaşılmaktadır. II. Bâyezid zamanına ait 892 (1487) tarihli defterde ise Vulçitrın'ın sancak merkezi olduğu ve Kosova bölgesinin önemli bir kısmının bu sancak dâhilinde kaldığı görülmektedir¹.

Kosova sahrası, Osmanlı hâkimiyetine geçişinden yaklaşık iki buçuk asır sonra kısa bir süre için Avusturya istilasına maruz kaldı. 1683 Viyana bozgunu üzerine Macaristan'ı işgal eden Avusturya ordusu 1688-1689'da Balkanlar'a girmiş ve Sırpların da yardımıyla Kosova ovasını zapt etmişti. Avusturyalılar, Kumanova merkez olmak üzere burada bir Sırp krallığı kurma girişiminde bulunmuşlarsa da bu topraklar, çok geçmeden Mora seraskeri Koca Halil Paşa ve Kırım Hanı Selim Giray'ın Avusturyalılara karşı kazandıkları zaferle tekrar Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir (1690). Bu olaylardan bir süre sonra Buşatlı bir Arnavut aileye mensup olan İşkodra mutasarrıfı Kara Mahmud Paşa devlete karşı gelip, Kosova'da bazı idari işlere müdahale etmeye başlamıştı. 1786'da I. Abdülhamid tarafından "fermanlı" ilan edilen Mahmud Paşa, üzerine gönderilen hükümet görevlilerini Kosova'da yendi. Sultan III. Selim onu vezirlik rütbesiyle Yenipazar sancağı seraskerliğine getirerek isyanı önledi². Kosova sahrası, bu olaydan kırk yıl kadar sonra aynı aileden İşkodra Valisi Mustafa Paşa ile hükümet kuvvetlerinin tekrar çarpışmasına sahne oldu. 1828-1829 yıllarında 15.000 askerle Kosova sahrasına gelen Mustafa Paşa hükümet kuvvetlerini yendi, fakat Kosovalıların kendisini desteklememesi üzerine Kaçanik ve Üsküp taraflarına çekilmek zorunda kaldı, yenilgiye uğrayınca da Arnavutluk'a kaçtı³.

Birkaç defa daha isyancılarla devlet kuvvetlerinin çarpışma sahası olan Kosova, Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilânı üzerine idari bakımdan yeni bir statüye bağlandı. Büyük devletlerin müdahalesiyle yapılan ıslahat girişimleri sırasında 93 Harbi öncesinde merkezi Sofya olmak üzere Niş ve Priştine yöresini içine alan bir "Kosova Vilâyeti" teşkil edildi. Savaştan sonra vilayet merkezi Priştine'ye nakledildi⁴.

Kosova Vilâyeti, Ayastefanos Antlaşması'nın (1878) 15. maddesi gereğince çoğu yerli halktan oluşan özel komisyonlarla yönetilecekti. Bu komisyonların vereceği

¹ Münir Aktepe, *a.g.m.*, s. 217.

² Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. IV, İstanbul 1309 (1891/92), s. 95-101.

³ Mucize Ünlü, *Kosova Vilâyetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1877-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2002, s. 11-19.

⁴ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-âlâm*, C. V, Ankara 1996, s. 3746-3748.

karar uygulanmadan önce Osmanlı Devleti'ne arz edilecek, Osmanlı Devleti de Rusya ile görüştüğten sonra yürürlüğe girecekti. Ancak Ayastefanos Antlaşması'nı düzelten Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine göre bu idare sisteminde değişiklik yapılmış, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile değil Doğu Rumeli için kurulan Avrupa komisyonu ile istişare etmesi esası getirilmiştir. Öte yandan aynı antlaşmanın 25. maddesine göre Kosova vilayetinin Yeni Pazar sancağı idaresi Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Fakat yeni idare usulünün uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve güvenliği sağlamak amacıyla Avusturya, adı geçen sancağın her tarafında asker bulundurma, askeri ve ticari yolları yapma yetkisini eline geçirmişti. Bununla birlikte Bosna-Hersek'i ilhak eden Avusturya, Yeni Pazar sancağının her tarafını değil sadece Bosna sınırında yeni kurulmuş olan Taşlıca sancağını işgal edebilmiştir. Bundan başka Gusinye ve Plav gibi yerlerin de aynı antlaşma gereğince Karadağ'a terki Kosova'da mahalli direnişlere yol açtı¹. Osmanlı Devleti, antlaşma hükümlerini yerine getiremedi. Bir yandan direnişçilere karşı asker sevk edilirken bir yandan da aynı vilayet dâhilinde Arnavutların hukukunu müdafaa maksadıyla İttihad Kongresi (Lidhja Shqiptare e Prizrenit) adı altında daha antlaşmanın akdinden önce bir birlik oluşturulmuştu. İlk toplantısını 1878'de Prizren'de yapan cemiyet mensuplarının hazırladığı esaslara göre Kosova, merkezi Manastır olmak üzere "tevhid-i vilâyet" adı altında imtiyazlı statüde yeniden kurulacak ve başına Gazi Ahmed Muhtar Paşa getirilecekti. Berlin Antlaşması'ndan sonra tevhid-i vilayet taraftarları özellikle Manastır civarında faaliyetlerini daha da artırınca Priştine mevki kumandanı olan Ahmed Paşa askeri müdahalede bulundu. Onun sert tutumu bir süre Priştine'yi Arnavutların saldırısından koruduysa da yerli halkın Osmanlı Devletine düşmanlığı arttı. Nihayet bu ittihadın bir an önce gerçekleşmesi için çalışan reislerden Süleyman Vokşi, yanındaki Arnavut gönüllüleriyle Ocak 1881'de Üsküp, Priştine ve Mitroviça'yı ele geçirerek Kosova ovasını baştanbâşa işgal etti. Ancak ertesi yıl Osmanlı hükümetinin gönderdiği kuvvetlerle Arnavut ittihatçıları arasında yapılan savaşın ardından Arnavutlar dağıldı. II. Abdülhamid, bir yandan Arnavutlar üzerine asker sevk ederken diğer yandan onları himaye edici bir siyaset izliyordu. Bu politikadan istifade eden Arnavutlar, 1883 yılına doğru Kosova ovasına kadar olan bütün köyleri hükümleri altına aldılar. Kuzeye doğru çekilen ahalinin yerine Arnavutlar

---

¹ Münir Aktepe, *a.g.m.*, s 218.

yerleşmeye başladı ve Vilayet merkezi 1888’de Üsküp’e nakledildi. Son idari taksimata göre vilayet Üsküp, Priştine, Seniçe, İpek, Taşlıca ve Prizren sancaklarına ayrıldı¹.

1911 yılında Sultan Mehmed Reşad, Rumeli seyahatine çıkarak Kosova’ya kadar gitti. Meşhed-i Hüdavendigâr civarında kılınan Cuma namazından sonra padişah adına halka hitap eden Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa yaptığı konuşmada Arnavutları överek bazı fesatçıların sözlerine kanmamalarını ve tahriklere kapılmamalarını tavsiye etti. Bu seyahatten hiçbir sonuç çıkmayınca bu defa İstanbul’dan birinci fırka Kosova’ya gönderildi. Ancak gelen askerler asileri cezalandıracaklarına Yakovalı Rıza Bey’in hileleriyle Arnavutlarla iş birliği içine girdiler. Sırp, Bulgar ve Karadağ çetelerinin Osmanlı sınırlarında olaylar çıkardıkları sırada Rıza Bey etrafındaki asilerle Kosova’da ayaklandı ve Selânîk’e doğru ilerlemeye başladı. Dış meselelerin arttığı bir sırada içerideki karışıklıklarla uğraşmak istemeyen Bâbîâli, Kosova’da yaşayan Arnavutların muhtariyet taleplerini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak bu imtiyazlar henüz kesinlik kazanmadan Balkan Savaşı çıktı. Sırlar hiç direniş görmeden sınırı geçtiler ve hemen bütün Kosova sahrasını işgal ettiler. Osmanlı Ordusu güneye doğru çekildi. Bu sırada yalnız Priştine şehri mevzi direniş gösterebildi. Bu işgal, Kosova ovasını ve vilayetini Osmanlı Devleti’nden kesin olarak ayırdı².

Kosova vilayeti, 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ile Sırbistan’a terkedildiği sırada nüfusun çoğunluğunu Üsküp sancağının güneydoğu yönünde Müslüman Türkler ve Bulgarlar, Yeni Pazar tarafında Arnavut ve Boşnaklar, Taşlıca sancağında tamamen Boşnaklar, Prizren, İpek ve Priştine sancakları ile Üsküp sancağının kuzey ve batı taraflarında ise Arnavutlar teşkil ediyordu. Müslümanlardan başka Slav ırkından olan Sırp ve Bulgarlar Ortodoks, bir kısmı Arnavutlar ise Katolik ve Ortodoks idiler³.

1.2. İDARÎ YAPI

Ocak 1871 yılında eski Vilâyet Nizamnamesi’ndeki merkezîyetçi eğilimin daha da belirginleştirildiği yeni bir “İdare-i Vilâyet Kanunu” çıkarıldı. Bu kanun kapsamında 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi öncesinde merkezi Sofya olan ve Niş ile

¹ Mucize Ünlü, *a.g.t.*, s. 11-19.

² Emin Plana, “Sultan Mehmed Reşad’ın 1911 Yılında Kosova Vilayetine Yaptığı Ziyaret”, *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, C. II. İstanbul 1989, s. 541-544.

³ Münir Aktepe, *a.g.m.*, s. 219.

Priştine'yi içine alan “Kosova Vilâyeti” teşkil olundu. 93 Harbi sonunda imzalanan Ayastefanos Barış Antlaşması'na göre, Sofya kurulmakta olan Bulgaristan Prenslığı'ne terk edilince Kosova vilâyeti elden çıktı. Ancak Berlin Kongresi'nde bu antlaşma değiştirilince, Makedonya'nın kuzeyini teşkil eden, eski Dardania bölgesine denk düşen ve Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılan topraklar üzerinde yeniden bir vilâyet teşkili gerekli görüldü. Merkezi Priştine olmak üzere kurulan bu vilâyete “Kosova Vilâyeti” adı verildi. Osmanlı Avrupa'sının batısında yer alan Kosova vilâyeti, kurulduğu yıl itibarıyla 32.000 km.² alanı kapsamaktaydı. Doğuda Şarkî Rumeli ve Bulgaristan, güneyde Selanik, batıda İşkodra vilâyeti, Karadağ ve Bosna, kuzeyde ise Sırbistan ile çevriliydi. Kosova vilâyetinin merkezi Priştine olmasına rağmen, zaman zaman merkezin değiştirilmesi yönünde önemli girişimlerde bulunulmuştur. Çabaların sonucu olarak 1888 yılında vilâyetin merkezi Üsküp olmuştur. 1912 yılına kadar da Kosova vilâyetinin merkezi olarak kalmıştır¹.

1296 (1879/80) Yılı Kosova Vilayet Salnâmelerine göre, Kosova'da bulunan beş sancak, ona bağlı kaza ve nahiyeler şunlardır²:

1. **Priştine Sancağı**; Mitroviça Kazâsı, İpek Kazâsı, Vulçitrın Kazâsı, Gilan Kazâsı, Preşova Kazâsı.
2. **Üsküp Sancağı**; Kaçanik Kazâsı, Kumanova Kazâsı, İştıp Kazâsı, Radovişte Kazâsı, Koçana Kazâsı, Kratova Kazâsı, Palanka Kazâsı.
3. **Prizren Sancağı**; Rahofça Nahiyesi, Kalkandelen Kazâsı, Gostivar Nahiyesi, Yakova Kazâsı, Gosina Kazâsı, Loma Kazâsı, Kalis Nahiyesi.
4. **Yeni Pazar Sancağı**; Seniçe Merkez, Yeni Pazar Kazâsı, Taşlıca Kazâsı, Prepol Kazâsı, Yenivaroş Kazâsı, Akova Kazâsı, Viraniş nahiyesi, Mopkovaç Kazâsı, Mitroviça Kazâsı, Berane Kazâsı, Tırgovişte Kazâsı.
5. **Debre Sancağı**; Elbasan Kazâsı, Debre-i zir Kazâsı, Mat Kazâsı.

Zaman zaman sancak, kaza ve nahiyelerin durumu değişse de genel olarak Kosova Vilayeti bu sancak, kaza ve nahiyelerden oluşmuştur.

¹ Mucize Ünlü, *a.g.t.*, s. 31-35.

² *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1296.*

II. BÖLÜM

KAYNAKLARA DAİR; HURUFÂT DEFTERLERİ

A. HURUFÂT DEFTERLERİ VE TARİHİ KAYNAK OLARAK ÖNEMİ

Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nin bir kısmını "Hurufât Defterleri Tasnifi" adı verilen defter kümesi oluşturmaktadır. Kazaskerlik dairesi tarafından tutulduğu düşünülen hurufât defterlerine, "Kazasker Ruznâmçe Defterleri" de denilmektedir. Bu defterlere vakıfların günlük tayin ve terfi işlemleri yazılmış ve defterler, dönemin kâza idarî yapısına göre tutulmuştur. Kazalara göre kadılardan gelen, vakıflarla ilgili görevlendirmeler bu defterlere özet olarak geçirilmektedir. Bu yazışmalar, vakıflarla ilgili olduğundan, vakıfla ilgili meseleler için de ihmal edilemez bir kaynaktır¹.

Defterlerde Anadolu ve Rumeli Kazaskerlik Daireleri esas alınarak bu iki coğrafyadaki mevcut kazaların isimleri alfabetik sıraya göre dizilmiş, vakıf işlemleri de ilgili kazanın isminin altına kaydedilmiştir. En eski Hurufât defter kayıtları 1102 (1690/1691) tarihli olup, 1255 (1839/1840) tarihlerinde sona ermektedir. Defterlerde; idarî birim, vakıf, vazife ciheti, eski ve yeni görevlilerin isimleri, görev değişimi, ücret, arz yetkisine sahip idareci ve kayıt tarihi gibi kapsamlı verileri bulmak mümkündür.

Osmanlı taşra teşkilatı hakkında çok mühim bir kaynak olan Hurufât Defterleri, Osmanlı Devleti'ndeki kaza ve kadılık ile ilgili bilgilerin her yöre için tespit edilmesini sağlamıştır. Taşradaki vesikaların zaman içinde büyük bir kısmının yok olması, bu defterlerin önemini daha da arttırmaktadır. Tutuldukları dönem içerisinde bu defterlerden taşradaki bir kaza hakkında da şu bilgileri elde etmek mümkündür:

- ❖ Kazanın merkezinde mevcut mahalle ve mevki adları, köylerin ve mezraların isimleri;
- ❖ Kazada ve ona bağlı köylerde bulunan medrese, cami, mescit, mektep, han, hamam, köprü, zaviye, tekke, kervansaray v.b. yapıların isimleri, kimler tarafından yaptırıldığı ve bir kazada bu müesseselerden kaç tane bulunduğu;

¹ Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s. 1-13.

- ❖ Kazada, müderris, imam, müezzin, muallim-i sıbyan, zaviyedar v.b. görev alan kişilerin adları ve bunların büyük bir kısmının ölüm, göreve atanma, ayrılma tarihleri;
- ❖ Kazada görev yapan kadı ve naiblerin isimleri;
- ❖ Osmanlı taşrasındaki bir kazada görev yapan kişilerin, tayin biçimleri, görevde kalış süreleri, aldıkları ücretler ve ayrılış sebepleri tespit edilebilir.

Hurufât Defterleri üzerinde daha çok çalışıldıkça yukarıda saydığımız maddelere yenileri eklenebilir.

Ayrıca defterler şehir, şehir mahkemesi ve esnâf teşkilatları için de oldukça zengin veriler içermektedir. Dolayısıyla, Hurufât defterleri 1690-1840 yılları arasında Osmanlı vakıf ve şehir tarihi araştırmaları için temel kaynak serilerindedir.

B. RUMELİ HURUFÂT DEFTERİ

Hurufât defterleri, Rumeli ve Anadolu Defterleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İncelemiş olduğumuz Rumeli Hurufat defterlerinde, Kosova Vilâyetine bağlı olan kaza ve nahiyelere ilişkin kayıtlar okunmuş ve değerlendirilmiştir. Rumeli Hurufât Defterleri, numaralandırılması 1161 ile başlayıp 1218'e kadar devam etmektedir. Bunun dışında 2381, 2382 ve 2383 numaralı olan üç defter daha bulunmaktadır.

Çalışmada toplam olarak 61 adet Rumeli Hurufât Defteri incelenmiştir. Bu defterler genel olarak harf sırası esas alınarak tutulmuş olsa da bazı defterlerde harf sırasının göz önünde bulundurulmadığı, sonradan eklemeler olduğu görülmektedir. Defterler arasında okunmayacak durumda ve kalemle çizilmiş olan yerler de mevcuttur. Defterlerin numaralandırılması üç şekilde yapılmıştır. Birincisi, defterleri tutanlar tarafından Osmanlıca verilen; ikincisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce verilen; üçüncüsü de, bilgisayar ortamında belgelere verilen numaralardır. Bazı defterlerin Osmanlıca verilen numaraları silinmiş olduğundan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün uyguladığı numaralandırmaya uyulmuştur.

C. KOSOVA İLE İLGİLİ HURUFÂT KAYITLARI

Defterlerde Kosova'ya bağlı onbir şehrin kayıtları bulunmuştur. Sayfa numaraları, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce uygulanan numaralandırma esas alınarak verilmiştir. Kosova ile ilgili Hurufât kayıtlarının bulunduğu defterler ve yer aldıkları sayfalar şunlardır:

Sancak/Kazâ	Defter No.	Sayfa	Sancak/Kazâ	Defter No.	Sayfa
Prizren	1162	11	Üsküp	1161	374
"	1164	3-6	"	1162	15-16
"	1165	35-40, 43	"	1165	5-9, 19-20
"	1171	157-166, 327-329, 338	"	1172	253-271
"	1174	3-4	"	1174	1-2, 7-16
"	1184	59-72	"	1179	7-8
"	1191	18-19	"	1185	121-140, 143-152
"	1194	12-15	"	1191	8-9
"	1198	17-19	"	1192	60
"	1199	87-90	"	1194	3-6
"	1201	10-13	"	1195	7, 11, 12
"	1205	30-31, 38-39, 46-49, 54-55	"	1198	5-7, 10-11, 90
"	1209	14-15, 26-31	"	1200	8-11
"	1210	10-11	"	1205	2-7, 11-12, 21-23, 27-29
"	1211	86-87	"	1206	220-225
"	1213	10-11	"	1209	15, 22-25
"	1215	34-37	"	1217	22-27, 40, 96-97, 154-155, 158,

					161, 177, 183, 197-198, 200-201, 215-217, 234-237, 250-257, 262-263, 278-282, 294-296, 299-302
Priştine	1162	11	Taşlıca	1162	81
"	1165	39-40, 45-48	"	1165	173-174, 181-182
"	1171	319-324	"	1174	125
"	1184	217	"	1180	49-55
"	1191	18-19	"	1189	98-101
"	1195	18-19	"	1194	50-51, 70-71
"	1198	14-15	"	1198	54-55
"	1200	44-51	"	1202	2-3
"	1205	32-33	"	1205	102-103
"	1211	102	"	1213	4-5, 10-11, 36-37, 84-85, 102-103, 108-109
"	1215	137-139	İştîp	1172	115-118
Kratova	1165	217-228	"	1179	3
"	1167	57-70	"	1185	153-161
"	1189	240-247	"	1192	77
"	1195	52-53	"	1194	9
"	1200	116-117, 122-123	"	1195	5, 8-9
"	1205	110-111	"	1198	2
"	1210	36-37, 74-77, 98-99	Yakova	1164	145-146
Kalkandelen	1162	101-102	"	1165	345-350
"	1165	209-210	"	1168	173-184

"	1167	167-189	"	1174	251-254
"	1189	280-293	"	1191	114-115
"	1202	22-23	"	1192	12-17, 32-33, 36-37, 52-53, 56-57, 82-83
Yeni Pazar	1162	125	"	1195	68-69
	1164	143-145	"	1200	166-167
"	1165	348-352	"	1209	22-23
"	1168	128-129, 155-170	İpek	1185	163-176
"	1174	253	"	1200	12-17
"	1192	5, 8, 10-13, 17, 22-23, 27-33	"	1202	14-15
"	1198	86-87	"	1206	92-95
"	1200	168-169	"	1208	127-128
Vulçitrın	1176	47-48	"	1209	26-27
"	1200	154-155	"		
"	1205	156-157	"		

III. BÖLÜM

KOSOVA'DAKİ KAZÂ VE VAKIF GÖREVLİLERİ

Osmanlı şehirlerinde yönetici sınıf ehl-i örf ve ehl-i şer' adı verilen iki grupta toplanmaktaydı. Bunlar ehl-i örf'ten sayılan beylerbeyi, sancakbeyi ve maiyetinde çalışanlar; ehl-i şer' kabul edilen kadı, naip, müderris, müftü, vaiz, vakıf mütevellisi, imam ve hatiptir. Bunların dışında vakıf tesislerinde çalışan ve sayıları oldukça fazla olan görevliler de vardır¹.

Vakıfların şartları, hayır eseri inşa edildikten hemen sonra belirlenmiştir. Bu şartları üzerinde taşıyan kişiler, kadı ve mütevellinin arzıyla ilgili makamlara atanmıştır. Zaman zaman hak etmediği halde vakıfların sunduğu iş imkânlarından faydalanmak isteyenler olmuştur. Nitekim vakıfta çalışmak isteyen bu kişiler uygun olmayan bazı yollara başvurmuş ve yanlış beyanlar vermişlerdir. Yapılan şikâyetlerin incelenmesi sonucu usulsüzlük yaptığı tespit edilmiş ise bu kişinin hemen görevine son verilip buraya hakkı olan atanmıştır. Bazı zamanlarda da vakıflarda hizmet verenlerin görevlerinde ehil olmadıkları halk tarafından şikâyet konusu edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu durumun gerçek olduğu ortaya çıkınca görevlinin işine son verilmiştir.

Öte yandan, vakıf görevlisinin erkek çocuğu birden fazla ise; ölümü sonucunda boşalan kadroya hepsinin atamasının yapıldığı da olmuştur. Çünkü babalarının kadrosu, tamamına ait kabul ediliyordu. Görevin birden fazla kişi arasında taksim edilmesi, ücretlerin bölünmesine, dolayısıyla çalışanların gelirlerinin küçülmesine ve geçim sıkıntısı çekmelerine neden olmuş, bunların geçim düzeylerini artırmak için başka yollara başvurulmuştur. Böylece bir kişiye göreviyle ilgili olsun olmasın asıl işinin yanında başka işler de vererek ücretlerini artırmaları sağlanmıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen külliye'nin önemini kaybedip câmi dışındaki bütün ünitelerin harap olmasına kadar birçok kişi burada çalışarak geçimini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde resmî görevlilerin memuriyeti, çalıştığı devrin padişahının ömrü ile sınırlıdır. Bu durum padişah değişikliklerinde atmaların yeniden yapılmasını gündeme

¹ Gazi Özdemir, *Hurufât Defterleri Işığında Konya-İlgin*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s. 20.

getirmiştir. “*Hurufat Defterleri*”ndeki yapılan atamalarla ilgili kayıtlar incelendiğinde genellikle cülus zamanlarında bütün atamaların yeniden yapıldığı görülmüştür. Atamalar yenilenirken önceki kayıtlara bakılarak, genellikle görevler aynı kişilere tekrar verilmiştir.

3.1. VAKIF ÇALIŞANLARININ ATAMASINDA ETKİLİ OLAN GÖREVLİLER

Vakfın işleyişinden birinci derecede sorumlu olan ancak vakıfta çalışmayan kadı ve naib, defterlerdeki her atama kaydında geçmektedir. Ayrıca II. Bayezid devrinden itibaren “kazaskerlerin” de görevlerinden biri adalet ve eğitim teşkilatının mensupları olan kadıların ve müderrislerin atamalarıydı¹. XVI. yy.’ın ortalarında ise mevleviyet derecesindeki kadı ve müderrislerin tayin, terfî ve diğer işlemleri kazaskerlerden şeyhülislâmlara geçmiştir².

Kadı:

Arapça’da kazâ (kadâ) kökünden ism-i fâil olan kâdî, fıkıh terimi olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer’î hükümlere göre çözümlmek için yetkili makamca tayin edilen kişiyi ifade eder³.

Osmanlı kadısı İslâm devletleri içinde özgün bir yeri olan mülkî, adlî, beledî ve askerî alanların görevlisiydi. Kadı, medrese eğitimini bitirerek icâzet almış ve mülâzemet süresinin tamamlamış kimseler arasından seçilirdi. Bir kazaya tayin edilen kadıya, göreve başladığına dair hükümdarın tuğrasının bulunduğu bir “berat” verilirdi. Aynı zamanda bağlı olduğu kazaskerden de bir mühürlü mektup alarak vazifesine başlardı⁴.

Osmanlı kadısının mülkî, adlî, beledî ve askerî alanlardaki görevleri şöyle sıralanabilir: Sefer-i hümâyun sırasında geçilecek yol, köprü, çeşmelerin tamiri ve erzak temininden o yerlerin kadıları sorumlu olurdu. Yangın ve zelzele zamanlarında olağanüstü

¹ Mehmet İpşirli, “Kazasker”, *TDVİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 142.

² Mehmet İpşirli, “Şeyhülislâm”, *TDVİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 94.

³ Fahrettin Atar, “Kadı”, *TDVİA*, C. XXIV, Ankara 2002, s. 66.

⁴ İlber Ortaylı, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *TDVİA*, C. XXIV, Ankara 2002, s. 69; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin İlimiye Teşkilatı*, Ankara 1998, s. 105.

durumlarda işçi ve kalfa görevlendirmek, avarız vergilerinin toplanmasına yardımcı olmak kadının görevlerindendi. Ayrıca bölgesinin imar işleri ile de ilgilenen kadı evlerin yapım iznini veren tek yetkiliydi. Bu görevlerinin dışında bölgenin ibadethâne görevlilerinin atanması kadının merkeze sunacağı arz ile olurdu. Kısaca Osmanlı kadısı her alanda görev yapan faal bir memurdur. Görevlerinden de anlaşılacağı gibi taşrada devletin en önemli temsilcilerindendir¹.

Naib:

Nâib, ‘vekil’ demektir. Mahkemelerde kadılar adına muhtelif hizmetlerde vazife gören nâibler vardı. Nâibler vazifelerinin mahiyetlerine göre kaza nâibleri, mevali nâibleri, bâb nâibleri, ayak nâibleri ve arpalık nâibleri olarak başlıca altı kısma ayrılır.

- ❖ Kaza naibleri; kadılar kendi kazaları dâhilindeki nahiyelere naib ismiyle vekil tayin ederler, onlar da kaza kadısı adına o nahiyenin şer‘i muamelelerine bakarlardı.
- ❖ Kadı naibi; kadının yanında bulunup gerektiğinde ona vekâlet eder veya herhangi bir şer‘i muameleye bakmak üzere kadı tarafından köylere gönderilirdi.
- ❖ Mevâli naibi; Mevleviyet derecesindeki büyük kazalara kadılar kendileri gitmezler naiplerini gönderirlerdi. Bu nâiplere mevâli naibi denirdi.
- ❖ Bab nâibi; Büyük kadılık görevindeki kadının işi çok olduğu zamanlarda kendilerine bağlı bab nâibi denilen bir kapı nâibi tarafından bazı davalar dinlenirdi.
- ❖ Ayak nâibleri; esnafı kontrol için bulundurulurdu.
- ❖ Arpalık nâibi; Şeyhülislam, kazasker ve mevaliye kendileri için harcamak üzeri azillerinden sonra bir kazanın hassı verilirdi. Buna arpalık denirdi. Arpalık verilen kişi o bölgeye gitmez ve kendine bir nâib seçerek o bölgenin idaresini sağlarlardı bunlara da arpalık nâibi denirdi.

---

¹ İlber Ortaylı, *a.g.m.*, s. 72; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1993, s. 121; Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı Devleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilâtı”, *Osmanlı*, Ed. G. Eren, C. VI, Ankara 1999, s. 117-118.

Nâibler gördükleri davalardan kadılar gibi harç alırlar, bu harçlardan kazaskerlere de hisse verirlerdi. İlk zamanlarda değerli ve namuslu insanlardan seçilen nâibler son zamanlarda ilmiye sınıfının bozulması ile ehil olmayan kişilere verilmiştir. II. Meşrutiyet ile birlikte nâiblerin kazaskerle bağları kalmamış ve aylıkla memur statüsüne kavuşmuşlardır. Şer'i mahkemelerin kaldırılması ile kadılık ve nâiblikte son bulmuştur¹.

3.2. VAKIF YÖNETİCİLERİ

Mütevelli:

Mütevelli, vakıf işlerini vakfiye şartları doğrultusunda yürütmesi için atanan görevlidir. Mütevelli olabilmenin şartları her vakfın vakfiyesinde belirtilmiş olup, genelde vâkıfın neslinden olanlara bu görev verilmiştir. Vâkıfın evlâdından olan hanımlara da bu görevin verildiği olmuştur. Neslin kesilmesi durumunda kadının uygun bulunduğu bir kimseye arz verilir ve merkezden ataması yapılırdı. Vakıftan sorumlu en üst âmiri olan mütevellinin vakıf gelirlerini toplanması ve harcanması işi asıl görevleri arasındaydı. Bunun yanında başka görevler üstlendikleri de olmuştur. Vakfiyede yazan şartlar dışında ve mütevelliden onaysız hiçbir şekilde vakıf gelirleri tasarruf edilemezdi².

Nâzır:

Nâzır, vakıf ve mütevelli ile yakından ilgilenerek, harcamalarını kontrol edip usulsüzlükleri merkeze şikâyet etmekle görevlidir. Yaptığı işe bakılırsa mütevelliden daha geniş yetkilere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca vakfın varlığını sürdürebilmesinde de nâzırın önemi büyüktür. Nâzırlar, vakıflarla yeterince ilgilenmedikleri zamanlarda, ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bazen mütevelli ve nazırlık

¹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 336; Casim Avcı, "Naib", *TDVİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 311-312.

² Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 244; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf İstilahları Lügatçesi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XVII, Ankara 1983, s. 59; Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Ankara 1996, s. 43.

görevlerini, aynı kişinin yürüttüğü de olmuştur. Bu durum aslında vakfın düzenli işleyişi açısından sakıncalıdır. Çünkü idare ve denetim aynı kişi elinde toplanmaktadır¹.

3.3. DİNÎ HİZMETLERDE ÇALIŞANLAR

İmâm:

Arapça emm "öne geçmek, sevk ve idare etmek" kökünden gelen imâm, terim olarak "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse; devlet başkanı" anlamlarını taşır.

Osmanlı Devleti'nde imamlar müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri işgal eder ve hizmet sahaları itibariyle de çeşitlilik gösterir. Toplum örgütlenmesinde mahalle imamları ayrı bir konuma sahip olmakla beraber sivil ve askerî kesimlerde hizmet vermek üzere özel ve resmî kimlikleri içinde de geniş bir kitle oluştururlar.

Hizmet verdikleri mescid ve câmilerin vakıflarından maaş (vazife) alan imamların tayinleri, genelde vakıf mütevellisinin teklifiyle gerçekleşirdi. İmam tayinlerinde, genelde bu hizmeti yerine getirmek için yeterli dinî bilgilerle mücehhez ve iyi ahlâk sahibi olma şartları aranmakta, ancak eğitim durumları her zaman söz konusu olmamaktaydı. Dolayısıyla imamlık, özellikle küçük yerleşim birimlerinde ve kırsal kesimlerde babadan oğula veya aile fertlerinden birine geçebilmekte, büyük yerleşim birimlerinde bu tayinlerde ortaya çıkan diğer adaylar arasında yapılan imtihanlar belirleyici rol oynamaktaydı².

İmamlar görevlerinin ifası sırasında kadılar tarafından teftiş edilir, ahalinin hakkında vâki şikâyetleri azillerine yol açabilir ve cezalandırılmalarına sebep olabilirdi. Dolayısıyla belirli bir kontrol altında bulunurlardı. İmamlar, kadıların yerine getirmesi gereken birçok işte onların tabii yardımcısıydı. Mahallenin düzeni, asayiş ve inzibatı, içki içilen yerlerin tesbiti, mahallelinin gerekli İslâmî âdâb içinde yaşamını sürdürmesi, dinî vecibelerini yerine getirmesi imamlar tarafından gözlenir, özellikle vakit namazlarının ihmaliyle ilgili olarak zaman zaman hükümet tarafından gösterilen

¹ Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 44; Bahaeddin Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 59.

² Kemal Beydilli, "Osmanlı Devletinde İmamlık", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 183.

hassasiyet sonucu bu yolda gönderilen fermanların uygulanması kendilerinden beklenirdi¹.

Hatip:

Şehir ve köylerde minberi olan camilerde, cuma ve bayram namazlarını kıldırarak, ardından minbere çıkarak hutbe okuyan ve ders işleyen görevliye verilen addır. Hatipler, medrese mezunu kişiler arasından seçilirlerdi. Sebepsiz yere görevden alınıp başkası görevlendirilemez, ancak feragat eder, ölür veya görevi terk ederse yerine yeni bir hatibin atanması söz konusu olurdu. Zaman içerisinde diğer görevlerde olduğu gibi hatiplik görevi de babadan oğula geçen bir meslek halini almıştır².

Müezzin:

Müezzin kelimesi sözlükte "ezan okuyan; namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi, ezancı" anlamına gelmektedir.

Osmanlı şehir örgütlenmesi içinde, önemli görevler üstlenen mahalle imamının yardımcısı müezzinlerdi. Müezzinler padişah beratı ile göreve başladıklarından Osmanlı devlet sisteminde şahsî vergi yükümlülüğünden muaf olan gruplar içinde sayılır ve görevlerinin sona ermesiyle yeniden sivil statüsüne dönerlerdi.

Müezzin tayinlerinde dinî bilgi yanında güzel ses ve mûsiki bilgisi de aranırdı. Ancak görevin küçük yerleşim birimleriyle kırsal kesimlerde babadan oğula veya diğer aile fertlerinden birine geçmesi bu ölçünün her zaman geçerli olmadığını gösterir. Bazen taşrada bir mescidin bütün görevleri bir kişinin veya aynı ailenin fertlerinin üzerinde toplanırdı. Büyük yerleşim birimlerinde ise adaylar arasında yapılan imtihanlarla liyakatli kimseler tercih edilmekteydi³.

---

¹ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: IV, İstanbul 1984, s. 73-74.

² Jons Pedersen, "Mescid", *İA*, C. VIII, İstanbul 1979, s. 81-86; Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, 26.

³ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Müezzin", *TDVİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 491-496.

Kayyum:

Vakıf malını görüp gözetmek ve korumak üzere tayin olunan kimsedir. Mütevellîye de kayyum denirdi¹. Sözlükte "câmi hademesi, kayyum, mütevellî; Belli bir malın yönetilmesi veya belli bir işin yapılması için görevlendirilen kimse" anlamına gelmektedir. Görevi, vakıf kuruluşlarını korumak, temizlemek, ışıklarını yakmak ve onlarla ilgili diğer işleri yürütmektir².

Câmilerin temizlik işleri görevlisi manasıyla kayyumluk, türbedarlık ve hizmetçilik gibi "cihât-ı bedeniyye" denilen, iş ve sanata dayanıp ilim tahsiline gerek göstermeyen görevlerdendir. Kayyumluk tevcihinde yeterlilik, vücutça sağlamlık ve bilirkişi raporu gerekliydi. Bu göreve ehil olmayanların tayin edilmesi uygun görülmediğinden herhangi bir yetersizliğin tespiti durumunda görev başkasına verilirdi. Kayyumun vefatı halinde bu işi yerine getirmeye muktedir oğlu varsa yerine tayin edilirdi. Birden çok evlâdı olması durumunda ise büyük ve ehliyetli olanı tercih edilirdi³.

Cüz-hân:

Câmi, tekke ve zaviyelerde Kur'an-ı kerimden cüz' okumak hizmetidir⁴. Farsça'dan dilimize geçen "han" kelimesi; okumak, çağırmak anlamında kullanılır. Cüz ise Kur'an'da yirmi sayfadan oluşan bölüme verilen addır⁵. Câmilerde büyüklüklerine göre cüz okuyucuları bulunurdu. Vakıf gelirlerine ve vakfiye şartlarına göre personel sayıları belirlenirdi. Cüz-hânların içinde en çalışkan ve gayretlisi reis olurdu. Bunlar, Cuma günleri hariç diğer günler sabah namazından sonra Kur'an'dan cüz tilavet eder, daha sonra câmi cemaatinin geçmişlerine ve vâkıfın ruhuna hediye ederlerdi⁶.

---

¹ Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 31.

² Bahaeddin Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 57.

³ İsmail Özmel, "Kayyim", *TDVİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 107-108.

⁴ Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 10.

⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul, s. 318.

⁶ İsmet Boydemir Temel, *Hurufât Defterleri'nde Karaman Ereğlisi*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 26.

Ferraş:

Vakıf kuruluşlarının halılarını yaymak, katlamak ve temizlemekle vazifeli kişilere verilen addır¹. Ayrıca imarethânedeki misafirlerin kaldıkları yerlerin temizliğini de yapardı².

Bevvab:

Vakıf kuruluşlarında kapıcıya verilen addır. Kapıların belli bir saatte açılıp kapanması, güvenliği sağlamak gibi görevlerinin yanında çöpleri çıkarmak, kapı önlerini süpürmek gibi işleri de yerine getirirlerdi³.

3.4. EĞİTİMLE İLGİLİ GÖREVLİLER**Müderri:**

Medresede ders veren yüksek rütbeli kişidir⁴. Sözlükte "Medresede veya câmide câmide öğretmen, ders veren" anlamındaki müderri kelimesi, Selçuklu Veziri Nizâmülmülk'ün Nizamiye medreselerini kurmasından sonra burada ders veren en yüksek rütbeli ilim adamı için kullanılmaya başlanarak resmî bir mahiyet kazanmıştır.

Osmanlı ilmiye teşkilâtında kadılık ve müftülükle birlikte oluşan üç temel görevden biri olan müderrilik medreselerde çeşitli dersler veren hocaları nitelemek üzere kullanılmıştır.

Klasik İslâm medrese sisteminde olduğu gibi Osmanlı medreselerinde de eğitim öğretim faaliyetinin temelini müderri teşkil eder. Müderrilik aynı zamanda ulemâ mesleği olduğundan zamanla belirli hiyerarşik kademelenmeyi de sağlamış ve XVI. yüz ortalarından itibaren gelişen yapısıyla ilmiye teşkilâtındaki yerini almıştır.

Müderrişte aranan vasıflar vakfiyelerde "ehl-i ilim ve sâhib-i fazîlet, sâhib-i

¹ Bahaeddin Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 57; Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 18.

² Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997, s. 123.

³ Yusuf Küçükdağ, *a.g.e.*, s. 132; Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 9.

⁴ Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 40.

haysiyet olmak" şeklinde ifade edilir. Bazı vakfiyelerde okutacağı dersler ve mensup olduğu mezhep konusunda da birtakım niteliklerin arandığı dikkati çeker.

Muallim-i Sıbyan:

Osmanlı Devleti eğitim meselesinin önemini fark ettiği için kuruluştan itibaren ilköğretim düzeyinde eğitim ve öğretime önem vermiştir. Bu gaye ile medreselere öğrenci hazırlayan sıbyan mektepleri hemen her mahallede cami ve mescitlerin bitişiğine kurulmuş, buradaki öğrencilerin yetiştirilmesi için muallimler atanmıştır. Mektep olmayan köylerde bu hizmetin bazen câmi ve mescitlerde imam tarafından verildiği de olmuştur. Mahallenin küçük çocuklarına okuma yazma öğreten hocalara muallim-i sıbyan denmiştir¹. Hurufat Defterleri'nde ve vakfiyelerde muallim-i sıbyan olacak kişilerin özellikleri belirtilmiştir. Öğrencilere hâkim olamayacak derecede yaşlı ya da sakat olan kişiler görevden alınarak, başka görevli atanmıştır.

Muîd:

Medreselerde talebenin derslerini müzâkere ve hocanın takrirlerini iade ve izâh eden zattır². Sözlükte muîd kelimesi, "inzibat teminine memur muallim yardımcısı; okullarda çalıştırmakla görevli kimse, öğretmen yardımcısı" anlamına gelmektedir. Muîdler genellikle diğerlerine göre daha ileri seviyede olan öğrencilerden seçilirdi³. Ancak mezun olmuş bir öğrenci veya kürsüsü bulunmayan bir fıkıh âlimi de bu göreve tayin edilebilirdi. Müderris en zeki, en kabiliyetli ve çalışkan öğrencisini muîd seçerdi. Muîdlerin mezun olduktan sonra iyice olgunlaşmadan ve hocası görevi bırakmadan kürsü işgal etmesi ilim geleneğine aykırı sayılırdı⁴.

¹ Cahit Baltacı, "Osmanlılarda Mektep", *TDVİA*, C. XXIX, İstanbul 2005, s. 5.

² Ali Himmet Berki, *a.g.e.*, s. 38.

³ Bahaeddin Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 58.

⁴ Sâmi es-Sakkâr, "Muîd", *TDVİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 86-87.

IV. BÖLÜM

HURUFÂT DEFTERLERİNE GÖRE KOSOVA VİLÂYETİ

4.1. ÜSKÜP

4.1.1. Merkez

Üsküp şehri (Makedonca: Skopje), günümüzde Makedonya'nın başkenti ve en büyük kentidir. Vardar nehrinin üzerinde ve Selânik'in 180 km. kuzeybatısında bulunmaktadır¹. Balkan coğrafyasının tam ortasında bulunan Üsküp, bu bölgenin iktisadî, siyasî ve kültürel hayatında her devirde önemli bir rol oynamıştır. Şehir, Kaçanik boğazından geçen yol ile Kosova-Priştine'ye, doğuya giden Kumanova-Eğri (Kriva) Palanka yolu ile Bulgaristan-Sofya'ya, batıya başka bir yol ile de Arnavutluk'a bağlanmaktadır².

4.1.2. Kısa Tarihçe

1389 yılında meydana gelen Kosova Savaşı'nda Sultan I. Murad'ın ölmesinin ardından idareyi eline alan Yıldırım Bâyezid zamanında fetihler Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna içlerine kadar ilerlemiştir. Yıldırım Bâyezid bu bölgelerin fethi için Timurtaş Paşa ile Paşa Yiğit Bey'i görevlendirmiştir. Kesin olmamakla birlikte Üsküp'ün 6 Ocak 1392 tarihinde Paşa Yiğit Bey tarafından fethedildiği kabul edilmektedir. Ancak bu konuda farklı görüşler de bulunmaktadır. Âşık Paşazâde, şehrin fetih tarihini vermeksizin Paşa Yiğit Bey tarafından fethedildiğini kaydetmiştir³. Evliya Çelebi ise şehrin Gazi Evranos Bey tarafından Osmanlı topraklarına katıldığını yazmaktadır⁴. Şemseddin Sâmî, Üsküp'ün Türkler tarafından fethedilmediğini, belki Sırp ile Türkler arasında yapılan bir anlaşma sonucu Türklere verildiğini

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-âlâm*, C. II, Ankara 2002, s. 932.

² Nazif Hoca, "Üsküp", *İA*, C. XIII, Eskişehir 1997, s. 122.

³ Âşık Paşa-zâde Tarihi, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, İstanbul 1992, s. 83.

⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. V, İstanbul 2002, s. 553.

belirtmektedir. İ. H. Danişmend ise, Üsküp'ün Yıldırım Bâyezid tarafından fethedildiğini ileri sürmektedir¹.

Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Üsküp bu tarihten sonra Balkanlar'daki en önemli "uç şehri" haline gelmiştir². 1459'da Sırbistan ve 1463'te Bosna'nın Osmanlı Devleti topraklarına katılmasıyla birlikte XV. yy.'ın ortalarında Üsküp sancağı, bölgenin idârî merkezi olmuştur. Şehrin iskânı ve İslâmlaştırma yoluyla Türkleştirilmesi de hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Aynı yüzyılda Üsküp'ün 33 mahallesinden 25'ini Türk mahalleleri oluşturmaktaydı³. XVI. yy.'da meydana gelen deprem sonucunda büyük hasar görmüş olan şehrin toparlanması uzun sürmüştür. XVII. yy.'da Osmanlı Devleti'nin General Piccolomini komutasındaki Avusturya ordusu ile yaptığı savaşı kaybetmesi ile Balkanlar'daki birçok şehir gibi Üsküp de tahrip edilmiştir⁴.

Bu felâketlerden sonra XVII. yy. sonunda şehrin nüfusu 6.000'e kadar düşmüştür. XVIII. yy.'da Müslüman halkın şehrin güney bölgesindeki Çayır ve Gazi Baba civarındaki tepelik sahada yerleştikleri görülmektedir. Vardar'ın sol tarafındaki Serava çayı kenarlarına ise Makedon (Hıristiyan) halk yerleşmiştir⁵.

XX. yy.'a gelindiğinde ise yaklaşık olarak 520 yıl Türk hâkimiyeti altında bulunan Üsküp, 23-24 Ekim 1912 tarihinde Sırp'lar tarafından işgal edilmiş ve 10 Ağustos 1913 yılında yapılan Bükreş Antlaşması sonucunda Manastır, Priştine ve İştip gibi diğer şehirlerle birlikte Sırp'lara devredilmiştir⁶.

4.1.3. Nüfus

Üsküp şehri, Osmanlı Devleti idaresine girdiği 1392 tarihinden itibaren sistemli bir şekilde iskân politikasına tabi tutulmuş ve Anadolu'daki Saruhan Sancağı'ndan birçok Yörük-Türkmen nüfusu bu bölgelere yerleştirilmiştir⁷. İlk zamanlarda, Vardar Nehri'nin kuzey yakasına, "Gazi Baba Tepesi" arasındaki kesim ile nehrin güney

¹ İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, İstanbul 1971, s. 86.

² Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243-1453)*, C. I, İstanbul 1979, s. 484-485.

³ Nazif Hoca, *a.g.m.*, s. 123.

⁴ Mustafa Özer, *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV. – XIX. Yüzyıl)*, Ankara 2006, s. 15-16.

⁵ Nazif Hoca, *a.g.m.*, s. 124.

⁶ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara 1994, s. 16-17.

⁷ M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul 1957, s. 9-14.

sahillerinde kurulan mahallelerden meydana gelen Üsküp'te, şehre yerleşen insanların sayısının artmasıyla özellikle kuzeye doğru yeni mahalleler oluşturulmuştur. 1455 tarihli Tahrir defterinden elde edilen bilgilere göre, 23'ü Müslüman ve sekizi gayr-i Müslim olmak üzere 31; 1468 yılında 33'ü Müslüman, 12'si gayr-i Müslim olmak üzere 45; 1544 tarihinde 53'ü Müslüman ve 14'ü gayr-i Müslim olmak üzere 67; 1569 yılında 57'si Müslüman, 10'u gayr-i Müslim olmak üzere 67 mahalle bulunmaktaydı¹.

XVII. yy.'da Müslüman halk, şehrin kuzeyinde yer alan "Çayır" ve "Gazi Baba" civarındaki tepelik sahada; Hıristiyanlar ise Vardar'ın düzlüğünde ve onun sol kolu olan Serava Çayı kenarına yerleşmiştir. Vardar Nehri'nin kuzey kıyısı ile Kale'nin güneydoğu eteklerinde de Yahudiler bulunmaktadır. 1689 yılına gelindiğinde şehrin doğu kesimi, deprem, yangın ve göç sonucu boşalmıştır. Aynı dönemde şehrin Avusturyalılar tarafından işgal edilmesi, Müslüman ve Makedonlardan bir kısmının şehirden göç etmelerine neden olmuştur².

Osmanlı döneminde Üsküp şehir merkezinin nüfus durumu değişik yıllara göre şu şekildedir: 1455 yılında 4.091; 1481 yılında 1.039; 1529 yılında 4.045; 1544'te 6.061; 1569'da 10.525; 1571-1580 yıllarında 8.970; XVII. yy. sonlarında 60.000; 1804'te 32.000; 1831'de 22.260; 1870 tarihinde 20.800; 1877'de 31.585; 1921'de 41.006; 1961'de 180.943 ve günümüzde bir milyon civarındadır³.

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında Üsküp Kazasındaki Görevliler

Görev	Görevli	Tarih
Kadı ⁴	Şerif Yusuf Efendi	28.V.1743
"	Seyyid Ahmed Efendi	31.X.1744
"	Mustafa Sıdkı Efendi	3.I.1752

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 22-23.

² Nazif Hoca, *a.g.e.*, s. 124.

³ Mehmed İnbaşı, *Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazası (1455-1569)*, Ankara Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 1995, s. 63-67; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁴ *HD. 1162*, s. 15, (4 R 1156); *HD. 1195*, s. 7, (24 N 1157); *HD. 1205*, s. 4, (15 S 1165); *HD. 1185*, s. 123, (15 B 1176), s. 126, (16 N 1179), s. 130, (20 S 1183), s. 132, (10 N 1184), s. 145, (24 S 1189); *HD. 1174*, s. 9, (22 S 1193); *HD. 1185*, s. 148, (14 R 1199); *HD. 1172*, s. 253, (21 C 1206); *HD. 1185*, s. 148, (3 S 1209).

"	Ebubekir Efendi	30.I.1763
"	Seyyid İbrahim Efendi	26.II.1766
"	Mehmed Efendi	25.VI.1769
"	Bekir-zâde Derviş İbrahim Efendi	28.XII.1770
"	Bâli-zâde Seyyid Feyzullah Efendi	26.IV.1775
"	Fethullah Efendi	11.III.1779
"	Seyyid Sufyan Efendi	24.II.1785
"	Mehmed Feyzullah Efendi	15.II.1792
"	Hasan Efendi	30.VIII.1794
Naib¹	Mustafa Efendi	XI-XII.1741
"	Hüseyin Efendi	3.I.1752
"	Şerif Ahmed Efendi	13.VII.1754
"	Ali Efendi	29.I.1761
"	Mehmed Emin Efendi	20.IV.1761
"	İbrahim Efendi	8.IV.1765
"	Hacı Emrullah Efendi	14.VI.1767
"	Ahmed Efendi	30.XI.1768
"	Hafız Abdürrahman Efendi	8.I.1772
"	Feraiz Hüseyin Efendi	15.III.1772
"	Abdülkâsım Efendi	25.VIII.1776
"	Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi	18.III.1777
"	Osman Efendi	15.XII.1781
"	Yazıcı-zâde Ahmed Efendi	30.I.1787
"	Abdülfevzi Efendi	12.VII.1790
"	İbrahim Efendi	30.XII.1790

¹ *HD. 1198*, s. 7, (N 1154); *HD. 1205*, s. 13, (15 S 1165); *HD. 1191*, s. 9, (22 N 1167); *HD. 1185*, s. 121, (22 C 1174), (15 N 1174), s. 125, (16 L 1178), s. 127, (16 M 1181), s. 128, (20 B 1182), s. 134, (2 L 1185), s. 135, (10 Z 1185); *HD. 1174*, s. 9, (10 B 1190); *HD. 1185*, s. 146/1, (8 S 1191), s. 147, (28 Z 1195), s. 149, (10 R 1201); *HD. 1172*, s. 253, (29 L 1204); *HD. 1174*, s. 12, (23 R 1205); *HD. 1185*, s. 143, (7 M 1208); *HD. 1172*, s. 253, (28 N 1210), (28 CA 1211), (29 Ş 1211), s. 254, (20 N 1211), (13 Ş 1212), (21 L 1212), (7 M 1213), s. 255, (15 N 1213), s. 257, (17 R 1220), s. 258, (5 CA 1221), s. 263, (25 S 1235), s. 264, (19 S 1236), (11 M 1237), s. 265, (5 CA 1237), s. 271, (24 S 1250).

"	İsmail Efendi	15.VIII.1793
"	Yahya Efendi	6.IV.1796
"	Ali Fevzi Efendi	29.XI.1796
"	Mehmed Salih Efendi	27.II.1797
"	Hacı Ahmed Efendi	19.III.1797
"	Hâfız Seyyid İsmail Efendi	31.I.1798
"	Ali Rıza Efendi	8.IV.1798
"	Hacı Yahya Efendi	21.VI.1798
"	Yahya-zâde Mehmed Salih Efendi	20.II.1799
"	Mehmed Nureddin Efendi	15.VII.1805
"	Mehmed Salih Efendi	21.VII.1806
"	Şakir-zâde Mehmed Emin Efendi	13.XII.1819
"	Seyyid Abdurrahman Efendi	26.XI.1820
"	Seyyid Mehmed Said Efendi	8.X.1821
"	Hasan Efendi	28.I.1822
"	İsmail Efendi	2.VII.1834

4.1.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

1. Sultan Murad (Hünkâr) Câmii:

Eser, mektep, medrese ve daha sonra etrafına inşa edilen Saat Kulesi, Beyhan Sultan Türbesi ve Dağıstanlı Ali Paşa Türbesi'nden meydana gelen bir külliye'nin merkezini oluşturmaktadır¹. Ekrem Hakkı Ayverdi Edirne hariç Balkanlardaki, "Sofya, Filibe ve Dimetoka'daki câmilerden sonra" en büyük dördüncü câmi olduğunu belirtmiştir².

Câminin giriş kapısı üzerinde yer alan birinci onarım kitâbesinden eserin, 1436/37 (840) tarihinde, Sultan II. Murad tarafından yaptırıldığı, 1537 (944) yılında yandığı ve 1538 (945) senesinde başlanan onarımının 1542'de (949) tamamlandığı anlaşılmaktadır.

1712 (1124) tarihli ikinci onarım kitâbesinden, "1689 yılında Üsküp'ü işgal eden Avusturyalı General Piccolomini tarafından ateşe verilerek yakılmasıyla tahrip olduğu ve 23 yıl gibi uzun bir aradan sonra, 1712 yılında Sultan III. Ahmed tarafından onarımının yaptırıldığı³" anlaşılmaktadır.

Câminin kuzey duvarında, sıva üzerine yazılmış üçüncü onarım kitâbesi 1911 (1329) tarihlidir. Sultan V. Mehmed Reşad tarafından tamir ettirildiği yazılıdır.

Câmi'nin en son onarımı da 1963 yılında meydana gelen depremde tahribata uğraması nedeniyle gerçekleşmiştir. Makedonya Cumhuriyeti Eski Eserleri Koruma Enstitüsü tarafından 1966-1976 yılları arasında onarımı gerçekleştirilen eser, eski haline uygun olarak restore edilmiştir⁴.

Câmi duvarları iki sıra tuğla hatıl ve bir kesme taşla, revak yüzü ve minaresi de kesme taşla yapılmıştır. Kare planlı ve üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan kırma çatıyla örtülü harimi, dört sütun ve iki ayağın taşıdığı yuvarlak kemerlere sahip son cemaat yeri bulunmaktadır. Harimi örten kırma çatı, son cemaat yerini de içine almaktadır.

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 44.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 265.

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 49.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 50.

Her cephesinde, altlı ve üstlü dörder pencere yer almaktadır. Tek şerefeli minaresinin kaidesi, cephe boyunca yükselmektedir. Minaresine, son cemaat yerinin güneybatı köşesindeki kapıdan girilmekte ve içinde 114 basamaktan oluşan taştan yapılmış bir merdiven sayesinde ulaşılmaktadır. Son cemaat yerinin doğu ve batı kanatları kapalı olup, birer pencereyle dışarı açılmaktadır. Burada, cepheden hafif taşmış, dikdörtgen çerçeveli oldukça basit bir mihrabiye bulunmaktadır. Kible duvarı ortasında mihrap ve güneybatı köşesinde de minber yer almaktadır. Câmînin üst örtüsü, mahfili ve minberi ahşaptan yapılmıştır¹.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde câmî ile ilgili tutulan ilk kayıt 9 Mayıs 1763 tarihli müezzin atamasıdır².

Sultan Murad (Hünkâr) Câmîi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli, İmam ve Ser-mahfil³	Mustafa Halife bin Ali	-	-
"	Oğlu Abdullah Halife	19.I.1786	-
"	Ömer Halife bin Mustafa	30.V.1796	
"	Büyük oğlu Ali Mustafa Halife	7.II.1822	-
Müezzin⁴	Salih Halife	-	3
"	Süleyman Halife bin Ömer	9.V.1763	3
Devr-hân ve Cüz-hân⁵	İbrahim Halife	-	2+2.5
"	İsmail Halife	19.II.1775	2+2.5
Kayyum⁶	Oruç Mustafa Halife	-	2
"	Feyzullah ibn-i Yakub Halife	31.I.1767	2

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 46-47.

² *HD. 1185*, s. 123, (25 L 1176).

³ *HD. 1185*, s. 148, (18 RA 1200), s. 151, (23 ZA 1210); *HD. 1172*, s. 265, (15 C 1237).

⁴ *HD. 1185*, s. 123, (25 L 1176).

⁵ *HD. 1165*, s. 19, (18 Z 1188).

⁶ *HD. 1185*, s. 126, (1 N 1180).

2. Gazi Yahya Paşa Câmii:

Câmi; imaret, mektep, medrese, hamam, zâviye, matbah, yemekhane, ahır, fırın ve haziresindeki Lütfullah Efendi Türbesi gibi yapılardan meydana gelen büyük bir külliyeinin merkezinde bulunmaktadır. İnşa kitâbesine göre 1503/04 (909) tarihinde Yahya Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Bânisi olan Yahya Paşa devşirme olup, II. Mehmed zamanında saraya alınmış ve eğitimini bitirdikten sonra, 1480 (885) yılında Bosna Sancakbeyi ve 1481 (886)'da ise Rumeli Beylerbeyi olmuştur. Kısa bir süre azledilen Yahya Paşa, 1487 tarihinde tekrar Rumeli, 1501'de ise Anadolu Beylerbeyi olarak tayin edilmiştir. Sultan II. Bâyezid'in damadı da olan Yahya Paşa, 1504 yılında vezir olmuş ve 1506'da da vefat etmiştir. Ahmed Bey, Bâli Bey ve Mehmed Paşa adında üç oğlu vardı¹.

Yahya Paşa, vakfa ait binaların bakımı, görevlilerin masrafı ve diğer harcamaların karşılanması amacıyla, Üsküp ve civarında birçok arazi ile gelir getirecek binalar vakfetmiştir. Bu binalar arasında; değirmenler, dükkânlar, arazi, bahçe ve evler ile Üsküp'te Paşa Mahallesi'nde bir hamam yer almaktadır.

Yapı kare planlı olup, tek kubbeli kübik harimi, kuzeyinde beş bölmeli son cemaat yeri ve yanında şadırvanı, kuzeybatı köşesinde de minaresi bulunmaktadır. Câmînin duvarları düzgün kesme taş ve tuğla, son cemaat yeri, portal, minber, mihrap ve mihrabiyelerde ise mermer kullanılmıştır². Câmî harimi 18 x 18 m. iç ölçüsünde, 2 m. duvar kalınlığındadır³. Eskiden harim ve son cemaat yeri kubbeye örtülü olmakla birlikte XVII. yy.'daki Avusturyalıların tahribatı sonucu yıkılmış ve günümüzde harim içten aynalı tonoz, dıştan kırma çatı; son cemaat yeri ise içten düz ahşap tavanla, dıştan da harim gibi kırma çatı ile örtülüdür.

Yapının doğu cephesinde, altta ve üstte üçer pencere bulunmaktadır. Üsteki pencereler sivri kemerli olup kesme taştan yapılmış; alttakiler ise üsttekilere nazaran daha büyük olup taş söveli ve lentoludur⁴.

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, 90-91; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 272; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. IV, İstanbul 1971, s. 632.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 84-90

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 268.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 84.

Minarenin bulunduğu batı cephe, doğu cepheyle hemen hemen aynı mimari özellikleri taşımaktadır. Burada da, altta ve üstte üçer pencere bulunmakta ve doğudaki pencerelerin aynısı olup herhangi bir farklılık yoktur. Kesme taştan yapılmış olan tek şerefeli minaresi, yaklaşık 45 m.'lik uzunluğuyla¹, Üsküp'ün hatta Balkanlar'ın en uzun minaresi olarak kabul edilmektedir.

Son cemaat yerinin doğu ve batı kanatlarının güney duvarları ortasında, birer mihrabiye bulunmaktadır. Mihrabiyeler mermerden yapılmış olup, beşgen planlı ve cepheden hafif dışarı taşmıştır. Câmî günümüzde de asli fonksiyonunu sürdürmektedir².

Gazi Yahya Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Kürsü Şeyhi ve İmam³	Abdullah bin Abdülhalim	-	23+10
"	Oğulları Nureddin ve Hüseyin Halife	18.VI.1800	23+10
Müezzin⁴	Nuh Halife	-	8
"	Oğlu Mustafa Halife	24.X.1809	8
"	Adem Halife ibn-i Nuh	1.XI.1822	8
İhlâs-hân⁵	Abdurrahman Halife	-	10
"	Hacı Abdullah Halife	12.IV.1810	10
Muarrif ve Devr-hân⁶	Ali Halife	-	3+1.5
"	Diğer Ali bin Abdullah Halife	16.XII.1754	3+1.5
"	Oğlu Ahmed Halife	29.IV.1782	3+1.5
"	Ömer Halife bin Mehmed	16.VI.1808	3+1.5

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 270.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 84-91.

³ *HD. 1172*, s. 256, (25 M 1215).

⁴ *HD. 1172*, s. 258, (15 N 1224), s. 266, (15 S 1238).

⁵ *HD. 1172*, s. 259, (7 RA 1225).

⁶ *HD. 1217*, s. 280, (1 RA 1169); *HD. 1185*, s. 147, (16 CA 1196), s. 152, (21 R 1223).

Mutemed-i Vakıf¹	İbrahim Halife bin Ahmed	-	7
"	Mehmed Halife	25.X.1810	7
Salâ-hân²	Ahmed Halife	-	2
"	Ömer Halife bin Mehmed	14.VIII.180 8	2
Câbi³	Ali bin Abdullah	-	5
"	Ömer Halife bin Ahmed	16.VI.1808	5
Vekilharç⁴	Hacı Hüseyin Halife	-	5
"	Seyyid Mustafa Halife	27.X.1821	5
Vaiz⁵	Mustafa Halife bin Mehmed	-	6
"	Oğlu Şeyh Abdülhalim Halife	6.VI.1767	6
"	Oğlu Abdullah Halife	15.V.1782	6
İkad-ı Kanâdil⁶	Hasan Halife	-	4
"	Oğlu Molla Davud Halife	30.IX.1814	4
"	Adem Halife ibn-i Nuh	1.XI.1822	4
Kayyum⁷	Abdullah Halife	-	4
"	Agoş Yakub Halife	18.IX.1796	4
"	Feyzullah Halife bin Osman	13.XII.1819	4
Bevvâb⁸	Hasan Halife	-	4
"	Agoş Yakub Halife	15.IX.1800	4
"	Feyzullah Halife bin Osman	13.XII.1819	4

¹ HD. 1172, s. 259, (26 N 1225).

² HD. 1172, s. 258, (21 C 1223).

³ HD. 1172, s. 258, (21 R 1223).

⁴ HD. 1172, s. 264, (30 M 1237).

⁵ HD. 1185, s. 128, (8 M 1181), s. 147, (2 C 1196).

⁶ HD. 1172, s. 260, (15 L 1229), s. 266, (15 S 1238).

⁷ HD. 1172, s. 253, (15 RA 1211), s. 263, (25 S 1235).

⁸ HD. 1172, s. 255, (25 R 1215), s. 263, (25 S 1235).

3. Gazi Mustafa Paşa Câmii:

Üsküp Kalesi'nin doğu eteklerinde, şehrin yüksek bir yerinde bulunan eser ilk yapıldığında; medrese, imaret, mektep, türbe ve su kemerlerinden oluşan külliye'nin ana unsuru durumunda olmakla birlikte günümüzde sadece câmi, türbe ve su kemerlerinin bazı kısımları bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerinde bulunan kitâbeye göre eser, Ekim 1492 (Muharrem 898) tarihinde Abdullah oğlu Mustafa tarafından inşa edilmiştir¹.

Câminin bânisi olan Mustafa Paşa hakkında bilgi bulunamamıştır. Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde Mustafa Paşa hakkında şu bilgileri vermiştir: *“Belki Boşnak'tır. Çünkü vakfiyede baba adı Abdülkerim olduğu halde inşa kitâbesinde Abdullah gösterilmiştir. Bu da babasının Müslüman olmadığını, bu ismin sonradan verilmiş olduğunu gösterir. Mustafa Paşa'nın Üsküp'teki lâkabı Gemalmaz veya Kuzgunsu'dur. Bu da kendisinin cesur, engel tanımaz bir kahraman olduğunu anlatan bir lâkabdır. Bir de bu câmii Koca Mustafa Paşa'ya mâl edenler vardır ki yanlıştır. Çünkü Koca Mustafa Paşa bu zatın vefatından evvel idam edilmiştir².”*

İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş, tuğla ve mermer kullanılmış olan yapı kare planlıdır. Tek kubbeli harimi, kubbeyle örtülü üç bölümlü son cemaat yeri, batı cephesine bitişik minaresi ve kuzeyinde de şadırvanı bulunmaktadır³.

Câminin kasnağı oniki köşeli olup her yüzünde bir penceresi bulunmaktadır. Revak yerine oturmuş çift merkezli sivri kemerle yapılmıştır. Üç bölümlü son cemaat yerinin cepheleri, dairesel planlı dört mermer sütun ve iki kare planlı ayak tarafından taşınan sivri kemerlerle çözülmüştür. Üzeri pandantiflerle geçilen ve sekizgen kasnaklara oturan birer kubbeyle örtülüdür.

Mihrabı beşgen planlı olup, beyaz mermerlerle yapılmıştır. Aynı şekilde beyaz mermerden yapılmış olan minber ise yüksekçe bir kaide üzerinde kuruludur⁴. Câminin kuzeybatı köşesine dışarıdan bitişik ve kesme taş ile yapılmış yaklaşık 42 m.

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 70-76.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 262.

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 70.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 70-78.

uzunluğundaki minaresi tek şerefelidir¹. Câmi günümüzde aktif bir şekilde fonksiyonunu sürdürmektedir.

Gazi Mustafa Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Abdülfettah Halife	-	15
"	Ali Halife bin Abdülfettah	16.V.1813	15
"	Hafız Ömer Halife ibn-i Osman	7.VI.1822	15
Müezzin ve Devr-hân ³	Mustafa Halife	-	6+1
"	Oğlu Ahmed Halife	-	6+1
"	Abdülhalim Halife	20.VI.1800	6+1
"	Hacı İsmail bin Murad	30.XII.1816	6+1
Muarrif ve Devr-hân ⁴	Mehmed bin Şaban Halife	15.VII.1805	3
Devr-hân ⁵	Mehmed Halife	-	-
"	Abdullah Halife	22.IV.1769	-
Cüz-hân ⁶	İshak Halife	-	1
"	Abdülhalim Halife	1753/54	1
"	Bahaeddin Halife	-	1
"	Kardeşi Şeyh Ali Halife	1757/58	1
"	Mehmed Halife bin Mustafa	-	2

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 264.

² *HD. 1185*, s. 152, (15 CA 1228); *HD. 1172*, s. 265, (17 N 1237 Tarihli kayıta Hafız Ömer Halife ibn-i Osman "Cümlelerin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

³ *HD. 1172*, s. 256, (27 M 1215), s. 261, (10 S 1232).

⁴ *HD. 1172*, s. 257, (17 R 1220).

⁵ *HD. 1185*, s. 128, (15 Z 1182).

⁶ *HD. 1205*, s. 2, (1167); *HD. 1206*, s. 223, (1171); *HD. 1185*, s. 147, (14 RA 1196); *HD. 1172*, s. 254, (7 M 1213), s. 255, (25 M 1215), s. 260, (27 R 1226), s. 263, (5 S 1235).

"	Süleyman bin Hacı Hasan	27.II.1782	2
"	Ali Halife	-	2
"	Oğlu Hayreddin Halife	21.VI.1798	2
"	Mustafa Halife	-	2
"	Oğlu Ali Halife	-	2
"	Oğlunun oğlu Hasan Halife	18.VI.1800	2
"	Ahmed Halife	-	2
"	Oğlunun oğlu Mustafa bin Ali	21.V.1811	2
"	Hayrullah Halife	-	2
"	Mustafa Halife bin Nuh	23.XI.1819	2
Kâtip¹	Hüseyin Halife	-	10
"	Oğlu Süleyman Halife	21.V.1807	10
Kurra Câbisi²	Ahmed Halife	-	5
"	Oğlu Âdem Halife	17.IV.1741	5
"	Mahmud Halife	-	5
"	Emin Halife ibn-i Mahmud	11.IV.1770	5
"	Ahmed Halife bin Ali	-	5
"	Osman bin Zeynel Halife	28.II.1799	5
"	Kardeşi Abdullah Halife	8.X.1821	5
"	Mehmed Halife bin Hasan	25.XI.1821	5
Salâ-hân³	Hasan bin Fazlı	23.IV.1759	3

¹ HD. 1172, s. 254, (13 R 1222)

² HD. 1198, s. 6, (30 M 1154); HD. 1185, s. 130, (15 Z 1183); HD. 1172, s. 255, (23 N 1213), s. 264, (11 M 1237), (29 S 1237).

³ HD. 1185, s. 121, (25 Ş 1172).

Aşır-hân¹	Ali Halife	-	3
"	Mehmed bin Mustafa	27.IV.1774	3
Mu'temed²	Mehmed Halife	-	4
"	Oğlu Hayreddin Halife	22.VII.1821	4
Dua-gûy³	Ahmed Halife	-	5
"	Oğulları Salih ve Abdülhalim Halife	6.VII.1770	5
"	Necmeddin Halife bin Mehmed	-	5
"	Oğlu Şemseddin Halife	2.V.1802	5
Minare Kayyumu⁴	İsmail Halife	-	5
"	Oğlu İbrahim Halife	-	5
"	Mehmed Emin Halife	5.IV.1794	5
"	Kardeşi Abdullah bin Eyüp	8.X.1821	5
"	Mehmed Halife ibn-i Hasan	25.XI.1821	5

4. Gazi İshak Bey (Alaca) Câmii:

İshak Bey tarafından; medrese, han, hamam, bedesten ve imaretten oluşan bir külliyenin merkezi olarak inşa edilen câmi, Üsküp'ün en eski câmisidir⁵. Halk arasında "Alaca Câmii" olarak da bilinmektedir. Günümüze külliyeleden sadece câmi, Paşa Bey Türbesi, Sulu Han ile aslî halini tamamen kaybetmiş olan Bedesten gelebilmiştir⁶. Câminin kitâbesinde Paşa Yiğit Oğlu İshak Bey tarafından 1438/39 (842) yılında yaptırıldığı bildirilmiştir⁷. 1444/45 (848) tarihli câmi vakfiyesi, İshak Bey'in ölümünden

¹ HD. 1165, s. 5, (15 S 1188).

² HD. 1172, s. 264, (21 L 1236).

³ HD. 1185, s. 131, (12 RA 1184); HD. 1172, s. 256, (29 Z 1216).

⁴ HD. 1185, s. 151, (4 N 1208); HD. 1172, s. 264, (11 M 1237), (29 S 1237).

⁵ İ. Aydın Yüksel, "Alaca (İshak Bey) Câmii", TDVİA, C. II, İstanbul 1989, s. 313-314.

⁶ Mustafa Özer, a.g.e., s. 51.

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., s. 258.

sonra oğulları arasında yapılan müzakereler sonucunda düzenlenmiştir. Vakfiyeye göre İshak Bey Câmii ve medresesi için vakfedilen binalar; Üsküp'ün belirli yerlerinde 92 dükkân, Eski Hamam, Kervansaray, Değirmen ile Bedesten'den oluşmaktadır¹.

Câminin doğu cephesinde bulunan kapının üzerinde ikinci bir kitâbe daha bulunmaktadır. Bu kitâbeye göre câmi, 1519 (925) tarihinde İshak Bey'in torunu ve İsa Bey'in oğlu Hasan Bey tarafından genişletilmiştir. Bu tarihten 1963 yılında meydana gelen depreme kadar geçen zaman diliminde, geçirdiği onarımlar hakkında hiçbir bilgi yoktur. 1966 yılında Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü tarafından onarımına başlanan eserin, restorasyonu ve bakımı yapılmıştır².

Câminin bânisi olan İshak Bey hakkında kaynak ve yayınlarda farklı görüşler vardır. 1481 tarihli Tahrir Defteri'nde, "*İshak Bey bin Paşa Yiğit Bey*" şeklinde bir kayıt vardır. Buradan İshak Bey'in oğlu olduğu çıkarılabilir³. Ancak Aşıkpaşazâde, İshak Bey'den, Üsküp fatihi olarak bilinen Paşa Yiğit'in oğulluğu olarak bahsetmektedir⁴. "*Sırp ülkesine ve Kıratova madenlerine ve çevresine, bütün madenlere adamlar gönderdiler, zaptettiler. Üsküp'e Paşa Yiğit Bey'i gönderdiler ki o, İshak Bey'in efendisidir ve hem babası gibidir*"⁵. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'da da İshak Bey'in, Üsküp beyi Paşa Yiğit'in evlatlığı olduğu belirtilmiştir⁶. Bütün bu veriler İshak Bey'in, Paşa Yiğit Bey emrinde yaşayan bir zat olduğunu göstermektedir⁷.

Şehrin merkezinde, önceden "*İmâret-i İshak Bey*" veya "*İshakiye*" olarak bilinen mahallede yer alan câmi, günümüzde güney cephesi Bit Pazarı'na, diğer cepheleri ise yola bakmaktadır. Kitâbesinde ve kayıtlarda imâret olarak geçen bina görünüşü olarak; ortada kare planlı ve kubbeli hol, bunun iki yanında yine kare planlı zâviye odaları, kible duvarında dışa doğru taşıntı yapan dikdörtgen planlı mihrap, kuzeyinde beş bölmeli son cemaat yeri ve batı cephesine yapışık minaresi bulunmaktadır⁸.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 255; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 56.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 57.

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 51.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 255.

⁵ Aşık Paşa-zâde Tarihi, Haz. Hüseyin Nihal Atsız, *a.g.e.*, s. 83; Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 126.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, İstanbul 1988, s. 362.

⁷ Feridun Emecen, "İshak Bey", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 524-525.

⁸ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 51-57.

Kesme taştan yapılmış olan minarenin yedi köşeli kaidesi üzerinde kısa bir pabuç kısmı bulunmaktadır. Son cemaat yerinin üzeri kubbeyle, ortadaki hacim ise tekne tonozla örtülmüştür. Harim kapısına, son cemaat yerinin orta bölümündeki merdivenden inilerek ulaşılmaktadır¹. Câmînin kuzeyinde, sekiz ahşap direğin taşıdığı basık bir kubbeyle örtülü ve sekizgen planlı bir şadırvan yer almaktadır. Orijinal olmayan şadırvanın ne zaman ve hangi oranda aslına bağlı kalınarak yapıldığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur². Câmî günümüzde asıl fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Gazi İshak Bey (Alaca) Câmîi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müezzin ³	Feyzullah Halife bin Selim	-	8
"	Mustafa Halife bin Feyzullah	9.IV.1798	8
Cüz-hân ⁴	Hasan Halife	-	2
"	Mustafa bin Abdullah Halife	25.VI.1773	2
"	Ahmed Halife bin Süleyman	15.XII.1774	2
Salâ-hân ve Kayyum ⁵	Ahmed Halife bin Abdülbâki	-	4+5
"	Osman Halife bin Zeynel	28.II.1799	4+5
"	Hacı Mehmed Halife bin Osman	14.XI.1818	4+5
Kilâri ⁶	Ataullah Halife	-	5
"	Ataullah ibn-i Mehmed Halife	11.V.1807	5
Türbedâr ⁷	Mehmed Halife	-	4
"	Mustafa bin Abdullah Halife	25.VI.1773	4

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 256-257.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 53.

³ *HD. 1172*, s. 254, (22 L 1212).

⁴ *HD. 1185*, s. 137, (4 R 1187), s. 143, (11 L 1188).

⁵ *HD. 1172*, s. 255, (23 N 1213), s. 262, (15 M 1234).

⁶ *HD. 1174*, s. 16, (3 RA 1222).

⁷ *HD. 1185*, s. 137, (4 R 1187), (18 R 1187), s. 146/1, (22 CA 1192).

"	Ebubekir ibn-i Feyzullah Halife	9.VII.1773	4
"	Mehmed Halife bin Ahmed	18.VI.1778	4
Şadırvancı¹	Hasan Halife	-	4
"	Molla Mustafa Halife	4.IV.1774	4
"	Molla Numan bin Abdülfettah Halife	11.XII.1774	4
"	Süleyman bin Bekir Halife	27.II.1797	
Noktacı²	Hasan Halife	-	4
"	Molla Mustafa Halife	4.IV.1774	4
"	Ahmed Molla Süleyman Halife	11.XII.1774	4
Ferrâş³	Hasan Halife	-	3
"	Mustafa Halife bin Abdullah	25.VI.1773	3

5. Gazi İsa Bey Câmii:

Üsküp sancak beyi İshak Bey'in oğlu İsa Bey tarafından yaptırılan câmi, iki yanında misafirhâne niteliğindeki tabhâne odalarıyla zâviyeli câmiler diye adlandırılan gruba girer⁴. Câmi şehir merkezinde, Sultan Murad Câmii'nin kuzeyinde yer almaktadır. Eskiden câmi; medrese, kütüphane, sakahane, matbah, Kapan Han, hamam ve imaretten oluşan bir külliye'nin merkezi konumundaydı. Günümüzde ise sadece Câmi, Kapan Han ile Çifte Hamam bulunmaktadır. Câminin inşa kitâbesine göre, İshak Bey'in oğlu Gazi İsa Bey tarafından 1475/76 (880) tarihinde yaptırıldığı bildirilmiştir. Kitâbede İsa Bey'den "*merhum*" olarak bahsedilmesi, İsa Bey'in Câmi'nin yapımı tamamlanmadan vefat ettiğini göstermektedir. Vasiyeti üzerine câmi, Sultan II. Mehmed'in emriyle tamamlanmıştır⁵.

¹ HD. 1185, s. 139, (22 M 1188), (7 L 1188); HD. 1172, s. 253, (29 Ş 1211).

² HD. 1185, s. 139, (22 M 1188), (7 L 1188).

³ HD. 1185, s. 137, (4 R 1187).

⁴ Selda Ertuğrul, "İsa Bey Câmii", TDVİA, C. XXII, İstanbul 2000, s. 479.

⁵ Mustafa Özer, a.g.e., s. 62-69.

İsa Bey'in vakfiyesinden kardeşlerinden birinin Paşa Bey, diğerinin de Mustafa Bey, Kebir ve Sagir Mehmed Bey isminde de iki oğlunun olduğu öğrenilmektedir¹. Ayrıca vakfiyesinden anlaşıldığına göre İsa Bey'in imâret ve medrese için; Üsküp çarşısında birçok dükkân, Çifte Hamam, kârgir kervansaray (Kapan Han), Üsküp ve civarında değirmenler, Kalkandelen (Tetova) içinde bir hamam ve pek çok arazinin gelirleri tahsis edilmiştir².

Câminin 1575/76 yılından 1963 yılına kadar olan sürede geçirmiş olduğu onarımlar hakkında herhangi bir bilgi yoktur. 1963 tarihinde meydana gelen depremde Câmi hasar görmüş ve 1966 yılından itibaren Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü tarafından restorasyonu yapılmıştır.

Câminin doğu ve batı taraflarında zâviye hücreleri, kuzeyinde beş bölümlü son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesinde tek şerefeli minaresi yer almaktadır. Zâviye hücresinde altta ve üstte olmak üzere ikişer pencere bulunmaktadır. Beş bölümlü son cemaat yerinin bulunduğu yerde duvarın ortasında, oldukça basit ve yuvarlak formlu bir mihrabiye vardır. Ayrıca burada ikisi doğu ve ikisi batı kısmında olmak üzere düşey dikdörtgen formlu pencereler mevcuttur.

Harime girildiğinde, ahşap direklerce taşınan mahfil, kible duvarı ortasında mihrap, hemen batısında minber ve doğusunda vaaz kürsüsü yer almaktadır. Câminin kuzeybatı köşesinde yer alan minarenin kaidesi kare şeklindedir. Tek şerefeli minaresi, çapı gövdeye oranla daha dar olan kısa silindirik petek kısmı, kurşun konik külâh ve alemle sonlanmaktadır. Günümüzde câmi halen ibadete açıktır³.

Gazi İsa Bey Câmi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Hacı Hüseyin Halife	-	5
"	Hüseyin bin Ali Halife	22.I.1801	5

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 251.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, 68; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 250-252; Enes Pelidija-Feridun Emecen, "İsâ Bey", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 476.

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, 62-69.

⁴ *HD*. 1172, s. 256, (7 N 1215).

Hatip¹	Hacı Ahmed Halife	-	6
"	Oğlu Abdullah Halife	15.I.1795	6
Müezzin²	Halil Halife	-	2
"	Hacı Ali Halife	23.VIII.1769	2
"	Abdullah Halife bin İbrahim	-	8
"	Mahmud Halife bin Halil	19.VIII.1787	8
Müderris-i Evvel ve Müderris Rahledârı³	Mustafa bin Feyzullah	-	3+1
"	Oğlu Süleyman Halife	9.VI.1790	3+1
"	Kardeşi İbrahim Halife	9.XII.1805	3+1
Kâtip Vekili⁴	Süleyman bin Salih Halife	-	4
"	Oğlu Mustafa bin Süleyman Halife	12.VII.1790	4
Kendüm-küb⁵	Ahmed Halife	-	4
"	Oğlu Süleyman Halife	3.VIII.1798	4
Ecza-hân⁶	Hüseyin bin Ebubekir	-	4
"	Abdullah Halife bin Hacı Ahmed	12.XII.1795	4
Cüz-hân⁷	Başo Mehmed Halife	-	2
"	Oğlu Bahaeddin Halife	VII-VIII. 1752	2
"	Hacı Lütfullah Halife ibn-i Hacı Mehmed	-	2

¹ HD. 1185, s. 151, (23 C 1209).

² HD. 1185, s. 129, (20 R 1183), s. 149, (5 ZA 1201).

³ HD. 1185, s. 150, (26 N 1204), s. 152, (17 N 1220).

⁴ HD. 1172, s. 253, (29 L 1204).

⁵ HD. 1172, s. 255, (20 S 1213).

⁶ HD. 1172, s. 253, (30 CA 1210).

⁷ HD. 1206, s. 220, (N 1165); HD. 1185, s. 145, (28 C 1189); HD. 1172, s. 258, (26 R 1223), s. 262, (5 S 1235).

"	Oğlu Hacı Ebubekir Halife	-	2
"	Hacı Ahmed bin Mustafa	26.VIII.1775	2
"	Yusuf Halife veled-i Ali	21.VI.1808	2
"	Abdullah Halife	-	5
"	Mustafa Halife bin Nuh	23.XI.1819	5
Duâ-gûy¹	Başo Mehmed Halife	-	5
"	Oğlu Bahaeddin Halife	27.VII.1752	5
"	şeyh Ali Halife	1757/58	5
"	Kızı Hatice Hatun	4.XII.1767	5
"	Yahya Halife	-	5
"	Osman bin Hacı Ahmed	15.XII.1781	5
Câbi²	Abdullah Halife	-	6
"	Süleyman Halife	29.IX.1822	6
Ferrâş³	Hüseyin Halife	-	2
"	Osman Halife bin Mustafa	16.II.1800	2
Bevvâb⁴	Mustafa Halife	-	1
"	Hacı Ebubekir bin Hacı Lütfullah	-	1
"	Oğlu Hüseyin Halife	27.I.1789	1

6. Kebir Mehmed Bey (Çelebi) Câmii:

Câmi, Üsküp şehir merkezinde, kendi adıyla bilinen mahallede, Kiril Metodij Üniversitesi'nin doğusunda bulunmaktadır. Giriş kapısının üzerinde bulunan inşa kitâbesine göre eser, 14 Temmuz 1469 (4 Muharrem 874) tarihinde yapılmıştır.

¹ *HD. 1217*, s. 302, (15 N 1165); *HD. 1206*, s. 223, (1171); *HD. 1185*, s. 127, (12 B 1181), s. 147, (28 Z 1195).

² *HD. 1172*, s. 265, (12 M 1238).

³ *HD. 1172*, s. 255, (21 N 1214)

⁴ *HD. 1185*, s. 150, (29 R 1203).

Câminin bânisi olan Mehmed Bey, devlet ricalinden İshak Bey'in oğlu Sultan II. Mehmed devrinin önemli bir uçbeyi olan İsa Bey'in iki oğlundan birisidir (*Diğer oğlu olan Sagir Mehmed Bey, babasının vakıflarında müteveli olarak görünmektedir*)¹. Kebir Mehmed Bey Üsküp ve Kalkandelen'deki câmi ve imaretlere gelir sağlamak amacıyla: Üsküp'te evler, çayırlar, tarlalar ile Galata'da bir değirmen, bir çok bağ, bahçe ve tarlanın gelirini tahsis etmiştir².

Câmi kare planlı, 7.76 x 7.78 m. iç boyutlarında, 95 cm. duvar kalınlığında ve 3.60 m. derinliğindedir. Altta sekiz ve üstte altı pencere ile aydınlanmaktadır. Minare kaidesi ve gövdesi üç sıra tuğla hatıl ve kesme taşla inşa edilmiştir. Gövdesinden 1.50 m. yukarısı yıkılmış ve yerine tahta bir cumba yapılmıştır³. Dikdörtgen yapılı olan üç bölümlü son cemaat yeri, içten düz ahşap tavanla örtülüdür. Yan tarafları duvarlarla kapatılmış, sadece doğu tarafında dışarıya açılan bir penceresi bulunmaktadır. Düz ahşap tavanla örtülü olan harime girildiğinde, kible duvarının ortasında mihrap, batısında minber ile kuzey tarafında mahfil yer almaktadır. Câmi günümüzde ibadete açıktır⁴.

Kebir Mehmed Bey (Çelebi) Câmi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müezzin ⁵	Süleyman Halife bin Hüseyin	-	6
"	Büyük oğlu Ahmed Halife	26.II.1774	6
Kâtip, Nâzır ve Şeyh-i İmâret ⁶	Mustafa Halife	-	10
"	Oğlu Ahmed Halife	10.VI.1786	10

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 60.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 58-61.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 260.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 58-61.

⁵ *HD. 1185*, s. 138, (14 Z 1187).

⁶ *HD. 1185*, s. 148, (12 Ş 1200).

Cüz-hân¹	Hüseyin Halife	-	2
"	Büyük oğlu Feyzullah Halife	2.III.1819	2
İhlâs-hân²	Seyyid Abdülbâki Halife	-	2
"	Oğlu Seyyid Mustafa Halife	21.I.1772	2
Devr-hân³	Hüseyin Halife	19.II.1775	2

7. Paşa Yiğit Bey (Arasta) Mescidi:

“Üsküp Fatihi” olarak bilinen Paşa Yiğit Bey’in adına yaptırılan, günümüzde büyük oranda yıkık olan mescit, Üsküp Etnoloji Müzesi’nin güneydoğu kesiminde bulunmaktadır. İsmi, içerisinde bulunduğu Üsküp çarşısının bir parçası olan “arasta”dan almıştır. Hurufât Defterlerinde “Paşa Yiğit Bey Mescidi” dışında “Paşa Bey Mescidi” olarak da zikredilmiştir. İnşa kitâbesi bulunmayan mescidin, 1455 tarihli tahrir defterinde vakıfları kaydedilmiştir. Bu deftere göre Paşa Yiğit Bey (Arasta) Mescidi’nin vakıflarına gelir getiren akarlar arasında; başhane kirası, bağ ve bahçe, değirmen ve dükkânlar yer almaktadır. Bu veriler doğrultusunda mescidin XV. yy.’da inşa edildiği düşünülmektedir. Bânisi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. 1963 yılında meydana gelen depremden sonra bugünkü halini almış olan mescit, birçok defa restore edilmek istenmiş ancak günümüze kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır⁴.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan mescit ile ilgili olarak, Paşa Bey arastasının yanında olduğu bilgisi verilmiştir.

Paşa Yiğit Bey (Arasta) Vakıf ve Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Tevliyet⁵	Ali bin İsmail Halife	-	5

¹ HD. 1172, s. 262, (5 CA 1234).

² HD. 1185, s. 135, (15 L 1185).

³ HD. 1165, s. 19, (18 Z 1188).

⁴ Mutafa Özer, *a.g.e.*, s. 211-212; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 264, 290.

⁵ HD. 1185, s. 123, (13 ZA 1175), s. 135, (15 L 1185), (6 C 1198).

"	Kardeşi Gevher Hatun	5.VI.1762	5
"	Seyyid Abdülbâki Halife	-	5
"	Oğlu Seyyid Mustafa Halife	21.I.1772	5
"	Numan bin Abdülfettah Halife	27.IV.1784	5
İmam¹	Hüseyin Halife bin Murad	23.IV.1759	4
"	Mustafa Halife	-	4
"	Hacı Salih Halife	14.X.1762	4
"	İsmail Halife bin Hüseyin	12.III.1777	4
"	Seyyid Abdülbâki Halife	-	4
"	Oğlu Seyyid Mustafa Halife	21.I.1772	4
"	Numan bin Abdülfettah Halife	16.VIII.1784	4
"	Hüseyin Halife bin Hasan	-	4
"	İslam Halife bin Hüseyin	13.IX.1785	4
"	Hasan Halife	3.V.1795	4
"	Ramazan Halife bin İslam	19.VII.1798	4
"	Halil Halife bin Süleyman	-	4
"	Hâfız Ömer Halife ibn-i Osman	14.XII.1821	4
Hatip²	Hasan Halife	-	4
"	Oğlu Ali Halife	22.I.1742	4
"	Oğlu Hüseyin Halife	5.I.1763	4
"	Ahmed Halife ibn-i Mehmed	-	4
"	Büyük oğlu Mehmed Halife	7.III.1814	4
"	Feyzullah Halife ibn-i Osman	13.XII.1819	4
Müezzin³	Feyzullah Halife bin Mehmed	16.XII.1758	2
"	Hüseyin Halife bin Abdülbâki	14.III.1763	1

¹ *HD. 1185*, s. 121, (25 Ş 1172), s. 123, (25 RA 1176), s. 146/1, (2 S 1191), s. 135, (15 L 1185), (29 N 1198), s. 148, (9 ZA 1199), s. 146/1, (13 L 1209); *HD. 1172*, s. 254, (5 S 1213), s. 264, (13 L 1236).

² *HD. 1217*, s. 22, (15 ZA 1154); *HD. 1185*, s. 123, (19 C 1176); *HD. 1172*, s. 259, (15 RA 1229), s. 263, (25 S 1235).

³ *HD. 1185*, s. 121, (15 R 1172), s. 123, (28 Ş 1176), s. 129, (22 L 1182), s. 136, (6 CA 1186), s. 146/1, (28 L 1191); *HD. 1172*, s. 261, (7 C 1232).

"	Süleyman Halife bin Mehmed	1.III.1769	1
"	Mustafa Halife bin Feyzullah	-	1
"	İslâm bin Hüseyin Halife	5.VIII.1772	1
"	Bayram Halife	-	1
"	Oğlu Mustafa Halife	29.XI.1777	1
"	Murtaza Halife bin Hüseyin	24.IV.1817	1
Cuma Müezzini¹	Osman Halife bin Ali	-	1
"	Abdullah Halife bin Mustafa	9.V.1768	1
Cüz-hân, Dua-gûy ve Kâtip²	Abdurrahim Halife bin Abdülkerim	-	2+5+5
"	Oğlu Ali Halife	18.XII.1805	2+5+5
Kayyum³	Hasan Halife	-	1
"	Diğer Hasan Halife	X-XI.1756	1
"	Hacı Ali Halife	-	1
"	Halil bin Hüseyin Halife	-	1

8. Müezzin Hoca Câmii:

Günümüzde Üsküp'ün merkezinde, Halklar Tiyatrosu'nun batısında bulunan câmi, "*Dükkâncık Câmii*" olarak da bilinmektedir. Yakınında Kurşunlu Han ve Şengül Hamamı ile bir külliye oluşturulan yapının bânisi Muslihiddin bin Abdülganî'dir. Câmi, 1963 yılında meydana gelen depremde büyük ölçüde yıkılmış ve günümüze sadece, batı duvarı ile buna bitişik minaresi ulaşmıştır. İnşa kitâbesi bulunmayan câminin vakfiyesi 1549 tarihlidir. Vakfiyede câminin Mevlâna Muslihiddin bin Abdülganî tarafından yapıldığı ve bu zatın Müezzin Hoca lakabıyla meşhur olduğu belirtilmektedir. Muslihiddin bin Abdülganî, Üsküp dışında Yenipazar'da Altun Alem Câmii ve mektebi ile Trepça'da bir mescit inşa etmiştir⁴.

¹ HD. 1185, s. 127, (21 Z 1181).

² HD. 1172, s. 257, (26 N 1220).

³ HD. 1206, s. 223, (S 1170); HD. 1198, s. 90.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 261; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 189-192.

Câmi'nin aslı, kubbeyle örtülü kare planlı bir harim, kubbeli son cemaat yeri ve batısında bulunan minareden oluşmaktadır. Harim ve son cemaat yeri kubbelerinin oturduğu sekizgen kasnağın her yüzünde birer pencere bulunmaktadır. Son cemaat yerinin doğu ve batı tarafı duvarlarla kapatılmış olup, kasnağı düzgün kesme taş, kubbesi ise tuğlayla inşa edilmiştir¹.

Müezzin Hoca Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ²	Abdülaziz Halife bin Abdurrahim	18.VI.1766	10
"	Oğlu Abdurrahim Halife	29.XII.1788	10
İmam ³	Ali Halife	-	6
"	Oğlu Mehmed Halife	15.XII.1762	6
"	Süleyman Halife bin Ali	-	6
"	Abdülhalim Halife bin Abdülaziz	9.VII.1782	6
"	Abdurrahman Halife	-	6
"	Oğlu Yusuf Halife	29.X.1797	6
"	Maksud Halife	16.I.1805	6
Hatip ⁴	Ali Halife	-	4
"	Mustafa Halife ibn-i Ali	15.III.1772	4
Müezzin ⁵	Halil Halife	-	4
"	Mehmed Halife	XII.1731	4
Nâzır ⁶	Ahmed Halife bin Mustafa	-	5

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 189-190.

² *HD. 1206*, s. 225, (10 M 1180); *HD. 1185*, s. 150, (29 RA 1203).

³ *HD. 1185*, s. 123, (28 CA 1176), s. 147, (28 B 1196); *HD. 1172*, s. 254, (8 CA 1212), s. 256, (14 L 1219).

⁴ *HD. 1185*, s. 135, (10 Z 1185).

⁵ *HD. 1200*, s. 10, (C 1144).

⁶ *HD. 1172*, s. 254, (23 S 1211), s. 255, (25 M 1215), s. 257, (14 L 1219).

"	Ali Halife	28.VIII.1796	5
"	Oğlu Hasan Halife	18.VI.1800	5
"	Maksud Halife	16.I.1805	5
Ser-mahfil¹	Abdurrahman Halife	-	3
"	Oğlu Yusuf Halife	29.X.1797	3
"	Maksud Halife	16.I.1805	3
Kayyum²	İsmail Halife	-	4
"	Maksud Halife	16.I.1805	4

9. Hacı Muhyiddin Mahallesi Mescidi:

Câmi, Üsküp'ün kuzeybatı kesiminde, Cedid Hristiyan, Hacı Hürrem ve Hacı Hayreddin mahalleleriyle çevrili olan Hacı Muhyiddin Mahallesinde bulunmaktadır. Yapının giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitâbesi câminin 1504 (910) yılında yapıldığının belirtmektedir. Bânisi olan Hacı Muhyiddin'in, câminin 1529 tarihli vakfiyesinden, İbn-i Payko Mahallesi'nde ikâmet eden Abdülvehhab'ın oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyeden mahallede aynı isimde bir de mektebin olduğu öğrenilmektedir³.

Dikdörtgen yapılı câminin batı cephesinde minaresi ve mektep bulunmaktadır. Câmi dıştan kiremit kaplı kırma çatıyla, içten de düz ahşap tavanla örtülmüştür. Minare ve yeni yapılmış mektebin bitişik olduğu batı cephesinde, daha önce dikdörtgen formlu iki pencereden bir tanesi kapıya dönüştürülerek, mektebin harimle bağlantısı sağlanmıştır. Burası da diğer cepheler gibi bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğla ile yapılmıştır. Giriş kapısından girildiğinde, harimin güney duvarı ortasında mihrap, batısında minber ve doğusunda vaaz kürsüsü ile kuzeyinde mahfil yer almaktadır. Minber ve vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmış olan câminin mihrabı orijinalliğini korumaktadır. Eserin onarımdan geçtiği ve büyük değişikliklere uğradığı belli olsa da,

¹ HD. 1172, s. 254, (8 CA 1212), s. 256, (14 L 1219).

² HD. 1172, s. 257, (14 L 1219).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 249; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 104-106.

bunun hangi tarihlerde gerçekleştiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yapı halen mahalle mescidi olarak faaliyetine devam etmektedir¹.

Hacı Muhyiddin Mahallesi Mescidi Gevlileri:

Gev	Gevli	Tarih	cret (yevmiye/akçe)
Mteveli²	Hacı Őhabeddin Halife ibn-i Şeyh Bahaeddin	-	-
"	Oğulları Lütfullah ve Mustafa Halife	25.XI.1771	-
"	Mustafa Halife	13.XII.1774	-
"	Ahmed Halife ibn-i Süleyman	2.I.1775	-
"	Hüsameddin Halife ve Kız Kardeşi Hacce Fatma ibnet-i Hacı Őhabeddin	1.III.1775	-
"	İbrahim Halife	27.VIII.1796	-
"	Kardeşi Gülşah Hatun	24.XII.1804	-
İmam³	Ahmed Halife	-	2
"	Akrabası İbrahim Halife	27.V.1740	2
"	Ahmed Halife	27.IV.1774	2
"	Mehmed Halife bin Mustafa	-	2
"	Oğlu Mustafa Halife	6.V.1785	2
"	Mehmed Halife bin Ahmed	-	2
"	Oğlu Hayreddin Halife	22.VII.1821	2
Mezzin¹	Mehmed Halife bin Rıdvan	-	4

¹ Mustafa zer, *a.g.e.*, s. 104-106.

² *HD. 1185*, s. 134, (17 Ő 1185), s. 143, (9 L 1188), (29 L 1188), s. 145, (28 Z 1188), s. 151, (22 S 1211); *HD. 1172*, s. 256, (21 N 1219).

³ *HD. 1198*, s. 5, (1 RA 1153); *HD. 1165*, s. 5, (15 S 1188); *HD. 1185*, s. 148, (26 C 1199); *HD. 1172*, s. 264, (21 L 1236).

"	Eyüp Halife	1756/57	4
"	Kâsım Halife	17.IV.1761	4
"	Eyüp Halife	-	4
"	İsmail Halife	5.III.1777	4
"	Ali bin Şaban Halife	-	4
"	Ebubekir Halife	-	4
"	Hacı Mustafa Halife	16.VIII.1786	4
"	Hasan Halife bin Ahmed	30.VIII.1794	4
"	Mustafa Halife ibn-i Abdullah	13.IV.1813	4
Temcid-hân²	Eyüp Halife ibn-i Mehmed	6.I.1762	1
"	Oğlu Halil Halife	21.I.1778	1

10. Karlılı-oğlu Mehmed Paşa (Bey) Câmii:

Câminin kitâbesinin Üsküp Arkeoloji Müzesi'nde olduğu ileri sürülse de bu kitâbeye günümüze kadar ulaşılamamıştır. Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde; "Glasnik Skopskog isimli resmi bir kitabın ikinci sayısında 252. sayfada câminin kitâbesinin yayınlandığını bildirmiştir. Resimden bu kitâbenin okunamadığı fakat 1494 (900) yılını gösterdiğini belirtmiştir³".

Üsküp'ün güney kesimindeki Gazi Menteş Mahallesi'nde, Fatih Sultan Mehmed Köprüsü'nün batı yanında, şimdiki P.T.T. binasının bulunduğu yerde inşa edilmiş olan câmi, 1925 yılında yerine orduevi yapılması için yıktırılmıştır⁴.

Bânisi olan Karlılı-oğlu Mehmed Paşa (Bey) hakkında kesin olmamakla birlikte, Osmanlı Devleti hanedanına mensup ve Sultan II. Bâyezid'in kızlarından birinin oğlu olduğu kabul edilmektedir⁵. Sicill-i Osmanî'de bu tariflere uyan bir

¹ *HD. 1206*, s. 222, (1170); *HD. 1185*, s. 121, (12 N 1174), s. 146, (25 M 1191), s. 148, (20 L 1200), (3 S 1209), s. 152, (11 R 1228).

² *HD. 1185*, s. 122, (10 C 1175), s. 146/1, (22 Z 1191).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 248.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 186.

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 248; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 186.

Mehmed Bey bulunmaktadır. Eserdeki bilgiye göre “*Sultan Bâyezid-i Sâni Hazretlerinin kerime-zâdesidir. 920 (1514/1515) ’de muharebede şehit olmuştur*¹.”

Dikdörtgen bir harim ile beş bölmeli son cemaat yerinden oluşmakta olan câmi, minaresinin burmalı bir görünümüne sahip olmasından dolayı halk arasında “*Burmalı Câmi*” olarak da bilinmektedir². Câminin fotoğraflarından yapılan tespite göre; Revak beş kubbeli olup minarenin dış yüzüne kadar çıkmaktadır. Minare dört köşe kaideli, küpü çubuklu ve çok zariftir³.

Karlulu-oğlu Mehmed Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli, İmam, Hatip ve Müezzin⁴	Ali Halife bin Mehmed	-	4
"	Mehmed Halife ibn-i Ataullah	17.II.1819	4
"	Feyzullah Halife ibn-i Ataullah	7.XII.1823	4
Ser-mahfil⁵	Mehmed Halife	-	4
"	Ali bin Mehmed Halife	X-XI. 1756	4
"	Kardeşi Osman Halife	12.XII.1762	4

11. Tanrıverdi Mescidi:

Günümüzde mevcut olmayan mescit, Kurşunlu Han’ın güneyinde, Tanrıvermiş Mahallesi’ndeki Bakırcılar Çarşısı’nda yer almaktadır. Bu yüzden “*Bakırcılar Mescidi*” olarak da bilinmektedir. İnşa kitâbesi bulunmayan yapı, “*Müezzin Hoca*” lâkaplı Mevlâna Muslihiddin bin Abdülganî’nin Üsküp’te yaptırdığı mescit için kurduğu vakfın

¹ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 109.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 183.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 248.

⁴ *HD. 1172*, s. 262, (21 R 1234), s. 266, (3 R 1239).

⁵ *HD. 1217*, s. 96, (S 1170); *HD. 1185*, s. 123, (25 CA 1176).

kaydında Kurşunlu Han münasebetiyle geçmektedir¹. 1549 tarihli vakfiyede isminin geçmesi, mescidin bu tarihte önce inşa edildiğini göstermektedir. Mescidin bânisi hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Dikdörtgen planlı olan mescit, kubbeye örtülü harim, kubbeli son cemaat yeri ile kısa bir minareden oluşmaktadır². Mescidin duvarları iki sıra tuğla, bir kesme taşla yapılmıştır. Kubbesi düz kubbe kiremidiyle örtülü olan mescidin, altlı üstlü ikişer penceresi bulunmaktadır³. 1963 yılındaki depremde büyük hasar görmüş olan mescit, 1976 yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır⁴.

Tanrıverdi Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ⁵	İbrahim Halife	-	2
"	Hasan Halife	20.VIII.1751	2
"	Kardeşi İsmail Halife	7.XII.1761	2
"	Süleyman Halife ibn-i İsmail	11.XII.1779	2
"	Oğlu Osman Halife	1.III.1813	2
"	İbrahim ve Yusuf Halife ibn-i Mustafa	4.IV.1818	2
İmam ⁶	İbrahim Halife	-	4
"	Oğlu Hasan Halife	I-II.1751	4
Müezzin ⁷	Ebubekir Halife bin Ramazan	-	3
"	Hasan Halife bin Ebubekir	28.XII.1770	3
"	Ahmed Halife bin Hüseyin	15.VII.1805	3
"	Büyük oğlu Hasan Halife	24.V.1823	3

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 261; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 209.

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 208.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 259-260.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 210.

⁵ *HD. 1217*, s. 281, (8 L 1164); *HD. 1185*, s. 122, (10 CA 1175), (2 Z 1193); *HD. 1172*, s. 260, (27 S 1228), s. 262, (27 CA 1233).

⁶ *HD. 1217*, s. 281, (RA 1164).

⁷ *HD. 1185*, s. 132, (10 N 1184); *HD. 1172*, s. 257, (17 R 1220), s. 266, (13 N 1238).

12. Hacı Taceddin Mescidi:

Üsküp'ün merkezinde, İbn-i Kocacık ve Câmi-i Kebir mahalleleri arasında yer alan Hacı Taceddin Mahallesi'nde bulunan mescit, 1971 yılında tamamen yıktırılarak yerine Kiril Metodij Üniversitesi inşa edilmiştir. Mahallenin ismine ilk olarak 1544 tarihli defterde rastlanmaktadır. Bu yüzden mescidin de XVI. yy.'da inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir¹.

Hacı Taceddin Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Ali Halife	-	3
"	Hüseyin Halife	XII.1781 / I.1782	3
"	Oğlu Osman Halife	-	3
"	Seyyid Mehmed Halife bin Seyyid Ali	11.X.1784	3
"	Oğlu Seyyid Abdullah Halife	15.VII.1805	3
Müezzin ³	Salih Halife bin Derviş İbrahim	-	1
"	Oğlu Mehmed Halife	II-III.1749	1

13. İsmail Voyvoda (Hazinedar İsmail) Mescidi:

İlk olarak 1529 tarihli defterde "*Hazinedar Mescidi*" olarak kaydedilen yapı, daha sonraki tarihlerde "*İsmail Voyvoda Mescidi*" olarak geçmektedir⁴. Mahalle

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 219; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 250.

² *HD. 1206*, s. 221, (M 1196); *HD. 1185*, s. 148, (26 ZA 1198); *HD. 1172*, s. 258, (17 R 1220).

³ *HD. 1217*, s. 23, (RA 1162).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 250.

günümüzde şehrin doğusunda, Pazarbaşı, Câmi-i Kebir, Kebir Mehmed Çelebi ve Karakapıcı mahalleleriyle çevrilidir. Mescit, II. Dünya Savaşı sırasında yıkılmıştır¹.

İsmail Voyvoda (Hazinedar İsmail) Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Ahmed Halife bin Murad	23.IV.1759	2
Müezzin ³	Mustafa Halife bin Abdülbâki	-	2
"	İbrahim bin Murad Halife	13.VII.1754	2
"	İsmail bin Mustafa Halife	9.VI.1771	2
"	Mustafa Halife bin Abdullah	18.III.1777	2
"	İbrahim Halife bin Hasan	9.V.1781	2
"	Abdullah Halife	-	2
"	İbrahim Halife bin Abbas	19.VIII.1787	2
"	İbrahim bin Yusuf Halife	-	2
"	Edhem Halife ibn-i Şaban	24.IV.1817	2

14. Oruç Paşa Mahallesi Mescidi:

Günümüzde bulunmayan mescit, Üsküp şehrinin kuzeydoğu kesiminde, Pazarbaşı, Karakapıcı ve Kapıcı Hamza mahalleleri arasında bulunan ve kendi adını taşıyan mahallede inşa edilmiştir. Mescidin bulunduğu mahalle ilk kez 1468 yılında kaydedilmiştir. Buna göre mescidin de XV. yy.'da inşa edildiği kabul edilmektedir. Câminin bânisi olan Oruç Paşa, Timurtaş Paşa'nın oğlu olup, beylerbeyilik ve vezirlik yapmış ve 1426 yılında vefat etmiştir⁴.

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 266.

² *HD. 1185*, s. 121, (25 Ş 1172).

³ *HD. 1191*, s. 9, (22 N 1167); *HD. 1185*, s. 133, (25 S 1185), s. 146/1, (8 S 1191), (15 CA 1195), s. 149, (5 ZA 1201); *HD. 1172*, s. 261, (7 C 1232).

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 269.

Oruç Paşa Mahallesi Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ¹	Ahmed Halife bin Mustafa	-	4
"	Oğlu Mehmed Halife	18.VII.1800	4
"	Ahmed Halife bin Mehmed	14.III.1811	4
Müezzin ²	Hüseyin Halife	-	4
"	Sâlih Halife	17.VIII.1764	4

15. Arap Mahmud Efendi Mescidi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan mescidin, Oruç Paşa Mahallesi'nde bulunduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda "Arap-zâde Mescidi" isminde bir yapıdan bahsedilmektedir³. Ancak hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

Defterlerde tutulan kayıtlara göre, bir akçe ile imam olan Feyzullah Halife bin Mustafa'nın vefat etmesinden sonra 2 Mayıs 1762 tarihinde Mehmed Halife bin Mustafa atanmış⁴, ancak onun da vefatının ardından 10 Nisan 1782 tarihinde Ahmed bin İvaz Halife görevin başına getirilmiştir⁵.

16. Kara Kapıcı (Hacı Kâzım) Mescidi:

Günümüzde "Hacı Kâzım Mescidi" olarak bilinen yapı, Üsküp'ün doğusunda, Oruç Paşa, İsmail Voyvoda ve İbn-i Bahri mahalleleri ile sınırlanan Kara Kapıcı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Mahallenin ismi ilk olarak 1529 tarihli Tapu Tahrir defterinde geçmektedir. Mescidin de aynı dönemde, XVI. yy. başlarında inşa edildiği düşünülmektedir. Günümüzde mescide ismini veren Hacı Kâzım hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁶.

¹ HD. 1172, s. 256, (25 S 1215), s. 259, (18 S 1226).

² HD. 1185, s. 125, (18 S 1178).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 247; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 260.

⁴ HD. 1185, s. 122, (8 L 1175).

⁵ HD. 1185, s. 147, (26 R 1196).

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 259; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 109-110.

Mescidin orijinal plan ve mimarisi hakkında hiçbir doküman bulunmamaktadır. Günümüzde kareye yakın dikdörtgen planlı olan mescidin, içten tavanı ahşap örtülü, kısa minaresi de mescidin doğu cephesine bitişiktir¹.

Kara Kapıcı (Hacı Kâzım) Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müezzin²	İbrahim Halife bin Mustafa	4.I.1759	2
"	Süleyman Halife bin Ramazan	-	1
"	Mehmed Halife bin Hüseyin	8.I.1772	1
"	Hacı Ahmed Halife	-	1
"	Mehmed Şâkir Halife bin Ahmed	10.V.1810	1

17. Murad Paşa/Zeynel Paşa Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde İbn-i Şahin Mahallesi'nde bulunduğu belirtilen Murad Paşa Câmii'nin, Zeynel Paşa tarafından inşa edildiği bildirilmektedir³. Kaynaklarda ise "Zeynel Paşa Câmii⁴" ve "Murad Paşa Câmii⁵" ayrı olarak kaydedilmiştir.

İbn-i Şahin Mahallesi'nde bulunan Zeynel Paşa Câmii'nin, 1529 tarihli tahrir defterinde kayıtlı olduğu için, XVI. yy. başlarında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir⁶.

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 109.

² *HD. 1185*, s. 121, (5 CA 1172), s. 134, (2 L 1185); *HD. 1172*, s. 259, (5 R 1225).

³ *HD. 1195*, s. 7.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 290; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 271.

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 261; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 79.

⁶ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 271.

Murad Paşa Câmii ile ilgili ise, caminin aynı şekilde 1529 tarihli Tahrir Defterinde geçtiği ve Üsküp'te tımar sahibi olduğu anlaşılan Sadi'nin oğlu Murad Paşa tarafından yaptırıldığı söylenmektedir¹. Ekrem Hakkı Ayverdi, bu câminin Kâtip Şahin Mahallesi'nde yer aldığını eserinde belirtmiştir².

İki câminin de Şahin Mahallesi'nde bulunuyor olması camilerin aynı olma ihtimalini doğurmaktadır. Ancak kesin bir şekilde ikisinin aynı câmi olduğunu söylemek mümkün değildir. Günümüzde Zeynel Paşa Câmii bulunmamaktadır. Ancak Murad Paşa Câmii; Üsküp'ün merkezinde, İsa Bey Çifte Hamamı'nın güneyinde yer almaktadır. 1793 yılında yandığı ve 1802'de yenilendiği ifade edilen câmi günümüzde asli fonksiyonunu yerine getirmektedir³.

Murad Paşa/Zeynel Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Mustafa Halife	-	-
"	Hasan Halife bin Derviş	31.X.1744	-
"	Süleyman Halife	14.I.1759	-
"	Hayreddin Halife bin Süleyman	3.X.1791	-
"	Hasan Halife bin İslâm	26.VII.1798	-
"	Oğlu Hüseyin Halife	27.IV.1803	-
"	Oğlu Mustafa Halife	19.IV.1815	-
Müezzin ⁵	Kâsım bin Hasan Halife	21.IX.1758	3
"	Mustafa bin Ramazan Halife	9.IV.1774	3
"	Hacı Osman Halife bin Hacı Fazlı	3.VI.1786	3

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 79.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 261.

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 79-83.

⁴ *HD. 1195*, s. 7, (24 N 1157); *HD. 1185*, s. 121, (15 CA 1172), s. 151, (4 S 1206); *HD. 1172*, s. 255, (12 S 1213), s. 257, (5 M 1218), s. 261, (9 CA 1230).

⁵ *HD. 1185*, s. 121, (18 M 1172), s. 139, (27 M 1188), (5 N 1200); *HD. 1172*, s. 257, (1 R 1219), s. 261, (7 C 1232).

"	Halil Halife	-	3
"	Seyyid Ahmed Halife bin Mustafa	10.VII.1804	3
"	Abdullah Halife	24.IV.1817	3

18. Nâzır Sinan Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câmi hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda sadece ismi verilmiştir¹. Defterlerde câminin Nâzır Sinan Bey tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Tutulan kayıtlar müteveli, müezzin, kâtip ve ser-mahfil atamaları ile ilgilidir.

Nâzır Sinan Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müteveli ²	Ataullah Halife ibn-i Maksud	-	3
"	Büyük oğlu Abdüsselam Halife	2.VII.1834	3
Müezzin ³	Ebubekir Halife bin Osman	-	-
"	Ataullah Halife ibn-i Maksud	17.III.1811	-
"	Büyük oğlu Abdüsselam Halife	2.VII.1834	-
Kâtip ve Ser-mahfil ⁴	Ataullah Halife ibn-i Maksud	-	-
"	Büyük oğlu Abdüsselâm Halife	2.VII.1834	-

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 264; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 259.

² *HD. 1172*, s. 271, (24 S 1250).

³ *HD. 1172*, s. 260, (21 S 1226), s. 271, (24 S 1250).

⁴ *HD. 1172*, s. 271, (24 S 1250).

19. Hoca Şemseddin Mahallesi Mescidi:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen mahalle, şehrin merkezinde olup, 1529 tarihli tahrir defterinde İbn-i Menteş, Câmi-i Kebir ve Hüdaverdi mahalleleriyle sınırlanmıştır¹. Günümüzde Üsküp şehrinde mevcut olmayan, ancak kaynaklarda ve Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan bu mescit ile ilgili bilgiler bununla sınırlıdır.

Hoca Şemseddin Mahallesi Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Mustafa Halife bin Mahmud	-	-
"	Abdullah Halife bin Hacı Hasan	10.III.1772	-
"	Rüstem Halife bin Mustafa	13.III.1786	-
"	Seyyid Ahmed bin Seyyid Mustafa	9.III.1816	-
"	Abdullah Halife	24.IV.1817	-
"	Derviş Abdi Halife bin Abdülkerim	-	-
"	Hacı Rüstem Halife ibn-i Mustafa	26.XI.1820	-
Müezzin ³	İbrahim Halife bin Hasan	-	4
"	Diğer Hacı İbrahim bin Hacı Mehmed Halife	26.V.1745	4
"	Mustafa Halife	-	4
"	Oğlu Edhem Halife	22.VII.1776	4
"	Seyyid Mustafa Halife	-	1
"	Abdullah Halife	24.IV.1817	1

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 266.

² *HD. 1185*, s. 135, (5 Z 1185), (12 CA 1200); *HD. 1172*, s. 261, (9 R 1231), (7 C 1232), s. 264, (19 S 1236).

³ *HD. 1195*, s. 11, (24 R 1158); *HD. 1185*, s. 146, (5 C 1190); *HD. 1172*, s. 261, (7 C 1232).

20. Pazarbaşı Mahallesi Mescidi:

Günümüzde mevcut olmayan mescit, Üsküp'ün doğusundaki Dervişan, İsmail Voyvoda, Kebir Mehmed Çelebi ve Oruç Paşa Mahalleleriyle kuşatılan Pazarbaşı Mahallesi Mescidi olarak 1529 tarihli tahrir defterinde kaydedilmiştir¹.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde de kaydı bulunan mescit ile ilgili imam ve müezzin atamaları mevcuttur.

Pazarbaşı Mahallesi Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Seyyid Şahabeddin Halife bin Seyyid Ali	-	1
"	İbrahim Halife bin Hüseyin	17.III.1811	1
Müezzin ³	İbrahim Halife	-	1
"	Oğlu Eyüp Halife	14.VIII.1785	1
"	Emin Halife bin Salih	8.XII.1818	1

21. Debbag Şahin Mahallesi Mescidi:

Günümüzde bulunmayan yapı, Üsküp'ün kuzeyinde, Kâtip Şahin ve Kasım Gazi mahalleleri arasında ve kendi adını taşıyan mahallede yer almaktadır⁴. Bunun dışında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde câmi ile ilgili tek atama kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre bir akçe ile imam olan Mehmed Halife'nin vefatının ardından 24.I.1762 tarihinde Mustafa Halife göreve getirilmiştir⁵. Ondan sonra göreve Ahmed Halife bin

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 270.

² *HD. 1172*, s. 259, (21 S 1226).

³ *HD. 1185*, s. 148, (8 L 1199); *HD. 1172*, s. 262, (9 S 1234).

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 257; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 248.

⁵ *HD. 1185*, s. 122, (28 C 1175).

Receb atanmış ancak onun da vefatından sonra 20.X.1781 tarihinde Mustafa Halife bin Hüseyin bu görevi sürdürmüştür¹.

22. İskender Gazi Mahallesi Mescidi:

Günümüzde bulunmayan mescidin, ilk olarak 1544 tarihli Tahrir Defterinde, şehrin doğusunda kendi adını verdiği mahallede bulunduğu kaydedilmiştir. İskender Gazi Mahallesi; Hacı Lala, Kebir Mehmed Çelebi ve Dervişan mahalleleri arasında bulunuyormuş².

Hurufât Defterlerinde de kaydı bulunan mescit ile ilgili tutulan ilk kayıt 23 Ocak 1750 tarihlidir³.

İskender Gazi Mahallesi Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ve İmam ⁴	Abdülbâki Halife	1754/55	-
"	Hâfız Hüseyin Halife ibn-i Ebubekir	30.V.1772	-
"	Mustafa Halife bin İsmail	12.XII.1779	-
"	Seyyid Ahmed Halife	1.II.1803	-
Müezzin ⁵	İsmail Halife	-	2
"	Seyyid Mehmed Halife	15.VI.1789	2
"	Abdülaziz Halife	9.V.1812	2
Cüz-hân ⁶	İvaz Halife	-	2
"	İbrahim Halife bin Osman	23.I.1750	2
"	Ali Halife	-	2
"	Halil Halife bin Ömer	1754/55	2

¹ HD. 1185, s. 147, (2 ZA 1195).

² Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 267.

³ HD. 1217, s. 235, (14 S 1163).

⁴ HD. 1217, s. 197, (1168); HD. 1185, s. 136, (27 S 1186), (3 Z 1193), s. 256, (8 L 1217).

⁵ HD. 1185, s. 150, (21 N 1203); HD. 1172, s. 260, (26 R 1227).

⁶ HD. 1217, s. 235, (14 S 1163), HD. 1205, s. 28, (1168).

23. Hacı Yunus Mahallesi Mescidi:

Mescit, Üsküp şehrinin kuzeyinde, Kâtip Şahin, Hatuncuklar ve Kapıcı Hamza mahalleleriyle çevrelenen Hacı Yunus Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1994 yılının Ağustos ayında bir gece cemaat tarafından, kimseye haber verilmeden yetersiz kaldığı düşüncesiyle yıktırılan yapının yerine, eskisinden çok da büyük olmayan tuğladan yeni bir bina yapılmıştır. İnşa kitâbesi bulunmayan mescit, ilk kez 1544 tarihli Tahrir Defterinde kaydedilmiştir¹.

1994 yılında yıktırılmadan önce bütün duvar yüzeyleri sıvalı ve badanalı olan mescidin harimine girildiğinde, kible duvarı ortasında mihrap, batısında minber, doğusunda vaaz kürsüsü ve kuzeyinde de mahfil bulunmaktadır. Bütün bu elemanlar ahşaptan yapılmış olup, batı cephesine bitişik kısa minaresi, kare kaideli yapılmıştır².

Hacı Yunus Mahallesi Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ³	İsmail bin Ali Halife	16.VI.1762	1
"	Oğlu Ali Halife	25.XII.1772	1
"	Davud bin Selim Halife	31.I.1798	1
"	Ali Halife	-	1
"	Maksud Halife ibn-i Ali	18.I.1823	1
Müezzin ⁴	Mustafa Halife	-	2
"	Mehmed Halife	24.VI.1755	2
"	İsmail Halife bin Mehmed	13.V.1765	2
"	Kardeşinin oğlu Mustafa Halife	22.X.1793	2

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 109.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 250; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 107-108.

³ *HD. 1185*, s. 123, (24 ZA 1175), s. 136, (30 N 1186); *HD. 1172*, s. 254, (13 Ş 1212), s. 266, (5 CA 1238).

⁴ *HD. 1217*, s. 183, (14 N 1168); *HD. 1185*, s. 125, (22 ZA 1178), s. 151, (17 R 1208); *HD. 1172*, s. 261, (19 R 1231).

24. Hüdaverdi Câmii:

Günümüzde sadece harim duvarı, minaresinin kaidesi ve son cemaat yerinin duvarları ayakta olan Câmi, Üsküp'ün merkezinde, Kurşunlu Han'ın doğusunda, Hüdaverdi Mahallesi'nde bulunmaktadır. İnşa kitâbesinin bulunmaması dolayısıyla hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmeyen câminin gerek planı ve gerekse malzeme tekniği ile minaresinin formu, Üsküp'teki XV. yy. yapılarıyla büyük benzerlik gösterdiği için bu yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir¹.

Hüdaverdi Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Hasan Halife bin İbrahim	-	4
"	Kardeşi İsmail Halife	7.XII.1761	4
"	Oğlu Süleyman Halife	11.XI.1779	4
Kayyum ³	Ahmed Halife	-	1
"	Abdüllatif bin İbrahim Halife	30.I.1763	1
"	Osman Halife	-	1
"	Mehmed bin Süleyman Halife	11.VII.1768	1

25. Kapıcı Hamza Mescidi:

Üsküp'ün kuzeydoğusunda, Hatuncuklar ve İbn-i Bari mahalleleriyle çevrili olan Kapıcı Hamza Mahallesi'nde bulunan mescit, günümüzde tamamen yenilenmiştir. İnşa kitâbesi bulunmayan mescidin bânisi olan Kapıcı Hamza hakkında en erken 1486 tarihli Üsküp tahrir defterinde, Paşa beratına ve Üsküp'te tımara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 205.

² *HD. 1185*, s. 122, (10 CA 1175), (2 ZA 1193).

³ *HD. 1185*, s. 123, (15 B 1176), s. 128, (25 S 1182).

Buradan hareketle mescidin de bu tarihlerde yani XV. yy.'da inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir¹.

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen bu mescitle ilgili imam ve müezzin ataması kayıtları bulunmaktadır.

Kapıcı Hamza Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Mehmed Halife	-	1
"	Süleyman Halife bin Mehmed	2.V.1762	1
"	Mehmed Emin Halife ibn-i Mustafa	-	1
"	Mustafa Halife bin Feyzullah	30.I.1777	1
"	Kasım Halife bin Mahmud Halife	10.IV.1815	1
Müezzin ³	Feyzullah Halife	-	2
"	Oğlu Mustafa Halife	3.IV.1768	2
"	İskender Halife	21.XI.1811	1
"	Abdülfettah Halife ibn-i Rüstem	8.II.1824	1

26. Hacı Kâsım Mahallesi Mescidi:

Günümüzde bulunmayan yapı, Üsküp'ün kuzeyinde, kendi adını verdiği mahallede yer almaktaymış⁴. 1963 yılındaki depremde büyük oranda tahrip olan yapı, daha sonra tamamen yıkılmıştır. İnşa kitâbesi ve vakfiyesi belirlenemeyen yapı hakkında, Üsküp'le ilgili evkaf defterlerinde bazı bilgiler bulunmaktadır. Adını burada bulunan mescitten alan mahalle, ilk kez 1529 tarihli Evkaf Defteri'nde kaydedilmiş ve

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 99-100.

² *HD. 1185*, s. 123, (8 L 1175), s. 146, (20 Z 1190); *HD. 1172*, s. 261, (29 R 1230).

³ *HD. 1185*, s. 127, (15 ZA 1181), s. 152, (3 N 1226); *HD. 1172*, s. 266, (7 C 1239).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 249.

bu mahallede yaşayanlar arasında bir imam ile müezzinin de bulunuyor olması, mescidin de bu tarihlerde inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir¹.

Bânisi olan Hacı Kâsım hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan mescitle ilgili olarak muallim-i sıbyan atamasının olması burada bir mektebin de olduğunu göstermektedir².

Hacı Kâsım Mahallesi Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ³	Ataullah Halife	-	-
"	Oğlu Salih Halife	17.XI.1754	-
İmam, Muallim-i Sıbyan ve Câbi ⁴	Ataullah Halife	-	12.5
"	Oğlu Salih Halife	3.I.1752	12.5
"	Büyük oğlu Mustafa Halife	26.IV.1775	12.5
İmam ⁵	Mustafa Halife	-	4
"	Oğlu Hacı Salih Halife	5.IV.1810	4
"	Halil Halife	-	4
"	Osman Halife	12.IV.1812	4
Hatip ⁶	Ahmed Halife bin Mehmed	18.IV.1810	-
Müezzin ⁷	İsmail Halife	-	4
"	Oğlu Hacı Abdülbâki Halife	3.III.1756	4
"	Oğlu Hüseyin Halife	18.II.1774	4
"	Mustafa bin Abdullah Halife	11.X.1809	3
"	Oğlu Sadık Halife	-	3

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 217-218.

² *HD. 1205*, s. 4.

³ *HD. 1205*, s. 13, (1 S 1168).

⁴ *HD. 1205*, s. 4, (15 S 1165); *HD. 1185*, s. 145, (24 S 1189).

⁵ *HD. 1172*, s. 259, (29 S 1225), s. 260, (29 RA 1227).

⁶ *HD. 1172*, s. 259, (13 RA 1225).

⁷ *HD. 1217*, s. 263, (1 C 1169); *HD. 1185*, s. 138, (6 Z 1187), s. 152, (2 N 1224); *HD. 1172*, s. 263, (5 S 1235), s. 266, (17 L 1239).

"	Feyzullah Halife ibn-i Nuh	23.XI.1819	3
"	Seyyid Hüseyin Halife ibn-i Ahmed	15.VI.1824	3

4.1.5. Esnaf Teşkilâtı

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde yer alan bir kayda göre, Üsküp kalesinin etrafında bulunan köprü ile kalenin kapıları harap olmuştur. Bunların tamiri için, her hafta Pazar günü kurulan sergilerden birer akçe alınmasına karar verilmiştir. Tamir işlerini yerine getirmesi için 1754/55 tarihinde atanan Halil Halife'nin vefat etmesiyle¹, 2 Mart 1771 yılında oğlu Tahir Halife bu göreve getirilmiştir².

Ayrıca Hurufât Defterlerinde Üsküp'teki esnaflara; müteveli, kethüda, kâtip ve pazarbaşı gibi görevlilerin atamaları ile ilgili tutulmuş kayıtlar da bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre:

- ❖ *Gazzaz (Kazzaz) Esnafı*'nın iki akçe ile müteveli ve kethüdası olan İbrahim bin Mustafa'nın görevinden ayrılması ile 25 Haziran 1776 tarihinde diğer İbrahim Halife³;
- ❖ *Kürkçüyan Esnafı*'nın kethüdası olan Mehmed Halife bin Feyzullah'ın vefatının ardından 11 Mart 1779 tarihinde Abdüllatif Halife⁴;
- ❖ *Debbağ Esnafı*'nın kâtibi olan Mahmud bin Kasım Halife'nin vefat etmesiyle 30 Aralık 1790 tarihinde oğlu Mustafa Halife⁵;
- ❖ *Ekmekçi ve Simitçi Esnafı*'nın kethüdası olan Hüseyin Halife'nin görevden ayrılmasıyla 3 Mart 1756 tarihinde Mehmed bin Ahmed Halife⁶;
- ❖ *Boyacı Esnafı*'nın beş akçe ile müteveli ve kethüdası olan İbrahim Halife'nin vefatından sonra XI-XII.1741 tarihinde "Esnaf Muhtarı" sıfatıyla Abdullah Halife

---

¹ HD. 1217, s. 197, (1168).

² HD. 1185, s. 132, (15 ZA 1184).

³ HD. 1174, s. 9, (10 B 1190).

⁴ HD. 1174, s. 9, (22 S 1193).

⁵ HD. 1174, s. 12, (23 R 1205).

⁶ HD. 1217, s. 235, (1 C 1169).

getirilmiş¹. Ancak Abdullah Halife'nin görevden ayrılmasıyla 15 Aralık 1774 tarihinde Sadık Mehmed ibn-i Ahmed Halife²;

- ❖ *Pazarbaşı* görevi ile ilgili Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlara göre ilk atanan kişi Hasan Halife bin Süleyman'dır. Daha sonra 21 Ocak 1805 tarihinde bu göreve Hüseyin bin İbrahim Halife getirilmiş³, ancak görevden ayrılınca 23 Kasım 1806 yılında Seyyid Mehmed bin Mehmed Halife⁴ atanmıştır.

---

¹ *HD. 1198*, s. 7, (N 1154).

² *HD. 1185*, s. 143, (11 L 1188).

³ *HD. 1174*, s. 15, (19 L 1219).

⁴ *HD. 1174*, s. 16, (12 N 1221).

4.1.6. VAKIFLAR

1. Kaçanikli Mehmed Paşa Evkafı:

Kaçanikli Mehmed Paşa'nın Üsküp Kâtip Şahin Mahallesi'nde, câmi, mektep, zâviye ve türbeden meydana gelen külliyesinden günümüze hiçbir yapısı ulaşmamıştır. Çok zengin bir *vakıf* kuran Kaçanikli Mehmed Paşa'nın Vakfiyesi, 10 Kasım 1608 (1 Şaban 1017) tarihlidir. Kâtip Şahin Mahallesi'nde bulunan câmi, mektebi ve zâviyesi için: “*Kâtip Şahin Mahallesi'nde fevkani ve tahtani odaları, bunların iki tarafındaki bahçeleri, Vardar Nehri karşısında çiftlik, tarlalar, çayırlar, bu çiftlikteki değirmen ve müştemilatı, Vardar nehri üzerinde yeni yapılan değirmen arki ve altı değirmen, Güreşçiler Tekkesi yakınında yaptırdığı 20 bekar odası, Yahya Paşa Câmii karşısında fırın rafı, Vardar Nehri üzerinde (Fatih Sultan Mehmed) köprüye yakın ekmekçi fırını, Tahtakale'de fırın, Eski Hamam civarında fevkani kahvehâne ve altındaki sekiz dükkan; Üsküp'e tabi Glumovo köyünde yeniden yaptırdığı altı değirmen; Manastır'a tabi Izlu Kökan köyündeki çiftlik, iç avlusunda bulunan kule, odalar, fırın, üç anbar, kiler ile dış avludaki iki ahır, çiftçi evi, hayvanlar (camış), çiftlik levazımatı, çiftliğin yanındaki bahçe, dokuz değirmen; Kaçanik'te üç değirmen, Hıristiyan mahallesinde yaptırdığı dört han, köprü, çeşme; Aşağı Karye denilen köyde çapalık bağları ve bahçeleri; bunların dışında 120 akçe hesabıyla 10 bin altın (1.200.000 akçe), vefatı halinde terekede çıkacak servetinin 1/3'ü, 35 gümüş kılıç, iki gümüş Acem halısı ve Vaiz Emir Efendi'den satın aldığı otakhaneyi*” vakfetmiştir¹.

Kaçanikli Mehmed Paşa'nın, Koca Sinan Paşa'nın oğlu olduğu ileri sürülmektedir. Rumeli beylerbeyliği dışında bir çok yerde valilik ve başka görevlerde de bulunduğu belirtilmektedir².

İnşa kitâbesine göre câminin, 1601 (1010) tarihinde Kaçanikli Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı bildirilmektedir. Câmi, sebebi bilinmeyen bir nedenden dolayı 1995 yılında yıktırılmıştır³. 1605 (1041) tarihinde vefat eden Kaçanikli Mehmed Paşa,

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 194; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 258-259.

² Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 139; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 258; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 195.

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 195.

külliyesinde bulunan türbeye defnedilmiştir. Türbesinin de bu tarihlerde inşa edildiği düşünülmektedir¹. İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde “türbedar” görevi hakkında tutulan son kayıt 22 Mayıs 1796 tarihlidir². Yeri belirlenemeyen zâviyenin de külliyeinin bir parçası olduğu için aynı mahallede bulunduğu tahmin edilmektedir. 1608 tarihli vakfiyesinde zâviyeden bahsedildiğine göre bu tarihten önce inşa edilmiş olmalıdır. Ayrıca vakfiyede zâviyenin 16 hücreli olduğu da belirtilmiştir³. Zâviyenin ne zaman yıkıldığı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hurufât Defterlerinde “zâviyedâr” görevi ile ilgili son atama kaydı 25 Aralık 1792 tarihlidir⁴. Bu bilgiye göre zâviye, XIX. yy.’a kadar varlığını sürdürmüştür diyebiliriz.

Kaçanikli Mehmed Paşa Evkâfı Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Zâviyedâr⁵	Ataullah Halife	-	-
"	Oğlu Ahmed Halife	30.VI.1769	-
"	Hacı Şeyh Yahya bin Mehmed	25.XII.1792	-
Türbedâr⁶	Selim Halife	-	2
"	Süleyman Halife	6.I.1775	2
"	Hüseyin Halife	15.VIII.1793	2
"	Derviş Ali Halife	22.V.1796	2
Devr-hân ve Muarrif⁷	Said Mehmed Halife bin Ataullah	-	2+2
"	Büyük oğlu Ali Halife	30.VI.1769	2+2
Kâtib-i Müşahere-hârân¹	Şeyh Esad bin Ataullah	-	4

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 230.

² *HD. 1185*, s. 151, (15 ZA 1210).

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 283.

⁴ *HD. 1185*, s. 129, (11 CA 1207).

⁵ *HD. 1185*, s. 129, (25 S 1183), (11 CA 1207).

⁶ *HD. 1185*, s. 143, (4 ZA 1188), (7 M 1208), s. 151, (15 ZA 1210).

⁷ *HD. 1185*, s. 129, (25 S 1183).

"	Oğlu Ali Halife	25.VI.1769	4
Halife²	Abdullah Halife bin Hasan	-	-
"	İsmail Halife bin Hüseyin	29.IV.1770	-
Kayyum³	Sinan Halife	-	4
"	Hasan Halife	22.V.1772	4

2. Elaldı Sultan Vakfı:

Kaynaklarda Elaldı Sultan'a ait vakıf eserleri arasında, imaret, zâviye ve mektep geçmektedir. İmaret ile ilgili verilen bilgilere göre, 1706 tarihli Tapu Defteri'nde kayıtlıdır⁴. Zâviye ve mektep hakkında bilgiler ilerleyen sayfalarda verilmiştir.

Elaldı Sultan Vakfı Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Vakıf Nâzırı ve Kendüm-küb⁵	Abdurrahim Halife bin Abdülkerim	-	5+5
"	Oğlu Ali Halife	12.XII.1805	5+5
Cüz-hân ve İmâretçi⁶	Mehmed Emin Halife	-	3+3
"	Arif Mehmed bin Mustafa Halife	13.XII.1761	3+3
"	İbrahim Halife bin Ahmed	-	3+3

¹ HD. 1185, s. 130, (20 S 1183).

² HD. 1185, s. 131, (3 M 1184).

³ HD. 1185, s. 136, (19 S 1186).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 294.

⁵ HD. 1172, s. 257, (20 N 1220).

⁶ HD. 1185, s. 122, (16 CA 1175); HD. 1172, s. 259, (25 CA 1225).

"	Mehmed Halife	28.VI.1810	3+3
İhlâs-hân¹	Ali Halife	-	5
"	Mehmed Halife bin Ahmed	30.XII.1767	5
"	Oğlu Mehmed Halife	26.VIII.1775	5
Bevvâb²	İsmail Halife	-	3
"	Oğlu Lütfullah Halife	-	3
"	Ahmed Halife bin Mustafa	15.IV.1786	3
"	Büyük oğlu Abdurrahim Halife	21.VI.1798	3
"	Hacı Seyyid Mehmed Halife bin Seyyid Ahmed	11.X.1809	3

3. Gazi Sinan Paşa Vakfı:

Sinan Paşa'nın kaynaklarda geçen Üsküp'te bir hamamı ve câmii bulunmaktadır. Bunun dışında Üsküp'e bağlı Kaçanik köyünde câmi, imaret, mektep, han, kale gibi yapıları bulunan Gazi Sinan Paşa (1520-1596), Osmanlı tarihinde XVI. yy.'in önemli devlet adamlarından biridir. Yemen Fatihisi Gazi Sinan Paşa yada Koca Sinan Paşa olarak da tanınmaktadır. Yemen'in fethini gerçekleştirmese, beş defa sadrazamlığa getirilmesi dışında serveti ve bu servetinin büyük bir kısmını hayır eserlerine harcamış olmasıyla ünlüdür. Sinan Paşa Osmanlı mimarlığında bâni olarak önemli bir rol oynamış ve birçok eser yaptırmıştır³.

¹ HD. 1185, s. 127, (9 Ş 1181), s. 145, (28 C 1189).

² HD. 1185, s. 148, (15 C 1200); HD. 1172, s. 254, (7 M 1213), s. 258, (2 N 1224).

³ Nurcan Yazıcı, "Osmanlı Mimarlığında XVI. Yüzyılın Önemli Bir Bânisi: Yemen Fatihisi Gazi Sinan Paşa ve Câmileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IV, Sayı. 17, Bahar 2011, s. 437-438.

Gazi Sinan Paşa Vakfı Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Kâtip ¹	Mustafa Halife	-	-
"	İbrahim Halife bin Ali	19.III.1816	-
Nat-hân ²	Yunus bin Mahmud Halife	-	-
"	Veysel bin Arif Halife	2.VII.1834	-
Dua-gûy ³	Seyyid Abdülbâki Halife	-	5
"	Oğlu Seyyid Mustafa Halife	21.I.1772	5
Devr-hân ⁴	Mehmed Halife bin İsmail	-	2
"	Oğlu Süleyman Halife	8.IV.1765	2
Ferrâş ⁵	Murad Halife	-	2
"	Hacı Ali Halife	-	2

¹ HD. 1172, s. 261, (19 R 1231).

² HD. 1172, s. 271, (24 S 1250).

³ HD. 1185, s. 134, (15 L 1185).

⁴ HD. 1185, s. 125, (16 L 1178).

⁵ HD. 1209, s. 15.

4.1.7. MEKTEPLER

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde, Üsküp'te bulunan dört mektep ile ilgili kayıt tutulmuştur. Günümüzde bulunmayan bu mektepler hakkında, kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunamamıştır. Defterlerde bahsi geçen mektepler şunlardır:

- ❖ **İskender Gazi Mektebi:** Hurufât Defterlerinde, mektep ile ilgili tutulan ilk kayıt 1754/55 tarihlidir. İki akçe ile muallim-i sıbyanlık görevine bu tarihte İlyas Halife bin Hasan atanmıştır. Diğer kayıtlarda ilerleyen tarihlerde bu göreve Mehmed Halife'nin getirildiği ancak vefatının ardından sırasıyla Abdülkerim Halife'nin ondan sonra da 30 Ocak 1787 tarihinde Abdurrahim ibn-i Abdülkerim Halife'nin getirildiği belirtilmiştir¹
- ❖ **Hatuncuklar Mahallesinde Hacı Hüseyin Mektebi:** Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde adı geçen mektebin Hatuncuklar Mahallesi'nde bulunduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda bahsi geçmeyen mektep hakkında Hurufât Defterlerinde tek atama kaydı bulunmaktadır. Kayda göre bir akçe ile muallim-i sıbyan olan İbrahim Halife kendi isteği ile görevden ayrılarak yerine 3 Temmuz 1745 tarihinde Mehmed Halife getirilmiştir².
- ❖ **Elaldı Sultan Mektebi:** Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde “Elaldı Sultan Mektebi” olarak bildirdiği yapı, Mustafa Özer'in eserinde “El(İl) Aldı Sultan Mektebi³” olarak verilmiştir. Bu kaynaklarda sadece ismi hakkında bilgi verilmiştir. Hurufât Defterlerinde tutulan kayda göre, altı akçe ile bu mektebin muallim-i sıbyanı olan Feyzullah Halife, görevinden ayrıldığı için yerine 29 Kasım 1752 tarihinde İbrahim bin İlyas Halife getirilmiştir⁴. Ancak onun vefat etmesinden sonra bu göreve 1 Temmuz 1766 tarihinde oğlu Hüseyin Halife atanmıştır⁵.

¹ HD. 1185, s. 149, (10 R 1201).

² HD. 1195, s. 12, (3 C 1158).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 291; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 288.

⁴ HD. 1217, s. 299, (22 M 1166).

⁵ HD. 1185, s. 126, (23 M 1180).

- ❖ **Hacı Muhyiddin Mektebi:** Mektebin bânisi olan Hacı Muhyiddin'in Üsküp'te, Cedid Hıristiyan, Hacı Hürrem ve Hacı Hayreddin mahalleleriyle çevrili olan Hacı Muhyiddin Mahallesi'nde bir de câmii vardır. Mektep de orada inşa edilmiş olmalıdır. Kaynaklarda sadece ismi hakkında bilgi verilen mektep ile ilgili olarak Hurufât Defterlerinde muallim-i sıbyan ataması kaydı bulunmaktadır.

Hacı Muhyiddin Mektebi Görevlisi:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Muallim-i Sıbyan¹	Ali Halife	-	4
"	Abdullah bin Abdurrahman Halife	15.XII.1767	4
"	Mehmed Halife bin Halil	-	3
"	Hüsameddin bin Hacı Şehabeddin Halife	2.III.1770	3
"	Abdullah Halife bin Abdurrahman	-	4
"	Oğlu Osman Halife	18.XII.1805	4

¹ HD. 1185, s. 127, (23 B 1181), s. 130, (5 ZA 1183); HD. 1172, s. 257, (26 N 1220).

4.1.8. TEKKE, ZÂVİYE ve TÜRBELER

1. Hazreti Emir Sultan Tekkesi:

Çalışmamızın kaynağı olan Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan tekke, günümüzde mevcut değildir. Kadiriye tarikatına mensup olduğu ve şehrin kuzeydoğusunda, Pazarbaşı Mahallesi'nde bulunduğu bilinmektedir¹. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde bu tekkenin, “*Hazreti Kuddise Sırrehu*” isimleriyle anıldığını bildirmektedir².

Defterlerde şeyh olan Seyyid Şehabeddin ibn-i Ali'nin kendi rızası ile bu görevinden ayrılarak yerine 6 Aralık 1820 tarihinde Seyyid Sadık Halife ibn-i Ali'nin atandığı kaydedilmiştir³.

2. Şeyh Abdurrahman Efendi Zâviyesi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan zâviye ile ilgili olarak, “Karlılı-oğlu Mehmed Paşa Câmii”nin yanında olduğu kaydedilmiştir. Günümüzde bulunmayan bu zâviye hakkında kaynaklarda, ismi dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir⁴.

Defterlerde tutulan kayıtlara göre zâviyenin şeyhi olan Ali Halife ibn-i Mehmed'in vefatından sonra 12 Mart 1819 tarihinde Mehmed Halife bin Ataullah getirilmiş⁵, ancak onun da vefat etmesiyle 7 Aralık 1823 yılında oğlu Feyzullah Halife atanmıştır⁶.

---

¹ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 281.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 291.

³ *HD. 1172*, s. 264, (29 S 1236).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 292; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 285.

⁵ *HD. 1172*, s. 262, (15 CA 1234).

⁶ *HD. 1172*, s. 266, (3 R 1239).

3. Büyükbaşlı Hacı Mustafa Zâviyesi:

Günümüzde mevcut olmayan zâviye hakkında detaylı bilgi bulunamamıştır¹. Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan zâviyenin ismi, “Büyükbaşlı demekle tanınan Hacı Mustafa Zâviyesi” olarak geçmektedir.

Büyükbaşlı Hacı Mustafa Zâviyesi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Şeyh, İmam, Müezzin ve Nâzır ²	İshak Halife	-	6
"	Âdem Halife	1752/53	6
"	Ebubekir Halife bin Şeyh Âdem	-	6
"	Büyük oğlu Osman Halife	28.I.1822	6

4. Uryan Baba Zâviye ve Türbesi:

Günümüzde mevcut olmayan zâviye hakkında bilgi yoktur. Mustafa Özer’in eserinde, Sultan II. Mahmud’un Üsküp naibine gönderdiği bir berat vesilesiyle bu zâviyenin varlığından haberdar olduğu belirtilmiştir. Beratta; “Üsküp’teki Uryan Baba Zâviyesi’nin zâviyenişini ve mezarlığında çalışan Seyyid Ali’nin yerine bu göreve, Seyyid Şehabeddin Halife’nin tayin olduğu yazılıdır³.” İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde de aynı atama hakkında kayıt tutulmuştur.

Eskiden Üsküp’ün Uryan Baba mezarlığında bulunduğu belirtilen türbe de günümüzde mevcut değildir⁴. Türbe hakkında kaynaklarda daha fazla bilgi bulunamamıştır.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 291; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 281.

² *HD. 1205*, s. 3, (1166); *HD. 1172*, s. 265, (5 CA 1237).

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 287.

⁴ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 273.

Uryan Baba Zâviye ve Türbesinin Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
Zâviyedâr ve Haffar ¹	Mustafa Halife bin Osman	-
"	Oğlu Süleyman Halife	1754/55
"	Seyyid Ali Halife	-
"	Oğlu Seyyid Şehabeddin Halife	23.IV.1809
Türbedar ve Haffar-ı Kâbir ²	Seyyid Şeyh Şehabeddin bin Seyyid Şeyh Ali	23.IV.1809
	Kardeşleri Derviş Ahmed ve Derviş Abdülkadir Halifeler	8.X.1821

5. Hacce Ayşe Hatun Zâviyesi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde “*Hacce Ayşe Hatun ibnet-i Mehmed Efendi Zâviyesi*” olarak kayıtlıdır. Zâviyenin bânisi olan Hacce Ayşe Hatun hakkında fazla bilgi yoktur. Zâviyenin Halvetiye tarikatına mensup olduğu belirtilmiştir³. Günümüzde mevcut değildir.

Hacce Ayşe Hatun Zâviyesi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Zâviyedâr ve Tevliyet ⁴	Hüseyin Halife	-	-
"	Ali Halife	14.I.1759	-
"	Mustafa Halife bin Ali	-	-
"	Arif Ahmed Halife	7.III.1773	-

¹ HD. 1206, s. 222, (1168); HD. 1172, s. 258, (8 RA 1224).

² HD. 1172, s. 258, (8 RA 1224), s. 264, (11 M 1237).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 291; Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 281-282.

⁴ HD. 1185, s. 121, (15 CA 1172), s. 136, (13 Z 1186), s. 138, (8 L 1187), s. 139, (17 M 1188); HD. 1172, s. 253, (16 B 1211).

"	Şeyh Yahya Halife	23.XII.1773	-
"	Mustafa Halife bin Maksud	30.III.1774	-
"	Oğlu Mehmed Emin Halife	15.I.1797	-
Kâtip ¹	Ataullah Halife ibn-i Mehmed	-	2
"	Oğlu Salih Halife	3.I.1752	2
"	Mustafa Halife bin Ali	-	2
"	Mehmed bin Yahya Halife	2.I.1774	2
"	Mustafa Halife bin Maksud	30.III.1774	2
Câbi ²	Hüseyin Halife bin Mahmud	-	10
"	Oğlu Mehmed Halife	20.IV.1761	10

6. Paşa Yiğit Bey Türbesi:

Hüdaverdi Mahallesi'nde, Paşa Yiğit Bey'e atfedilen Baba Meddah Medresesi'nin avlusunda inşa edilen türbe günümüzde mevcut değildir. 1963 yılında meydana gelen depremde yıkılmış olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde sadece mezarı ve şâhideleri bulunan türbe, şahsa ait özel bir evin bahçesi içinde bulunmaktadır. İnşa kitâbesi bulunmayan türbenin, Paşa Yiğit Bey'in 1426 yılında vefat ettiği kabul edildiği için bu tarihlerde yapılmış olması gerekir³.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde yapı hakkında tek atama kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre türbedar olan Ali Halife'nin vefat etmesiyle bu göreve 30 Kasım 1768 tarihinde Hacı Mehmed Emin Halife ibn-i Mustafa getirilmiştir⁴.

¹ HD. 1205, s. 13, (15 S 1165); HD. 1185, s. 138, (18 L 1187), s. 139, (17 M 1188).

² HD. 1185, s. 121, (15 N 1174).

³ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 220-221.

⁴ HD. 1185, s. 128, (20 B 1182).

4.1.9. NAHİYE VE KÖYLER

1. Kaçanik Kasabasında Gazi Sinan Paşa Câmii:

Günümüzde Kaçanik (Arnavutça: *Kaçaniku*; Sırpça: *Kaçanik*) kasabası, Kosova sınırları içinde Üsküp şehrinin kuzey batısında bulunmaktadır¹. Bugün mevcut olan ve câmi kapısı üzerinde bulunan câmi kitâbesine göre, yapı 1594 (1003) yılında Gazi Sinan Paşa tarafından inşa edilmiştir².

Şehrin merkezinde bulunan câmi, 13.70 x 13.70 m. ölçülerinde kare planlı harim ve son cemaat yerinden oluşmaktadır. Duvar kalınlığı 1.5 m. olan câminin, her cephesinde iki tane olmak üzere toplam sekiz adet dikdörtgen açıklıklı, yuvarlak kemer alınlıklı pencere bulunmaktadır. Câminin kuzeybatı yönünde, batı duvarına bitişik olan tek şerefeli minaresi kesme taştan inşa edilmiştir. Orijinali tek katlı olan son cemaat yeri, günümüzde iki katlıdır. Câmi günümüzde ibâdete açıktır³.

Kaçanik Kasabasında Gazi Sinan Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Tilavet ⁴	Feyzullah Halife	-	2
"	Oğlu Mustafa Halife	2.IV.1776	2
İmam ⁵	Abdülatif Halife	-	15
"	Oğlu Mustafa Halife	8.I.1817	15
Müezzin ⁶	Abdullah Halife	-	6
"	Oğlu Rüstem Halife	27.V.1807	6
Cüz-hân ⁷	Ali Halife	-	4

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/yLgY>, (1.VI.2012).

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 351; Gazi Sinan Paşa hakkında detaylı bilgi için “*Gazi Sinan Paşa Vakfı*”na bkz.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 73; Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 356; Nurcan Yazıcı, *a.g.e.*, s. 448-449; Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 237-238.

⁴ *HD. 1185*, s. 146, (12 S 1190).

⁵ *HD. 1172*, s. 262, (19 S 1232).

⁶ *HD. 1172*, s. 254, (19 R 1222).

⁷ *HD. 1172*, s. 253, (28 N 1210).

"	Hüseyin Halife	6.IV.1796	4
Devr-hân ve Bevvab¹	Ömer Halife	-	2+1
"	Zeynel Halife	6.IV.1796	2+1
Câbi²	Ömer bin İbrahim Halife	-	5
"	Maksud bin Hüseyin Halife	25.VI.1769	5
Kendüm-küb³	Mehmed Halife	-	3
"	Abdurrahman Halife bin Süleyman	1834/35	3
Tabbah ve Nekkad⁴	Osman Halife ibn-i Abdülkerim	-	2+2
"	Osman bin Mehmed Halife	20.XII.1773	2+2
Müvezzi⁵	Maksud Halife bin Hüseyin	9.X.1793	4
Kilâri⁶	Ömer Halife	-	1
"	Oğlu Mustafa Halife	21.VIII.1752	1
Mumcu⁷	Havva Hatun	-	1
"	Oğlu Süleyman Halife	2.V.1797	1

2. Koçişte Köyü Sınırında Boşnaklar Çeşmesi:

Koçişte (Makedonca: *Kochishte*) köyü günümüzde Üsküp şehrinin 13 km. güneybatısında bulunmaktadır⁸. Hurufât Defterlerinde köy ile ilgili tutulan kayıta Koçişte Köyü sınırında bulunan bu çeşmenin tevliyet görevine, Abdülbaki Halife'nin

¹ HD. 1172, s. 253, (28 N 1210).

² HD. 1185, s. 130, (20 S 1183).

³ HD. 1172, s. 271, (1250).

⁴ HD. 1185, s. 137, (5 L 1187).

⁵ HD. 1172, s. 253, (3 RA 1208).

⁶ HD. 1217, s. 263, (10 L 1165).

⁷ HD. 1172, s. 254, (5 ZA 1211).

⁸ Net bağlantısı: <http://makedonija.name/municipalities/demir-hisar/kociste>, (25.V.2012).

vefat etmesinden sonra 30 Mart 1799 tarihinde Hayrullah Halife bin Süleyman'a getirilmiştir¹.

3. Morane Köyü Seyyid Sâdi Efendi Câmii:

Günümüzde Morane (Makedonca; *Morani*) köyü Üsküp şehrinin 14 km. güneydoğusunda bulunmaktadır². Hurufât Defterlerinde, câmi hakkında imam ve hatip atamaları bulunmaktadır. Tutulan bu kayıtlara göre imam ve hatip olan Abdullah Halife bin Süleyman'ın vefatından sonra 2 Mayıs 1799 tarihinde “*Cümlenin Muhtarı*” sıfatıyla Yusuf Halife bin Süleyman atanmış³, ancak onun da vefat etmesinin ardından 31 Mart 1815 tarihinde Osman Halife bu göreve getirilmiştir⁴.

4. Vırtekçe Köyü Câmii:

Vırtekçe (Makedonca: *Vrtekica*) köyü günümüzde Üsküp şehrinin 4 km. güneydoğusunda bulunmaktadır⁵. İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bu köy câmii hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Kayda göre imam ve hatip olan Veysel Halife'nin yerine 5 Ocak 1803 tarihinde Muslih bin Rüstem Halife atanmış⁶, ancak o da görevinden ayrılarak 24 Nisan 1817 tarihinde Murtaza Halife ibn-i Süleyman getirilmiştir⁷.

5. Terzili Köyü Mahmud Çelebi Câmii:

Terzili (Makedonca: *Terzeli*) köyü günümüzde Üsküp şehrinin 5 km. güneydoğusunda bulunmaktadır⁸. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde “Terzili Köyünde Kurt Çelebi Câmii” kaydı bulunmaktadır. Hurufât Defterlerinde tutulan kayda göre bir

---

¹ *HD. 1172*, s. 255, (23 L 1213).

² Net bağlantısı: <http://www.maplandia.com/macedonia/skopje/petrovec/morani>, (25.V.2012); Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 306;

³ *HD. 1172*, s. 255, (27 ZA 1213).

⁴ *HD. 1172*, s. 261, (19 R 1230).

⁵ Net bağlantısı: <http://makedonija.name/municipalities/studenicani/vrtekica>, (25.V.2012), Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 308.

⁶ *HD. 1172*, s. 256, (11 N 1217).

⁷ *HD. 1172*, s. 261, (7 C 1232).

⁸ Net bağlantısı: <http://makedonija.name/municipalities/valandovo/terzeli>, (25.V.2012).

akçe ile hatip olan Mahmud Halife'nin vefatının ardından 27 Mart 1806 tarihinde Cafer Halife bin Ahmed bu göreve atanmıştır¹.

6. Kopaniçe Köyü Câmii:

Üsküp Şehrinin 8 km. batısında bulunan Kopaniçe (Makedonca: *Kopanica*)² köyü hakkında Hurufât Defterlerinde tek atama kaydı bulunmaktadır. Kayda göre imam ve hatiplik görevine 20 Nisan 1761 tarihinde Ali Halife getirilmiştir³. Daha sonraki kayıta imam ve hatip olarak Salih Halife bin Hüseyin'in bu görevi yerine getirdiği ancak görevinden ayrılarak yerine 19 Mart 1816 tarihinde Rüstem Halife bin Ahmed'in getirildiği kaydedilmiştir⁴.

7. Dobrine Köyü Câmii:

Dobrinno (Makedonca: *Dobrinno*) ismini taşıyan köy günümüzde Üsküp şehrinin güneydoğusunda bulunmaktadır⁵. Hurufât Defterlerinde bu köy câmii ile ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre bir akçe ile hatip olan İsmail Halife ibn-i Halil görevinden ayrılmış ve yerine 2 Ağustos 1798 tarihinde Halil Halife bin Abdullah getirilmiştir⁶.

8. Lubotin Köyü Câmii:

Üsküp şehrinin 7.5 km. kuzeydoğusunda bulunan Lubotin⁷ (Makedonca: *Ljubotin*) köyü ile ilgili Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlar imam ve hatip ataması hakkındadır. Defterlerde câminin ismi verilmediği için günümüzde var olup olmadığı bilinmemektedir.

---

¹ *HD. 1172*, s. 258, (7 M 1221).

² Net bağlantısı: <http://makedonija.name/municipalities/saraj/kopanica>, (26.V.2012); Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 306.

³ *HD. 1185*, s. 121, (15 N 1174).

⁴ *HD. 1172*, s. 261, (19 R 1231).

⁵ Net bağlantısı: <http://www.maplandia.com/macedonia/skopje/zelenikovo/dobrinno>, (25.V.2012); Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 306.

⁶ *HD. 1172*, s. 255, (19 S 1213).

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 306.

Lubotin Köyü Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam ve Hatip¹	Ali Halife	1752/53
"	Abdullah bin Hasan Halife	3.VIII.1772 ²
"	Davud Halife	-
"	Abdulfettah Halife bin Mehmed	10.IV.1816 ³
"	Hüseyin bin İbrahim Halife	24.IV.1817 ⁴

---

¹ HD. 1205, s. 3, (1166).

² HD. 1185, s. 135, (4 CA 1186).

³ HD. 1172, s. 261, (12 CA 1231).

⁴ HD. 1172, s. 261, (7 C 1232).

4.2. KALKANDELEN

4.2.1. Merkez

Kalkandelen şehri (Makedonca: *Tetovo*; Arnavutça: *Tetovë*), günümüzde Makedonya Devleti'nin sınırları içinde, Üsküp'ün 40 km. batısında, 42° enlem ve 21° boylamın kesiştiği noktada bulunmaktadır. Kenti, Köpük (Pena) deresi ikiye ayırmaktadır¹.

4.2.2. Kısa Tarihçe

Kalkandelen şehri, 1390 tarihinde Timurtaş Paşa tarafından Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır². Zamanla kaza merkezi haline getirilen şehir 1450'lerde İshak Beyoğlu İsa Bey idaresi altındaydı. 1560 yılına kadar Paşa livasının bir kazası iken 1562'den itibaren Üsküp sancağına bağlanmıştır. XVII. yy.'ın sonlarına doğru Polog vadisi Avusturya-Macaristan Krallığı tarafından işgal edilince bölge XIX. yy. başlangıcına kadar çok fakir kalmıştır³. 1900/01 yılına kadar Prizren Sancağına bağlı olan Kalkandelen kazâsı, Balkan Savaşlarının ardından Üsküp'e bağlanmıştır⁴.

4.2.3. Nüfus

Bölgenin fethinden hemen sonra 1455 yılında şehirde 60 Müslüman ve 153 Hıristiyan hâne (tahminen 1000 kişi) bulunmaktaydı. 1468'de Kalkandelen adıyla bir kasaba özelliği kazanan şehirde, XVI. yy. ortalarında 98 Müslüman ve 93 Hıristiyan hânenin bulunduğunu görmekteyiz⁵.

1530 yılında Kalkandelen'de bulunan Müslüman, Hıristiyan mahalleleri ve hane sayıları şunlardır:

---

¹ Muhammed Aruçi, "Kalkandelen" *TDVİA*, C. XXIV, Ankara 2002, s. 262; Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarının Tepesindeki Kaya*, İstanbul 2006, s. 144.

² *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1318*, s. 778.

³ Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s. 262.

⁴ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1318*, s. 778-780.

⁵ Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s. 262.

Müslüman		
Mahalle	Hâne	Mücerred
Câmi	12	7
Şeyh Ahmed	9	4
Bey	10	5
Selçuk Bey	11	3
Hoca Muslihiddin	13	12
Ahmed Bey	7	3
Toplam	62	34

Hıristiyan		
Mahalle	Hâne	Mücerred
İstoyannitade nâm-1 diğer Nikola	19	1
Stepanlazari nâm-1 diğer Petkovnikola	13	2
Ralepiço nâm-1 diğer Dimitripetkov	24	2
Stepanivan nâm-1 diğer Çayır-1 Boğdan	18	2
Pojdanpetkov	7	-
Toplam	81	7

Bu tarihte toplam 11 mahallede (6 Müslüman, 5 Hıristiyan) toplam 143 hâne (62'si Müslüman, 81'i Hıristiyan) ve 41 mücerred (24'ü Müslüman, 7'si Hıristiyan) bulunmaktaydı¹.

1582 yılına gelindiğinde şehrin nüfusu yaşanan göçler sebebiyle bir anda artmış ve hâne sayısı toplam 462'ye ulaşmıştır. XVII. yy. başlarında Kalkandelen ile köylerinde, özellikle Hıristiyan Arnavutlar arasında yoğun bir İslâmlaşma

¹ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti, a.g.e., s. 159-160.*

görülmektedir. Bu süreç bölgeye yerleştirilen Türklerin yanı sıra Bektaşî dervişlerinin faaliyetleriyle de hız kazanmıştır.

Şemseddin Sâmi, Kalkandelen kaza merkezinin 15.000 nüfuslu bir kasaba olduğunu, nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olup Türkçe ve Arnavutça konuştuklarını belirtmiştir¹. 1318 (1900/01) tarihli Kosova Vilayeti Salnâmesine göre şehirde şu yapılar bulunmaktaydı²:

Ev	1950	Dükkân	573	Debbağhane	2
Hükümet Konağı	1	Han	10	İş Yeri	5
Telgrafhane	1	Hamam	2	Köprü	5
Cami ve Mescit	12	Şadırvan	1	Belediye Dairesi	1
Medrese	4	Su Değirmeni	20	Eczane	3
Tekke	7	Un Fabrikası	1	Gazhane	1
Kütüphane	1	Kilise	1	Aba İmalathanesi	15
Rüştiye Mektebi	1	Saat Kulesi	1		
Sıbyan Mektebi	5	Çeşme	100		

¹ Şemseddin Sâmi, *a.g.e.*, C. V, s. 3556.

² *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1318*, s. 787-788.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında
Kalkandelen Kazasındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Kadı¹	Mehmed Efendi	21.XII.1762
"	Mustafa Efendi	1.III.1769
"	Ebubekir Efendi	20.XI.1773
"	Mehmed Efendi	7.I.1776
"	Hacı Hasan Efendi	15.IV.1779
"	Ali Efendi	28.III.1789
Naib²	Sıdkı Ali Efendi	20.V.1742
"	Derviş Mustafa Efendi	16.I.1756
"	Ahmed Efendi	30.X.1757
"	Derviş-zâde Mehmed Emin Efendi	21.IX.1759
"	Vaiz-zâde İbrahim Efendi	10.V.1771
"	Abdurrezzak Efendi	13.VI.1776
"	İbrahim Efendi	11.II.1780
"	Vaiz Süleyman	16.V.1780
"	Seyyid İshak Reşid Efendi	8.I.1783
"	Osman Efendi	24.XII.1787
"	Yusuf Efendi	27.III.1806
"	Mehmed Emin Efendi	21.IV.1825

¹ *HD. 1167*, s. 168, (4 C 1176), s. 171, (22 L 1182), s. 175, (5 N 1187), s. 176, (15 ZA 1189), (28 RA 1193), s. 178, (1 B 1203).

² *HD. 1189*, s. 284, (15 RA 1155), s. 281, (15 CA 1169), s. 283, (16 S 1171); *HD. 1167*, s. 167, (28 M 1173), s. 173, (25 M 1185), s. 176, (25 R 1190), s. 177, (5 S 1194), (12 CA 1194), (3 S 1197), (14 RA 1202), s. 181, (7 M 1221), s. 186, (3 N 1240).

4.2.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

1. Hacı Ebubekir Paşa Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde ve Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde, câminin, “*Varoş-i Müslim Mahallesi*”nde bulunduğu belirtilmiştir. Hacı Ebubekir Paşa, aynı zamanda “*Gostivar*” şehrinde bulunan “*Saat Câmii*”nin de bânisidir. Saat Câmii, Kalkandelen Tapu Defteri'nde 1141 (1728/29) tarihli kayıta geçtiği için XVIII. yy.'da inşa edildiği düşünülmektedir¹. Aynı şekilde bu câminin de bu dönemde inşa edilmiş olması gerekmektedir. Günümüzde câmi mevcut değildir.

Defterlerde câmi ile ilgili olarak, imam, müezzin ve müezzin-i sâni görev atamaları hakkında kayıtlar tutulmuştur.

Hacı Ebubekir Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Molla Mehmed Halife	9.VI.1780	-
Müezzin ³	Molla Edhem Halife	-	12
"	Oğlu Molla İbrahim Halife	22.IV.1820	12
Müezzin-i Sâni ⁴	Hacı Hüseyin ibn-i Osman Halife	21.V.1780	-

2. Hurşide Hatun Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde bu konu hakkında çeşitli görüşlerin olduğunu belirtmiştir. Bir görüşe göre; zengin bir paşanın kızı olan Hurşide Hanım tarafından 1675 yılında inşa edildiği ileri sürülmüştür⁵. Diğer bir görüş ise; Hurşide ve Mensure

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 37, 77.

² HD. 1165, s. 210, (6 C 1194).

³ HD. 1167, s. 184, (9 B 1235).

⁴ HD. 1165, s. 210, (17 CA 1194).

⁵ İvan Zdravkovič, *Îz Prograce za Pročuvane Spomenika İslamska Arhitectura u Yugoslavje*, Beograd 1954, s. 96-100, 153.

isimli iki kız kardeşin Anadolu'dan Kalkandelen'e gelip buraya yerleştikleri ve 1564 yılında Hurşide Hanım'ın bu câmii inşa ettiğini belirtmektedir¹. Günümüzde ise câminin inşa tarihi olarak 1495 yılı kabul edilmektedir².

Câmi, 1822 yılında Kalkandelen idarecilerinden Abdurrahman Paşa tarafından onarılmıştır. Ayrıca türbe ve çeşme gibi yapıları da câminin yanına eklemiştir. Yapılan onarımların ardından, Foça'daki (Bosna-Hersek) Alaca Câmi'i'ni hatırlattığı için, halk arasında "Alaca Câmi'i" olarak da bilinmektedir. Câmi günümüzde ibadete açıktır.

Hurşide Hatun Vakfı ve Câmiî Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Tevliyet ³	Mehmed bin Mustafa Halife	X-XI. 1758	8
"	Oğulları Ömer ve Bekir Halifeler	12.V.1774	8
İmam ⁴	Ebubekir Halife	-	4
"	Büyük oğlu İsa Halife	27.III.1806	4
Hatip ⁵	Mustafa Halife	30.X.1757	3
Nezaret ⁶	Ahmed Halife	-	1
"	Oğlu Abdülvehhab Halife	1745/46	1
"	Feyzullah ibn-i Hüseyin Halife	21.IX.1759	1
"	Ebubekir bin Mustafa Halife	-	1
"	Oğlu Hüseyin Halife	24.IX.1805	1
Kâtip ⁷	Salih bin Mustafa Halife	-	2
"	Ali Halife ibn-i Hüseyin	1754/55	2

¹ Nâdî Bilmenoğlu, *Kalkandelenliler Yardımlaşma ve Kalkındırma Dergisi*, "Bülten", Tarihsiz, s. 37-39.

² Hüsrev Redžić, *Art Treasure of Yugoslavia*, Yugoslavya 1973, s. 318; Net bağlantısı: http://tr.wikipedia.org/wiki/Alaca_Cami,_Kalkandelen; <http://www.xhamiaepashes.com/historiku.htm>; <http://www.alaca-camii.com>, (31.V.2012).

³ *HD. 1189*, s. 283, (S 1172); *HD. 1167*, s. 175, (1 RA 1188).

⁴ *HD. 1167*, s. 181, (7 M 1221).

⁵ *HD. 1189*, s. 288, (16 S 1171).

⁶ *HD. 1189*, s. 283, (1158); *HD. 1167*, s. 167, (28 M 1173), s. 181, (29 C 1220).

⁷ *HD. 1189*, s. 283, (1168); *HD. 1167*, s. 175, (15 N 1187).

"	Oğlu Mehmed Halife	30.XI.1773	2
Salâ-hân¹	Hüseyin Halife	26.V.1766	1
"	Oğlu Zeynel Halife	17.V.1769	1
İhlas-hân²	Osman bin Ebubekir Halife	26.V.1766	1
"	Musa Halife	30.IV.1805	1
Kayyum³	İbrahim bin Ali Halife	-	0.5
"	Zeynelabidin ibn-i İbrahim Halife	18.X.1759	0.5
"	Büyük oğlu Mehmed Halife	17.V.1769	0.5

3. Gazi İsa Bey Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde câminin “*Atik Mahalle*”de bulunduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda “*Gazi İsa Bey Câmii*”nden bahsedilmiş ancak detaylı bilgi verilmemiştir.

Günümüzde Kalkandelen’de “*Atik Câmii*” isminde bir câmi bulunmaktadır. Câmi bânisinin kimliği hakkında kesin görüş olmamakla birlikte, Bosna Beylerbeyi İsa Bey veya babası İshak Bey’e ait olduğu belirtilmektedir⁴. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde⁵; “(Ev. K.K.)’sında hem İsa hem İshak Bey’in birer câmii görölmektedir. O zaman Eski Câmi, baba-oğul birisine ait olabilir” demiştir. Hurufât Defterlerinde Gazi İsa Bey Câmii’nin “*Atik Mahalle*”de bulunduğu bilgisi, günümüzde bulunan “*Atik Câmi*” ile aynı câmi olma ihtimalini artırmaktadır.

Gazi İsa Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam⁶	Abdülaziz Halife	-	5

¹ HD. 1167, s. 171, (16 Z 1179), (11 M 1183).

² HD. 1167, s. 170, (16 Z 1179), s. 181, (30 M 1220).

³ HD. 1189, s. 289, (25 S 1173); HD. 1167, s. 171, (11 M 1183).

⁴ Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s. 263.

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 77.

⁶ HD. 1189, s. 282, (9 N 1148); HD. 1167, s. 175, (5 N 1187).

"	Hacı Ahmed Halife	23.I.1736	5
"	Yakub Halife	20.XI.1773	5
Hatip¹	Osman bin Mehmed Halife	-	5
"	Oğlu İbrahim Halife	14.VIII.1741	5
"	Seyyid İslâm Halife bin Süleyman	23.V.1820	5
Müezzin²	Mehmed Halife	1733/34	5
"	Süleyman ibn-i Mehmed Halife	-	5
"	Abdülkadir bin Yakub Halife	27.IV.1779	5
"	Süleyman Halife	-	5
"	Ahmed Halife bin Edhem	14.III.1789	5
Salâ-hân³	Mehmed Halife	-	1
"	Osman Halife	1754/55	1
Kayyum⁴	İsmail bin Mustafa Halife	-	1
"	Süleyman bin Hüseyin Halife	8.I.1783	1

4. Kebir Mehmed Çelebi Mescidi:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan mescidin “*Tekye Mahallesi*”nde bulunduğu belirtilmiştir. Defterlerde mescidin bânisi Kebir Mehmed Çelebi ibn-i İshak Bey olarak verilmiştir. Kebir Mehmed Bey’in Üsküp’te de XV. yy.’a ait bir câmii olduğu bilinmektedir⁵. Bu mescit de bu tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır. Günümüzde bulunmayan yapı hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi verilmemiştir⁶.

¹ HD. 1189, s. 289, (1 C 1154); HD. 1167, s. 184, (10 Ş 1235).

² HD. 1189, s. 282, (1146), HD. 1167, s. 177, (10 R 1193), (16 C 1203).

³ HD. 1189, s. 283, (1168).

⁴ HD. 1167, s. 177, (3 S 1197).

⁵ Mustafa Özer, *a.g.e.*, s. 58.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 77.

Hurufât Defterlerinde mescit hakkında tutulan kayıtlar arasında ‘şeyh-i imaret, kilerci, tabbah’ gibi görevler ile ilgili görevlendirmelerin olması, burada bir imâret veya tekke olma ihtimalini de doğurmaktadır.

Kebir Mehmed Çelebi Vakfı ve Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Tevliyet¹	Mustafa Halife	-	2
"	Ali Halife	14.X.1761	2
Şeyh-i İmaret²	Ali Halife	-	3
"	Diğer Ali bin Mustafa Halife	14.X.1761	3
"	Ebubekir ve Abbas Halifeler	-	3
"	Ebubekir Halife	29.III.1815	3
İmam³	Mustafa Halife	-	5
"	Osman Halife	-	5
"	Hüseyin Halife ibn-i Osman	1754/55	5
"	Ahmed Halife ibn-i Hüseyin Halife	22.VIII.1774	5
"	Yakub ve Ahmed ibn-i Şit Halifeler	-	5
"	Küçük kardeşleri Ebubekir Halife	7.V.1815	5
Müezzin⁴	Mustafa bin Hüseyin Halife	-	1

¹ HD. 1167, s. 167, (15 RA 1175).

² HD. 1167, s. 167, (15 RA 1175), s. 183, (17 R 1230).

³ HD. 1189, s. 283, (1168); HD. 1167, s. 175, (14 C 1188), s. 183, (27 CA 1230).

⁴ HD. 1167, s. 176, (28 RA 1193).

"	Nuh Halife	15.IV.1779	1
Nezaret ve Dua-gûy¹	Ebubekir ve Abbas Halife	-	2+4
"	Ebubekir Halife	29.III.1815	2+4
İhlas-hân²	Mehmed Halife	X-XI. 1756	6
"	Oğulları Ömer ve Bekir Halifeler	16.V.1774	6
Kilerci ve Kâtip³	Ali bin Mustafa	1763/64	-
Tabbah⁴	Mustafa Halife	-	3
"	Oğlunun oğlu Ömer bin Mehmed	23.III.1815	3
Kayyum⁵	Mustafa bin Ali Halife	4.V.1763	2

5. Kadı Muhyiddin Efendi Câmii:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câminin “Çarşı-yı Bala’da, Köprü Mahallesi”nde bulunduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda câmi ismi dışında bilgi verilmediği için bânisi hakkında malumat veremiyoruz⁶. Defterlerde câmi ile ilgili tutulan ilk kayıt 1757/58 tarihlidir⁷.

Kadı Muhyiddin Efendi Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam⁸	Haydar Halife	1757/58	2
Hatip⁹	Mustafa Halife	-	2

¹ HD. 1167, s. 183, (17 R 1230).

² HD. 1189, s. 283, (S 1170); HD. 1167, s. 175, (5 RA 1188).

³ HD. 1167, s. 169, (1177).

⁴ HD. 1167, s. 183, (11 R 1230).

⁵ HD. 1167, s. 168, (20 L 1176).

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 77.

⁷ HD. 1189, s. 288, (1171).

⁸ HD. 1189, s. 288, (1171).

⁹ HD. 1167, s. 167, (15 RA 1175), s. 185, (25 N 1239).

"	Ali Halife	14.X.1761	2
"	Bekir Halife ibn-i Şit	-	2
"	Hasan Halife ibn-i Feyzullah	24.V.1824	2
Müezzin-i Salâ¹	Rüştü bin İbrahim Halife	-	0.5
"	Oğlu İslam Halife	17.I.1835	0.5
Kayyum²	Mehmed Halife	-	2
"	Ali bin Ramazan Halife	1.X.1761	2
"	Rüstem Halife bin Ali	7.VI.1788	2

6. Ahmed Bey Câmii:

Günümüzde mevcut olmayan³ câmiler arasında yer alan “*Ahmed Bey Câmii*”, Hurufât Defterleri kayıtlarına göre aynı isimli mahallede yer almaktaydı. Ayrıca defterlerde 18 Şubat 1772 tarihinde câminin Mahmud bin İbrahim Halife tarafından onarıldığı ve mütevellî görevine getirildiği bildirilmiştir⁴.

Ahmed Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip⁵	Ali Halife	-	1
"	Hüseyin Halife	8.VI.1739	1
"	Büyük oğlu Kâsım Halife	18.I.1762	1
"	İsmail Halife	-	1
"	Kardeşinin oğlu Osman Halife	13.VI.1776	1
İmam-ı Sâni⁶	Şehabeddin Efendi	-	-

¹ HD. 1167, s. 189, (17 N 1250).

² HD. 1189, s. 289, (3 RA 1175); HD. 1167, s. 177, (3 N 1202).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 75.

⁴ HD. 1167, s. 173, (14 ZA 1185).

⁵ HD. 1189, s. 284, (1 RA 1152); HD. 1167, s. 168, (22 C 1175), s. 176, (25 R 1190).

⁶ HD. 1167, s. 182, (17 Z 1223).

"	Oğlu Abdülgaffur Efendi	3.II.1809	-
Müezzin¹	Osman bin Ali Halife	3.XII.1732	2
"	Mustafa Halife	1754/55	2
"	Şehabeddin Halife	2.VI.1774	2
"	Abdülaziz Halife bin Hüseyin	-	2
"	Mustafa Sami Halife bin Süleyman	28.III.1789	2
Salâ-hân²	Bektaş Halife	-	0.5
"	Oğlu Mehmed Halife	1754/55	0.5
Kayyum³	Mehmed bin Sinan Halife	-	2
"	Mustafa bin Ebubekir Halife	1751/52	2
"	Osman Halife	16.I.1756	2
"	İbrahim bin Mehmed Halife	-	2
"	İsmail Halife	16.V.1780	2

7. Muslihiddin Mescidi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geöen mescidin “*Salih Çelebi Mahallesi*”nde bulunduğu belirtilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi de eserinde yapının Salih Çelebi Mahallesi’nde kayıtlı olduğunu ancak günümüzde mevcut olmadığını kaydetmiřtir⁴. Câmının inşa tarihi bilinmediği gibi bânisi hakkında da kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

¹ HD. 1189, s. 284, (15 C 1145), s. 283, (1168); HD. 1167, s. 175, (22 RA 1188), s. 178, (1 B 1203).

² HD. 1189, s. 283, (1168).

³ HD. 1189, s. 283, (1165), s. 281, (15 CA 1169), s. 177, (12 CA 1194).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 77.

Muslihiddin Mescidi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ¹	Ali Halife	-	2
"	Lütfullah Halife	20.V.1742	2
"	Oğlu Şeyh Ali Halife	1763/64	2
"	Abdülbâki Halife	-	2
"	Oğlu Cumali Halife	17.III.1820	
Hatip ²	Ahmed Halife	-	-
"	Hacı Ramazan Halife	2.XII.1820	-
"	Oğlu Abdullah Halife	21.IV.1825	-

8. Salih Çelebi Câmii:

Araştırma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde adı geçen “*Salih Çelebi Câmii*”nin aynı isimli mahallede yer aldığı bildirilmiştir. Günümüzde mevcut olmayan câmi hakkında³; imam, hatip, müezzin ve ferraş görevleri ile ilgili kayıtlar tutulmuştur. Kaynaklarda aynı mahallede bir de “*Salih Çelebi Mektebi*”nin bulunduğu belirtilmiştir⁴.

Salih Çelebi Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁵	Mehmed Halife	-	2
"	Hacı Osman bin Mehmed Bey	6.V.1742	2
"	İbrahim Halife	30.X.1757	2
"	Mehmed bin Mustafa Halife	9.I.1765	2

¹ HD. 1189, s. 284, (15 RA 1155); HD. 1167, s. 169, (1177), s. 185, (2 C 1235).

² HD. 1167, s. 185, (25 S 1236), s. 186, (3 N 1240).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 78.

⁴ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 534.

⁵ HD. 1189, s. 281, (1 RA 1155), s. 283, (16 S 1171); HD. 1167, s. 169, (16 B 1178), s. 175, (26 RA 1188), s. 178, (5 M 1204).

"	Büyük oğlu Ebubekir Halife	6.VI.1774	2
"	Ömer bin Mehmed Halife	24.IX.1789	2
Hatip¹	Hüseyin bin Osman Halife	26.X.1756	-
Müezzin²	Bektaş Halife	-	1
"	Mehmed Halife	1754/55	1
"	Süleyman Halife	-	1
"	Oğlu Ali Halife	19.VI.1811	1
"	Oğlu Mustafa Halife	17.X.1830	1
Ferraş³	Mehmed Halife	-	1
"	Oğlu Ahmed Halife	7.XI.1756	1

9. Sinan Voyvoda Mescidi/Câmi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı olan yapının “*Ahmed Bey Mahallesi*”nde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca başta mescit olarak inşa edilen yapının 26 Ekim 1756’da Mehmed Efendi ibn-i Mustafa tarafından minber eklenerek câmiye dönüştürüldüğü bilgisi verilmiştir⁴. Defterlerde câmi hakkında imam, imam-ı sâni ve hatip atamaları ile ilgili kayıt tutulmuştur. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde câminin günümüzde mevcut olmadığını bildirmiştir⁵.

Defterlerde tutulan kayıtlara göre, bir akçe ile imamlık görevine 8 Ekim 1759 tarihinde İsmail Halife atanmıştır⁶. Diğer kayda göre ise, imam-ı sâni ve hatiplik görevine 30 Temmuz 1833 tarihinde Süleyman Halife getirilmiştir⁷.

¹ HD. 1189, s. 289, (1 S 1170).

² HD. 1189, s. 283, (1168); HD. 1167, s. 182, (27 CA 1226), s. 188, (17.X.1830).

³ HD. 1189, s. 289, (13 S 1170).

⁴ HD. 1189, s. 290, (1 S 1170).

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 78.

⁶ HD. 1189, s. 289, (15 S 1173).

⁷ HD. 1167, s. 189, (12 RA 1249).

10. Selçuk Bey Câmii:

Günümüzde bulunmayan yapı hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, “1072 (1661/62) ve 1138 (1725/26) senelerinde ayrı iki muamele münasebetiyle kaydolunmuş câminin XVII. asır başında yapıldığı anlaşılmaktadır” demiştir. Hurufât Defterlerinde câminin “Selçuk Bey Mahallesi”nde bulunduğu belirtilmiştir.

Selçuk Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam ¹	Ahmed bin İsmail Halife	-
"	Abdülbâki Halife ibn-i Lütfullah	22.IV.1818
Müezzin ²	İbrahim Halife	-
"	Hüseyin Halife	19.XI.1752
"	Cafer bin İbrahim Halife	-
"	İdris bin Musa Halife	20.V.1779

¹ HD. 1167, s. 184, (15 C 1233).

² HD. 1189, s. 282, (12 M 1166), HD. 1167, s. 177, (4 CA 1193).

4.2.5. MEKTEPLER

1. Sinan Voyvoda Mektebi:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan mektebin “*Sinan Voyvoda Câmî*” ile birlikte “*Ahmed Bey Mahallesi*”nde yer aldığı bildirilmiştir. Câmî ile birlikte mektep de günümüzde mevcut değildir. Defterlerde mektep hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Kayda göre, ‘muallim-i sıbyan’ olan Osman Halife’nin vefat etmesinin ardından 14 Ağustos 1741 tarihinde oğlu İbrahim Halife bu göreve atanmıştır¹.

2. Hurşide Hatun Mektebi:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan mektebin “*Cedid Mahallesi*”nde bulunduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda mektep hakkında bilgi verilmemekle birlikte “*Hurşide Hatun Câmî*”nin yanında inşa edilmiş olmalıdır.

1314 (1896) yılı Kosova Vilayet Sâlnâmesi’nde “*Cedid Mektebi*” isminde bir mektebin kaydı bulunmaktadır². Ancak aynı mektep olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Hurufât Defterlerinde mektep ile ilgili tutulmuş kayda göre, iki akçe ile ‘muallim-i sıbyan’ olan Mustafa Halife’nin vefatından sonra oğlu Ebubekir Halife getirilmiş, ancak kendisi görevden ayrılınca 22 Nisan 1760 tarihinde Maksud Halife atanmıştır³.

---

¹ HD. 1189, s. 289, (1 C 1154).

² Sâlnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314, s. 534.

³ HD. 1189, s. 288, (6 N 1173).

4.2.6. NAHİYE VE KÖYLER

1. Gostivar Kasabası Kara Mustafa Paşa-zâde Ebubekir Paşa Câmii:

Günümüzde Gostivar (Makedonca: *Гостивар*; Arnavutça: *Gostivari*) kasabası, Kalkandelen şehrinin güneyinde yer almaktadır¹.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde câminin Kara Mustafa Paşa-zâde Ebubekir Paşa tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Kalkandelen Tapu Defteri'nde 1141 (1728/29) tarihli kayıta “*Gostivar Köyünde Kara Mustafa Paşa-zâde Ebubekir Câmii*” gösterilmiştir. Câminin de bu tarihlerde yani XVIII. yy. başlarında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde câminin bânisi olan Kara Mustafa Paşa-zâde Ebubekir Paşa'nın, sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu olabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca “*Sicill-i Osmanî, Paşa'nın oğul ve torunlarından birkaçını yazmış ise de, aralarında Ebubekir Bey ismi yoktur. Atlanmış olması ihtimalden uzak değildir. Gostivar kayıtlarının çoğunda bâni Ebubekir Bey yazılıdır*”² diye eklemiştir. Câmi günümüzde ibadete açıktır.

Gostivar Kasabasında Kara Mustafa Paşa-zâde Ebubekir Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam ³	Ahmed bin Şeyh Ali Halife	-
"	Süleyman Halife	21.XII.1762
"	Oğlu Yusuf Halife	17.II.1766
"	Oğlu Süleyman Halife	28.I.1773
"	Oğlu Derviş Halife	6.IV.1806
"	Kardeşi Pir Halife	3.I.1826
Hatip ⁴	Şeyh Mustafa Halife	-

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/CHfA>, (1.VI.2012).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 37; Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 402.

³ *HD. 1167*, s. 168, (4 C 1176), s. 170, (7 N 1179), s. 174, (5 ZA 1186), s. 182, (17 M 1221), s. 186, (23 CA 1241).

⁴ *HD. 1167*, s. 185, (27 RA 1236).

"	Büyük oğlu Abdurrahim Halife	2.I.1821
Müezzin¹	Salih Halife	-
"	Oğlu Ömer Halife	VI-VII. 1769
"	Musa bin Mustafa Halife	-
"	Abdullah bin Hüseyin Halife	10.V.1771
"	Sâlih Halife bin Ömer	11.IV.1809
İhlas-hân ve Nâzır²	Hasan Halife	-
"	Oğulları Ali ve Hüseyin Halifeler	23.X.1763
Kayyum³	İsmail Halife	-
"	Oğlu Yusuf Halife	-
"	Mehmed Halife	27.II.1763
"	Süleyman bin Yusuf Halife	28.I.1773

2. Gostivar’da Hacı Ali Ağa Mektebi:

Günümüzde mevcut olmayan mektep, 1165 (1751/52) tarihinde Hacı Ali Ağa tarafından inşa edilmiştir⁴. Bânisi hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır.

Hurufât Defterlerinde mektep ile ilgili olarak ‘muallim-i sıbyan’ ve ‘halife-i mektep’ görev atamaları hakkında kayıt tutulmuştur. Kayda göre; muallim-i sıbyan olan Süleyman bin Yusuf Halife’nin vefat etmesinin ardından 27 Mart 1806 tarihinde büyük oğlu Derviş Halife bu göreve getirilmiştir⁵. Diğer kayda göre ise, altı akçe ile halife-i mektep görevini yerine getiren İsmail bin Murtaza Halife’den boşalan yere 6 Nisan 1806 tarihinde büyük oğlu Musa Halife atanmıştır⁶.

¹ HD. 1167, s. 171, (S 1183), s. 173, (25 M 1185), s. 182, (25 S 1224).

² HD. 1167, s. 169, (15 R 1177).

³ HD. 1167, s. 168, (13 Ş 1176), s. 174, (5 ZA 1186).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 38.

⁵ HD. 1167, s. 181, (7 M 1221).

⁶ HD. 1167, s. 182, (17 M 1221).

3. Korita Köyü Câmii:

Günümüzde Korita (Makedonca: *Korito*) köyü¹, Kalkandelen şehrinin güneydoğusunda yer almaktadır². Hurufât Defterlerinde câmi ile ilgili olarak sadece imam ve hatip ataması kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre, yarım akçe ile imam ve hatiplik görevine 11 Şubat 1780 tarihinde atanan Mustafa bin Kâsım Halife'nin³ vefat etmesi sonucu bu göreve 12 Nisan 1786 tarihinde Hüseyin Halife bin Osman getirilmiştir⁴.

4. Berikova Köyü Câmii:

Berikova (Makedonca: *Berikovo*) köyü⁵, Kalkandelen şehrinin güneyinde yer almaktadır. Defterlerde köy câmii hakkında tutulan kayda göre, iki akçe ile imam ve hatip görevini yerine getiren Nureddin Halife bin Hasan'ın vefat etmesi sonucu 9 Eylül 1817 tarihinde oğlu Zeynelabidin Halife getirilmiştir⁶.

5. Zeline Köyü Câmii:

Günümüzde Zeline (Makedonca: *Želino*) köyü, Kalkandelen şehrinin güneydoğusunda bulunmaktadır⁷. Hurufât Defterlerinde köy câmii ile ilgili tek atama kaydı tutulmuştur. Kayda göre, imam ve hatip görevini yerine getiren Hamza Halife ibn-i Osman'ın yerine 1 Ağustos 1829 tarihinde İvaz Halife ibn-i Süleyman atanmıştır⁸.

---

¹ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti, a.g.e., s. 133.*

² Net bağlantısı: <http://wikimapia.org/#lat=41.8067173&lon=21.0257721&z=15&l=36&m=b&show=/14-352139/Korito>, (31.V.2012).

³ *HD. 1167, s. 177, (5 S 1194).*

⁴ *HD. 1167, s. 177, (12 C 1200).*

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e., s. 81.*

⁶ *HD. 1167, s. 184, (27 L 1232).*

⁷ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/AeXF>, (31.V.2012); Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e., s. 83.*

⁸ *HD. 1167, s. 188, (30 M 1245).*

4.3. KRATOVA

4.3.1. Merkez

Kratova (Makedonca: *Kratovo*) Üsküp'ün 70 km. kuzeydoğusunda, Vardar nehrine bağlı Eğridereye dökülen bir çay üzerinde ve yüksek dağlar eteğinde bulunmaktadır¹.

4.3.2. Kısa Tarihçe

1389 yılında meydana gelen I. Kosova Savaşı'nda Sultan Murad Hüdavendigâr'ın şehit olmasıyla savaş sırasında Yıldırım I. Bâyezid hükümdar ilân edilmiştir. Hükümdar olduktan sonra kumandanlarından Paşa Yiğit'i Bosna ve Firûz Bey'i Vidin taraflarına akına gönderen Sultan Bâyezid, Kratova gümüş madenlerini zapt ile akabinde Üsküp şehrine Türk göçmenlerini iskân ettirmiştir². 1473 yılında Kratova madenlerinin iltizamı toplam 1.600.000 akçe karşılığı Galatalı Yani Palaeologos ile İstipa Blastica, İstapan Lesh ve Konstantin oğlu Dimitri'nin kurduğu ortaklığa verilmiştir³.

Fatih Sultan Mehmed zamanında bölgeye altın ve gümüş yatakları dolayısıyla özel önem verilmiştir. Üsküp ve Kratova Nazırı Süleyman Paşa 1660'lı yıllarda maden ocaklarını düzenlemeye çalışmış, bazı maden yataklarını özel mülk edinerek işletmeciliğini yapmıştır⁴.

Bölge, 1689'dan itibaren Türkler ve Sırlar arasında kısa süreli el değiştirmiştir. XX. yüzyıl başındaki savaşlar sonucunda kasabadaki Osmanlı idaresi ortadan kalkmıştır.

---

¹ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, C. V, s. 3639; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 92.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1988, s. 227.

³ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, C. I, İstanbul 2000, s. 262.

⁴ Ahmed Refik, *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri (967-1200)*, İstanbul 1989, s. 50-53.

4.3.3. Nüfus

Şemseddin Sâmi, Kratova kasabası ile ilgili olarak, burada 7.000 kadar ahalinin, beş câmi, bir medrese, bir rüştiye ve iki iptidai mektep, bir kilise, bir çalar saat, bir hamam, 80 kadar dükkân ve kasabanın içinden geçen derenin üzerinde debbağhaneler, boyahaneler, değirmenler ve köprülerin bulunduğunu belirtmektedir¹.

1880 yılında Kratova’da, 1.088 Müslüman, 4.213 Hıristiyan ve kasabada iskân etmemiş olan (büyük ihtimalle madenlerde çalışmak amaçlı gelenler) 214 Müslüman, toplam 5.515 nüfus yaşamaktaydı².

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında Kratova Kazâsındaki Görevliler

Görev	Görevli	Tarih
Kadı ³	Ömer Efendi	10.VII.1745
"	Hâfız Mustafa Efendi	7.IX.1755
"	Ebubekir Efendi	9.IX.1762
"	Derviş Yahya Efendi	VI-VII. 1769
Naib ⁴	Mustafa Efendi	19.XII.1739
"	Mehmed Ali Efendi	XII.1752/I. 1753
"	Hâfız Mustafa Efendi	25.VII.1755
"	Hasan Efendi	8.VIII.1755
"	Murtaza Efendi	18.I.1756
"	Seyyid Hacı Mehmed Efendi	28.VI.1761
"	Müfti-zâde Mehmed Said Efendi	14.V.1763
"	Hacı Emrullah Efendi	16.V.1767

¹ Şemseddin Sâmi, *a.g.e.*, s. 3639.

² *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 333.

³ *HD. 1195*, s. 53, (10 C 1158); *HD. 1189*, s. 241, (30 ZA 1168); *HD. 1167*, s. 57, (19 S 1176), s. 59, (S 1183).

⁴ *HD. 1189*, s. 246, (18 N 1152); *HD. 1205*, s. 110, (S 1166); *HD. 1189*, s. 246, (15 L 1168), (29 L 1168), s. 242, (15 R 1169); *HD. 1167*, s. 57, (25 ZA 1174), (1 ZA 1176), s. 58, (17 Z 1180), s. 59, (7 L 1185), (7 L 1186), s. 61, (2 C 1196); *HD. 1165*, s. 218, (25 CA 1207), s. 220, (8 S 1209), s. 226, (25 L 1217); *HD. 1167*, s. 64, (5 R 1224), s. 69, (23 CA 1246), (22 Ş 1247), s. 70, (15 N 1250).

"	Ahmed Efendi	13.I.1772
"	Osman Efendi	1.I.1773
"	Ferhad Efendi	15.V.1782
"	İsmail Efendi	8.I.1793
"	Derviş-zâde Numan Efendi	4.IX.1794
"	Yakub Efendi	18.II.1803
"	İdris Efendi	20.V.1809
"	Seyyid Mehmed Eşref Efendi	9.XI.1830
"	Mehmed Sâid Efendi	26.I.1832
"	Hacı Lütfullah Efendi	15.I.1835

4.3.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

Şemseddin Sâmi eserinde Kratova şehrinde beş câmî'nin bulunduğunu belirtmiştir¹. Ancak Hurufât Defterlerinde kayıtlı bulunan câmî sayısı üçtür. Bu üç câmiden günümüzde sadece biri ayaktadır².

1. Sultan II. Murad Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi, “bugün bir câmii kalan kasabada kayden yedi câmî bulunmuştur” demektedir. Bu bir câmî de Sultan II. Murad Câmii'dir. Câmî hakkında³; *“minarenin bulunduğu tarafta iki, karşısında üç, mihrab duvarında bir, kible duvarında iki penceresi var; hepsi tek sıradadır. Son cemaat yeri yıkılmıştır. Yalnız bir dış mihrab ve yanında pencereler kalmıştır. Esasen yol onun altındaki dehlizden geçermiş, şimdi câmîye merdivenle çıkılmaktadır. Saçak silmesi kesme, duvarlar moloz taştandır. Kible duvarı sıva, tek sıra olan kemerli pencerelere arka tarafta harç ile kabartma pervaz yapılmıştır. Sağ ve sol duvarlardaki pencereler iki sıralıdır. Bunların söveleri taştandır. Câmî, derenin güney yakasında ve yuvarlak kemerli köprüünün yanındadır. Minare sarı ve kırmızıya çalan kesme taştan yapılmıştır. Gövde oniki köşeli olup beşi duvara gömülmüştür. Minare câmî binasından daha eskidir”* bilgisini vermiştir.

Defterlerde câmî ile ilgili tek atama kaydı tutulmuştur. Kayda göre dört akçe ile kayyum olan Mustafa Halife'nin vefat etmesinden sonra 14 Ocak 1795 tarihinde oğlu Seyyid Ahmed Halife atanmıştır⁴.

2. Karagöz Bey Mescidi/Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde adı geçen câmî ile ilgili imam ve müezzin ataması kayıtları tutulmuştur. Ekrem Hakkı Ayverdi bu câmînin de artık bulunmadığını belirtmiştir⁵.

¹ Şemseddin Sâmi, *a.g.e.*, s. 3639.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 92.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 92.

⁴ *HD. 1167*, s. 62, (22 C 1209).

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 93.

Defterlerde tutulan kayıtlara göre beş akçe ile imam olan Hacı Mehmed bin Ali'nin vefat etmesinin ardından 20 Mayıs 1809 tarihinde oğlu Ali Halife atanmıştır¹. Diğer kayda göre de, Muslu Ağa'nın vakf eylediği dokuz dükkânın gelirlerinden almak üzere müezzin olan Abdurrahman Halife'nin vefat etmesinin ardından Maksud Halife bu göreve getirilmiştir².

3. Hacı Kemâl Mescidi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câmi hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi “*zikredilen câmi artık yoktur*³” şeklinde bilgi vermiştir. Tutulan kayıtlar sadece imamlık ile ilgilidir.

Hacı Kemâl Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Mehmed Halife	-	3
"	Oğlu Ömer Halife	21.I.1768	3
"	Hüseyin Halife	VI-VII.1769	3
"	Ömer Halife	-	3
"	Mehmed Halife bin Mahmud	20.I.1791	3

¹ HD. 1167, s. 64, (5 R 1224).

² HD. 1210, s. 76.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 92.

⁴ HD. 1167, s. 58, (1 N 1181), s. 59, (S 1183), s. 61, (15 CA 1205).

4.3.5. MEKTEP

Hacı Feyzullah Efendi Mektebi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen mektep hakkında muallim-i sıbyan ile ilgili atama kaydı tutulmuştur. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde herhangi bir mektepten bahsedilmemektedir.

Defterlerde tutulan kayıtlara göre on akçe ile muallim-i sıbyan olan Ali Halife hiç suçu yokken Mehmed Halife görevini elinden alarak kendi üzerine berat ettirmiş, ancak ahalinin şikâyeti üzerine Mehmed Halife görevinden azledilerek Ali Halife tekrar 29 Mayıs 1772 tarihinde eski görevine atanmıştır¹.

---

¹ *HD. 1167*, s. 59, (26 S 1186).

4.3.6. NAHİYE VE KÖYLER

1. Koçana Nahiyesi Solak Mehmed Bey Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câminin Solak Mehmed Bey tarafından inşa edildiği bildirilmiştir. Koçana kasabası Üsküp şehrinin 120 km. doğusunda bulunmaktadır¹. Evliya Çelebi, Koçana’da bir kiremit örtülü câmi, bir mescit, bir han ve on beş dükkânın bulunduğunu belirtmiştir². Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, bahsi geçen câmi hakkında, “Bş. V. Ar. Koçana Tapu Defterinde, 104. S. da bir muâmele münasebetiyle kaydı düşürülen bu câmi demek ki XIX. asır ortasına kadar mevcut imiş; şimdi bilinmiyor” demiştir³.

Koçana Nahiyesi Solak Mehmed Bey Vakfı ve Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
Mütevelli, İmam ve Hatip ⁴	Hasan Halife	-
"	Oğlu Mehmed Halife	19.XII.1739
"	Büyük oğlu Hüseyin Halife (Mütevelli ve İmam)	27.VIII.1783
"	Mustafa Halife (Mütevelli ve Hatip)	29.VIII.1783
"	Süleyman Halife bin Hüseyin (İmam)	22.III.1811
"	Mehmed Said Halife bin Hüseyin (Mütevelli)	17.III.1811

¹ Net bağlantısı; <http://goo.gl/maps/htAS>; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Koçana>, (30.V.2012).

² Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. VI, s. 65.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 85.

⁴ *HD. 1200*, s. 122, *HD. 1189*, s. 246, (18 N 1152); *HD. 1167*, s. 61, (28 N 1197), (30 N 1197), s. 64, (26 S 1226), (21 S 1226).

2. Koçana Nahiyesi Hüsameddin Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan ve “Hüsameddin Câmii” olarak geçen câmi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde “*Hüsam Bey Câmii*” olarak kayıtlıdır ve câminin artık bulunmadığını belirtmektedir¹.

Koçana Nahiyesi Hüsameddin Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ²	Mustafa Halife	8.VIII.1755	-
İmam ve Hatip ³	Ahmed Halife	-	9
"	Hüseyin Halife	18.IX.1761	9
"	Süleyman Halife ibn-i Mustafa	-	9
"	Oğlu Salih Halife	15.I.1835	9
Müezzin ve Ferraş ⁴	Hasan Halife	-	2+1
"	Ahmed Halife	-	2+1
Cuma Müezzini ⁵	Hüseyin Halife	-	2
"	Oğlu Mehmed Said Halife	26.VIII.1783	2
Devr-hân ⁶	Pirî Halil Halife	-	1
"	Oğlu Hasan Halife	-	1

3. Zırnofçe Köyü Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan köyün Koçana nahiyesine bağlı olduğu bildirilmiştir. Defterlerde köy ahalisi tarafından inşa edildiği bildirilen

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 85.

² *HD. 1189*, s. 246, (29 L 1168).

³ *HD. 1167*, s. 57, (18 S 1175), s. 70, (15 N 1250).

⁴ *HD. 1210*, s. 37.

⁵ *HD. 1167*, s. 61, (27 N 1197).

⁶ *HD. 1200*, s. 122.

câminin özel bir adı yoktur. Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, “Zırnofçe Köyünde Abdullah Ağa Câmii” olarak kayıtlı bir câmiden bahsetmektedir¹.

Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlara göre, imam ve hatip olan Hasan Halife'nin vefatından sonra 9 Kasım 1830 tarihinde imamlık görevine büyük oğlu Mehmed Ârif Halife, hatiplik görevine de diğer oğlu Ahmed Halife atanmıştır².

4. Kumanova Köyü Tatar Sinan Bey Câmii:

Tatar Sinan Bey Câmii günümüzde Kumanova'da, Osmanlı Devleti döneminde yapılmış ve halen ayakta duran tek câmidir. 2001 yılındaki savaştan sonra bölgedeki çoğu Müslüman köyleri ve câmileri tahrip edilmiştir³.

Ekrem Hakkı Ayverdi câmi hakkında şu bilgileri vermektedir: “*kubbelidir, büyük bir itina ve temiz işçilikle yapılmış, irtifâi biraz fazla, kasnağı yüksek, fakat bir küll olarak mükemmel bir eserdir. Câmi küçüktür; iç ölçüsü 7.75 x 7.90'dır. Fakat bu küçük sahanın irtifâi 13 m. kadardır ki fazladır. Câmi ve minare gayet sıkı derzli, perdahlı denecek kadar ince yonma taşla yapılmıştır. Minare gövdesinin yarıdan fazlasının esmer, sonrasının açık renk olması câmiin bir tamir geçirdiği fikrine yol açmaktadır.*

Kubbenin içi müselles sıralarla süslenmiştir. Kible duvarında iki altlık penceresi vardır. Gergiler kalın meşedendir; meşe gergi ve üstüvâni kasnaklar XV. asır sonu, XVI. asır başlarına delâlet eder⁴”.

Hurufât Defterlerinde, câminin Tatar Sinan Bey tarafından inşa edildiği bildirilmiştir. Tutulan kayıtlardan câminin aktif bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kumanova Köyü Tatar Sinan Bey Vakfı ve Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ¹	Halil Halife	-	4

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 86, “(172. D, 148-5-6. S.) da gösterilen kariye vesikalarda görünmüyor” bilgisini aktarmaktadır.

² *HD. 1167*, s. 69, (23 CA 1246).

³ Machiel Kiel, “Kumanova”, *TDVİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 364.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 86-87.

"	Hacı Ahmed bin Mehmed	25.VII.1755	4
"	Osman bin Mustafa	9.IX.1762	4
"	Abdullah Halife	16.V.1767	4
"	Süleyman Halife	-	4
"	Ahmed Halife	24.III.1796	4
"	Osman Halife	-	4
"	Büyük oğlu Ali Halife	27.II.1831	4
İmam ve Hatip²	Ahmed bin Ali Halife	-	5
"	Hacı Ahmed bin Mehmed	18.I.1756	5
"	Süleyman Halife (İmam)	15.V.1782	3
"	Ali bin Hüseyin (Hatip)	15.V.1782	4
"	Ali bin Hüseyin (İmam ve Hatip)	14.III.1786	5
"	Oğlu Hasan Halife	20.I.1791	5
"	Mehmed Said Halife	3.VIII.1831	7
Müezzin³	Mehmed bin İbrahim	-	2
"	Süleyman bin Lütfullah	22.XII.1796	2
"	Oğlu Salih Halife	12.VI.1808	2
Müezzin-i Sâni⁴	Abdullah Halife	-	2
"	Büyük oğlu Cafer Halife	25.VII.1767	2
"	İbrahim Halife	15.II.1781	2
Câbi, Kâtip ve Nazır⁵	Mehmed bin Hacı Mahmud	VII. 1753	2+3+5

¹ HD. 1210, s. 75; HD. 1189, s. 246, (15 L 1168); HD. 1167, s. 57, (19 S 1176), s. 58, (17 Z 1180), s. 62, (15 N 1210), s. 69, (15 N 1246).

² HD. 1189, s. 242, (15 R 1169); HD. 1167, s. 61, (2 C 1196), (2 C 1196), (13 CA 1200), (15 CA 1205), s. 69, (23 S 1247).

³ HD. 1167, s. 63, (21 C 1211), (17 R 1223).

⁴ HD. 1167, s. 58, (27 S 1181), (20 S 1195).

⁵ HD. 1205, s. 111, (N 1166); HD. 1167, s. 59, (7 ZA 1181).

"	İbrahim Halife (Câbi)	26.III.1768	2
"	Ömer Halife (Kâtip)	26.III.1768	3
"	İsmail Halife (Nazır)	26.III.1768	5
Kayyum¹	Hüseyin Halife	24.III.1768	2

5. Tabanofçe Köyü Koca Mehmed Bey Câmii:

Tabanofçe köyü, Kumanova'nın kuzeyinde yer almaktadır. XVI. yy.'da yapıldığı düşünülen câminin büyük bir kısmı günümüzde yıkık durumdadır².

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câminin Kumanova nahiyesine bağlı Tabanofçe köyünde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca câminin Koca Mehmed Bey tarafından inşa edildiği de bildirilmiştir.

Tabanofçe Köyü Koca Mehmed Bey Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hatip³	Salih Halife	-	2
"	Yahya Halife	-	2
"	Oğlu Mehmed Halife	29.II.1768	2
Müezzin ve Cüz-i Şerif Tilavet⁴	Halil Halife	-	2+2
Nâzır⁵	Salih bin Mehmed	-	2
"	Eyüp Halife	XII.-1752/ I.-1753	2
Câbi⁶	Mehmed Halife	1751/52	5
"	Yahya Halife	-	5

¹ HD. 1167, s. 59, (5 ZA 1181).

² Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 364.

³ HD. 1167, s. 58, (10 L 1181).

⁴ HD. 1200, s. 117.

⁵ HD. 1205, s. 110, (S 1166).

⁶ HD. 1189, s. 240, (1165), HD. 1167, s. 58, (10 L 1181), s. 59, (15 L 1185).

"	Büyük oğlu Mehmed Halife	29.II.1768	5
"	Oğlu Yahya Halife	21.I.1772	5
Kayyum¹	Mehmed Halife	-	3
"	Mustafa Halife	30.III.1782	3

---

¹ *HD. 1167*, s. 60, (15 R 1196).

4.4. İŞTİP

4.4.1. Merkez

İştîp şehri, Otinya nehriyle Vardar'ın kolu olan Bregalniça'nın birleştiği yerde kurulmuştur. Üsküp şehrinin 70 km. güneydoğusunda ve Köprülü'nün 32 km. doğusunda yer alır¹. Osmanlı Devleti döneminde geniş verimli toprakları ve yoğun Türk nüfusuyla İslâmi hayatın etkili olduğu bir kaza merkezi durumundaydı².

4.4.2. Kısa Tarihçesi

İştîp'in fethinden bahseden Hoca Sâdeddin, I. Murad zamanında Rumeli Beylerbeyi olan Timurtaş Bey'e Manastır ve Pirlepe'nin fetihleri için ferman verildiğinden bahsetmektedir. Timurtaş Bey de ferman gereği 1382 tarihinde önce Pirlepe kalesini, ondan sonra Manastır'ı da fethetmiştir. Buradan Karlılı ve İştîp yöresinin de ele geçirildiği belirtilmektedir³.

1395 tarihinden sonra şehre büyük bir Türk cemaati yerleştirilmiştir. Gelen Türk nüfus, kale duvarları dışındaki iki nehir vadisinde ikâmet ederek kasabanın genişlemesini sağlamıştır. XV. yy. da gelen Türk cemaatleri şehrin etrafında yeni köyler tesis etmişler, şehir XVI. yy.'da kesin olarak Müslüman karakterine bürünmüştür.

1689 tarihinde Avusturya orduları kısa bir süre için İştîp'i işgal etmişler ve geri çekilirken şehri yakıp yıkmışlardır. Bu yıkımdan sonra şehrin toparlanması uzun sürmüş ve ancak XVIII. yy. sonlarından XIX. yy. ortalarına kadar sanat ve ticaret merkezi olarak yeniden süratli bir gelişme kaydetmiştir. 1873 yılında Selânik'ten Kosova'ya Vardar vadisi üzerinden geçen demiryolu hattı döşendikten sonra eski Üsküp-İştîp-Serez-Selânik yolu önemini kaybetmiş ve şehrin ticareti bu sebeple gerilemiştir.

1912 yılı Ekim ayının sonunda Osmanlı Devleti, Kumanova Savaşı'nda mağlup olduğunda Sırp ordusu şehri işgal etmiş, daha sonra I. Dünya Savaşı'nda İştîp, Bulgarlar

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmâsü'l-âlâm*, C. II, Ankara 1996, s. 972.

² Machiel Kiel, "İştîp", *TDVİA.*, C. 23, İstanbul 2001, s. 440.

³ Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevarîh*, C. I, Yay. Haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1974, s. 154.

tarafından ele geçirilmiştir. Ancak ardından Yugoslavya'yı oluşturacak olan Sırp Krallığı'na dâhil edilmiştir¹.

4.4.3. Nüfus

İştîp, Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdikten sonra hızlı bir şekilde İslâm şehri hüviyetini kazanmıştır. Köstendil Sancağının tahrir defterlerine göre; 1519 yılında İştîp şehrinde Müslüman hane sayısı 201, Hıristiyan hane sayısı 323 ve Yahudi hane sayısı 15, toplam 539 hane olarak kaydedilmiştir. 1550 yılı Tahrir defterinde ise, Müslüman hane sayısı 259'a yükselmiş, Hıristiyan hane sayısı 271'e inmiş ve Yahudi hane sayısı da az bir artışla 41'e yükselmiştir. 1573 yılı Tahrir defterinde de Müslüman hane sayısında artış olduğu görülmektedir. Bu deftere göre; 449 Müslüman, 264 Hıristiyan ve 23 Yahudi olmak üzere toplam 734 hane bulunmaktadır².

Evliya Çelebi, XVII. yy.'da İştîp şehrinde 2240 hanenin, yirmi dört câmi ve mescidi olan yirmi dört mahallenin, iki hamam, bir medrese, yedi han ve yedi tekkenin bulunduğunu belirtmiştir³.

Osmanlı Devleti topraklarında araştırmalar yapan Avusturyalı jeolog Ami Boué 1836 yılında nüfusun 15-20.000 civarında olduğunu bildirmiştir⁴.

Şemseddin Samî, 4.000 ahalisi, 13 câmii, iki kilisesi, üç medresesi, bir Rüştiye mektebi, dört iptidai ve altı sıbyan mektebi, iki Hıristiyan mektebi, 900 kadar dükkânı, elli han ve bir kışlası olan bir şehir olarak bahsetmiştir⁵.

1896 yılı Kosova Vilayet Salnâmesine göre İştîp kasabası, sekizi İslam, üçü Hıristiyan, biri Yahudi ve biri Kıpti olmak üzere on üç mahalleden ve 3016 haneden oluşmaktadır. Ayrıca burada 11 câmi, bir medrese, sekiz tekke, dört kilise, bir havra, 905 dükkân, bir otel, 47 han, 25 fırın, üç hamam ve 'Çengel Baba' adında bir zatın türbesi bulunmakla birlikte, kazanın toplamında 55 câmi ve 19 kilise mevcut olduğu bilgisi verilmiştir⁶.

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 440-442.

² Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 441.

³ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. VI, İstanbul 2002, s. 64-66.

⁴ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 441.

⁵ Şemseddin Sâmi, *a.g.e.*, s. 972.

⁶ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 228-241.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında
İştîp Kazasındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Kadı¹	Şeyh İbrahim Halife	25.IV.1740
"	Mustafa Halife	18.IX.1762
"	Hacı Halil Halife	17.XI.1763
"	Seyyid Abdurrahman Efendi	5.V.1766
"	Seyyid Süleyman Sâmi Halife	29.I.1771
"	Kadı-zâde Mehmed Feyzullah Halife	26.XII.1776
"	Seyyid Abdülvehhab Halife	5.IX.1781
"	Mustafa Reşid Halife	23.VI.1809
"	İbrahim Halife	26.V.1813
Naib²	İbrahim Halife	17.II.1761
"	Süleyman Halife	8.III.1765
"	Seyyid Ali-zâde Said Halife	18.VI.1768
"	Ahmed Said Halife	4.XI.1770
"	Seyyid Süleyman Efendi	11.III.1771
"	Şerif Numan Efendi	1.IV.1775
"	Hâfız İsmail Halife	28.III.1778
"	Derviş Ali Halife	4.VII.1778
"	Şerif Mehmed Aziz Halife	14.VI.1779
"	Turşucu-zâde Seyyid Abdurrahman Halife	17.IV.1787
"	İbrahim Halife	15.X.1789

¹ *HD. 1198*, s. 2, (28 M 1153); *HD. 1185*, s. 153, (28 S 1176), (11 CA 1177), (25 ZA 1179), s. 154, (12 L 1184), s. 155, (15 ZA 1190), s. 157, (18 N 1195), s. 161, (10 CA 1224); *HD. 1172*, s. 115, (25 CA 1228).

² *HD. 1185*, s. 153, (12 B 1174), (15 N 1178), s. 154, (2 S 1182), (15 B 1184), s. 155, (24 ZA 1184), (29 M 1189), s. 156, (28 S 1192), (8 C 1192), (29 CA 1193), s. 157, (28 C 1201), (25 M 1204), (28 N 1204), (29 ZA 1205), (24 Z 1206), (8 L 1207), (26 S 1209), s. 159, (24 CA 1210), (27 RA 1211), (27 Z 1211), (7 R 1213), s. 160, (17 M 1215), (19 B 1216), (5 ZA 1222); *HD. 1172*, s. 115, (8 N 1229), (27 S 1231); *HD. 1185*, s. 160, (13 CA 1237); *HD. 1172*, s. 116, (3 R 1240), (21 S 1241), (2 N 1241), (9 RA 1242), s. 117, (26 CA 1244), (21 S 1249).

"	Mehmed Emin Halife	11.VI.1790
"	Mahmud Halife	30.VII.1791
"	Hasan Halife	13.VIII.1792
"	Ebussuûd Halife	19.V.1793
"	İmam-zâde Hüseyin Halife	22.IX.1794
"	Abdullah Fehmi Halife	6.XII.1795
"	Mehmed Ali Halife	30.IX.1796
"	Mustafa Halife	23.VI.1797
"	Feyzullah Halife	18.IX.1798
"	Seyyid İbrahim Halife	10.VI.1800
"	Mehmed Raşit Halife	25.XI.1801
"	Hüseyin Rıza Halife	4.I.1808
"	Seyyid Mehmed Ataullah Halife	24.VIII.1814
"	Derviş-zade Seyfeddin Halife	28.I.1816
"	Mehmed Fehmi Halife	5.II.1822
"	Mehmed Arif Halife	25.XI.1824
"	Seyyid Ebubekir Halife	5.X.1825
"	Seyyid Mehmed Sadık Halife	10.IV.1826
"	Mehmed Şemseddin Halife	11.X.1826
"	Mahmud Halife	4.XII.1828
"	Süleyman Halife	10.VII.1833

4.4.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

İştîp şehri, XVI. yy.'ın başlarından itibaren Müslüman karakteri kazanmaya başlaması, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Rumeli subaşı olan Hüsameddin Paşa'nın câmî, kervansaray ve zâviye inşa ettirdiği tarihlerde olduğu belirtilmiştir. İştîp'te diğer önemli vakıf kurucuları bir câmî, kervansaray ve hamam inşa ettiren Kadı Nureddin ile bir medrese, bir kervansaray ve küçük bir kütüphane tesis eden oğlu Mevlana İştîp-zâde Mehmed Efendi'dir¹.

Evliya Çelebi, XVII. yy.'da İştîp'te yirmi dört câmî ve mescidin bulunduğu bahsetmiştir. 1896 yılı Kosova Vilayet Salnamesine göre de, şehir içinde 11, kaza dâhilinde de 55 câmî bulunmaktadır².

1. Sultan Murad Han (Hüdâvendigâr/Orta) Câmîi:

Ekrem Hakkı Ayverdi, Evliya Çelebi'den almış olduğu bilgiler doğrultusunda câminin tahta kubbeli ve kurşun örtülü olduğunu ancak şimdi bulunmadığını belirtmiştir. Bunun dışında herhangi bir bilgi verilmemiştir³.

Hurufât Defterlerinde câmî hakkında iki atama kaydı mevcuttur. Bu kayıtlara göre yedi akçe ile imam olan Osman Halife vefat ettikten sonra 30 Kasım 1762 tarihinde oğlu Ali Halife bu göreve getirilmiştir⁴. Diğer kayda göre de, dört akçe ile kayyum olan Molla Ali Halife'nin vefat etmesinden sonra göreve 20 Ocak 1771 tarihinde Molla Ömer Halife atanmıştır⁵.

---

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 441.

² *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 228-230.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 48.

⁴ *HD. 1185*, s. 153, (13 CA 1176).

⁵ *HD. 1185*, s. 154, (3 L 1184).

2. Hüsameddin Paşa Câmii:

XVI. yy.'da Hüsameddin Paşa tarafından inşa edilen câminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Evliya Çelebi bu câmide Şeyh Muhyiddîn-i Rûmî hazretlerinin gömülü olduğunu belirtmektedir¹.

Ekrem Hakkı Ayverdi câmi hakkında şu bilgileri vermektedir; “*dıştan 12.03 x 12.08 ölçülerinde olup, duvar kalınlığı da 1.10 m.'dir. Mihrap duvarında beş köşe yatık bir çıkıntı yapılmıştır. Kubbenin sekiz köşe kasnağı çok yüksektir. Minare kaidesi de sekiz köşe olup, ortalarında çökertme kitabeler vardır. Minare duvara basmamakta, câmiden 30 cm. açıktadır. Mihrap istikâmeti 27°'dir*”².

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Rumeli subaşı olan Hüsameddin Paşa'nın câmi dışında, kervansaray ve zâviye inşa ettirdiği belirtilmiştir. Günümüzde de ayakta olan câmi, Makedonya'nın en abidevi Osmanlı eseri konumundadır³. 1973 yılında kiliseye çevrilen Hüsameddin Paşa Câmii, Doğu Makedonya Müftüsü İsa İsmaili ve beraberindekilerin başlattığı hukuki mücadelenin ardından 2006 yılında tekrar câmiye dönüştürülmesine karar verilmiştir.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câminin “Tekye-i Bâlâ Mahallesi”nde bulunduğu bildirilmiştir. Kayıtlara göre iki akçe ile hatip olan Mustafa Halife'nin yerine 30 Ocak 1772 tarihinde Abdürrahim Halife getirilmiştir⁴. 15 Ağustos 1816 tarihinde de bir akçe ile görevli olarak İbrahim Halife'nin bu göreve getirildiği bilgisi vardır⁵. 8 Mart 1777 tarihinde de Hasan Halife'nin vefat etmesi üzerine müezzinlik görevine İsmail Halife'nin atandığı belirtilmiştir⁶.

3. Arasta Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen câmi hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi, çarşıda bulunan bu yapının oraya gittiği dönemde bulunmadığından bahseder⁷. Defterlerde câmi

¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. VI, İstanbul 2002, s. 64.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 48.

³ Machiel Kiel, “İştîp”, *a.g.m.*, s. 441.

⁴ *HD. 1185*, s. 155, (24 L 1185).

⁵ *HD. 1172*, s. 115, (21 N 1231).

⁶ *HD. 1185*, s. 156, (28 M 1191).

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 47, (Ev. K. K., 757. Def., 16-29, S.).

ile ilgili tek atama kaydı mevcuttur. Kayda göre iki akçe ile hatip olan ve “Cümlenin Muhtarı” sıfatını taşıyan Ahmed bin Mehmed Halife 26 Ağustos 1793¹ tarihinde görevin başına getirilmiştir. Ardından vefat etmesi sonucu 18 Eylül 1798² tarihinde İsmail Halife atanmıştır. İsmail Halife'nin vefat etmesinden sonra 15 Temmuz 1801 tarihinde Osman bin Hüseyin Halife atanmıştır³. Osman bin Hüseyin Halife'nin de vefat etmesiyle 5 Haziran 1814 tarihinde büyük oğlu Halil Halife⁴, ondan sonra da 15 Ağustos 1816 tarihinde diğer oğlu İbrahim Halife bu göreve atanmıştır⁵.

4. Adli Efendi Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi, câminin ismini zikretmiş ancak “câmi şimdi yoktur” demiştir. Bunun dışında herhangi bir bilgi yoktur⁶.

Hurufât Defterlerinde câmi hakkında iki görev atama kaydı bulunmaktadır. Adli Efendi tarafından inşa edildiği bildirilen câminin imam ve hatip kayıtları şunlardır:

Adli Efendi Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
İmam ⁷	Ali Halife	-
"	Ebubekir Halife	18.VI.1768
"	Abdurrahman Halife	-
"	Büyük oğlu Mahmud Halife	7.III.1810
Hatip ⁸	Ömer bin Abdullah Halife	-
"	Mehmed Sâdık bin Ömer Halife	5.VI.1814

¹ HD. 1185, s. 158, (18 M 1208).

² HD. 1185, s. 159, (7 R 1213).

³ HD. 1185, s. 160, (4 RA 1216).

⁴ HD. 1172, s. 115, (16 C 1229).

⁵ HD. 1172, s. 115, (21 N 1231).

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 47.

⁷ HD. 1185, s. 154, (2 S 1182), s. 161, (30 M 1225).

⁸ HD. 1172, s. 115, (16 C 1229).

5. Aşağı Tekke (Tekye-i Zir) Mahallesi Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde ve Ekrem Hakkı Ayverdi'de ismi geçen câmi hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. “Aşağı Tekye Câmii” olarak Ekrem Hakkı Ayverdi'de¹ bahsi geçen câmi dışında, aynı mahallede Ahmed Ağa Câmii'nin de bulunduğu Hurufât Defterlerinde bahsedilmektedir. İkisinin aynı câmi olup olmadığı kesin değildir. Bu yüzden ayrı ayrı olarak incelemekte yarar olduğunu düşündüm.

Aşağı Tekke (Tekye-i Zir) Mahallesi Câmii

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hatip ²	Ahmed Halife	-	1
"	Süleyman Halife	17.II.1761	1
"	Hasan Halife	18.IX.1762	2
Müezzin ³	Seyyid İbrahim	1.XII.1758	-
"	Halil Halife	-	2
"	Mehmed Halife	10.I.1792	2
"	Ahmed bin Mehmed Halife	19.V.1793	2

6. Ahmed Ağa Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen ve Tekye-i Zir (Aşağı Tekye) Mahallesi'nde bulunduğu bildirilen câmi hakkında tek atama kaydı mevcuttur. Ekrem Hakkı Ayverdi Ahmed Ağa Câmii ile ilgili olarak iki yerde isminin geçtiği ancak şimdi bulunmadığını belirtmiştir⁴.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 47.

² *HD. 1185*, s. 153, (12 B 1174), (28 S 1176), (30 RA 1172).

³ *HD. 1185*, s. 157, (15 CA 1206), (8 L 1207).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 47.

Defterlerde geçen kayıtlara göre, imam ve hatiplik görevini on akçe karşılığında yerine getiren Ebubekir bin Abdurrahman Halife'nin vefat etmesi sonucu bu göreve 18.IX.1817 tarihinde Abdullah Halife getirilmiştir¹. Abdullah Halife'nin de vefat etmesiyle 25 Kasım 1824 tarihinde "Cümlenin Muhtarı" sıfatıyla Ebubekir Halife ibn-i Abdullah atanmıştır². Diğer atama kaydına göre ise, üç akçe ile müezzin olan Halil Halife'nin vefatından sonra 5 Mayıs 1766 tarihinde İbrahim Halife göreve atanmıştır³.

7. Cumali Mahallesi Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde "Cumali Mahallesi Mescidi" olarak geçen yapı Hurufât Defterlerinde "Câmi" olarak kayıtlıdır⁴. Defterlerde ilerleyen yıllarda câmiye dönüştürülmüş olan yapının, mahalle ahalisi tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Câmi hakkında iki görevli ataması kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre iki akçe ile imam olan Mehmed bin Receb Halife'nin vefat etmesinden sonra 23 Ağustos 1797 tarihinde Ömer bin Yusuf Halife bu göreve getirilmiştir⁵. Diğer bir kayıta hatiplik ataması ile ilgilidir. Buna göre bir akçe ile hatip olan Ahmed Bey'in vefat etmesinden sonra 4 Kasım 1770 tarihinde İbrahim Halife bu göreve getirilmiştir⁶. Ancak daha sonra kendi isteği üzerine görevden ayrılmış ve yerine 1 Nisan 1775 tarihinde önce Ahmed bin Mehmed Halife⁷, daha sonra Yusuf Halife ibn-i Ömer, ondan sonra da 4 Aralık 1828 tarihinde Seyfull Halife ibn-i Ahmed atanmıştır⁸.

8. Hacı Mustafa bin Abdullah Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câminin Sinan Bey Mahallesi'nde olduğu bilgisi verilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi câmi hakkında, "Sinan Bey Mahallesi'nde gösterilmiştir ancak şimdi yoktur" demiştir⁹. Câmi hakkında tutulan kayıta göre, yedi

¹ HD. 1172, s. 116, (7 ZA 1232).

² HD. 1172, s. 116, (3 R 1240).

³ HD. 1185, s. 153, (25 ZA 1179).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 47-48.

⁵ HD. 1185, s. 159, (27 Z 1211).

⁶ HD. 1185, s. 154, (15 B 1184).

⁷ HD. 1185, s. 155, (29 M 1189).

⁸ HD. 1172, s. 117, (26 CA 1244).

⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 48.

akçe ile hatiplik görevine 10 Temmuz 1833 tarihinde Said Halife bin Mustafa getirilmiştir¹.

9. Alaca Mescidi:

Çalışmamızın ana kaynağı olan Hurufât Defterlerinde ismi geçen Alaca Mescidi'nin Sinan Bey Mahallesi'nde olduğu bilgisi verilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi'de "Sinan Bey Mescidi" olarak kayıtlı olan yapı hakkında detaylı bir bilgi verilmemiştir. Defterlerde, bir akçe ile müezzin-i sâni görevine 25 Nisan 1740 tarihinde Hacı Ahmed Halife'nin getirildiği bilgisi verilmiştir².

Hacı Mustafa bin Abdullah Câmii ile Alaca Mescidi'nin aynı mahallede gösterilmesi belki de ikisinin aynı yapı olduğunu düşündürebilir. Ancak defterlerde ve Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde de iki ayrı yapı olarak belirtilmiştir.

10. Seyyid Abdülkerim Efendi Mescidi:

Hurufât Defterlerinde, "Seyyid Abdülkerim Efendi"³ tarafından inşa edildiği bildirilen mescit hakkında tek atama kaydı mevcuttur. Kayda göre, üç akçe ile imam olan Osman Halife'nin vefat etmesinden sonra bu göreve 1 Aralık 1758 tarihinde Ahmed Halife getirilmiştir⁴. 10 Aralık 1787 tarihinde Ebubekir bin Ali Halife imamlık görevine getirilmiş ancak bu atamada verilen ücret altı akçeye çıkarılmıştır⁵. Ebubekir bin Ali Halife'nin vefatının ardından 25 Kasım 1801 tarihinde oğlu İbrahim Halife göreve atanmıştır⁶.

11. Kahraman Mescidi:

Çalışma konumuzun ana kaynağı olan Hurufât Defterlerinde bahsi geçen mescit hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Kahraman Efendi tarafından Cuma

---

¹ HD. 1172, s. 117, (21 S 1249).

² HD. 1198, s. 2, (28 M 1153).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 65, (Ev. K. K., 758. Def., 67-12. S.).

⁴ HD. 1185, s. 153, (30 RA 1172).

⁵ HD. 1185, s. 157, (29 S 1202).

⁶ HD. 1185, s. 160, (19 B 1216).

Mahallesi'nde inşa edildiği bildirilen mescit ile ilgili atama kaydına göre, iki akçe ile müezzin olan Mahmud Halife'den sonra 3 Mayıs 1744 tarihinde Osman Halife bin Abdullah¹, onun vefatından sonra da kızının oğlu Ahmed Halife bin Mustafa 17 Nisan 1787 tarihinde atanmıştır². Son kayıta da Ahmed bin Bekir Halife'nin atandığı ancak vefat etmesinin ardından 13 Ağustos 1792 tarihinde Abdurrahman bin Halil Halife'nin bu göreve getirildiği belirtilmiştir³.

12. Evlad-ı Fatihan Mahallelerinden Minmali (منمالي) ve Terzili Mahallesi Câmileri:

Ekrem Hakkı Ayverdi şehirde “Evlad-ı Fâtihan Mahallesi Câmii” olduğunu belirtmiştir⁴. Ancak Hurufât Defterlerinde Evlad-ı Fâtihan Mahallelerinden Minmali ve Terzili Mahalleleri Câmileri olmak üzere iki adet yapıdan bahsedilmektedir.

Minmali Mahallesi Câmii'nde iki akçe ile imam ve hatip olan Mustafa bin Abdullah'ın yerine 11 Aralık 1815 tarihinde oğlu Hüseyin Halife'nin atandığı bilgisi verilmiştir⁵.

Terzili Mahallesi Câmii'nde de iki akçe ile hatip olan Ahmed ve Ali ibn-i Yusuf Halife kardeşlerden Ali Halife'nin vefat etmesinden sonra 25 Kasım 1821 tarihinde diğer kardeşi İbrahim Halife göreve getirildiği bildirilmektedir⁶.

13. Çarşı Mescidi/Nâzır-zâde Ahmed Ağa Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen yapı hakkında önceden Çarşı Mescidi olarak anılmakta olduğunu ancak daha sonra Nazır-zâde Ahmed Ağa tarafından minber eklenerek câmiye dönüştürüldüğü bildirilmiştir⁷. Ekrem Hakkı Ayverdi'de de ismi

¹ HD. 1195, s. 8, (20 RA 1157).

² HD. 1185, s. 157, (28 C 1201).

³ HD. 1185, s. 157, (24 Z 1206).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 48.

⁵ HD. 1172, s. 115, (9 M 1231).

⁶ HD. 1185, s. 161, (29 S 1237).

⁷ HD. 1185, s. 157.

geçen câmi hakkında, 1257 (1841/42) tarihiyle tapu defterlerinde kayıtlı olduğu bilgisi verilmiştir¹.

Çarşı Mescidi/Nazır-zâde Ahmed Ağa Câmii:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Şeyh Ahmed Halife	-	3
"	Hasan Halife	18.IX.1762	3
"	Şeyh Mustafa Halife	29.XII.1776	3
İmam-ı Sâni ³	Hacı Ahmed Halife	-	7
"	Şeyh Mehmed bin Mahmud Halife	30.IX.1796	7
"	Ömer bin Abdurrahman Halife	23.VI.1797	7
Hatip ⁴	Ebubekir Halife	-	4
"	Oğlu Abdurrahman Halife	18.VI.1780	4
"	Mahmud Halife	15.VIII.1816	4

14. Namazgâh:

İnceliğimiz Hurufât Defterlerinde İştîp şehrinin dışında bir namazgâh olduğu bilgisi verilmiştir. Namazgâh ile ilgili tek atama kaydı Bayram günlerinde hatiplik görevi hakkındadır. Kayda göre yarım (nim) akçe ile “*Bayram Hatibi*” olan Abdurrahman Halife’nin vefatından sonra 15 Ekim 1789 tarihinde oğlu Osman Halife bu göreve atanmıştır⁵.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 65.

² *HD. 1185*, s. 153, (28 S 1176), s. 156, (18 ZA 1190).

³ *HD. 1185*, s. 159, (27 RA 1211), (27 Z 1211).

⁴ *HD. 1185*, s. 157, (15 C 1194); *HD. 1172*, s. 115, (21 N 1231).

⁵ *HD. 1185*, s. 157, (25 M 1204).

4.4.5. MEKTEP VE MEDRESELER

1. Mehmed Bey Mektebi:

Ekrem Hakkı Ayverdi, Cuma Mahallesi'nde bir mektep olduğundan bahseder. Ancak ismi verilmeden sadece “*Cuma Mahallesi Mektebi*” denilmiştir. Hurufât Defterlerinde Cuma Mahallesinde Kahraman Mescidi yanında “*Mehmed Bey Mektebi*”nin bulunduğu bilgisi verilmiştir. Tarih verilmeden muallim-i sıbyanlık görevine iki akçe ile önce Ahmed Halife'nin ardından da Mehmed Halife'nin atandığı belirtilmiştir¹.

2. Hacı Mustafa Mektebi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen mektebin Adlî Efendi Câmîi'nin yanında olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde Ekrem Hakkı Ayverdi'de “*Mustafa Efendi Mektebi*” olarak bildirdiği mektep hakkında Adli Efendi Câmîi'nde bulunduğu bilgisini vermiştir.

Defterlerde tutulan kayıtlara göre, 18 Mayıs 1761 tarihinde muallim-i sıbyanlık görevine atanan Ebubekir Halife'nin ardından Şit Halife bin-i Abdülkadir getirilmiştir². Şit Halife ibn-i Abdülkadir'in vefat etmesi ile boşalan göreve 14 Haziran 1779 tarihinde önce oğlu Ali Halife³, sonra da 13 Eylül 1830 tarihinde Seyyid İbrahim Halife atanmıştır⁴.

3. İштиpli-zâde Mehmed Efendi Medresesi:

Kaynaklarda İштиp-zâde Mehmed Efendi'nin bir medrese, bir kervansaray ve küçük bir kütüphane inşa ettirdiği belirtilmiştir⁵. İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde de bahsi geçen medrese ile ilgili iki atama kaydı tutulmuştur. Bu kayıtlara göre medresenin

---

¹ HD. 1179, s. 3.

² HD. 1185, s. 153, (13 L 1174).

³ HD. 1185, s. 156, (29 CA 1193).

⁴ HD. 1172, s. 117, (25 RA 1246).

⁵ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 441.

mütevelliyesi olan Havva Hatun'un vefat etmesinin ardından 12 Temmuz 1764 tarihinde oğlu İsmail Halife bu göreve getirilmiştir¹. Diğer kayıta göre de altı akçe ile müderrislik görevini yerine getiren Süleyman Halife'nin ardından 22 Eylül 1794 tarihinde Ahmed Halife atanmıştır².

---

¹ *HD. 1185*, s. 153, (12 M 1178).

² *HD. 1185*, s. 157, (26 S 1209).

4.4.6. TÜRBE VE ZAVİYE

1. Şeyh Muhiddin Efendi Türbesi:

Hurufât Defterlerinde kaydedilmiş Şeyh Muhiddin Efendi Türbesi¹ hakkında Tekye-i Bâlâ mahallesinde olduğu bilgisi verilmiştir. Türbe hakkında bir tek türbedar ile ilgili atama kayıtları bulunmaktadır.

Şeyh Muhiddin Efendi Türbesi

Görev	Görevli	Tarih
Türbedar ²	Arzuhan Hatun ibnet-i Hacı Mehmed	-
"	Seyyid Hüseyin Halife	-
"	Sahib-i Evvel Arzuhan Hatun ibnet-i Hacı Mehmed	29.I.1771
"	Seyyid Hüseyin Halife	12.I.1773
"	Şeyh Murad Halife bin Mehmed	17.III.1808
"	Derviş Osman Halife ibn-i İbrahim	22.XII.1814
"	Derviş Hacı Mehmed Halife	19.III.1828
"	Oğlu Derviş Hasan Halife	25.VIII.1834

2. Yazıcı-zâde Zaviyesi:

Çalışma konumuzun ana kaynağı olan Hurufât Defterlerinde bahsi geçen zâviye hakkında kaynaklarda ismine rastlanmamıştır. Defterlerde “At Pazarı” yanında bulunduğu ve Halveti Tarikatına mensup olduğu bilgisi verilmiştir. Zâviyedârlık görevine de 4 Temmuz 1778 tarihinde Şeyh Mehmed Halife atanmıştır³.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 69.

² *HD. 1185*, s. 154, (12 L 1184), s. 155, (18 L 1186), s. 157, (19 M 1223); *HD. 1172*, s. 115, (9 M 1230), s. 116, (3 N 1243), s. 118, (19 R 1250).

³ *HD. 1185*, s. 156, (8 C 1192).

4.4.7. NAHİYE VE KÖYLER

1. Hacı Bekli Köyü Câmii:

Çalışmamızın ana kaynağı olan Hurufât Defterlerinde bahsi geçen köy câmi hakkında ahali tarafından yapıldığı bildirilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi, adı geçen bu köyün şimdi Hadži Begovo ismi ile bilindiğini belirtmektedir¹. Defterlerde tek atama kaydı bulunan câmide, bir akçe ile imam ve hatip görevine 26 Ağustos 1793² tarihinde “*Cümlenin Muhtarı*” sıfatıyla Ahmed bin Mehmed Halife atanmıştır.

2. Karaca Ali Köyü Mehmed Ağa Mescidi/Câmii:

Hurufât Defterlerinde ve Ekrem Hakkı Ayverdi’de³ de bahsi geçen köy günümüzde “*Karazalar*” olarak adlandırılmaktadır. Defterlerde tek atama kaydına göre, 11 Ekim 1826⁴ tarihinde “*Cümlenin Muhtarı*” sıfatıyla Mehmed Halife imam ve hatiplik görevine getirilmiştir.

3. Köseler Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen köy câmi hakkında tek atama kaydı mevcuttur. Köseler köyünün günümüzdeki ismi “*Kosilija*”dır ve şehrin 8 km. batısında bulunmaktadır⁵.

Defterlerdeki kayda göre iki akçe ile hatip olan İsmail Halife’nin yerine 24 Ağustos 1814 tarihinde oğlu Halim bin İsmail Halife getirilmiştir⁶.

---

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 70.

² *HD. 1185*, s. 157, (18 M 1208).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 70.

⁴ *HD. 1172*, s. 116, (9 RA 1242).

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 70.

⁶ *HD. 1172*, s. 115, (8 N 1229).

4. Ridine Köyü Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan köy câmii hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Köy, İştîp şehrinin 15 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır¹. Kayda göre yedi akçe ile hatip olan Hüseyin Halife ibn-i Mehmed vefat ettikten sonra 4 Aralık 1828 tarihinde Zübeyr Halife ibn-i Halil bu göreve getirilmiştir².

5. Hamzabeyli Köyü Ali Bey Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan köy hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi'de sadece "Hamzabeyli Köyü Câmi" olarak geçmektedir³. Defterlerde ise Hamzabeyli Köyünde Ali Bey Câmii ismi ile kaydedilmiştir. Büyük ihtimalle Ali Bey tarafından onarılan câmi daha sonraki tarihlerde onun ismi ile anılmaya başlanmış olmalıdır.

Hamzabeyli Köyü Ali Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Mehmed Halife	-	1
"	İbrahim Halife	12.VI.1762	1
"	Abdurrahman bin Salih Halife	28.III.1778	1
"	Osman bin Mahmud Halife	27.VII.1791	1
"	Büyük oğlu İsmail Halife	19.II.1821	1
"	Oğlu Emin Halife	7.VII.1834	1

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 70.

² *HD. 1172*, s. 117, (26 CA 1244).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 70.

⁴ *HD. 1185*, s. 153, (20 ZA 1175), s. 156, (28 S 1192), s. 157, (26 ZA 1205); *HD. 1172*, s. 116, (16 CA 1236), s. 117, (29 S 1250).

6. Kilisali Köyü Hacı Ahmed Ağa Câmii:

Günümüzde Klisura ismi ile anılan köyde Hacı Ahmed Ağa tarafından inşa edilen câmi hakkında Hurufât Defterlerinde iki atama kaydı mevcuttur. Ekrem Hakkı Ayverdi'de de ismi geçen köy ve câmi hakkında daha detaylı bilgi bulunmamaktadır.

Kilisali Köyünde Hacı Ahmed Ağa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ¹	Mustafa Halife	2.IX.1764	-
	Ahmed Halife	29.I.1771	
"	Süleyman Halife	28.XII.1797	-
"	Oğlu Ali Halife	27.V.1826	-
"	Abdurrahman bin Süleyman Halife	2.III.1834	-
Müezzin ve Kayyum ²	Hacı Kâsım Halife	-	15+5
	Süleyman Halife	8.III.1765	15+5
"	Hasan bin Mustafa Halife	28.XII.1781	15+5

7. Kilisali Köyünde Hacı Ahmed Ağa Mektebi:

Hurufât Defterlerine göre Kilisali Köyünde Hacı Ahmed Ağa'nı, bir câmi ve bir de mektep inşa ettiği görülmektedir. Mektep ile ilgili kaynaklarda bilgi verilmemiştir.

Defterlerde bahsi geçen mektepte dokuz akçe ile muallim-i sıbyanlık görevini yerine getiren Hacı Mustafa Halife'nin vefat etmesinden sonra 5 Eylül 1781³ tarihinde oğlu Ahmed Halife atanmıştır.

¹ HD. 1185, s. 153, (5 RA 1178), s. 154, (12 L 1184), s. 159, (9 B 1212); HD. 1172, s. 116, (19 L 1241), s. 117, (20 L 1249).

² HD. 1185, s. 153, (15 N 1178), s. 157, (12 M 1196).

³ HD. 1185, s. 157, (18 N 1195).

8. Grobiça Köyü Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi bu köy ile ilgili sadece ismi hakkında bilgi vermiştir. Hurufât Defterlerinde de ismi geçen köy câmiinde iki akçe ile hatip olan Emin Halife'nin vefat etmesinden sonra 9 Temmuz 1829 tarihinde Abdullah Halife göreve getirilmiştir¹.

9. Demyan Köyü Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde, Seyyid Hacı Ahmed tarafından mescit olarak inşa edilen ibadethaneye 4 Ocak 1808 tarihinde minber eklendiği ve böylece câmiye dönüştürüldüğü bilgisi bulunmaktadır². Tutulan kayıtlarda muallim-i sıbyan ataması bulunması burada bir de mektebin varlığına işaret etmektedir. Kayıtlardan câmi imamının aynı zamanda öğretmenlik yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak mektep ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Demyan Köyü Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve muallim-i sıbyan ³	Derviş Ali bin Receb Halife	10.VI.1800	-
"	Oğlunun oğlu Mehmed bin Abdüllatif Halife	29.IV.1806	-
Hatip ⁴	Mustafa Halife bin Hacı Ahmed	-	3
"	Tahir Halife	4.I.1808	3
"	Oğlu Mahmud Sinan Halife	5.II.1822	3
"	Mustafa bin Salih Halife	10.IV.1826	3

¹ HD. 1172, s. 117, (7 M 1245).

² HD. 1185, s. 160, (5 ZA 1222).

³ HD. 1185, s. 160, (17 M 1215), (10 S 1221).

⁴ HD. 1185, s. 160, (5 ZA 1222), (13 CA 1237); HD. 1172, s. 116, (2 N 1241).

10. Tatarlı Köyü Câmii:

İştîp şehrinin 20 km. batısında¹ bulunan köy hakkında Hurufât Defterlerinde tek atama kaydı bulunmaktadır. Kayda göre, bir akçe ile hatip olan Mehmed Halife'nin vefat etmesinden sonra 1 Mayıs 1807 tarihinde Yahya Halife bin Mehmed², ondan sonra da 30 Ağustos 1831 tarihinde İbrahim bin Mahmud Halife göreve getirilmiştir³.

11. Orta Mahalle Köyü Câmii:

İştîp şehrinin 15 km. güneyinde⁴ bulunan köy ile ilgili olarak tek atama kaydı tutulmuştur. Köy ahalisi tarafından yapıldığı bildirilen câmînin imam ve hatiplik görevine 29 Ocak 1811 tarihinde Süleyman bin Hüseyin Halife atanmıştır⁵.

12. Dikenler-i Bala Köyü Câmii:

Köy, günümüzde İştîp şehrinin 16 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır⁶. İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen köy câmii hakkında tek atama kaydı mevcuttur.

Defterlerdeki kayda göre imam ve hatip olan Mehmed Halife'nin yerine 30 Ekim 1812 tarihinde "Cümlenin Muhtarı" sıfatıyla Halil ibn-i Osman Halife getirilmiştir⁷.

13. Dikenler-i Zir Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen köy câmii hakkında imam ve hatiplik ile ilgili atama kaydı tutulmuştur. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde sadece Dikenler-i Bâlâ Köyü yer almaktadır.

---

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 71.

² *HD. 1185*, s. 160, (22 S 1222).

³ *HD. 1172*, s. 117, (21 RA 1247).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 70.

⁵ *HD. 1185*, s. 161, (4 M 1226).

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 69.

⁷ *HD. 1185*, s. 161, (13 L 1227).

Dikenler-i Zir Köyü Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
İmam ve Hatip ¹	Hacı Ahmed Halife	-
"	Mahmud ibn-i Mustafa Halife	17.XI.1763
"	Mehmed bin Mahmud Halife	-
"	Ömer bin Süleyman Halife	26.V.1813
"	Osman Halife	15.VIII.1816
"	Halil Halife	-
"	Oğlu Şaban Halife	10.VII.1834

14. Kara Hocalı Köyü Câmii:

İştîp şehrinin 15 km. güneyinde bulunan köy hakkında Hurufât Defterlerinde tek atama kaydı mevcuttur. Atama kaydında göre beş akçe ile hatip olan Ali bin Devran'ın yerine 24 Nisan 1810 tarihinde önce Abdi Halife getirilmiş², ardından 16 Eylül 1816 tarihinde Hüseyin bin Cafer atanmıştır³.

15. Karaosmanlı Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen köy câmi ile ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre imam ve hatiplik görevini yerine getiren Ebubekir Halife ibn-i İbrahim'in vefatından sonra 4 Mart 1815 tarihinde Rüstem Halife bin Ahmed atanmıştır⁴.

¹ HD. 1185, s. 153, (11 CA 1177); HD. 1172, s. 115, (25 CA 1228), (21 N 1231), s. 117, (3 RA 1250).

² HD. 1185, s. 161, (19 RA 1225).

³ HD. 1172, s. 115, (23 L 1231).

⁴ HD. 1185, s. 160, (22 RA 1230).

4.5. PRİŞTİNE

4.5.1. Merkez

Arnavutça “*Prishtinë*”, Sırpça “*Priština*” gibi isimlerle anılan Priştine (پريشته) şehri, günümüzde Kosova Cumhuriyeti’nin başkenti ve en büyük şehri konumundadır. Priştine şehrinin, güneyinde Üsküp, doğu ve kuzeydoğu tarafında Sırbistan sınırı, kuzeybatısında Yeni Pazar, batısında İpek, güneybatısında da Prizren bulunmaktadır¹.

4.5.2. Kısa Tarihçe

I. Kosova Savaşı’ndan sonra babasının yerine hükümdar olan Yıldırım I. Bâyezid Priştine topraklarını terk etmiş ve bölgeyi vasalı haline gelmiş olan Stefan Lazar’a bırakmıştır. Fetret döneminin sonlarına doğru Şehzâde Musa Çelebi tarafından 1412 yılında ele geçirilen şehir, I. Mehmed tarafından tekrar Sırp yönetimine iade edilmiştir. 1439-1444 yılları arasında doğrudan Osmanlı Devleti idaresinde olan şehir, Gazi İsâ Bey tarafından yönetilmiştir. Ancak ardından tekrar Sırlara teslim edilen şehir, II. Kosova Savaşı’nın (17 Ekim-20 Ekim 1448) ardından Fatih Sultan Mehmed tarafından 1455 yılında kesin olarak Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır². Bu dönemden sonra her yönüyle gelişen şehir XVI. yy.’a gelindiğinde ekonomik ve sosyal yönden istikrar sağlamaya başlamıştır³. Ancak 1689 yılında Avusturya işgalinden sonra yıkıma uğrayan şehrin toparlanması uzun yıllar sürmüştür. 1864 yılına gelindiğinde Priştine şehri sancak merkezi konumuna gelmiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde beş kazası ve 866 köyü olan şehir, Kosova’nın idare merkezi durumunu sürdürmüştür.

¹ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-âlâm*, C. II, Ankara 1996, s. 1498.

² Machiel Kiel, “Priştine”, *TDVİA.*, C. 34, İstanbul 2007, s. 346.

³ Rezarta Loxha, *Kosova Eski Konutları ve Osmanlı Sivil Mimarisindeki Yeri*, Ege Üni. Sos. Bil. Ens. Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 15-16.

4.5.3. Nüfus

1487 yılına ait Vulçitrin tapu tahrir defterinde Priştine şehrinde toplam 299 hâne kaydedilirken, bunun sadece 51 hânesinin Müslüman olduğu belirtilmiştir¹. 1530 tarihli tahrir kaydına göre ise Priştine şehrinde 144'ü Müslüman, 309'u Hıristiyan olmak üzere toplam 453 hane (tahminen 2000 kişi) bulunmaktadır. Bu dönemde en az üç câmi mevcuttur. 1570 yılına gelindiğinde nüfusta artış olduğu görülmektedir. Şehirde 273'ü Müslüman ve 302'si Hıristiyan olmak üzere toplam olarak 575 hane (tahminen 2500 kişi) yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca on kadar câmi ve mescit de inşa edilmiştir.

1581 yılında seyyah Jean de Palerne burayı câmi ve kervansarayları olan güzel bir kasaba olarak anlatmaktadır². 1660 yılında Evliya Çelebi, şehirde bahçeler içinde tek veya çift katlı, taştan yapılmış 2060 ev, on bir han, bir hamam, 300 dükkân ile camilerin bulunduğunu ve bu yapıların kaliteli malzemedен inşa edilmiş olduğunu yazmaktadır³.

1689 yılındaki Avusturya işgalinden sonra Priştine yıkıma uğramış ve tekrar toparlanması uzun yıllar sürmüştür. XVIII. yy.'ın sonunda Fransa'nın Selânik Konsolosu olan Felix Beaujour, Priştine'yi 7-8.000 sâkini bulunan ve büyük bir bölgenin idare merkezi olarak anlatmaktadır. 1844 yılında Osmanlı Devleti tarafından yapılan temettüât sayımına göre; şehirde on iki mahallede (Câmi-i kebir, Câmi-i sagir, Mehmed Bey, Pîrnazır, Yaşar Çelebi, Hasan Bey, Hasan Emin, Yusuf Çelebi, Hatuniye, Ramazâniye, Alâeddin, Yunus Efendi) 779 hane Müslümanın yaşadığı tespit edilmiştir. Hıristiyan nüfusu ise 239 hane olup 135'i varoş kısmındaki iki mahallede, 104 hanesi ise diğer Müslüman mahallelerde bulunuyordu. Ayrıca 63'ü Müslüman ve 59'u Hıristiyan toplam 122 Kıpti, altı hanede de Yahudi yaşamaktaydı⁴.

1896 tarihli Kosova Vilayeti Salnâmesin'e göre, 2000 kadar ev ve on iki mahallede 3690 dükkân mevcuttur. Kazayı oluşturan 247 köyde de 8.027 ev mevcuttu. Kasabanın toplam nüfusu 12.375 olup, bunların 8.362'si Müslüman, 1.786'sı Hıristiyan, 1.539'u Müslüman Kıpti, 383'ü Hıristiyan Kıpti ve 305'i Musevi olduğu belirtilmiştir. Kazanın nüfusu da 56.286 olup, bunun 40.561'i Müslüman, 11.186'sı Hıristiyan,

¹ Gülin Öztürk-Şenay Karaçam Atam, "Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Priştine", *TÜBAR-Türklük Bilim Araştırmaları*, Sayı. XXX, Güz 2011, s. 287.

² Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 346.

³ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. V, s. 294-295.

⁴ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 346.

2.195'i Müslüman Kıpti, 711'i Hıristiyan Kıpti, 1.633'ü de Latin nüfustan oluşmaktadır¹.

XIX. yy. sonlarında Priştine şehrinin mahalle isimleri ve hâne sayıları şunlardır²:

Müslüman	
Mahalle	Hâne
Yararçeribaşı	39
Pirnazır	35
Alaüddin	109
Hasan Bey	54
Câmi-i Sagir	27
Hasan Emin	51
Hatuniye	79
Yusuf Çelebi	69
Mehmed Bey	29
Ramazaniye	92
Yunus Efendi	117
Câmi-i Kebir	67
Kıpti	63
Toplam	831

Gayr-i Müslim	
Mahalle	Hâne
Yarar Çeribaşı Mahallesi Civarında Varoş	41
Hasan Bey Mahallesi bitişiğinde Varoş	94
Çeşitli Mahallelerdeki Reaya	104
Yahudiler	6
Kıptiler	59
Toplam	304

¹ H. Yıldırım Ağanoğlu, 1896 (Hicri 1314) Kosova Vilayeti Salnamesi (Üsküp, Priştine, Prizren, İpek, Yenipazar, Taşlıca), İstanbul 2003, s. 185-186.

² Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti, s. 390.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında
Pristine Kazâsındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Kadı¹	Ömer Halim Halife	V-VI. 1732
"	Musa Halife	XII.1731/I. 1732
"	Abdullah Halife	23.XII.1737
"	Mevlana Hüseyin Efendi	3.III.1745
"	Ahmed Efendi	24.IV.1745
"	Hacı Süleyman Efendi	1754/55
"	Seyyid Abdülkadir halife	21.IV.1760
"	Ensari-zâde Hacı Mustafa Halife	7.VII.1767
"	Seyyid Yahya Vâkîf Efendi	27.III.1768
"	Hacı Süleyman Efendi	15.IV.1771
"	Ali bin Murad Halife	18.II.1774
"	Hayati-zâde Şerif Mehmed Saadeddin Halife	9.IV.1774
"	Mehmed Tâhir Halife	10.VII.1775
"	Ahmed Halife	20.III.1777
"	Hafız-zâde Abdülhalim Halife	25.IV.1782
"	Mehmed Emin Halife	7.X.1793
"	Ahmed Yahya Halife	21.IX.1795
Naib²	Hamid Halife	1752/53
"	Arif İbrahim Halife	1754/55
"	Ahmed Halife	4.VIII.1764
"	Şerif Numan Efendi	12.XII.1771

¹ *HD. 1200*, s. 51, (Z 1144), s. 48, (B 1144); *HD. 1211*, s. 102, (1 N 1150); *HD. 1195*, s. 18, (29 M 1158), s. 19, (22 RA 1158); *HD. 1205*, s. 32, (1168); *HD. 1211*, s. 102, (5 N 1173); *HD. 1171*, s. 319, (9 S 1181), (8 ZA 1181), (29 Z 1184), s. 320, (6 Z 1187), (27 M 1188), s. 321, (11 CA 1189), (10 S 1191), s. 319, (12 CA 1196), s. 321, (1 RA 1208); *HD. 1165*, s. 48, (7 RA 1210).

² *HD. 1215*, s. 139; *HD. 1205*, s. 32, (1168); *HD. 1171*, s. 319, (5 S 1178), (5 N 1185), (25 RA 1186), s. 321, (20 N 1190), s. 323, (1 S 1197), s. 321, (9 C 1199); *HD. 1184*, s. 216, (27 S 1214), (14 RA 1215), s. 217, (26 ZA 1221), (15 S 1222), (19 B 1236), (3 R 1238).

"	Feyzullah Halife	26.VI.1772
"	Seyyid Hâşim Mehmed Halife	2.XI.1776
"	İsa Halife	6.I.1783
"	Seyyid Süleyman Halife	19.IV.1785
"	Lütfullah Halife	31.VII.1799
"	Hüseyin Halife	5.VIII.1800
"	Mahmud Halife	4.II.1807
"	İlyas Halife	24.IV.1807
"	Müfti-zâde Mehmed Emin Halife	22.IV.1821
"	Hasan Hüseyin Halife	18.XII.1822

4.5.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

Fatih Sultan Mehmed, 1455 yılında Priştine şehrini Osmanlı Devleti topraklarına kattıktan sonra burada iki câmî yaptırmıştır. Birisi kendi adını taşıyan tek kubbeli câmî, diğeri de babası II. Murad anısına yaptırdığı mescittir. 1530 yılına gelindiğinde Priştine şehrinde en az üç câmî olduğu, 1570 yılında ise câmî sayısının ona çıktığı ve bir mescidin bulunduğu bildirilmektedir¹.

1689'daki Avusturya işgalinde ve 1737-1739 yıllarındaki savaşlarda Priştine'nin bir hayli yıkıma uğramış ve toparlanması uzun yıllar sürmüştür. 1874 tarihli Prizren Vilâyeti Salnâmesi'ne göre: Priştine'de on yedi câmî, bir kilise, bir sinagog, bir tekke, bir medrese, büyük bir saat kulesi, on dört han, üç hamam, yirmi sekiz dükkân ve kapalı bir pazar alanı bulunmaktadır.

1. Fatih Sultan Mehmed Câmîi: (Büyük Câmî)

Küllîye yapılarından olan bu câmî, Rumeli coğrafyasındaki en önemli Osmanlı câmîlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Küllîye yapısının içinde; Fatih Sultan Mehmed (Büyük) Câmîi, Fatih Sultan Mehmed Hamamı (Büyük Hamam) ve Fatih Sultan Mehmed Medresesi bulunmaktaydı. Günümüzde yalnızca câmî ile hamam ayaktaadır.

Câminin inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak 1093 (1682/83) tarihli onarım kitâbesinde yapının Sultan IV. Mehmed (1648-1687) tarafından onarıldığı belirtilmektedir. Kitâbenin son satırında, ebced hesabı ile câminin inşa tarihi 865 (1460/61) olarak verilmiştir. Kitâbenin nâzımı, Sâdi Mehmed Efendi'dir.

Kitâbenin transkripsiyonu şu şekildedir²:

“Heme hey Bâr-ı Hüdâ iyle muammer

Tûl-ı ömriyle Mehmed Sultânı

Emr-i devletleri itdi ma'mur

Câmîi bu Fâtih Mehmed Sultanı

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 346.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 410-411; Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 214; Nimetullah Hafız-Mucahit Asım, “Priştine Kitâbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XI, Ankara 1976/77, s. 206.

*Mû'mine hemçu riyaz-ı cennet
Bahş-ı zevk eylememde ruhâni
Gördü bu hüsn-i hayrı Sâ'di
Dedi tarih "Dehrrar-ı Cuma zu-hâdî
Sene 865"*

Kare planlı ve 17.66 x 17.70 m. ölçülerinde olan câmi, onikigen kasnağa oturan tek kubbe ile örtülüdür. Câminin üç bölümlü ve üç kubbeli son cemaat yeri bulunmaktadır. Minber ve mahfilî ahşaptan yapılmış câminin minaresi kurşun kaplama, üzerindeki alemi ise bronzdandır. Mihrabın iki tarafında bulunan pencere kepenkleri orijinal, diğerleri değiştirilmiştir¹. Câmide çeşitli boyutlarda toplam 39 pencere bulunmaktadır. Giriş kapısının üzerinde 3.5 m. yüksekliğinde ve derinliği az olan ahşap mahfil yer almaktadır. Câmi avlusunun toplam büyüklüğü 900 m² olup, üçgen şeklinde ki avlu ise beton duvarlarla sarılıdır. Ayrıca burada sekizgen ve üzerinde kabartma yazıları bulunan, mermerden yapılmış bir şadırvan da mevcuttur².

Hurufât Defterlerinde bu câmi hakkında fazla atama kaydı yoktur. Sadece kayyum ve salâ-hân görevleri ile ilgili kayıt tutulmuştur.

Fatih Sultan Mehmed (Büyük) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Kayyum ³	Mehmed bin Ahmed Halife	-	6
"	Büyük oğlu İbrahim Halife	4.XI.1776	"
Salâ-hân ⁴	Osman bin İsmail Halife	-	1
"	Salih bin Lütfullah Halife	15.IV.1771	"
"	Hâfız Feyzullah Halife ibn-i Lütfullah	31.X.1826	"

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 412-413.

² Raif Vırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Ankara 1999, s. 210-214.

³ *HD. 1171*, s. 321, (22 N 1190).

⁴ *HD. 1171*, s. 319, (29 Z 1184); *HD. 1184*, s. 215, (29 RA 1242).

2. Sultan Murad (Küçük Fatih/Câmi-i sagir/Çarşı) Câmii:

Câminin temeli 1389 yılında I. Bayezid tarafından atılmış, Sultan II. Murad yapımını başlatmış ve Sultan II. Mehmed döneminde inşası bitirilmiştir¹. Günümüzde Priştine şehir merkezindeki çarşı içinde bulunan câmi, halk arasında “*Sultan Murad Câmii*”, “*Küçük Fatih Câmii*” veya “*Çarşı Câmii*” isimleri ile de anılmaktadır.

Câmi, 10.45 x 10.30 m. ölçülerinde olup kubbe ile örtülüdür. Kubbe kasnağı on iki köşelidir. Onarım kitâbesine göre Sultan II. Abdülhamid döneminde, 1320 (1903/04) yılında üç kubbeli son cemaat yeri yıkılarak yerine iki katlı kapalı bir son cemaat yeri inşa edilmiştir. Minberi mermerden yapılmış olup, boyalıdır. Minaresi ise kesme taştan yapılmıştır. Câminin avlusunda mermerden yapılmış, düzensiz sekizgen planlı bir şadırvan bulunmaktadır². Câminin pencereleri ışığın daha fazla girebilmesi amacı ile içe doğru genişleyerek yapılmış olup, toplam 32 penceresi bulunmaktadır. Dört köşeli olan câmi avlusunun 400 m.² büyüklüğünde olduğu tahmin edilmektedir³.

Sultan Murad (Küçük Fatih/Câmi-i sagir/Çarşı) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam-ı Evvel ⁴	Behlül Halife ibn-i Mehmed	-	9
"	Abdullah Halife ibn-i Lütfullah	18.XII.1822	9
Salâ-hân ⁵	İsmail Halife	-	1
"	Oğlu Osman Halife	3.III.1745	1
İhlas-hân ⁶	İsmail Halife	1.VIII.1740	1

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri-Yugoslavya*, C. III, İstanbul 1981, s. 157.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 493-494.

³ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 215-218.

⁴ *HD. 1184*, s. 217, (3 R 1238).

⁵ *HD. 1195*, s. 18, (29 M 1158).

⁶ *HD. 1198*, s. 14, (8 CA 1153).

3. Ramazan Çavuş (Lâb) Câmii:

Câminin inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak Vıçıtırın Sancağı'nın 977 (1569/70) tarihlerine ait Tahrir Defteri'nde Priştine'de "Ramazan Çavuş Mescidi Mahallesi"nin bulunduğu görülmektedir. Bundan dolayı öncesinde mescit olan yapının daha sonra câmiye dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Bu nedenle mescit XVI. yy. da yapılmış olmalıdır¹. Ramazan Çavuş Câmii, halk arasında "Ramadaniye Câmii" ve "Lab Câmii" olarak bilinmektedir².

Bânisi olan Ramazan Çavuş hakkında bilgimiz yoktur. Bazı kaynaklar da Osmanlı Devleti'nin veziri olduğu ileri sürülse de Sicill-i Osmânî gibi Osmanlı Devleti kaynaklarında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kare şeklinde inşa edilen câminin duvarları kesme taş ve kuru taştan inşa edilmiştir. Mahfili beş kalın ahşap direk üzerine oturtulmuştur. Mihrabı dörtgen şeklinde, kubbe kasnağı ise sekiz köşelidir. Bütün câmi genişliğini kapsayan ana kubbenin dört tarafında revaklar bulunmaktadır. Revaklar ve ana kubbe çinko kaplı olup, kubbenin tepesinde tunç alem yer almaktadır. Minaresinin gövdesi oniki köşelidir ve şerefe altı mukarnas bezemelerle süslenmiştir³.

Ramazan Çavuş (Lâb) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Halil bin İbrahim Halife	-	6
"	Oğlu Salih Halife	28.XI.1807	6
Hatip ⁵	Sunullah Halife	-	4
"	Oğlu Hasan Halife	19.XII.1781	4
"	İsmail Halife	26.IV.1794	3
"	Kardeşi Ali Halife	24.XII.1797	3

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 488.

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 223.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 222-224.

⁴ HD. 1184, s. 216, (27 N 1222).

⁵ HD. 1171, s. 323, (3 M 1196); HD. 1165, s. 46, (25 N 1208), s. 46, (5 B 1212).

Müezzin¹	İbrahim Halife	-	3
"	Büyük oğlu Mustafa Halife	9.X.1772	"
"	Yunus Halife	9.IV.1774	"
"	Hasan Halife	-	"
"	Sahib-i Evvel Yunus Halife	29.VII.1776	"
"	Zülfikâr bin Hacı Mehmed Halife	7.I.1778	"
"	Abdullah Halife	1.X.1782	"
Müezzin²	Muslu Halife	-	4+2
"	Salih bin Halil Halife	28.XI.1807	4+2
Şem-i Hasır³	İbrahim Halife	-	1
"	Büyük oğlu Mustafa Halife	9.X.1772	"
"	Yunus Halife ibn-i İbrahim	9.IV.1774	"
"	Hasan Halife	26.II.1775	"

4. Yarar Çeribaşı (Buzağı) Mescidi/Câmi:

Hurufât Defterlerinde Yarar Çeribaşı Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi mevcuttur. Ancak bânisi hakkında bilgi verilmemiştir. Başta mescit olarak inşa edilen yapının daha sonra minber konularak câmiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak bunun hangi tarihte gerçekleştiği ile ilgili bilgimiz yoktur.

Ekrem Hakkı Ayverdi bu câmiyi; "*Diraz Ali Çeribaşı Câmi*" olarak kaydetmiş ve sadece şimdi malum olmadığı bilgisini vermiştir⁴. Halk arasında bu câmi "*Buzağı Câmi*" ismiyle de bilinmektedir. Bu isim ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre "*Câmi inşa edilirken öğle yemeği sırasında bir buzağının henüz dört basamağı yapılmış olan minare yönüne kaçarken ayağını kırmış olması dolayısıyla*

¹ HD. 1171, s. 319, (12 B 1186), s. 320, (27 M 1188), s. 321, (12 C 1190), s. 322, (8 Z 1191), s. 322, (23 L 1196).

² HD. 1184, s. 216, (27 N 1222).

³ HD. 1171, s. 319, (12 B 1186), s. 320, (27 M 1188), s. 320, (25 Z 1188).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 154.

“Buzağı” adı verilmiştir.” Diğer bir rivayete göre ise¹; “Bir yaşlı kadın bu semtte bir câmi yaptırmak için inşaat işlerini başlatmış, ancak parası bitince evindeki buzağıyı satıp câminin inşaat işlerini tamamlamıştır”.

Dikdörtgen yapılı olan câmi, düz çatılı olup, yapının güney cephesi eğilimlidir. Câminin mahfili ve son cemaat yeri bulunmamaktadır. Dış yüzeyi ve minaresi tamamen sıvalı olan câminin toplam on penceresi bulunmaktadır. Minaresi tek şerefelidir ve tuğladan inşa edilmiştir. Harimin duvarlarında herhangi bir süsleme bulunmamakla birlikte beyaz badanalıdır. Câminin tavanında yirmi dört dilimli, yuvarlak ahşap bir göbek bulunmaktadır. Tavanın ortasında “mühr-i Süleyman” motifi yer almaktadır².

Yarar Çeribaşı (Buzağı) Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ³	Mehmed bin Ebubekir Halife	-	-
"	Oğlu Hüseyin Halife	25.III.1777	-
"	Vâlideşi Şerife Fatma Hatun	16.XI.1781	-
İmam ⁴	Ali Halife	-	2
"	Oğlunun oğlu Ahmed Halife	-	2
"	Büyük oğlu Hîbetullah Halife	21.IX.1795	6
"	Oğlu Ahmed Halife	-	6
"	Said bin Lütfullah Halife	20.III.1814	6
"	Oğlu Süleyman Halife	28.XI.1829	6
Müezzin ⁵	Mustafa Halife	-	1
"	Oğlu Ali Halife	20.V.1778	1
"	Kardeşi İbrahim Halife bin Mustafa	-	1
"	Oğlu Salih Halife	3.IV.1830	1

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 242-244.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 502-503.

³ HD. 1171, s. 322, (15 S 1191), s. 323, (29 ZA 1195).

⁴ HD. 1165, s. 48, (7 RA 1210); HD. 1184, s. 217, (28 RA 1229), s. 215, (1 C 1245).

⁵ HD. 1171, s. 322, (22 R 1192); HD. 1184, s. 215, (9 L 1245).

5. Pîrî Nazır Câmii:

Priştine şehir merkezinde, şimdiki “*Pirnazır Mahallesi*”nde bulunan câmi, külliye yapısıdır. Külliye de ayrıca türbe ile medrese de bulunmaktaymış. Ancak günümüzde sadece câmi ve türbesi ayakta. Câminin inşa kitabesi bulunmamakla birlikte XVI. yy.’da inşa edildiği düşünülmektedir¹. Ekrem Hakkı Ayverdi Pîrî Nazır Câmii isminden bahsetmiş ancak bilgi vermemiştir. Sadece Pîrî Nazır Türbesi’nin câminin doğusunda bulunduğunu belirtmiştir².

Pîrî Nazır Câmii, Priştine’nin Hıristiyan halkı arasında “Çar Lazar Câmii” olarak da bilinmekteymiş. Kosova Savaşı’ndan sonra 28 Haziran 1389 tarihinde Prens Lazar’ın cesedinin bugün Pîrî Nazır Câmii’nin bulunduğu yere gömüldüğü, ancak üç yıl sonra, 1391 yılında Sultan Bâyezid’in emri üzerine buradan çıkartılarak Ravaniça Manastırı’na götürüldüğü belirtilmektedir³.

Eskiden oldukça geniş bir avlu içinde yer aldığı kaydedilen câmi, kare planlıdır ve kırma bir çatı ile örtülüdür. Son cemaat yeri bulunmamakla birlikte, câminin tamamı kesme taştan inşa edilmiştir⁴. Kuruluşundan günümüze kadar câmide çok sayıda onarımlar gerçekleşmiş olsa da câmi ilk görünüşünü korumuştur. 1996 yılında yapılan onarımdan sonra sıvalanıp bugünkü hâlini almıştır. Öncesinde depo olarak kullanılan yapı bu onarımdan sonra ibadete yeniden açılmıştır⁵. Tek şerefeli olan minaresine hem dışarıdan hem de mahfilden çıkılmaktadır. Câminin ön cephesi simetrik yapılmış olup kapısının her iki tarafında birer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Hariminde dört ahşap direk üzerine oturan ahşap mahfili vardır. Mihrabı kesme taştandır ve üzeri yağlı boya ile boyanmıştır. Minber, tavan ve mahfili 1996 yılında yapılan onarımda yenilenmiştir⁶.

---

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 430.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 156.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 225.

⁴ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 430-431.

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 225-227.

⁶ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 430-431.

Pîrî Nazır Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli¹	Osman Halife	-	5
"	Seyyid Osman Halife	5.VI.1774	5
"	Ali Halife	4.VII.1774	5
"	Zülfikar Halife	-	5
"	Seyyid İbrahim Halife	4.IX.1776	5
"	Büyük oğlu Seyyid Yahya	7.X.1793	15
İmam ve Kayyum²	Hacı Abdullah Halife	-	10
"	Mahmud bin Halil Halife	4.II.1807	10
İmam³	Yusuf Halife	-	6
"	Ali Halife	-	6
"	Sahib-i Evvel Yusuf Halife	1754/55	6
Hatip⁴	Hacı Salih Halife	-	6
"	İbrahim bin Mehmed Halife	26.II.1774	"
"	Mehmed Halife	29.XI.1797	"
"	Said Halife bin Lütfullah	-	"
"	Oğlu Süleyman Halife	4.XII.1829	"
Müezzin⁵	Süleyman Halife	-	-
"	Hasan Halife	18.II.1774	-
"	Molla Mustafa Halife bin Ali	31.VII.1799	-
Kayyum ve Şem-i Hasır⁶	Ali Halife	-	2+2
"	Yusuf Halife	21.IV.1760	2+2

¹ HD. 1171, s. 320, (25 RA 1188), s. 320, (24 R 1188), s. 321, (20 B 1190 tarihli kayıta Seyyid İbrahim Halife "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir), s. 322, (1 RA 1208).

² HD. 1184, s. 217, (26 ZA 1221).

³ HD. 1205, s. 32, (1168).

⁴ HD. 1171, s. 320, (14 Z 1187), s. 323, (9 C 1212); HD. 1184, s. 215, (7 C 1245).

⁵ HD. 1171, s. 320, (6 Z 1187); HD. 1184, s. 216, (27 S 1214 tarihli kayıta Molla Mustafa Halife bin Ali "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

⁶ HD. 1211, s. 102, (5 N 1173).

6. Yusuf Çelebi Câmii:

Câminin inşa kitabesi bulunmadığından kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak Vulçitrin Sancağı'nın 977 (1569/70) yıllarına ait Tahrir Defteri'nde Priştine'de "Yusuf Çelebi Mescidi Mahallesi"nin var olduğu görülmektedir. Bu yüzden yapının önce mescit olarak XVI. yy. da inşa edildiği daha sonradan câmiye dönüştürüldüğü düşünülmektedir¹. Câminin banisi olan Yusuf Çelebi hakkında bilgi bulunamamıştır.

Giriş kapısı, iki kanatlı ahşap ve camlıdır. 9.30 x 15.00 m büyüklüğünde dörtgen şeklindeki câmi ile birlikte son cemaat yeri de aynı çatı altında bulunmaktadır. Bugünkü görünümünü 1995 yılında yapılan onarımdan sonra elde etmiştir. Câminin mahfili 1.50 m. derinliğindedir. Câmi iki sıra halinde sekiz altlık ve yedi üstlük pencere olmak üzere toplam on beş pencere ile aydınlanmaktadır. Duvar oyuğu mihrabı basit ve ahşaptan yapılmış olan câminin minaresi onikigen gövdelidir ve yapının kuzeybatı köşesine bitişik yapılmıştır. Minberi basit olan câminin tavanı düz ve ahşaptan yapılmıştır².

Yusuf Çelebi Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ³	Hüseyin bin Mahmud	-	1
"	Eyüp Halife	7.VII.1767	1
"	Molla İsmail	25.IV.1782	1
İmam ⁴	Râsim Halife	-	2
"	Büyük oğlu Ali Halife	XII.1731/I.1732	2
İmam ve Hatip ⁵	Ebubekir Halife	-	-
"	Hasan Halife	3.IV.1814	-
Müezzin ⁶	Hasan Halife	I-II. 1732	1
"	Hüseyin Halife	1752/53	1

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 514-515.

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 236-238.

³ *HD. 1171*, s. 319, (9 S 1181), s. 319, (12 CA 1196).

⁴ *HD. 1200*, s. 48, (B 1144).

⁵ *HD. 1184*, s. 217, (12 R 1229).

⁶ *HD. 1200*, s. 49, (Ş 1144), *HD. 1215*, s. 139, (1166).

7. Yunus Efendi (Lokaç) Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu câminin “*Yunus Efendi Mahallesi*”nde bulunduğu kaydedilmiştir. Ayrıca Yunus Efendi Vakfı hakkında da atama kaydı mevcuttur. Bu atama kaydına göre vakıfta tevliyet görevine V-VI. 1753 tarihinde iki akçe ile İsmail bin Hüseyin getirilmiştir¹.

Günümüzde bu mahalle “*Lokaç Mahallesi*” olarak adlandırılmaktadır. Bu yüzden halk tarafından “*Lokaç Câmii*” olarak da bilinen câmi 1953 yılında yıktırılmıştır. Câminin inşa kitabesinin sonunda 959 (1551/52) tarihi verilmiştir. Raif Vırmiça yapmış olduğu araştırmalar sonunda, bu câmi civarında bir çeşme ve mektebin bulunduğu ileri sürmektedir. Câminin görünüşü ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Sadece minaresinin sivri ve kubbesinin yüksek olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır².

30 Nisan 2012 tarihinde yapılan İbrahim Rugova Meydanı'nın inşasına yönelik kazı çalışmaları esnasında 1953 yılında yıktırılan câminin kalıntılarına rastlanmıştır. Kazıların derinleştirilmesinin ardından arkeologlar, Osmanlı'dan kalan eski Lokaç çeşmesi ve câmii'nin minaresinden kalma parçaları bulmuştur³.

Yunus Efendi (Lokaç) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Hasan Halife	-	8
"	Oğlu Süleyman Halife	24.IV.1745	"
"	İbrahim Halife bin İsmail	9.VII.1779	"
Şem-i Hasır ve Müezzin ⁵	Haydar Halife	-	4
"	Mahmud Halife	25.I.1783	"

¹ HD. 1215, s. 139, (B 1166).

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 246-249.

³ Net uzantısı, <http://webtv.hurriyet.com.tr/2/31595/20464787/1/15-yuzyila-ait-osmanli-kalintilari-bulundu.aspx>, (11.V.2012).

⁴ HD. 1195, s. 19, (22 RA 1158); HD. 1215, s. 137, (24 C 1193).

⁵ HD. 1171, s. 323, (20 S 1197).

8. Hatuniye Mescidi/Câmi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde aynı mahallede iki câmi kaydı (*Hatuniye Mescidi/Câmi ve Hacı Hüseyin Mescidi/Câmi*) bulunmaktadır. Ancak kaynaklarda sadece “*Hatuniye Mescidi/Câmi*” hakkında bilgi verilmiştir. İki yapının aynı yada farklı olduğu konusunda kesin bir delil olmadığı için ikisi ayrı olarak incelenmiştir.

Defterlerde “*Hatuniye Câmi*” hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre Ahmed Halife dört akçe ile 27.III.1751 tarihinde imamlık görevine getirilmiştir¹. Câminin bânisi ve kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak Vulçitrin Sancağı'nın 977 (1569/70) yıllarına ait Tahrir Defteri'nde Priştine'de “*Hatuniye Mescidi Mahallesi*”nin var olduğu belirtilmektedir. Buna göre mescidin XVI. yy. da inşa edildiği düşünülmektedir².

Kâgirden inşa edilmiş ve dikdörtgen çatılı olan câmi, basit çatılıdır. Duvar kalınlığı 0.85 m. olan câminin tavanı sekiz köşeli olup, ahşap kubbelidir. Minberi basit ve ahşaptan inşa edilmiştir³. Câminin içerisinde çeşitli hat levhaları bulunmakla birlikte, mihrap duvarında iki üst pencere, diğer cephelerde de altta ve üstte ikişer pencere bulunmaktadır. Minaresinin kaidesi kesme taş, diğer kısımları ise tuğladan yapılmıştır⁴. Câmi 2011 yılında yenisini inşa etmek amacıyla yıktırılmıştır.

9. Hacı Hüseyin Mescidi/Câmi:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu câminin “*Hatuniye Câmi Mahallesi*”nde olduğu kaydedilmiştir. Başlangıçta mescit olarak inşa edilen yapının daha sonra içine minber eklenerek câmiye dönüştürüldüğü bilgisi verilse de, bunun hangi tarihte gerçekleştiği belirtilmemiştir.

---

¹ HD. 1215, s. 138, (29 R 1164).

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 238-239.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 156.

⁴ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 480-481.

Hacı Hüseyin Mescidi/Câmiî Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ¹	Hasan Halife	-	1
"	Oğlu Süleyman Halife	24.IV.1745	1
"	Ali Halife	-	-
"	Oğlu Ömer Halife	1754/55	-
Hatip ²	Seyyid Abdi Halife	4.XII.1829	15

10. Hasan Emin (Suudi Efendi) Mescidi:

Câminin kitâbesi bulunmadığından dolayı inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 977 (1569/70) tarihli Vulçitrin Sancağı'nın Tahrir Defteri'nde "*Hasan Emin Mescidi Mahallesi*"nin yer alması bu yapının XVI. yy. da mevcut olduğunu göstermektedir. Câminin bânisi olan Hasan Emin Efendi hakkında bilgi yoktur. Halk arasında Hasan Emin Câmiî, "*Suudi Efendi Câmiî*" olarak ta bilinmektedir. Raif Vırmiça bunun nedenini şöyle açıklamaktadır; "*Türklerin gitmesinden önce câmi civarında yer alan sokakların birinde Suudi Efendi adında bir Belediye Reisi yaşamaktaymış. Bu zat 1930'lu yıllarda câminin bakımını yaptığından dolayı bu isimle anılması muhtemeldir*"³. Câmi ve son cemaat yeri dikdörtgen, harimi ise kare planlı yapılmıştır. Câminin giriş kapısı ahşap ve orijinaldir. Son cemaat yerinin kapanması ile birlikte, tuğladan yapılmış olan minarenin oniki köşeli kaidesi içeri alınmıştır. Mihrap ve minberi mermerden yapılmıştır. Yapıda ayrıca ahşap bir müezzin mahfili de bulunmaktadır. Câminin giriş kapısı üzerinde yer alan kitabede "*Tarih es-Suudi Efendi – sene 1315 (1897)*" yazmaktadır⁴.

¹ HD. 1195, s. 19, (22 RA 1158), HD. 1205, s. 32, (1168).

² HD. 1184, s. 215, (7 C 1245).

³ Raif Vırmiça, a.g.e., s. 227-230.

⁴ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, a.g.e., s. 474-475.

Hurufât Defterlerinde bu câmi hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre altı akçe ile imam olan Hasan bin diğeri Hasan'ın vefat etmesi sonucu, 28 Ekim 1776 tarihinde oğlu Numan Halife bu göreve getirilmiştir¹.

11. Hasan Bey Mescidi/Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen câminin ne zaman inşa edildiği ile ilgili kesin bilgi yoktur. Ancak 977 (1569/70) tarihli Vıçıtırın Sancağı'nın Tahrir Defteri'nde "Hasan Bey Mescidi Mahallesi"nin yer alması bu câminin bu tarihten önce inşa edildiğini göstermektedir. Banisi olan Hasan Bey hakkında ayrıntılı bilgi olmasa da kendisinin Vulçitrin'den geldiği ve zengin bir zat olduğu bildirilmiştir.

1988 yılında yapılan onarımdan sonra bugünkü görüntüsünü alan câminin dış yüzeyi sıvalanmış, avluda tuvalet ve çeşmeler ile son cemaat yerinin sağ ve sol tarafında birer oda yapılmıştır. Câmiye iki kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Girişin üstünde 2.5 m. yüksekliğinde ahşap mahfil bulunmaktadır. Câminin, altı altlık ve dört üstlük olmak üzere on penceresi bulunmaktadır. Tek şerefeli minaresi tuğladan yapılmıştır. Minarenin kapağı alüminyum, alemi bronz kaplıdır.

Hasan Bey Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Halid bin Mustafa Halife	14.XII.1774	-
"	Ataullah bin Mustafa Halife	5.VI.1816	-
Hatip ³	Hacı Ali Halife	11.III.1811	10
"	Mustafa Halife ibn-i İsmail	22.IV.1821	10

¹ HD. 1171, s. 321, (15 N 1190).

² HD. 1171, s. 320, (10 L 1188); HD. 1184, s. 217, (9 B 1231).

³ HD. 1184, s. 217, (15 S 1226), s. 217, (19 B 1236).

12. Mehmed Bey Câmii:

Câminin inşa kitâbesi bulunmadığından dolayı kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak 977 (1569/70) tarihli Vıçıtırın Sancağı Tahrir Defteri'nde "Mehmed Bey Mescid Mahallesi"nin var olduğu bildirilmektedir. Buna dayanarak yapının başlangıçta mescit olarak inşa edildiği daha sonra câmiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bânisi olan Mehmed Bey hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Câmi avlusunun kuzey bölümü 3 m. genişliğinde ve 10 m. uzunluğundadır. Eskiden bu avluda çok sayıda mezar ve mezar taşlarının bulunduğu bilinmekte ise de günümüzde câmi havlusunda herhangi bir mezar taşı yer almamaktadır. Câmiye bitişik olan son cemaat yerine ahşap kapıdan girilir. Son cemaat yerinin sol bölümü bir dükkana aittir. Sağ tarafında ise ikinci kata çıkmak için merdivenler bulunmaktadır. Câmide dikdörtgen şeklinde sekiz altlık, mihrap duvarında üç ve onun yan tarafında iki pencere olmak üzere toplam yedi üstlük pencere bulunmaktadır. Bunların dışında kubbe kasnağının her alanında birer pencere olmak üzere sekiz dairevî pencere vardır. Mahfil, minber ve kürsü ahşaptan yapılmıştır. Minaresine sağ maksureden çıkılan câminin duvarları ve kubbesi beyaz renktedir¹.

Mehmed Bey Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	İsmail Halife bin Şaban	-	-
"	Sahib-i Evvel Mustafa Halife	25.IV.1745	-
"	Oğlu Maksud Halife	23.II.1775	-
Müezzin ³	Seyyid Hacı Mustafa Halife	28.XI.1807	9

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 244-246.

² HD. 1195, s. 19, (22 RA 1158); HD. 1171, s. 320, (22 Z 1188).

³ HD. 1184, s. 216, (27 N 1222).

13. Halil Ağa Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan bu câmi, aynı zamanda Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde geçmekte¹ ise de hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Defterlerde Halil Ağa Câmii'ne hatip görevi için mahallenin muhtarı olan Ali Halife bin Halil'in 31 Temmuz 1799 tarihinde atandığı kaydedilmiştir².

14. Emir Alaeddin Mescidi/Câmii:

Câminin inşa tarihi bilinmemektedir. Vulçitrin Sancağı'nın 977 (1569/70) tarihli Tahrir Defteri'nde "*Emir Alaeddin Mescidi Mahallesi*" olarak geçen yapının bu tarihten önce inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hurufât Defterlerinde tek atama kaydı tespit ettiğimiz mescit, günümüzde câmi olarak hizmetine devam etmektedir. Bu atama kaydına göre, imam olan Mehmed Halife'nin vefat etmesinin ardından 2 Ekim 1776 tarihinde Musa Halife üç akçe ile bu göreve getirilmiştir³.

Câminin bânisi hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, müderris olduğu ve "*Basralı Hoca*" olarak tanındığı bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca Raif Vırmiça'nın yapmış olduğu araştırmalar neticesinde, "*Basralı Hoca olarak bilinen ve tanınan Emir Alaeddin Hoca'nın 943 (1536) yılında öldüğü ve câmiin avlu kabristanında gömüldüğü*" bilgisine yer verilmiştir⁴.

Külliyeye yapısı olan câmi ile birlikte mektep ve medrese de burada yer almaktaysa da günümüzde sadece câmi bulunmaktadır. Câmi dikdörtgen planlı olup, içten kubbe, dıştan ise çatı ile örtülüdür. Yapının tamamı tuğladan yapılmış olan câminin, minaresi kesme taş ve üzeri tuğladandır. Câminin son cemaat yeri yoktur. Minber ve müezzin mahfili ahşaptan yapılmıştır. Harimi ve kubbesi beyaz renkle badanalanmıştır⁵.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 156 (Ev. K.K., 172, D., 119-7 S. ve 757 D., 15-1 S.).

² *HD. 1184*, s. 216, (27 S 1214).

³ *HD. 1171*, s. 321, (20 N 1190).

⁴ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 232-235.

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 469-470.

15. Priştine Mescidi:

Hurufât Defterlerinde Priştine çarşısının ortasında bulunduğu bildirilen bu mescidin ismi verilmemiştir. Aynı şekilde Raif Vırmiça da “Adsız” bir mescidin varlığından bahsetmektedir. İki mescidin de aynı olma ihtimali yüksek olsa da kesin bir bilgi bulunmadığından bu mescidi “Adsız” olarak kaydedilen mescitten ayrı olarak incelemekte yarar vardır.

Priştine Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ¹	Mustafa bin İbrahim	30.VII.1776	1 sağ akçe
Müezzin ²	Seyyid Hacı Mehmed Halife	-	9
"	Seyyid Hacı Mustafa Halife	28.XI.1807	9
"	Oğlu Seyyid Seyfeddin Halife	16.VII.1821	9
Şem-i Hasır ³	Hacı Mustafa Halife	-	-
"	Süleyman Abdülbâki Halife	25.VII.1806	-

¹ HD. 1171, s. 321, (13 C 1190).

² HD. 1184, s. 216, (27 N 1222), s. 217, (15 L 1236).

³ HD. 1184, s. 216, (9 CA 1221).

4.5.5. MEKTEPLER

Hurufât Defterlerinde, Priştine’de bahsi geçmekte olan dört mektep hakkında atama kayıtları mevcuttur. Bu mektepler şunlardır:

1. Ahmed Çelebi Mektebi:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen ve tek atama kaydı bulunan bu mektebin “*Ahmed Çelebi*” tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Bunun dışında herhangi bir bilgi olmayan bu mektep hakkında defterlerde bir tek müteveli ataması kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre; üç akçe ile müteveli olan Mustafa Halife’nin vefat etmesinden sonra, 10 Temmuz 1775 tarihinde oğlu Seyfeddin Halife bu göreve getirilmiştir¹. Daha sonra Seyfeddin Halife’nin de vefat etmesiyle, 5 Ağustos 1800 tarihinde yerine oğlu Seyyid Ömer Halife bu göreve atanmıştır².

2. Rabia Hatun Mektebi:

Rabia Hatun tarafından inşa edilen bu mektep hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Hurufât Defterlerindeki tek atama kaydına göre; ‘muallim-i sıbyan’ olan Hasan Halife’nin vefat etmesi sonucu, 24 Nisan 1745 tarihinde oğlu Süleyman Halife bu göreve getirilmiştir³.

3. Hatuniye Mektebi:

Hurufât Defterlerinde, Hatuniye Câmii’nde inşa edildiği bildirilen bu mektep hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu atama kaydına göre; ‘muallim-i sıbyan’ olan Hasan Halife otuz yıldır hizmetini terk ettiği için azledilip, 4 Ağustos 1764

---

¹ HD. 1171, s. 321, (11 CA 1189).

² HD. 1184, s. 216, (14 RA 1215).

³ HD. 1195, s. 19, (22 RA 1158).

tarikhinde Sunullah Halife bu göreve getirilmiştir¹. Daha sonra bu göreve 16 Mayıs 1782 yılında oğlu Hasan Halife getirilmiştir².

4. Sultan Gazi Mehmed Han Câmii Mektebi:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu mektebin, Ali Ağa ve kardeşi Aydın Ağa vakıflarından alınmak üzere Sultan Mehmed Han Câmii'nin yanında inşa edildiği bilgisi verilmiştir. Ancak ismi ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Bu mektep hakkında tutulan kayıtlara göre; muallim-i sıbyan olan Ahmed Halife'nin yerine 23 Aralık 1737 tarihinde İbrahim Halife getirilmiştir³. Daha sonraki tarihlerde bu göreve Mehmed Halife atanmış, ancak onun da vefat etmesi sonucu kardeşi Mahmud Halife 16 Mart 1768⁴ tarihinde göreve gelmiş ve ondan sonra da 28 Şubat 1797 tarihinde oğlu Ali Halife bu görevi yerine getirmiştir⁵.

---

¹ *HD. 1171*, s. 319, (5 S 1178).

² *HD. 1171*, s. 319, (3 C 1196).

³ *HD. 1211*, s. 102, (1 N 1150).

⁴ *HD. 1171*, s. 319, (26 L 1181).

⁵ *HD. 1171*, s. 323, (1 N 1211).

4.5.6. NAHİYE VE KÖYLER

1. Nukudim Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi Nukudim olarak kayıtlı¹ köy ve köyde bulunan câmi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Defterlerde tek atama kaydı bulunan ve ismi verilmeyen câminin imam ve hatibi olan Feyzullah Halife 12 Aralık 1777 tarihinde göreve getirilmiş², vefat etmesinin ardından da göreve iki akçe ile 25 Temmuz 1805 tarihinde İbrahim bin Mehmed getirilmiştir³.

2. Lujan Köyünde Hacı Ali Câmii:

Günümüzde Lujan (Arnavutça: *Lluzhan*) köyü, Priştine şehrinin kuzeyinde bulunmaktadır⁴. Lujan köyünde bulunan Hacı Ali Câmii hakkında defterlerde iki atama kaydı tespit edilmiştir. Kayda göre hatip ve mütevellî görevini yerine getiren Hüseyin Halife kendi rızası ile görevini Hafız Hacı Mehmed Halife'ye devretmiştir⁵. Bu kayıta herhangi bir tarih düşülmemiştir. Diğer kayda göre ise, hatip olan Mustafa Halife yaşlı olduğu için kendi rızası ile görevi 20 Mart 1777 tarihinde diğer Mustafa Halife'ye devretmiştir⁶.

3. Orlan Köyü Câmii:

Günümüzde Orlan⁷ (Arnavutça: *Orllan*) köyü, Priştine şehrinin kuzeydoğusunda Poduyeva Belediyesine bağlıdır⁸. Hurufât Defterlerindeki kayıta göre, Orlan Köyü Câmi köy ahalisi tarafından kendi imkânları ile inşa edilmiştir. İmam ve hatip görevi hakkında

---

¹ Köyün adının okunuşu için bkz. H. Yıldırım Aġanoġlu, *a.g.e.*, s. 184.

² *HD. 1171*, s. 322, (12 ZA 1191).

³ *HD. 1184*, s. 216, (27 R 1220).

⁴ Net bağlantısı: <http://wikimapia.org/#lat=42.8323871&lon=21.1425662&z=13&l=36&m=b&show=/18-402855/Lluzhani>, (1.VI.2012).

⁵ *HD. 1200*, s. 46.

⁶ *HD. 1171*, s. 322, (10 S 1191).

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 322, (Ev. K. K., 172. D., 118-33. S.).

⁸ Net bağlantısı: <http://www.collinsmaps.com/maps/Kosovo/Orllan/P410871.00.aspx>, (1.VI.2012).

tutulan ilk kayıt 11 Şubat 1755 tarihli olup Mehmed Halife bu göreve getirilmiştir¹. Mehmed Halife'nin ferağ etmesinin ardından 20 Kasım 1769 tarihinde Feyzullah bin Mahmud Halife atanmış² ancak vefat etmesinin ardından bu sefer “*cümlenin muhtarı*” sıfatıyla Hüseyin bin Mehmed Halife 27 Ocak 1776 tarihinde görevin başına geçmiştir³.

4. Besina Köyünde Ahmed Ağa Câmii:

Günümüzde Besina (Arnavutça: *Besi*, Sırpça: *Besinja*) köyü, Priştine şehrinin kuzeyinde yer almaktadır. Defterlerde köydeki Ahmed Ağa Câmii hakkında tek atama kaydı tutulmuştur. İmam, hatip ve müteveli görevini 1 Temmuz 1764 tarihinden beri yerine getiren Ebubekir Halife'nin vefat etmesi sonucu 19 Eylül 1803 tarihinde göreve Hüseyin Halife getirilmiştir⁴.

5. Rakçeka (راقچکا)? Köyü Câmii:

Defterlerde bahsi geçen bu köy câmii hakkında tutulan kayıtlar imam ve hatiplik görevi ile ilgilidir. Kayıtlara göre, 24 Nisan 1807 tarihinde bu göreve getirilen Abdülaziz Halife'nin vefat etmesinden sonra 31 Ocak 1826 tarihinde Mehmed Şakir Halife ibn-i Hasan göreve getirilmiştir⁵.

6. Braine Köyü Mescidi/Câmii:

Günümüzde Braine (*Brainë*) köyü, Priştine şehrinin kuzeybatısında bulunmaktadır⁶. Defterlerde tutulan kayda göre daha önce mescit olan yapı 26 Haziran 1772 tarihinde minber eklenerek câmiye dönüştürülmüş ve aynı tarihte hatiplik görevine de daha önce mescidin imamı olan Ahmed bin Mehmed getirilmiştir⁷.

---

¹ HD. 1191, s. 18, (28 R 1168).

² HD. 1171, s. 319, (21 B 1183).

³ HD. 1171, s. 321, (5 Z 1189).

⁴ HD. 1171, s. 319, (1 M 1178); HD. 1184, s. 216, (2 C 1218).

⁵ HD. 1184, s. 217, (15 S 1222), s. 215, (21 C 1241).

⁶ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/h0XI>, (5.VI.2012).

⁷ HD. 1171, s. 319, (25 RA 1186).

7. Gerbine (كربنه)? Köyü Câmi:

Hurufât Defterlerinde Karabine köy câmi hakkında imam ve hatiplik ile ilgili iki kayıt tespit edilmiştir. Bu kayıtlara göre bir akçe ile 6 Ocak 1783¹ tarihinde imam ve hatiplik görevine getirilen Ahmed Halife'nin vefat etmesinden sonra 19 Eylül 1803 tarihinde oğlu Yusuf Halife bu göreve atanmıştır².

8. Sidlar/Sırlar (سردار) Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu köyü Ekrem Hakkı Ayverdi “Sırlar” olarak ve ihtiyat kaydı ile belirtmiştir. Ancak Yıldırım Ağanoğlu yapmış olduğu çalışmasında köyün ismini “Sidlar” olarak vermiştir³. Köyde bulunan câmi ile ilgili yapılan atamaya göre, imam ve hatiplik görevini Molla Salih Halife ve oğlu Ömer Halife birlikte yerine getirmiş ancak vefat etmelerinin ardından göreve 3 Ocak 1776⁴ tarihinde “Cümlenin Muhtarı” sıfatıyla diğer Molla Ömer Halife getirilmiştir. En son tutulan kayda göre de Molla Ömer Halife'nin de vefat etmesinden sonra göreve 19 Nisan 1785⁵ tarihinde oğlu Feyzullah Halife getirilmiştir

9. Sibla? (سبلا) Köyü Câmii:

Bugün mevcudiyetini tespit edemediğimiz Sibla? (سبلا) Hurufât Defterlerine göre köy ahali tarafından inşa edilen câmi hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre 14 Ocak 1755 tarihinde Ahmed Halife hatiplik görevine getirilmiştir⁶.

10. Ravnişte⁷ Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen köyün Sernik Nahiyesine bağlı olduğu bildirilmiştir. Köy ahali tarafından inşa edilen câmi hakkında tek atama kaydı

¹ HD. 1171, s. 323, (1 S 1197).

² HD. 1184, s. 216, (2 C 1218).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 322; H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 184.

⁴ HD. 1171, s. 321, (11 ZA 1189).

⁵ HD. 1171, s. 321, (9 C 1199).

⁶ HD. 1215, s. 137, (30 RA 1168).

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 322, (Ev. K. K., 757. D., 15-12. S.).

bulunmaktadır. Bu kayda göre 29 Mayıs 1814 tarihinde imam ve hatip olarak görevlendirilen Abdullah Halife'nin vefat etmesi sonucu bu göreve 5 Kasım 1832 tarihinde Şeyh İsmail bin Şeyh Ali Halife getirilmiştir¹.

11. Taltofça (طلتوفجه)? Köyü Hasan bin Derviş Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi bu köyün ismini “Talpoççe²” olarak ihtiyat kaydı ile okumuştur. Ayrıca bu köyde Hasan bin Derviş Câmii'nin var olduğunu belirtmiştir. Hakkında ayrıntılı bilgi tespit edemediğimiz bu câmi hakkında defterlerde tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre 29 Ekim 1790 tarihinde Hasan bin Derviş Halife imam ve hatiplik görevine getirilmiştir³.

---

¹ *HD. 1184, s. 217, (9 C 1229), s. 215, (11 C 1248).*

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 322, (Ev. K. K., 757. D., 15-8. S.).

³ *HD. 1171, s. 323, (20 S 1205).*

4.6. VULÇITRIN

4.6.1. Merkez

Günümüzde Vulçitrin (Arnavutça: *Vushtrri*; Sırpça: *Vučitrn*) Kosova'nın kuzeyinde, Mitroviça'nın hemen güneyinde belediye merkezi bir şehirdir¹. Şehrin ismi ile ilgili kesin bir görüş bulunmamaktadır. Türkçe literatürde şehrin ismi "Vıçıtırın" ve "Vuçıtırın" şekillerinde kullanılmıştır². Şehrin, Osmanlı arşiv belgelerinde "Vulçitirin/Vulçıtırın" (وولچيترين) veya "Vuçitirin/Vuçıtırın" (ووچيترين) olarak kaydedildiği tespit edilmiştir³.

4.6.2. Kısa Tarihçe

1389 yılındaki I. Kosova Savaşı ile Osmanlı Devleti egemenliğinin iyice gelişip yayılması sonrasında elli yıllık süreç içinde Vulçitrin bölgesi bu egemenliğin bir parçası haline gelmiştir. Kesin katılma Fatih Sultan Mehmed döneminde 1455 yılında gerçekleşmiştir⁴. Osmanlı-Türk egemenliğinin tesis edilmesinin ardından şehir, büyük atılım içinde olmuştur. XV. yüzyılla beraber şehirde hanlar, hamamlar, câmiler, medreseler ve diğer binalar inşa edilmiştir. XV. yüzyıl aynı zamanda şehirde Müslüman nüfusun artmaya başladığı dönemin başlangıcıdır. XV. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl döneminde Vulçitrin, Balkanlar'daki en büyük şehirlere birisi olmuştur. Bu dönemde sancak merkezi olan şehir, Osmanlı sınırları içinde önemli bir konumda bulunmaktaydı.

1868 yılında merkezi Prizren olan Prizren Vilâyeti'nin kurulmasıyla, Vulçitrin Prizren Sancağı idaresi altına girmiştir. 1875 yılında ise Priştine Sancağı idaresine, 125 köy ve altı nahiyesi ile birlikte Vulçitrin kazası olarak bağlanmıştır⁵.

---

¹ İkbal Tunuzlu, "Vıçıtırın Ağzında Masallar ve Türküler", *Çevren Dergisi*, Sayı: 1, Priştine 1973, s. 114-124.

² Nimetullah Hafız, "Kosova Mitroviçası, Vuçitırın ve Priştine Türk Ağızlarının Başlıca Özellikleri", *Çevren Dergisi*, Sayı: VI/1-2, Priştine 1979, s. 84.

³ Binbaşı Mehmed Nasrullah-Kolağası Mehmed Rüşdü-Mülazım Mehmed Eşref, *Osmanlı Atlası XX. Yüzyıl Başları*, Yay. Haz. Yaşar Baş ve Rahmi Tekin, İstanbul 2003, s. 28.

⁴ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 272.

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 273.

4.6.3. Nüfus

Vulçitrın şehrinin nüfusu ile ilgili ilk önemli kayıt 1455 tarihli Tahrir Defteridir. Defterde “*bu kasabada 200 evin ve 45.186 akçe gelirin olduğu*” vurgulanmaktadır. 1490/91 tarihli Tahrir Defteri’nde “*Vulçitrın Sancağı’nın dokuz vilâyetten oluştuğu*” bildirilmiştir. Bu vilâyetler şunlardır¹: Priştine, Vulçitrın, Lap, Morava, Trepça, Yanova, Kalopotnik, Banyska ve Vlaška Produlovsa.

1569/70 yıllarına ait Tahrir Defterine göre Vulçitrında şu Müslüman mahalleleri bulunmaktaydı²: Câmi-i Şerif Mahallesi 38 hâne, Kadı Mahallesi 63 hâne, Zağanos Mahallesi 65 hâne, Hürrem Çavuş Mahallesi 21 hâne, Hudutlar Mahallesi 18 hâne, Temiz Mahallesi (Tahir) 23 hâne. Hıristiyan mahalleleri ise: Gradaçka Mahallesi 23 hâne, Tırgovişte Mahallesi 30 hâne, Ratayi Mahallesi 38 hâne, Şuster Mahallesi 6 hâne.

Evliya Çelebi, Vulçitrın şehrini, çok sayıda han ve konukları için hazırlanmış özel odalı evlerle, zenginler ve beyler kenti olarak tanıtmaktadır. Ayrıca o dönemde (1661) kiremit çatılı tek ve çok katlı olmak üzere 2000 evin varlığından bahsetmektedir³.

1844 yılında Vulçitrın şehrinde bulunan mahalle ve hâne sayıları şunlardır⁴:

Müslüman	
Mahalle	Hâne
Gazi Ali Bey	83
Hürrem Çavuş	67
Kıpti	25
Toplam	175

Gayr-i Müslim	
Mahalle	Hâne
Kasaba Reayası	61
Mahalle	40
Hıristiyan Kıpti	12
Toplam	138

1881/82 tarihlerinde şehirde, 20.952’si Müslüman ve 2.927’si Bulgar olmak üzere toplam 23.879 nüfus bulunmaktaydı⁵. 1896 yılı Kosova Vilayeti Salnâmesi’ne göre ise, kasabada; Gazi Ali Bey, Hürrem Çavuş, İkrâmiye adıyla üç mahalle ve altı-

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 271.

² Raif Virmiça, *a.g.e.*, 271-272.

³ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. V, s. 293.

⁴ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 410.

⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003, s. 180-181.

yedi yüz hâne bulunmaktadır. Köyleri ile birlikte 5.815 hâne ve 191 köyden oluşan Vulçitrin sancağı ahalisinin 5/6'sı İslâm, geri kalanı Hıristiyan olmak üzere 17.252 erkek, 6.438 kadın, toplam 23.691 kişiden oluşmaktadır¹.

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında

Vulçitrin Kazası Naipleri

Görev	Görevli	Tarih
Naib ²	Seyyid Ali Efendi	25.VII.1731
"	Osman Efendi	15.IX.1765
"	Ali Efendi	14.XII.1774
"	Süleyman Efendi	24.VII.1775
"	Mehmed Said Efendi	22.III.1778
"	Ömer Hakkı Efendi	27.XII.1786
"	Osman Halife	17.IX.1800
"	İbrahim Halife	11.VI.1822

¹ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 380.

² *HD. 1200*, s. 154, (20 M 1144); *HD. 1176*, s. 47, (29 RA 1179), (10 L 1188), (25 CA 1189), (22 S 1192), (6 RA 1201), (27 R 1215), (21 N 1237).

4.6.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

Vulçitrin şehri fethedildikten sonra buraya Türk nüfusu yerleştirilip, şehirde inşa faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. XV. yüzyıla gelindiğinde şehirde hanlar, hamamlar, camiler, medreseler ve çeşitli binalar inşa edildiği belirtilmektedir. 1530/31 tarihli Tahrir Defterine göre; “Vulçitrin Sancağında dokuz yerleşim yeri, dört câmii ve on mescidi, on imamı, on müezzini, 1084 köyü, 15 çiftliği, 42 manastır, 11 kilise, dört hamam, iki kervansaray, bir zaviye ve bir türbe” bulunmaktadır¹.

Evliya Çelebi, Vulçitrin şehrinde 2000 kadar evi, çarşı içinde Hüdâvendigâr evkafından “Eski Câmî” adıyla bir câmının, medrese, tekke, mektepler ve hamamı olduğundan bahseder².

Şemseddin Sâmî de, 4000 kadar ahalisi, 14 câmî ve mescidi, iki medresesi, Rüştîye ve İptidai mektepleri, harap bir kalesi, bir köprüsü olan bir şehir olarak tarif etmektedir³.

1. Sultan Mehmed Han Câmii:

Hurufât Defterlerinde Sultan II. Mehmed tarafından inşa edildiği bilgisi verilen câmî hakkında günümüzde yapılmış çalışmalarda bilgi bulunmamaktadır. Defterlerde câmî ile ilgili bir tek müezzini-i sâni ataması mevcuttur. Müezzini-i sâni olan Osman Halife bin Mustafa'nın vefat etmesinin ardından bu göreve 5 Ocak 1775 tarihinde oğlu İsmail Halife getirilmiştir⁴.

2. Gazi Ali Bey Câmii:

Gazi Ali Bey tarafından inşa edildiği belirtilen câmının inşa kitâbesi olmadığı için inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre II. Kosova Savaşı'nın hemen ardından inşa edildiği belirtilmektedir⁵.

---

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 272.

² Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 293.

³ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, C. VI, s. 4691.

⁴ *HD. 1176*, s. 47, (3 ZA 1188).

⁵ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 277.

Câminin bânisi olan Gazi Ali Bey, Vulçitrın Sancakbeyliği görevinde bulunmuştur. Kendisinin bu görevde bulunduğu dönemde Vulçitrın'da, bu câmi dışında bir medrese, bir mektep, bir hamam ve çok sayıda dükkân inşa ettiği bildirilmektedir. O dönemde “*Büyük Gazi Ali Bey Vakfı*” olarak bilinen bütün bu yapılar XV. yy.'da inşa edilmişlerdir¹.

Câmi, ahşap hatıllarla çevrelenen moloz duvarlı ve çatılı olarak inşa edilmiştir. Son cemaat yeri iki katlı olup, minaresi ise kesme taştandır. Sekiz altlık ve yedi üstlük olmak üzere toplam on beş penceresi bulunan câminin tavanı düz ve ahşaptır. Minberi ile basit ve ufak bir de mahfili vardır. Ayrıca câminin kabristanı çok geniş olmakla birlikte burada altı köşeli ve epeyce geniş bir de şadırvan bulunmaktadır².

Hurufât Defterlerinde câmi ile ilgili iki kayıt bulunmaktadır. İlk kayda göre iki akçe ile imam ve hatip olan Hüseyin Halife'nin vefat etmesinden sonra 24 Temmuz 1775 tarihinde oğlu Danyal Halife bu göreve getirilmiştir³. Diğer kayda göre ise, hatip olan Hüseyin Halife'nin vefat etmesinden sonra 11 Haziran 1822 tarihinde “*Cümlenin Muhtarı*” sıfat ile Mahmud ibn-i Yusuf bu göreve atanmıştır⁴.

3. Merem Çavuş Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu câmi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Defterlerde bulunan kayda göre müezzin olan Molla Esad Halife'nin vefatının ardından Molla Salih Halife 14 Aralık 1774 tarihinde göreve getirilmiştir⁵.

4. Âdem Çavuş Câmii

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câmi hakkında tek kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre, üç akçe ile imam ve hatip olan Mehmed bin Mustafa Halife'nin vefatı nedeniyle yerine oğlu Süleyman Halife geçecekken Yakovalı Ebubekir adında biri

---

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 277.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 225.

³ *HD. 1176*, s. 47, (25 CA 1189).

⁴ *HD. 1176*, s. 47, (21 N 1237).

⁵ *HD. 1176*, s. 47, (10 L 1188).

gelerek kendi üzerine zorla berat ettirdiği belirtilmektedir. Ancak daha sonra azledilen Yakovalı Ebubekir yerine 1752/53 tarihinde Süleyman Halife bin Mehmed getirilmiştir¹.

---

¹ *HD. 1205*, s. 156, (1166).

4.6.5. MEKTEPLER

1. Çarşı Yanındaki Mektep:

Hurufât Defterlerinde, kasabada çarşının yanında bulunan mektep ile ilgili tek kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre, “muallim-i sıbyan” olan Hüseyin Halife herhangi bir kusuru yok iken Ebubekir Halife isminde bir kimsenin görevi elinden aldığı ve kendi üzerine berat ettirdiği bildirilmektedir. Ancak daha sonra Ebubekir Halife azledilerek 1752/53 tarihinde Hüseyin Halife eski görevine atanmıştır¹.

2. Ahalinin İnşa Ettiği Mektep:

Defterlerde ahali tarafından inşa edildiği bildirilen mektebin görevli maaşları, şehirde bulunan dükkân ve değirmenden gelen kazanç ile karşılandığı belirtilmiştir. Buna göre on akçe ile muallim-i sıbyan olan Yusuf Hoca'nın vefat etmesi ile birlikte göreve 11 Haziran 1822 tarihinde oğlu Mahmud Halife getirilmiştir².

İki mektebin de aynı olma ihtimali bulunsa da farklı şekilde kaydedildiği için ayrı ayrı incelemenin daha doğru olduğu düşünülmüştür.

---

¹ HD. 1205, s. 156, (1166).

² HD. 1176, s. 47, (21 N 1237).

4.6.6. NAHİYE VE KÖYLER

1. Bolançe Köyü Mescidi/Câmi:

Günümüzde Bolançe (Arnavutça: *Balincë*, Sırpça: *Balince*) köyü, Vulçitrin şehrinin batısında bulunmaktadır. Hurufât Defterlerinde ismi geçen köy câmi ile ilgili olarak daha önce mescit olduğu, sonradan minber eklenerek câmiye dönüştürüldüğü bilgisi verilmiştir. Bunun dışında 15 Eylül 1765 tarihinde hatiplik görevine Ahmed Halife'nin getirildiği kaydedilmiştir¹.

2. Virbofçe Köyü Mescidi/Câmi:

Günümüzde Virbofçe² (Arnavutça: *Vërbnicë*, Sırpça: *Vrbica*) köyü, Vulçitrin şehrinin güneybatısında bulunmaktadır³. Hurufât Defterlerine göre köyde bulunan câminin ahali tarafından inşa edildiği ve öncesinde mescit olan yapının daha sonraları içine minber eklenerek câmiye dönüştürüldüğü bilgisi verilmiştir. 27 Aralık 1786 tarihinde de Hüseyin bin Mehmed Halife imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir⁴.

3. Becik Köyü Molla İbrahim Mescidi/Câmi:

Vulçitrin şehrinin güneybatısında bulunan Becik (Arnavutça: *Beçiq*, Sırpça: *Becic*) köyü ile ilgili defterlerde tutulan kayıtlara göre, mescit Molla İbrahim tarafından inşa edilmiştir. Daha sonraki yıllarda mescidin içine minber eklenerek câmiye dönüştürülmüştür. Hatip olarak da 29 Mayıs 1814 tarihinde İlyas Halife göreve atanmıştır⁵.

---

¹ HD. 1176, s. 47, (29 RA 1179).

² Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 200.

³ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/TVOD>, (6.VI.2012).

⁴ HD. 1176, s. 47, (6 RA 1201).

⁵ HD. 1176, s. 47, (9 C 1229).

4. Burkinne (بوركنه)? Köyü Câmii:

Köy câmii olan yapı hakkında defterlerde hatip ataması kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre Haydar Hoca'nın vefat etmesiyle 9 Eylül 1827 tarihinde göreve Osman Halife ibn-i Haydar getirilmiştir¹.

5. Feraykova (فرايقوه)? Köyü Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen köy câmi hakkında iki atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre 14 Aralık 1774 tarihinde imam ve hatiplik görevine "Cümlenin Muhtarı" sıfatıyla Abbas Halife ibn-i Hüseyin Halife getirilmiştir². Bu kaydın dışında bir de 22 Mart 1778 tarihinde müezzin olarak Zeynel Halife ibn-i İbrahim'in atama kaydı mevcuttur³.

Köy ile ilgili detaylı bilgi bulunmadığı için günümüzdeki konumu hakkında da malumat verilememektedir.

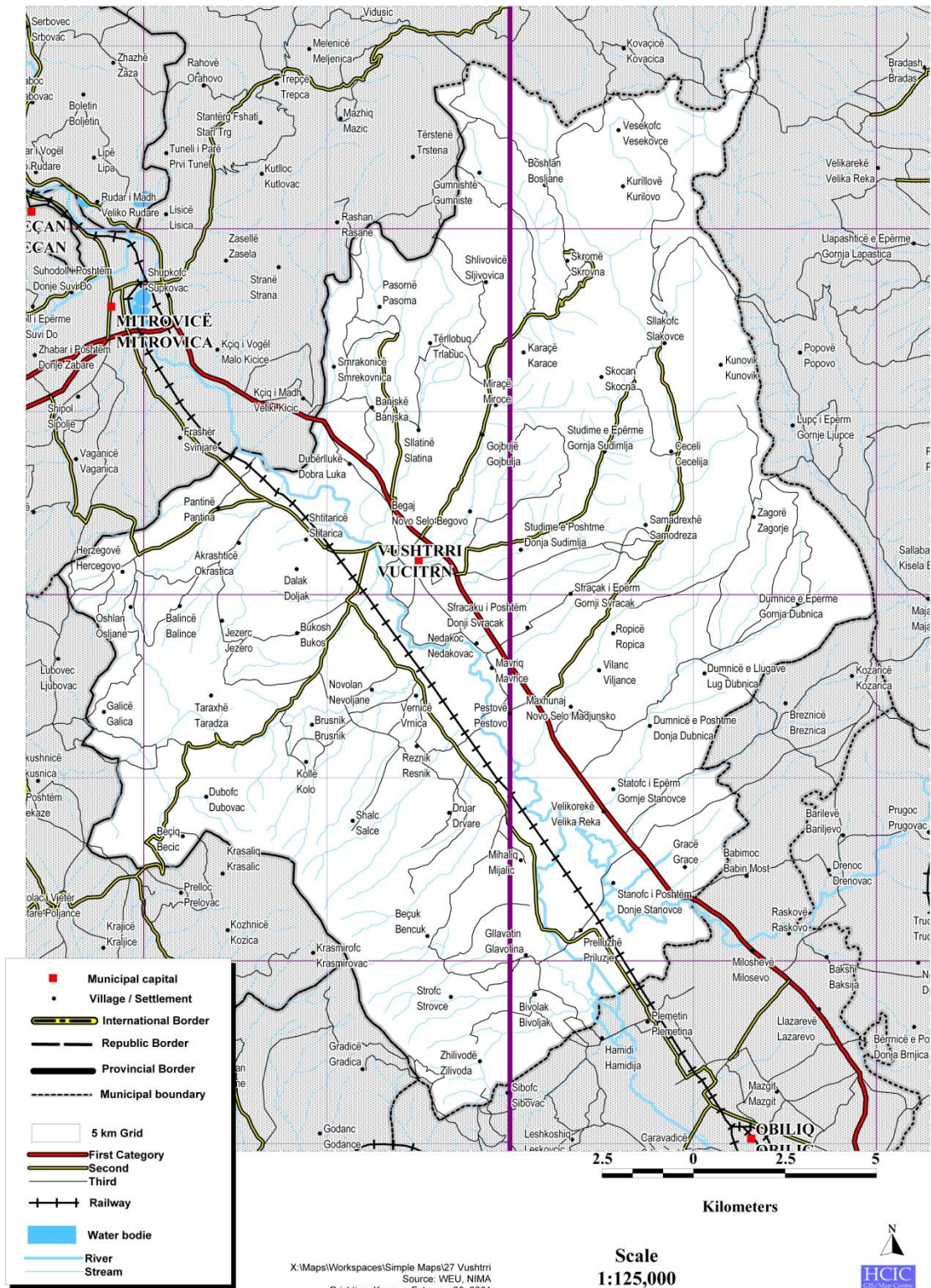
---

¹ HD. 1176, s. 47, (17 S 1243).

² HD. 1176, s. 47, (10 L 1188).

³ HD. 1176, s. 47, (22 S 1192).

Vushtrri / Vucitrn

4.7. İPEK

4.7.1. Merkez

Arnavutça “Peja”, Boşnakça “Peć” gibi isimlerle anılan İpek (ايبك) şehri, Kosova’nın büyük yerleşim birimlerinden birisidir¹. 1314 (1896) Yılı Kosova Vilâyet Salnâmesi’ne göre İpek şehri, Prizren’in 75 km. kuzeybatısında, İşkodra’nın 110 km. kuzeydoğusunda, “Arnavut Alpleri” adıyla ünlü İşkodra sıradağlarının güneydoğu eteğinde ve Akdrin nehri üzerinde bir ovanın kenarında yer alır². Şehir, Bistriça nehri üzerinde ve denizden 540 m. yükseklikte kurulmuştur.

4.7.2. Kısa Tarihçe

İpek şehri, 792 (1389/90) tarihinde, Arnavutluk gibi Osmanlı Devleti idaresine geçtiyse de sonradan İskender Bey’in isyanı üzerine yine başkaldırmıştır. 867 yılında (1462/63) Fatih Sultan Mehmed’in Arnavutluk’u tekrar itaat altına almasıyla birlikte, İpek de Osmanlı Devleti’ne bağlanmış ve Arnavutlar da İslâm ile tanışmıştır³. 1479’da İşkodra, Venediklilerden alınınca yeni kurulan İşkodra sancağına İpek de dâhil edilmiştir. 1485 yılı tahririni yansıtan deftere göre birkaç nahiyeden oluşan İpek kazasında, 27 zeamet, 75 tımar, 62 Müslüman tımarı ve 13 Hıristiyan tımarı vardı.

XVI. yy. ilk yarısında, 1530’dan sonra, İpek ile Adriyatik kıyısındaki Leş arasında kalan kesim küçük bir idarî bölge haline getirilerek Osmanlı hizmetine girmiş eski bir Arnavut asilzâde ailesi olan Dukaginler’den ismini alan “Dukagin Sancağı” kurulmuştur. XVI. yy. sonlarında ve XVII. yy. başlarında İpek ve tüm Dukagin bölgesini bu aile yönetmiştir⁴. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’ne göre Dukagin kazasında, 10 zeamet ve 52 tımar bulunmaktadır⁵. Dukagin sancak beylerinin ikametgâhı olan İpek’te özellikle idareciler tarafından birçok câmi ve diğer bazı binalar inşa edilmiştir.

¹ Machiel Kiel, “İpek”, *TDVİA.*, C. 22, İstanbul 2000, s. 366.

² *1314 (1896) Yılı Kosova Vilayet Sâlnâmesi*, s. 581.

³ *1314 (1896) Yılı Kosova Vilayet Sâlnâmesi*, s. 581-584.

⁴ Rezarta Loxha, *a.g.t.*, s. 21.

⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. I, İstanbul 2006, s. 79.

Bunlar arasında Defterdar Mehmed Efendi Câmii, Veziriâzam Mere Hüseyin Paşa'nın Kurşunlu Câmii ile han ve hamam zikredilebilir¹.

4.7.3. Nüfus

1485'te yapılan tahriri yansıtan deftere göre, İpek şehri nahiye merkezi olarak gösterilmekte ve kasabada yaşayan Müslüman ve Hıristiyan hanelerinin toplam sayısının da 138 (tahminen 600-650 kişi) olduğu kaydedilmiştir. 1530 tarihli tahrirde ise burada toplam 237 hane (tahminen 1200 kişi) mevcuttur.

1689'da Avusturya saldırıları sırasında İpek şehri ve bütün Kosova işgale uğramıştır. Ancak ertesi yıl Mahmud Paşa idaresindeki Osmanlı Devleti güçleri Avusturya ordusunu yenilgiye uğratıp geri püskürtmüşlerdir. 100.000 den fazla Sırp, Osmanlı Devleti'nin intikamından korkarak çekilen Avusturya ordusunu takip etmiş ve onlardan boşalan yerler, batıda dağlık kesimdeki Müslüman Arnavutlarca doldurulmuştur. 1738/39 tarihinde İpek'te başlayan kısa süreli veba salgını ile çok sayıda insanın öldüğü anlaşılmaktadır.

1291 (1874) tarihli sâlnâmeye göre kasabada 9981 Müslüman, 814 Ortodoks, 387 Katolik Hıristiyan ve 1025 Çingene olmak üzere toplamda 12.207 nüfus yaşamaktadır².

1314 (1896) yılı Kosova Vilâyet Sâlnâmesi'ne göre, İpek kasabasında on iki mahallede iki bin kadar evi ve Rugova, Podgor, Beran, Orta isimleriyle dört nahiyeye bağlı 192 köyü ve 12.977 nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfusun 7.978'i İslâm, 4.999'u Ortodoks ve Katolik olmak üzere Hıristiyan ve birazı da Kıpti'dir³.

---

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 367.

² Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 367.

³ 1314 (1896) Yılı Kosova Vilayet Sâlnâmesi, s. 585.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında
İpek Kazasındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Dizdar¹	İbrahim Ağa	-
Mütevelli²	Abdullah Ağa	17.IV.1764
"	Süleyman Efendi	11.IX.1767
"	Ahmed Efendi	30.X.1770
"	Tahir Pala Efendi	6.XI.1771
Kadı³	Mevlâna Mehmed Efendi	-
"	Hasan Efendi	14.IX.1740
"	Abdurrahman Efendi	4.VI.1761
"	Mehmed Efendi	23.VII.1762
"	Seyyid Mustafa Efendi	15.IX.1764
"	Süleyman Efendi	14.VI.1766
"	Seyyid Mehmed Said	20.VI.1773
"	İbrahim Efendi	20.II.1824
Naib⁴	Kurd Receb Efendi	23.VII.1762
"	Hüseyin Efendi	3.XI.1762
"	Ali Efendi	2.X.1765
"	Süleyman Efendi	24.III.1766
"	Hoca-zade Osman Efendi	17.VI.1768
"	Sâlih Efendi	7.V.1769
"	Mahmud Efendi	28.XII.1770
"	Süleyman Efendi	6.XI.1771
"	Halil Efendi	17.IV.1775

¹ *HD. 1200*, s. 16.

² *HD. 1185*, s. 163, (15 L 1177), s. 164, (16 R 1181), s. 165, (10 B 1184), s. 165, (28 B 1185).

³ *HD. 1209*, s. 26; *HD. 1200*, s. 14, (22 C 1153); *HD. 1185*, s. 163, (1 ZA 1174), s. 163, (1 M 1176), s. 163, (18 RA 1178), s. 163, (6 M 1180), s. 167, (29 RA 1187), s. 173, (19 C 1239).

⁴ *HD. 1206*, s. 92, (1 M 1176); *HD. 1185*, s. 163, (15 R 1176), s. 163, (16 R 1179), s. 163, (12 L 1179), s. 164, (1 S 1182), s. 165, (1 M 1183), s. 165, (10 N 1184), s. 165, (28 B 1185), s. 167, (15 S 1189), s. 168, (2 Z 1190), s. 166, (13 RA 1201), s. 168, (9 ZA 1203), s. 163, (3 R 1204), s. 170, (8 L 1209), s. 170, (10 L 1212), s. 170, (27 RA 1222), s. 172, (23 N 1236), s. 171, (25 L 1242), s. 173, (29 R 1249).

"	Mehmed Efendi	12.I.1777
"	İbrahim Efendi	3.I.1787
"	Yahya Efendi	1.VIII.1789
"	Salih Efendi	21.XII.1789
"	Mehmed Efendi	28.IV.1795
"	Ali Rıza Efendi	28.III.1798
"	Seyyid Ali Efendi	4.VI.1807
"	Mehmed Salih Efendi	24.VI.1821
"	Mustafa Efendi	22.V.1827
"	Hacı Ahmed Efendi	15.IX.1833

4.7.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

1485'te yapılan tahriri yansıtan deftere göre, kasabada beş Hıristiyan mahallesinde 105 hane bulunuyordu. Müslüman nüfusun 33 hanesi ile birlikte toplam hane sayısı 138'e ulaşıyordu. 1530 tarihli tahrire göre ise burada toplam 237 hane vardı. Hıristiyan nüfus 97 haneye düşmüş, Müslüman nüfusunda ise önemli artışlar meydana gelmiş ve hane sayısı 140'a ulaşmıştır. Bu tarihte İpek şehrinde iki câmî, üç mescit, bir imaret, bir medrese ve iki de hamam bulunuyordu¹.

1689 yılındaki Avusturya işgali sırasında İpek'te bulunan bütün câmîlerin yanmış, yıkılmış, sonradan tâmir ve tâdil görmüş, oldukları her binâda göze çarpmaktadır. Bir taraftan tamir edilirken tadilata da uğramışlar, son cemâat yerleri büyütülüp yeniden yapılmış, bazısının etrafı olduğu gibi duvarla çevrilmiş, bilhassa tavanlar sekiz köşeli yapılmıştır. Birçoğunda da alt pencerelerin sivri kemerleri daireye çevrilmiştir².

1291 (1874) tarihli salnâmeğe göre şehirde, 1829 ev, bir hamam, 525 dükkân, on bir câmî, iki medrese, on iki mektep, sekiz han, bir kilise ve iki saat kulesi bulunuyordu. 1296 (1879) tarihli Kosova Vilâyeti Salnâmesi'nde yer alan bu bilgilere bir de telegrafhanenin mevcut olduğu eklenmiştir³.

Şemseddin Sâmî'nin aktardıklarına göre; büyük bir bölümü Müslüman olmak üzere 18.000 ahalisi, on Câmîsi, iki medresesi, bir rüşdiyesi, on kadar sıbyan mektebi, bir hükümet konağı, bir kışlası, bir hamamı, 550 dükkân ve mağazası ve on hanı vardır. Ayrıca kasabanın üst tarafında eski bir kilise ve iki saat uzağında Deçan adında büyük bir manastır bulunuyordu⁴.

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 367.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 42.

³ *1296(1879) Yılı Kosova Vilayet Sâlnâmesi*, s. 124-125.

⁴ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, C. II, Ankara 1996, s. 1116.

1. Sultan Mehmed Han Câmii:

Câmi, külliye yapısı olup yapılış dönemi XV. yy.'ın ikinci yarısı olarak gösterilmektedir. Külliye de medrese, mektep, kütüphane, han ve hamam yapıları bulunmakta ise de günümüzde sadece câmi ayaktadır ve İpek şehir merkezinde, çarşı içinde yer almaktadır¹.

İpek'de, bu câmi "*Fetih Câmii*" ismiyle biliniyor olsa da "Fetih" değil "Fâtih Câmii"dir. Tapu defteri, Salnâme, Kâmusu'l-âlâm kaydında "*Fatih Sultan Mehmed Han-ı Gâzi Câmi-i Şerifi*" şeklinde açıkça kaydedildiği gibi² hurufât defterlerinde de aynı şekilde yazılmıştır³. Kâmusu'l-âlâm'da da belirtildiği üzere İpek kasabasının en büyük ve kubbeli tek câmiidir⁴. Câmide farklı tarihlerde yapılan onarımlarda birçok değişiklik yapıldığı açıkça görülmektedir. Örneğin, dışarıda üst sıra ve kasnak pencereleri yuvarlak kemere dönüşmüş, alt sıra pencereler ise sivri kemerli kalmıştır⁵.

Hurufât defterlerinde ayrıca bu câminin "*Eski Câmi Mahallesi*"nde bulunduğu kaydı da mevcuttur⁶. Minâresi üç tuğla, bir kesme taş sırasıyla yapılmış olup, böyle tuğla-taş karışımı minâre az görülmektedir. Câmide sekiz alt, altı üst, iki yanda birer de üçüncü sıra, mihrab üstünde ise bir öküz gözü pencere vardır⁷. Kare planlı, 12 x 12 m. ölçüsündeki yapı, sekizgen kasağa (Bir mimarî yapıda kubbenin oturduğu ve yapının üslubuna, türüne göre çokgen ya da yuvarlak olan taban) oturan tek kubbe ile örtülüdür⁸.

Sultan Mehmed Han Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Nazır ⁹	Hacı Yahya Halife	-	5
"	İbrahim Halife	18.V.1773	5

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 338.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 43.

³ *HD. 1185*, s. 168.

⁴ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1116.

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 339.

⁶ *HD. 1185*, s. 168.

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 43.

⁸ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 338.

⁹ *HD. 1185*, s. 167, (25 S 1187).

Müezzin-i Sâni¹	Mehmed Halife	-	1
"	Diğer Mehmed Halife	-	1
Kayyum²	Yahya Halife	-	4
"	Oğlu İbrahim Halife	21.IV.1773	4

2. Defterdar Mehmed Efendi Mescidi/Câmi:

Câmi, külliye yapısıdır. Câmi ile birlikte türbe de bulunur. Câminin XVI. yy. sonu ve XVII. yy. başında yapıldığı düşünülmektedir³.

Hurufât Defterlerinde başta mescit olarak gösterilen yapı daha sonraki tarihlerde câmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mescit ile ilgili tek kayıt tespit edilmiştir. İmam olan İlyas Halife'nin ölümünden Mehmed Halife'nin bu göreve atandığı belirtilmiştir.

Mimarî olarak câminin duvarları 94 cm. kalınlığında, yüksekliği 6.85 cm. dir ki, tek çatılı câmi için epeyce yüksek sayılabilir. Minaresi kesme taştandır ve kapısı içerdendir. Üst mahfile de buradan çıkılır. Bütün duvarlar sıvalıdır ve altta sekiz, üstte altı pencere ile aydınlanır. Alt kat pencerelerinin sivri kemerleri yerinde durduğu halde, epey altında yuvarlak kemerler açılmıştır. Abdest muslukları son cemaat yerinin içine, sağ tarafa konmuştur. Son cemaatin yan duvarlarına pencere açılmıştır⁴.

Defterdar Mehmed Efendi Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli⁵	Hüseyin Kethüda	-	-
"	Veliyüddin Halife	IX-X.1757	-
"	Ömer Halife	-	-
İmam ve Hatip⁶	Molla Mustafa	-	-
"	Yusuf Halife	30.XII.1806	-

¹ HD. 1208, s. 128.

² HD. 1185, s. 167, (28 M 1187).

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 298.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 43.

⁵ HD. 1206, s. 92, (M 1171); HD. 1185, s. 165, (28 B 1185).

⁶ HD. 1185, s. 171, (¹⁹L¹²²¹), s. 172, (5 C 1231).

"	Oğlu Molla Abdullah	3.V.1816	-
Müezzin¹	Abdüllatif Halife	-	5
"	Ali Halife	1757/58	5
"	Akrabası Seyyid Ali Halife	25.XII.1780	5

3. Pehlivan Meydanı Câmii:

Câmi, Dukagin sancak-beyi olan Kahraman Paşa² tarafından inşa edilmiştir. Câmi, İpek'te pehlivan güreşleri yapılan meydanda inşa edildiğinden bu isimle anılmaktadır. Avlusu duvarlarla çevrili câminin içi 10.53 x 10.47 m. ölçülerinde, tama yakın kare planlı olup, dıştan kırma bir çatı, içten onikigen ahşap kubbe ile örtülüdür. Câmi, moloz taştan inşa edilmiştir. Son cemaat yeri sonradan kapatılmıştır. Câminin batı duvarına bitişik minare, dıştan tamamen sıvalıdır. Câminin güney, batı ve doğu cephelerinde altta iki büyük dikdörtgen, üstte iki küçük dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencerele dıştan kemerlidir. Kemerler kesme taştandır. Harimin kuzey cephesinde, dört ahşap direk üzerine oturan ahşap bir mahfil bulunmaktadır. Minareye mahfilden çıkılmaktadır. Mihrabı ve minberi yağlıboya ile boyanmıştır³.

17 Haziran 1768 tarihinde günlük 9 kuruş ile Mustafa Halife müezzin olarak atanmıştır⁴.

4. Merre Hüseyin Paşa (Kurşunlu) Câmii:

İki defa sadrazam olan Merre Hüseyin Paşa, Arnavut olup Satırcı Mehmed Paşa'dan sonra padişahın hususî aşçıbaşısı; sonra baş çavuş, 1025 (1616/17) tarihinde mirahur, 1029 Şaban'ında (1620 Temmuz) vezir rütbesiyle Mısır valisi; 4 Şaban 1031 (14 Haziran 1622)'de birinci, yirmi gün sonra azledilip 1032 Rebû'l-ahirinde (Şubat

¹ HD. 1206, s. 92, (1171); HD. 1185, s. 168, (28 Z 1194).

² Kahraman Paşa'nın kimliği hakkında bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1947, s. 45.

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 364.

⁴ HD. 1185, s. 164, (1 S 1182), (Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, yapım tarihinin XIX. yy. olduğunu ancak yaptıranın belli olmadığı bilgisini aktarmaktadır).

1623) ikinci defa sadrazam olup, 1033'te (1623/24) vefat etmiştir¹. Rumeli'de memuriyeti bulunmayan Merre Hüseyin Paşa, belki de İpek'lidir ve bu yüzden câmiyi yaptırmıştır².

Câmi, dikdörtgen planlı olup, dıştan kırma bir çatı, içten sekizgen bir ahşap tavanla örtülüdür. Yapının, geç dönemlere ait kapalı bir son cemaat yeri vardır. Câminin günümüzde inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak giriş kapısı üzerinde kazındığından dolayı okunmayan 1225 (1810/11) tarihli bir onarım kitâbesi bulunmaktadır³.

Merre Hüseyin Paşa tarafından inşa edilen câmi ile ilgili hurufât defterlerindeki ilk kayıt 15 Kasım 1745⁴, son kayıt ise 10 Ağustos 1833⁵ tarihlidir.

Merre Hüseyin Paşa Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ⁶	Derviş Osman Halife	-	10
"	Şart-ı vâkif	26.IX.1769	"
İmam-ı Sâni ⁷	Said Halife ibn-i Zeynel	-	-
"	Oğlu Ahmed Halife ibn-i Said	22.V.1827	-
Müezzin-i Evvel ve Temcid-hân ⁸	Ebubekir Halife	-	8+2
"	İsmail Halife	-	"
"	Büyük oğlu İbrahim Abdullah Paşa	-	"
"	Kardeşi Yusuf Halife	28.IV.1795	"
"	Haydar Halife	18.VI.1814	"

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 352.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 44.

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 352.

⁴ *HD. 1206*, s. 93, (20 L 1158).

⁵ *HD 1185*, s. 175, (23 RA 1249), (Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 44, "Ev. K.K., 172. def., 114 – 7. S.'da kayıtlıdır. Şimdi yoktur" bilgisine yer verilmiştir).

⁶ *HD. 1202*, s. 14, (25 CA 1183).

⁷ *HD. 1185*, s. 173, (25 L 1242).

⁸ *HD. 1185*, s. 164, (8 L 1209), s. 172, (29 C 1229).

Müezzin-i Sâni ve Temcid-hân¹	Abdülfettah Halife	-	8+2
"	Hüseyin Halife	4.VI.1761	"
"	Büyük oğlu Yunus Halife	6.VIII.1769	"
Nâzır²	Yahya bin Abdullah Halife		
"	Hacı Said Halife ibn-i Zeynelabidin	25.XI.1824	
"	Oğlu Ahmed Halife Hacı Said	26.V.1827	
Ser-mahfil³	Mahmud Halife		3
"	Ali Halife	15.XI.1745	"
Kâtip⁴	Ali Halife		4
"	Abdullah bin Mustafa Halife	11.VII.1811	"
"	Said Halife ibn-i Zeynel	2.VI.1814	"
"	Oğlu Ahmed Halife ibn-i Said	22.V.1827	"
Kayyum⁵	Molla Ali		6
"	Oğlu Tahir Halife	27.IX.1766	"
"	Abdullah bin Hacı Ahmed Halife	30.X.1770	"
"	Diğer Abdullah bin Hüseyin Halife	2.II.1782	"
"	Büyük oğlu Bilal Halife	2.IX.1827	"
"	Oğlunun oğlu Mustafa Halife	10.VIII.1833	"

¹ HD. 1185, s. 163, (1 ZA 1174), s. 165, (3 R 1183).

² HD. 1185, s. 173, (3 R 1240 tarihli kayıta Hacı Said Halife "Cümlelerin Muhtarı" olarak gösterilmiştir), s. 174, (29 L 1242).

³ HD. 1206, s. 93, (20 L 1158).

⁴ HD. 1185, s. 171, (19 C 1226), s. 171, (13 C 1229), s. 174, (25 L 1242).

⁵ HD. 1185, s. 163, (22 R 1180), s.165, (10 B 1184), s. 165, (18 S 1196), s. 174, (10 S 1243), s. 175, (23 RA 1249).

Salâ-hân¹	Derviş Ali Halife		2
"	Osman Halife	14.VI.1766	"
Muarrif-hân²	İsmail Halife		2
"	Oğlu Yusuf Halife	26.IX.1769	"
"	Ebubekir veled-i Süleyman Halife	26.IV.1807	"
"	Abdullah Halife	11.VII.1811	"
"	Seyyid Halife bin Zeynel	29.V.1814	"
"	Oğlu Ahmed Halife	26.V.1827	"

5. Kahraman Paşa Mescidi/Câmii:

Ali Çavuş mahallesinde bulunan câmi, Kahraman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Daha önce mescit olan yapı 3 Ekim 1767’de o dönemin Sultan’ından (III. Mustafa; 30 Ekim 1757-21 Ocak 1774) alınan izin ile minber konularak câmiye çevrilmiştir³. Mescit ile ilgili ilk ve tek kayıt, Ebubekir’in 1731/32 tarihli imam ataması olup⁴, “*Ali Çavuş Mescidi*” ismiyle verilmiştir. Câmi ile ilgili tutulan kayıt ise, 25 Temmuz 1817 tarihli, ikinci imam atamasıdır⁵.

Kahraman Paşa Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip⁶	Mehmed Halife	3.X.1767	-
"	Oğlu Abdullah Halife	16.IX.1798	-
İmam-ı Sâni⁷	Molla Bayram Halife	25.VII.1817	-
Müezzin¹	Molla Ahmed Halife	17.II.1768	3

¹ HD. 1185, s. 163, (6 M 1180).

² HD. 1185, s. 164, (25 CA 1183), s. 171, (17 S 1222), s. 171, (19 C 1226), s. 171, (9 C 1229), s. 174, (29 L 1242).

³ HD. 1185, s. 164.

⁴ HD. 1200, s. 12, (1144).

⁵ HD. 1185, s. 172, (11 N 1232).

⁶ HD. 1185, s. 164, (9 CA 1181), s. 170, (5 R 1213).

⁷ HD. 1185, s. 172, (11 N 1232).

6. Bula-zâde Hasan Bey Câmii:

Kasabada “*Bula-zâde*” olarak bilinen câmiin kurucusu Hasan Bey’dir. Câmi, dörtgen olup çatılı ve her tarafı sıvalıdır. Önüne 6.50 m. derinliğinde incecik duvarlı bir son cemâat yeri eklenmiştir. Minâre epeyce yüksek olup, oniki köşeli taban ince tutulmuş, köşelerine hafif kavallar yapılarak uçları kemerciklerle bitirilmiştir. Minâre câmiin binasından çok eskidir ve kesme taşla yapılmıştır. Câmi tavanı sekiz köşeli teknedir, yanları sıvalıdır. Altta ve üstte sekiz (ikisini son cemâat yeri örtmüş), üçüncü sırada üç pencere vardır. 2.40 m. kadar derinliğinde mahfil altı direğe oturur. Binanın duvarları 1.15 olduğu halde kible duvarı 1.66 m.dir. Bu suretle mahfile çıkan iki merdiven bu duvarın ortasından yapılabilmıştır. Minareye mahfilden çıkılır².

Hasan Bey, 1462-1485 tarihleri arasında İpek Sancakbeyliği yapmıştır. Câmi de bu nedenle, XV. yy.’da inşa edilmiş olmalıdır. Câminin inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Giriş kapısı kemeri üstünde, 1278 (1862/63) tarihli onarım kitâbesi yer almaktadır. Bu kitâbeden onarımın, Davud Ağa’nın oğlu Hâdi Hayri Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde câmi, İpek şehri merkezinde, Hasan Bey Hamamı’nın karşısındadır³.

Bula-zâde Hasan Bey Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ⁴	Hüseyin Halife	-	-
"	Büyük oğlu Abdülkadir Halife	20.IV.1777	-
İmam ve Hatip ⁵	Hüseyin Halife	-	-
"	Büyük oğlu Abdülkâdir Halife	17.IV.1775	-

¹ HD. 1185, s. 164, (28 N 1181).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 41-42.

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 317-318.

⁴ HD. 1185, s. 168, (12 RA 1191).

⁵ HD. 1185, s. 168, (15 S 1189), s. 168, (24 M 1207), s. 170, (7 L 1213).

"	Oğlu Mahmud Halife	11.IX.1792	-
"	Bilâl Halife bin Yahya	14.III.1799	-
Müezzin¹	Salih Halife	-	-
"	Oğlu Ebubekir Halife	1757/58	-
Müezzin-i Evvel²	Ömer Halife	-	-
"	Ebubekir Halife	8.II.1800	-
"	Molla İsmail	2.III.1816	-
Müezzin-i Sani³	Ali Halife	-	-
"	Ahmed Halife	8.II.1800	-
Kayyum⁴	Murtaza Halife	-	3
"	Ahmed Halife	23.VII.1762	"
"	Abdullah bin Yahya	2.V.1828	"

7. Kara Mustafa Ağa Câmii:

Ali Çavuş Mahallesinde bulunan ibadetgâh, “Kara Mustafa Ağa” tarafından inşa edilmiştir. Defterlerde bu câmi hakkında tutulmuş olan ilk kayıt 18 Mart 1773 tarihli olup, imam olan Ahmed Halife’nin ölümü üzerine günlük üç akçe ile yerine getirilen büyük oğlu Derviş Halife ile ilgilidir⁵. Deftere kaydedilmiş olan son kayıt ise, 2 Eylül 1827⁶ tarihli müezzin atamasıdır.

Kara Mustafa Ağa Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip⁷	Ahmed Halife	-	3+1
"	Büyük oğlu Derviş Halife	18.III.1773	"

¹ HD. 1206, s. 92, (1171).

² HD. 1185, s. 170, (13 N 1214), s. 172, (2 R 1231).

³ HD. 1185, s. 170, (13 N 1214).

⁴ HD. 1185, s. 163, (1 M 1176), s. 174, (17 L 1243).

⁵ HD. 1185, s. 166, (24 Z 1186).

⁶ HD. 1185, s. 174, (10 S 1243).

⁷ HD. 1185, s. 166, (24 Z 1186), s. 166, (4 Z 1200), s. 170, (8 L 1209), s. 171, (17 Z 1223).

"	Büyük oğlu Mehmed Halife bin Derviş İbrahim	28.IX.1786	"
"	Murad Halife	28.IV.1795	"
"	Oğlu Mahmud	3.III.1809	"
Müezzin¹	Molla Mustafa Halife	-	-
"	Büyük oğlu Zekeriya Halife	2.IX.1827	-

8. Sinan Çeribaşı Mescidi/Câmii:

Sinan Çeribaşı tarafından inşa edilen câminin defterlerdeki ilk kaydı 25 Temmuz 1762 tarihlidir². “Sinan Çeribaşı Mescidi” ile ilgili tutulan kayıt ise müezzin olan Ebubekir’in ölümünden yerine oğlu Ali’nin Nisan/Mayıs 1750 tarihinde atanması bilgisidir³. Diğer belgelerde görülen usul gereği bu mescidin de dönemin hükümdarından alınan izin ile minber konularak câmiye çevrildiği kaydedilmiştir. Ancak bu hususun ne zaman gerçekleştiği konusunda kesin bir kayıt yoktur. Defterlerde bu câminin tekrardan Kahraman Paşa tarafından yaptırıldığı bildirilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, câminin yıkılmış olduğunu ve artık kimse tarafından bilinmediğini kaydetmiştir⁴.

Sinan Çeribaşı Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip⁵	Süleyman bin Şahin Halife	-	Gönüllü
"	Oğlu İbrahim Halife	25.VII.1762	"
"	Molla Numan	II./III. 1783	"
"	Molla Ahmed	28.IV.1795	"

¹ HD. 1185, s. 174, (10 S 1243).

² HD. 1185, s. 163, (3 M 1176).

³ HD. 1206, s. 92, (CA 1163).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 45.

⁵ HD. 1185, s. 163, (3 M 1176), s. 163, (RA 1197), s. 170, (8 L 1209), s. 172, (15 N 1230), s. 174, (18 L 1245).

"	Süleyman Halife ibn-i Hasan	21.VIII.1815	"
"	Oğlu Yusuf Halife	12.IV.1830	"
Hatip¹	Süleyman Halife	-	3
"	Oğlu Osman Halife	25.VII.1762	"
"	Oğlu Zekeriya Halife	25.III.1775	"
"	Hasan Halife	-	"
"	Zeynel Halife	8.II.1783	"
Müezzin²	Ali Halife	-	-
"	Hasan Halife	18.III.1773	-
"	Zeynel Halife ve kardeşi Mehmed	4.IX.1816	-
Müezzin-i Sani³	Davud bin Molla Zeynel	8.I.1817	-
Kayyum⁴	Süleyman Halife	6.XI.1771	-

9. Hacı Ali Mescidi/Câmii:

Defterlerde kurucusu belirtilmeyen ve Hacı Mahmud Mahallesi'nde bulunan câmi ile ilgili, başta 11 Eylül 1767 tarihinde mescit olarak ilk kaydına rastlanıyor⁵. Bu tarihten sonra içine minber konularak 3 Ağustos 1774 tarihinde câmiye çevrilmiştir⁶.

Hacı Ali Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam⁷	Ali Halife	-	-
"	Büyük oğlu Ömer Halife	11.IX.1767	-

¹ HD. 1185, s. 163, (3 M 1176), s. 168, (22 M 1189), s. 168, (5 RA 1197).

² HD. 1185, s. 166, (24 Z 1186), s. 172, (11 L 1231).

³ HD. 1185, s. 172, (19 S 1232).

⁴ HD. 1185, s. 165, (28 B 1185).

⁵ HD. 1185, s. 164, (16 R 1181).

⁶ HD. 1185, s. 167, (25 CA 1188).

⁷ HD. 1206, s. 92; HD. 1185, s. 164, (16 R 1181).

"	İslam Halife	1.VII.1773	-
"	Zeynelabidin Halife	12.I.1777	-
İmam ve Hatip¹	Zeynelabidin Halife	3.VIII.1774	8
"	Molla Bektaş Halife	31.VIII.1815	"
"	Oğlu Molla Tahir	4.V.1816	"
"	Abdül Fettah ibn-i Recep	6.IX.1826	"
"	Oğlu Mehmed Halife	10.VIII.1833	"
Müezzin²	Mustafa Adem Halife	1.V.1775	6
"	Mehmed Halife	9.I.1804	"
Müezzin-i sani³	Mustafa ibn-i Mahmud Halife	1.V.1775	5
Kayyum⁴	Hacı Ali Halife	12.I.1777	-

10. Gülfem Hatun Câmii:

Günümüzde İpek şehrinin kenar mahallelerinden birinde bulunan (Branko Radiçaviç Caddesi) câminin bânisi “*Gülfem Hatun*”dur. Halk arasında Zülfü Hatun vb. adlarla da anılan câminin XVIII. yy.’da yapıldığı düşünülmektedir. Dikdörtgen planlı câmi, son cemaat yerini de içine alacak şekilde dıştan kırma bir çatı, içten sekizgen ahşap tavan ile örtülüdür. Son cemaat yeri iki katlıdır. Câminin batı duvarına bitişik “Gülfem Hatun Türbesi” bulunmaktadır. Harimi, moloz taştan inşa edilmiştir⁵.

Gülfem Hatun Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli⁶	Yusuf Halife	-	2

¹ HD. 1185, s. 167, (10 R 1187), s. 167, (25 CA 1188), s. 172, (25 N 1230), s. 172, (5 C 1231), s. 173, (3 S 1242), s. 174, (23 RA 1249).

² HD. 1185, s. 168, (29 S 1189), s. 170, (26 N 1218).

³ HD. 1185, s. 168, (29 S 1189).

⁴ HD. 1185, s. 168, (2 Z 1190).

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 309.

⁶ HD. 1185, s. 164, (19 CA 1180), s. 167, (23 M 1187), s. 167, (29 RA 1187).

"	Mustafa bin Osman Halife	23.X.1766	"
"	Oğlu Veysel Halife	16.IV.1773	"
"	Ahmed Halife	20.VI.1773	"
İmam ve Hatip¹	Mustafa Halife	14.IX.1740	-
"	Yusuf Halife	-	-
"	Büyük oğlu Davud Halife	10.IX.1767	-
"	Kardeşi Mehmed Halife	20.VI.1773	-
"	Kardeşi Davud Halife	24.III.1796	-
"	Hafız Seyyid Mehmed	24.IV.1817	-
"	Yusuf Halife ibn-i Bilal	25.XI.1824	-
İmam-ı sani²	Molla Yusuf Halife ibn-i Bâli	14.VI.1820	-
Müezzin³	Abdullah Halife	-	-
"	Mahmud bin Ali Halife	27.VI.1773	-
Müezzin-i Sâni⁴	Davud Halife	-	-
"	Molla Numan Halife	17.IV.1796	-
Kayyum⁵	Ahmed Halife	-	-
"	Ömer Halife	1740/41	-

11. Hüdaverdi Paşa Câmii:

İsmail Efendi Mahallesi'nde bulunan câmi, Hüdaverdi Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Hüdaverdi Paşa hakkında Sicill-i Osmani'de yer alan bilgilere göre: Herseklidir, 1106'da (1694/1695) Köstendil Paşası olup 1109'da (1697/98) Sentene

¹ HD. 1200, s. 15, (22 C 1153); HD. 1185, s. 164, (15 R 1181), s. 167, (29 RA 1187), s. 170, (15 N 1210), s. 172, (7 C 1232), s. 173, (3 R 1240).

² HD. 1185, s. 172, (3 N 1235 tarihli kayıтта Molla Yusuf Halife ibn Bâli "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

³ HD. 1185, s. 167, (6 R 1187).

⁴ HD. 1185, s. 170, (9 L 1210).

⁵ HD. 1200, s. 16, (1153).

(Sente) muhârebesinde bulunmuştur. Daha sonraki tarihlerde İşkodra Beylerbeyi, 1115'te (1703/04) Kurd Paşa ile İstanbul'da bulunarak ordu ile Edirne'ye gitmiştir. 1121'de (1709/10) Elbasan Paşası olmuş, 1133'de (1720/21) vefat etmiştir. Oğlu Ahmed Paşa 1133'de (1720/21) Dukagin mutasarrıfı olmuştur. 1140 (Ocak/Şubat 1728) yılında beylerbeyi rütbesi ile Bosna valiliği görevine getirilmiş ve 1148'de (1735/36) vefat etmiştir. Ahmed Paşa'nın oğlu olan Hüdaverdi Paşa da babasının vefatından sonra 1148 (Kasım/Aralık 1735) yılında Dukagin Paşası olmuştur. 1183 (1769/70) tarihlerine kadar bu görevinde kalmış ve bu tarihte vefat etmiştir¹. Câmii'nin hangi Hüdaverdi Paşa tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Bu câmii ile ilgili ilk kayıt 2 Eylül 1769 tarihli, imam ataması olup; son kayıt ise 16 Ağustos 1833 tarihli müezzin görevlendirmesidir². Bu dönemler içinde yapılan atamalardan ibadetgâhın faal olduğu anlaşılmaktadır.

Hüdaverdi Paşa Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ³	Derviş Osman Halife	-	-
"	Ahmed Halife	2.IX.1769	-
"	Süleyman Halife	12.II.1773	-
"	Büyük oğlu Mustafa Halife	3.I.1787	-
"	Hacı Mustafa	6.VI.1803	-
İmam ve Hatip ⁴	Süleyman bin Hacı Ali	-	-
"	Büyük oğlu Salih Halife	6.III.1786	-
"	Mustafa Halife bin Süleyman	3.I.1787	-
"	Büyük oğlu Mustafa bin Hacı Abdullah Halife	7.I.1788	-
"	Hacı Süleyman bin Hacı Mustafa	26.II.1824	-

¹ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 270.

² HD. 1185, s. 165, (1 CA 1183); s. 174, (29 RA 1249).

³ HD. 1185, s. 166, (1 CA 1183), s. 169, (20 ZA 1186), s. 169, (13 RA 1201), s. 170, (15 S 1218).

⁴ HD. 1185, s. 166, (5 CA 1200), s. 169, (13 RA 1201), s. 169, (28 RA 1202), s. 173, (25 C 1239).

Müezzin¹	Mustafa bin Zeynelabidin Halife	-	-
"	Molla Davud Halife bin Mustafa	1.VIII.1789	-
"	Hüseyin bin Mustafa	-	-
"	Salih bin Hacı Mustafa	16.VIII.1833	-
Kayyum²	İbrahim Halife	-	3
"	Büyük oğlu Veysel Halife	9.XII.1775	"
"	Mustafa bin Ali	13.I.1787	"
"	Oğlu Hacı Ahmed ibn-i Mustafa	2.I.1822	"
Muarrif³	Ahmed Halife	-	2.5
"	Mustafa Halife	1758/59	"

12. Molla Yusuf Mescidi/Câmii:

Hüseyin Kethüda Mahallesi'nde bulunan câmi, "Mir Hüseyin Paşa" tarafından bina edilmiştir⁴. Daha sonraki yıllarda yıkılan ve sadece arsası kalan yapının temelden inşası İpekli Molla Yusuf tarafından yapılmıştır. Başta mescit olarak işlevine başlamış olan ibadethâne, 27 Ekim 1823⁵ tarihinde minber konularak câmiye çevrilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi "Hüseyin Kethüda mahallesinde gösterilen bu câmi şehirde malum değildir⁶" şeklinde kaydetmektedir.

Molla Yusuf Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
İmam⁷	Molla Osman Halife	-
"	Büyük Oğlu Molla Yahya Halife	9.IX.1787
İmam-ı Sâni⁸	Zekeriya Halife ibn-i Hasan	7.III.1823
"	Osman Halife ibn-i Yusuf	2.IX.1827

¹ HD. 1185, s. 169, (9 ZA 1203), s. 174, (29 RA 1249).

² HD. 1185, s. 168, (15 L 1189), s. 168, (23 RA 1201), s. 173, (8 R 1237).

³ HD. 1206, s. 92, (1172).

⁴ HD. 1185, s. 173.

⁵ HD. 1185, s. 173, (21 S 1239).

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 45.

⁷ HD. 1185, s. 169, (26 ZA 1201).

⁸ HD. 1185, s. 173, (23 C 1238), s. 174, (10 S 1243).

İmam ve Hatip¹	Zekeriya Halife ibn-i Hasan	-
"	Rıdvan-zâde Molla Âdem Halife ibn-i Salih	27.X.1823
Müezzin²	Ahmed Halife	-
"	Diğer Ahmed Halife	1740/41
Müezzin-i Sâni³	Mustafa bin Hasan Halife	10.VIII.1833

13. Osman Çavuş Mahallesi Mescidi:

Ekrem Hakkı Ayverdi; “*Ebülfeth Câmii Mahallesi sakinlerinden Zeynüddin bin Abdülfettah Ağa'nın Osman Çavuş Mahallesi mescidine minber koyup câmi yaptığı görülmektedir. Bu câmi şehirde bilinmiyor, unutulmuştur⁴*” demektedir.

Osman Çavuş tarafından bina edilen ve hâlen aynı ismi taşıyan mahallede bulunan mescit ile ilgili ilk kayıt 9 Ocak 1774 tarihli olup imam atamasına ilişkindir⁵. İmam ataması dışında bir de müezzinlik ataması olup herhangi bir tarih verilmemiştir.

Osman Çavuş Mahallesi Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
İmam⁶	İslâm Halife	-
"	Feyzullah Halife ibn-i Ali	9.I.1774
"	Hafız Zeynel Halife	8.II.1814
"	Hafız Molla Salih bin Hacı Bayram Halife	24.IV.1817
Müezzin⁷	Hacı Mahmud Halife	-
"	Oğlu Mustafa Halife	-

¹ HD. 1185, s. 173, (21 S 1239).

² HD. 1206, s. 92, (Sene 1153).

³ HD. 1185, s. 174, (23 RA 1249).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 45.

⁵ HD. 1185, s. 167, (25 L 1187).

⁶ HD. 1185, s. 167, (25 L 1187), s. 171, (17 S 1229), s. 172, (7 C 1232).

⁷ HD. 1208, s. 128.

14. Fernikzade (Frenk-zade?) Mescidi/Câmi:

Günümüzde mevcut olmayan yapı ile ilgili herhangi bir bilgi olmadığı gibi, kimin tarafından ve hangi tarihte yapıldığı da belli değildir. Defterlerde 23 Şubat 1767 tarihinde mescit olarak kaydedilen ibadethâne¹, 6 Haziran 1803 tarihinde câmi olarak karşımıza çıkmaktadır². Mescit iken buraya imam olarak Yakub Halife'nin ölümü nedeniyle Ali Halife atanmıştır. Câmi olduktan sonraki atama ise müezzinlik ile ilgili olup, İslâm Halife'nin ölümü üzerine Ebubekir Halife'nin bu göreve atandığı bilgisini içermektedir.

15. Ahmed Bey Mescidi:

Ahmed Bey Mescidi, defterlerde sadece bir yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu da Nâzır (1 akçe) ve ihlâs-ı şerif tilâvet; (İhlâs suresini okuyana 1 akçe) ataması ile ilgili olup Mustafa'nın fevtinden Ahmed Halife'ye geçen görev kayıdır ve herhangi bir tarih verilmemiştir³.

16. Küçük Bey Oğlu Mescidi:

Defterlerde bu mescitle ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre, Derviş Mustafa'nın üzerinde bulunan imamlık görevini zorla ele geçiren Salih Halife, halka zulüm yaptığı gerekçesiyle azledilmiş ve Ekim/Kasım 1757 tarihinde yine eski görevli olan Derviş Mustafa atanmıştır. Ayrıca verilen bilgiye göre, buraya atanacak olan imam, mescidin bulunduğu arazinin öşür mahsulünden gelirini temin edecektir⁴.

17. İsmail Efendi Mescidi:

İsmail Efendi tarafından bina edilen mescit, İsmail Efendi Mahallesi'nde yer almaktaydı. Bununla ilgili olarak defterlerde geçen ilk kayıt müezzin ataması olup 18

---

¹ HD. 1185, s. 164, (24 N 1180).

² HD. 1185, s. 170, (15 S 1218).

³ HD. 1209, s. 27.

⁴ HD. 1206, s. 93, (S 1171).

Mart 1765 tarihlidir¹. Son kayıt da yine müezzinlik atamasıdır ve 21 Temmuz 1777 tarihlidir. Müezzinlik dışında bir de imamlık atama kaydı bulunmaktadır². Günümüzde bulunmayan yapı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

İsmail Efendi Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ³	Mehmed Halife	-	-
"	Büyük oğlu Ahmed Halife	30.IX.1766	-
"	Osman Halife	17.II.1767	-
Müezzin ⁴	Süleyman Halife	-	4
"	Ahmed Halife	18.III.1765	"
"	Hüseyin Halife	31.I.1772	"
"	Osman bin Hacı Süleyman	21.VII.1777	"

18. Mahmud Efendi Mescidi:

Mahmud Efendi tarafından bina edilen mescit ile ilgili defterlerde geçen ilk kayıt 24 Mart 1766⁵ tarihli olup imam ataması kayıdır. Son görevlendirme de imam atamasıdır. Bunun dışında bir de müezzin atama kaydı bulunmaktadır.

Mahmud Efendi Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
İmam ⁶	Hasan bin Ali Halife	-
"	Mehmed Halife	24.III.1766
"	Büyük oğlu Veysel Halife	19.IX.1790
"	Oğlu Mustafa Halife	15.VI.1805

¹ HD. 1185, s. 163, (25 N 1178).

² HD. 1185, s. 168, (15 C 1191).

³ HD. 1185, s. 163, (25 R 1180), s. 164, (18 N 1180).

⁴ HD. 1185, s. 163, (25 N 1178), s. 166, (25 L 1185), s. 168, (15 C 1191).

⁵ HD. 1185, s. 163, (12 L 1179).

⁶ HD. 1185, s. 163, (12 L 1179), s. 163, (10 M 1205), s. 171, (17 RA 1220), s. 172, (23 N 1236).

"	Yusuf Halife ibn-i Haydar	24.VI.1821
Müezzin¹	Yakup Halife	11.IV.1773
"	Ahmed bin İslam Halife	18.VI.1814

19. Koç Bey Oğlu Mescidi:

Mescit, “*Koç Bey Oğlu*” isimli birisi tarafından bina edilmiştir. Bu mescit ile ilgili defterlerde geçen ilk kayıt 17 Nisan 1764 tarihli olup temcid-hân atamasıdır². Temcid-hân dışında müteveli ve imam atamalarının kaydı bulunmaktadır. Ancak bunun dışında bir kayıt yoktur. En son tutulan kayıt müteveli ataması kaydıdır ve 28 Aralık 1770 tarihli³.

Koç Bey Oğlu Mescidi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müteveli⁴	Osman Halife	-	1
"	Abdullah Halife	28.XII.1770	"
İmam⁵	Derviş Mustafa	-	-
"	Osman bin Mustafa	18.XI.1766	-
Temcid-hân⁶	Osman Halife	-	-
"	Hüseyin Paşa	17.IV.1764	-

¹ HD. 1185, s. 167, (18 M 1187), s. 172, (29 C 1229).

² HD. 1185, s. 163, (15 L 1177).

³ HD. 1185, s. 165, (10 N 1184).

⁴ HD. 1185, s. 165, (10 N 1184).

⁵ HD. 1185, s. 164, (15 C 1180).

⁶ HD. 1185, s. 163, (15 L 1177).

4.7.5. MEKTEP, MEDRESE VE KÜTÜPHANELER

1. Merre Hüseyin Paşa Mektebi:

Merre Hüseyin Paşa tarafından inşa edilen câminin avlusunda bulunan mektebin, defterlerdeki ilk atama kaydı 8 Şubat 1783 tarihli olup muallim-i sıbyanlık ile ilgilidir¹. Son kayıt da 22 Mayıs 1827 tarihlidir². Günümüzde mektep mevcut değildir.

Merre Hüseyin Paşa Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Muallim-i Sıbyan ³	Molla Yusuf Halife	-	9
"	Ali Halife	8.II.1783	"
"	Osman Halife	29.IX.1789	"
"	Ebubekir bin Süleyman	26.IV.1807	"
"	Abdullah Halife bin Mustafa	11.VII.1811	"
"	Said bin Zeynel Halife	29.V.1814	"
"	Büyük oğlu Ahmed Halife	22.V.1827	"

2. Kahraman Paşa Mektebi:

Kahraman Paşa tarafından inşa edilen ve Ali Çavuş Mahallesinde bulunan okulla ilgili olarak defterlerde fazla kayıt bulunmamaktadır. Mektebin geliri, Fernikzade (Frenk-zade?) Mahallesi'nde bulunan ve yine Kahraman Paşa tarafından imar ettirilen iki değirmen olduğu kaydedilmiştir. İlk kayıt 2 Ekim 1765 tarihli muallim-i sıbyan atamasıdır¹. Son kayıt da 15 Ağustos 1801 tarihli muallim-i sıbyanlık ile ilgilidir².

¹ HD. 1185, s. 168, (5 RA 1197).

² HD. 1185, s. 173, (25 L 1242).

³ HD. 1185, s. 168, (5 RA 1197), s. 168, (9 M 1204), s. 171, (17 S 1222), s. 171, (19 C 1226), s. 171, (9 C 1229), s. 173, (25 L 1242).

¹ HD. 1185, s. 163, (16 R 1179).

² HD. 1185, s. 170, (5 R 1216).

Bunun dışında müderrislik ataması kaydı bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi’de de fazla bir bilgi bulunmadığı gibi sadece Ali Çavuş Mahallesi’nde bulunduğu bilgisi verilmiştir¹.

Kahraman Paşa Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
Müderris²	Halil Halife	26.IX.1769
"	Hacı Abdullah Halife	-
"	Halil Halife	4.VI.1774
Muallim-i Sıbyan³	Molla Mehmed Halife	2.X.1765
"	Oğlu Süleyman Halife	15.VIII.1801

3. Karamuço-zâde Mektebi:

Ali Çavuş Mahallesi’nde bulunan ve “*Süleyman Ağa*” tarafından inşa edilen mektep ile ilgili tek kayıt olup, İbrahim Halife ibn-i Hasan 25 Kasım 1824 tarihinde muallim-i sıbyanlık görevine atanmıştır⁴. Kaynaklarda mektep ve bânisi hakkında bilgi bulunmadığından inşa tarihi hakkında bilgi veremiyoruz.

4. Karamuço-zâde Ahmed Ağa Mektebi:

Karamuço-zâde Ahmed Ağa tarafından inşa ettirilen mektebin, Eski Câmî Mahallesi’nde Fâtiht Sultan Mehmed’in bina eylediği câminin yanında bulunduğu kaydı defterlerde mevcuttur. Bu mektep ile ilgili iki kayıt bulunmakla birlikte ikisi de muallim-i sıbyanlık ataması ile ilgilidir.

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 46.

² *HD. 1185*, s. 165, (25 CA 1183), s. 167, (24 RA 1188).

³ *HD. 1185*, s. 163, (16 R 1179), s. 170, (5 R 1216).

⁴ *HD. 1185*, s. 173, (3 R 1240).

Karamuço-zâde Ahmed Ağa Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
Muallim-i Sıbyan ¹	Hacı Ali Halife	-
"	Molla Süleyman bin Ahmed	31.VII.1777
"	İbrahim Halife	11.X.1791

5. Salih Bey Mektebi:

“Salih Bey” tarafından bina edilen mektep ile ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre muallim-i sıbyan olan Süleyman Halife'nin vefat etmesinden dolayı, 6 Mart 1786 tarihinde büyük oğlu Salih Halife bu göreve getirilmiştir².

6. Sire (Side)? ( )Hatun Mektebi:

“Bula-zâde Hasan Bey Câmii” avlusunda bulunan mektep Sire (Side)? Hatun tarafından inşa ettirilmiştir. Mektep ile ilgili “muallim-i sıbyan” kaydı bulunmaktadır. İlk muallim-i sıbyanlık kaydı 6 Kasım 1771 tarihli olup³, son kayıt ise 2 Mart 1816 tarihli⁴. Ayverdi'de bu okul ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece “1314 Salnâmesi İpek'de 13 mektep bildirir. Biz bir tanesinin ismini bulduk” denilmiştir⁵.

Sire (Side)? Hatun Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
Muallim-i Sıbyan ⁶	Ali Halife	-
"	Oğlu Ömer Halife	6.XI.1771

¹ HD. 1185, s. 168, (25 C 1191), s. 168, (12 S 1206).

² HD. 1185, s. 169, (5 CA 1200).

³ HD. 1185, s. 165, (28 B 1185).

⁴ HD. 1185, s. 172, (2 R 1231).

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 46.

⁶ HD. 1185, s. 165, (28 B 1185), s. 169, (20 R 1187), s. 169, (16 R 1198), s. 169, (24 M 1207), s. 172, (2 R 1231).

"	Ahmed Halife	11.VII.1773
"	Abdülkadir Halife	9.III.1784
"	Büyük oğlu Hüseyin Halife	11.IX.1792
"	Mehmed bin Bilal Halife	2.III.1816

7. Hacı Abdullah Efendi Mektebi:

İsmail Efendi Mahallesi'nde bulunan ve "*Hacı Abdullah Efendi*" tarafından inşa edilen mektep ile ilgili tutulan kayıtlar muallim-i sıbyanlıkla ilgilidir. İlk tutulan kayıt 20 Mayıs 1791 tarihli olup¹, son tutulan kayıt da 20 Aralık 1822 tarihlidir².

Hacı Abdullah Efendi Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
Muallim-i Sıbyan³	Hacı Abdullah Efendi	-
"	Büyük oğlu Yusuf Halife	20.V.1791
"	İbrahim Halife	-
"	Salih Halife	21.VIII.1803
"	İbrahim Halife ibn-i Yusuf	20 XII.1822

8. Hâlid bin Âdil Mektebi:

Hâlid bin Âdil tarafından bina ettirilen mektep ile ilgili defterlerde fazla kayıt bulunmamaktadır. Kayda göre, Hâlid bin Âdil öldükten sonra hayır için malının kullanılmasını vasiyet etmiş ve Ahmed isimli birisini bununla görevlendirmiştir. Ali Çavuş Mahallesi'nde bulunan mektep ile ilgili iki kayıt tutulmuş olup ikisi de muallim-i sıbyan ataması ile ilgilidir.

¹ HD. 1185, s. 169, (17 N 1205).

² HD. 1185, s. 174, (5 C 1238).

³ HD. 1185, s. 169, (17 N 1205), s. 170, (3 CA 1218), s. 173, (5 C 1238).

Hâlid bin Âdil Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih
Muallim-i Sıbyan ¹	Molla Murad Halife	20.VI.1793
"	Oğlu Ahmed Halife	3.II.1809

9. Hayreddin Mahallesi Mektebi:

Defterlerde, bu okulun bânisinin ismi ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Kimin tarafından ve hangi tarihte yapıldığı kaydı da yoktur. Sadece Hayreddin Mahallesi'nde bulunduğu bilinmektedir.

Defterlerde tutulan kayıta göre daha önce burada muallim-i sıbyan olan Salih bin Süleyman'ın ölümünden "*cümlenin muhtarı*" sıfatıyla Mustafa bin Hüseyin Halife'ye 6 Mart 1788 tarihinde geçen atama kaydı mevcuttur².

10. Zülfi/Gülfem Hatun Mektebi:

Defterlerde, "*Zülfi Hatun*" tarafından okulun inşa edildiği ve Bâli Bey Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi mevcuttur. Ancak bu kişinin Gülfem Hatun olma ihtimali yüksektir. Çünkü halk arasında Gülfem Hatun Câmii, Zülfü Hatun adıyla da anılmaktadır³. Bu okul ile ilgili tek atama kaydı muallim-i sıbyanlık görevine Zekeriya Halife'nin 11 Eylül 1792 tarihindeki getirilmesidir⁴.

11. Ahmed Bey Mektebi:

İncelediğimi Hurufât Defterlerinde adı geçen mektep kaynaklarda geçmemektedir. Defterlerde Ahmed Bey tarafından inşa edildiği bildirilen mektep ile ilgili tek atama kaydı mevcuttur. Muallim ve cüz-i şerif tilavet görevi iki akçe ile

¹ HD. 1185, s. 169, (11 ZA 1207), s. 171, (17 Z 1223).

² HD. 1185, s. 169, (28 CA 1202).

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 309.

⁴ HD. 1185, s. 169, (24 M 1207).

Salih'in ölümünden Ahmed Halife'ye¹ geçtiği bilgisi bulunmakla birlikte, herhangi bir tarih verilmemiştir.

12. Hacı Hasan Bey Kütüphanesi:

“*Hacı Hasan Bey*” tarafından yeniden inşa ettirilen kütüphanenin ilk olarak hangi tarihte ve kim tarafından inşa ettirildiği bilgisi mevcut değildir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde tek kütüphanenin varlığından ve bunun “*Atik kütüphane*” olduğundan bahsedilmektedir. Defterlerde bu kütüphane ile ilgili tek kayıt mütevellî ataması olup, 20 Şubat 1824 tarihinde Tahir Bey bu göreve getirilmiştir².

---

¹ HD. 1209, s. 26.

² HD. 1185, s. 173, (19 C 1239).

4.7.6. HAYIR ESERLERİ (İmaret ve Çeşmeler)

Obran-zâde Mehmed Bey İmaretİ:

“Obran-zâde Mehmed Bey” tarafından bina edilen imaret ile ilgili tutulmuş olan ilk kayıt 25 Ekim 1766 tarihli¹. İpek Tapu Defterinde, İmaretin Sultan III. Ahmed devrinden olduğu, 1131 (1718/19) tarihinde kaydı düşülmüş bulunmasından öğrenmekteyiz².

Obran-zâde Mehmed Bey İmaretİ Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmaret-nişin / İmaret vekili /Cabi ³	Süleyman Halife	-	3+2+5
"	Yahya bin Abdullah Halife	25.X.1766	"
Kilerci / Şeyh-i İmaret ⁴	Osman Halife	-	-
"	Yahya Halife	28.XII.1770	-

Çeşmeler:

Hacı Nasuh ve Hacı Mahmud adlı kişiler tarafından inşa edilen çeşmeler ile ilgili defterlerde sadece mütevellî ataması kaydı bulunmaktadır. İlk kayıt 17 Şubat 1769⁵ tarihli ve son kayıt da 6 Eylül 1787⁶ tarihli⁶. Bu çeşmeler ve buldukları yerler hakkında ayrıntılı bilgimiz bulunmamakla birlikte görevli olarak mütevellinin bulunması, çeşmelerle ilgili vakfiyelerin tesis edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

¹ HD. 1185, s. 164, (21 CA 1180).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 46.

³ HD. 1185, s. 164, (21 CA 1180).

⁴ HD. 1185, s. 165, (10 N 1184).

⁵ HD. 1185, s. 164, (10 L 1182).

⁶ HD. 1185, s. 169, (23 ZA 1201).

Görev	Görevli	Tarih
Mütevelli¹	Molla Mehmed	-
"	Hacı Feyzullah Halife	17.II.1769
"	Hüseyin Halife	-
"	Hacı Feyzullah Halife	16.V.1771
"	Ahmed Halife bin Mehmed	3.I.1787
"	Molla Mustafa Halife bin Hacı Feyzullah	6.IX.1787

---

¹ *HD. 1185*, s. 164, (10 L 1182), s. 166, (1 S 1185), s. 166, (13 RA 1201), s. 169, (23 ZA 1201).

4.7.7. TEKKELER

Kadiri Tekkesi:

Şehirde bulunan Kadirî tekkesi ile ilgili defterlerde tutulmuş olan ilk kayıt mütevellî ataması ile ilgili olup, 8 Şubat 1783 tarihidir¹. Bu konu ile ilgili defterlerde fazla bilgi yoktur. Ekrem Hakkı Ayverdi de Kadiri Tekkesi ile ilgili “*harap halde şehir içinde mevcuttur*” şeklinde yazmaktadır². Kaynaklarda tekke hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Görev	Görevli	Tarih
Mütevellî ³	Süleyman Halife	-
"	Şeyh Hacı Mehmed Halife	8.II.1783
"	Şeyh Mustafa Halife	1.VIII.1789
"	Oğlu Derviş Halife	4.VI.1807

¹ HD. 1185, s. 168, (5 RA 1197).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 46.

³ HD. 1185, s. 168, (5 RA 1197), s. 168, (9 ZA 1203), s. 170, (27 RA 1222).

4.7.8. NAHİYE VE KÖYLER

1. Novosel Köyü Câmii:

Novosel (Arnavutça; *Novosellë*, Sırpça; *Novo Selo*), İpek şehrinin güneyinde bulunmaktadır¹. Hurufât Defterlerinde köy câmii ile ilgili fazla atama bilgisi yoktur. Sadece imam ve hatip olarak 9 Aralık 1744 tarihinde Zeynelabidin Halife'nin yerine Süleyman Halife'nin getirildiğine dair kayıt tutulmuştur².

2. İvrelle Köyü Mescidi/Câmii:

Günümüzde İvrelle³ (Arnavutça: *Vrellë*, Sırpça: *Vrelo*) köyü, şehrin kuzeydoğusunda bulunmaktadır⁴. Köyde bulunan câmi, köy ahalisi tarafından yapılmıştır. Başlangıçta mescit olan yapı, 8 Şubat 1814 tarihinde alınan izin ile içine minber konularak câmie çevrilmiştir⁵. Defterlerde sadece imam ve hatiplik ile ilgili, Zübeyr Halife ibn-i İslâm'ın gönüllü olarak 8 Şubat 1814 tarihinde bu göreve getirildiği⁶ ve ölümünden sonra büyük oğlu Abdullah Halife'ye 28 Haziran 1827 tarihinde geçen atama bilgisi yer almaktadır⁷.

3. Yablanica-i kebir Köyü Câmii:

Büyük Yablanica (Sırpça; *Velika Jablanica*) köyü, İpek şehrinin kuzeyinde bulunmaktadır⁸. Köyde bulunan câminin yapılış tarihiyle ilgili bilgi olmayıp ancak 21 Ağustos 1834 tarihinde köy ahalisi tarafından câminin tekrar onarıldığı kaydı bulunmaktadır⁹. Defterlerde köy ve câmisi hakkında fazla atama kaydı yoktur sadece

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/Pqjt>, (30.V.2012).

² *HD. 1206*, s. 94, (4 ZA 1157).

³ H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 290.

⁴ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/OhLg>, (1.VI.2012).

⁵ *HD. 1185*, s. 171, (17 S 1229).

⁶ *HD. 1185*, s. 171, (17 S 1229).

⁷ *HD. 1185*, s. 174, (3 Z 1242).

⁸ Net bağlantısı: <http://wikimapia.org/21141223/sr/Velika-Jablanica>, (30.V.2012).

⁹ *HD 1185*, s. 175, (15 R 1250).

cuma ve bayram namazlarını kıldırmak için imam ve hatip olarak Ali bin Mürsel'in atandığı bilgisi yer almaktadır.

4. İvragofçe Köyü Câmii:

Günümüzde İvragofçe¹ (Arnavutça: *Vragoc*, Sırpça: *Vragovac*) köyü, İpek şehrinin güneydoğusunda bulunmaktadır². Câmi, köy ahalisinden olan İlyas, Receb, İbrahim ve diğerleri tarafından inşa edilmiştir. Defterlerde imam ve hatip atama bilgileri bulunmaktadır. Bu göreve atanan kişiler gönüllü olarak yani maaş almadan bu görevi yerine getiriyorlardı. Defterlerde geçen ilk kayıt İlyas Halife bin Ahmed'in 15 Eylül 1764 tarihinde bu göreve getirildiğini³, ölümünden sonra oğlu Zeynel Halife ibn-i İlyas'ın 26 Şubat 1824 tarihinde ataması kaydı vardır⁴. Son kayıt da, Zeynel Halife ibn-i İlyas'ın ölümünden sonra yerine Süleyman Halife ibn-i Maksud'un ataması olup, bu da 4 Ekim 1826 tarihlidir⁵.

5. İştenik Köyü Câmii:

İštenik (Arnavutça: *İsniq*, Sırpça: *İstinic*) köyü, İpek şehrinin güneyinde yer almaktadır⁶. Defterlerde İştenik köyü câmi ile ilgili tutulmuş fazla kayıt bulunmamaktadır. İmam, hatip ve müezzin atama bilgileri mevcuttur. Tutulan kayda göre, Muslu bin Osman Mart/Nisan 1750 tarihinde müezzinlik görevine getirilmiştir⁷. İmam ve hatiplik hakkında tutulan kayda göre ise, Salih Halife'nin ölümünden 17 Mayıs 1793 tarihinde Abdurrahman Halife göreve getirilmiştir⁸.

¹ H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 290.

² Köy koordinatları: 42°37'40"N-20°24'52"E, (1.VI.2012).

³ *HD. 1185*, s. 163, (18 RA 1178).

⁴ *HD. 1185*, s. 173, (25 C 1239).

⁵ *HD. 1185*, s. 173, (2 RA 1242).

⁶ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/Myt0>, (1.VI.2012).

⁷ *HD. 1206*, s. 92, (R 1163).

⁸ *HD. 1185*, s. 169, (6 L 1207).

6. Rugova Köyü Câmii:

Rugova, İpek Şehrinin batısında bulunmaktadır¹. Köy ahalisinin, Sultan'dan aldıkları izin sonrası inşa ettikleri câmi ile ilgili fazla kayıt olmamakla birlikte, mevcut her iki kayıta imam ve hatiplikle ilgilidir. İlk kayıt İsa Halife'ye 8 Nisan 1797 tarihinde², ikincisi de İsa Halife'nin ölümünden sonra oğlu Yusuf'a 10 Ağustos 1833 tarihinde geçen atama kayıdır³.

7. İsterlice köyü Câmii:

İsterlice (Arnavutça: *Strellc*, Sırpça: *Streoc*) köyü, günümüzde İpek şehrinin güneyinde yer almaktadır⁴. Defterlerde, İsterlice köyünde bulunan câminin yapılış tarihi verilmemiştir. Kayıtlar imam ve hatiplik ile ilgili olup ilki 16 Nisan 1761 tarihlidir⁵.

Görev	Görevli	Tarih
İmam ve Hatip ⁶	Molla Ahmed	16.IV.1761
"	Molla Ramazan	21.XII.1789
"	Oğlu Molla Tahir Halife ibn-i Molla Ramazan	21.VIII.1815
"	Kardeşi Bekir Halife	2.III.1816
"	Molla Yaşar Halife	-
"	Osman Halife ibn-i Ömer	14.VI.1822

8. Leboşe Köyü Mescidi/Câmii:

Günümüzde Leboşe (Arnavutça: *Lëvoshë*; Sırpça: Ljevosa) köyü, İpek şehrinin batısında bulunmaktadır¹. Defterlerde, Leboşe köyünde bulunan câminin yapılış tarihiyle

¹ Net bağlantısı: <http://wikimapia.org/#lat=42.6584661&lon=20.1393234&z=12&l=36&m=b&v=8&search=Rugova>, (30.V.2012).

² *HD. 1185*, s. 170, (10 L 1211).

³ *HD. 1185*, s. 174, (23 RA 1249).

⁴ Köy koordinatları: 42°34'48"N-20°17'46"E, (1.VI.2012).

⁵ *HD. 1185*, s. 163, (11 N 1174).

⁶ *HD. 1185*, s. 163, (11 N 1174), s. 163, (3 R 1204), s. 172, (15 N 1230), s. 172, (2 R 1231), s. 174, (24 N 1237).

ilgili herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte 4 Eylül 1816 tarihinde ahalinin tekrardan inşa ettikleri mescide devletten alınan izin ile minber koyarak câmi yaptıkları, Cuma ve bayram namazları için imam ve hatip olarak Molla Müfid Halife'nin atandığı kaydı bulunmaktadır².

9. Virminçe Köyü Câmi:

Köy ahali tarafından inşa edilen câmi ile ilgili ilk ve tek kayıt imam ve hatiplik atamaları olup, 29 Ekim 1783 tarihinde Abdullah Hasan bu göreve getirilmiştir³. Daha sonra bu câminin "*Ömer Halife*" tarafından tekrardan inşa ettirildiği ve Molla Ali Halife bin Ömer'in imam ve hatip olarak 28 Eylül 1786 tarihindeki atama kaydı mevcuttur⁴.

---

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/gCV9>, (1.VI.2012).

² *HD. 1185*, s. 172, (11 L 1231).

³ *HD. 1185*, s. 169, (2 Z 1197).

⁴ *HD. 1185*, s. 169, (4 Z 1200).

4.8. PRİZREN

4.8.1. Merkez

Prizren tarih boyunca farklı isimlerle adlandırılmıştır. Roma döneminde “Theranda”, Bizans döneminde “Prisdriana”, Ortaçağda “Prizdren” ya da bugün denildiği gibi “Prizren” olarak adlandırılmıştır. Amerikalı bilimadamı Erik Hempti’ye göre Prizren iki isimden oluşur: “Pri” bir şehirleşme terimidir, eskiçağda kale, şehir, büyük şehir anlamına geliyordu; “Zerande” ise Theranda isminden gelmektedir.

Osmanlı kaynaklarında ise “*Pirzerrin*” çoğunlukla “*Pürzerrin*” olarak anılmaktadır. Ancak M. Mujezinović’in Suzî Çelebi ve Neharî’nin mezar kitâbelerinde yaptığı araştırmalarda şehrin “Zerrin” olarak da adlandırıldığı görülmektedir. Prizren şehrinin adı iki kelimedenden oluşur: Pir (پير) Farsça bir anlamı yaşlı, ihtiyar, eski; bir anlamı da zanaatçıların-esnafın başındaki usta demektir. Zerrin (زرين) ise altın demektir. Pirzerin (پيرزرين) adı buradan gelir. Pürzerrin adı da iki kelimedenden oluşur: farsça Pür (پر) dolu, zengin, Zerrin (زرين) ise altından yapılmış, altın anlamındadır, Prizren’in (پرزرين) Pürzerrin adı buradan gelmektedir¹.

Prizren şehri, 42° 11’ kuzey enlemi ile 47° 54’ batı boylamında, denizden 1.200 metre yüksekliğinde Şar ve Akdrin’e dökülen Bistriça isminde küçük bir çayın üzerinde, Üsküp’ün 55 km. kuzeybatısı, Manastır’ın 140 km. kuzeybatısı ve İşkodra’nın 125 km. doğusunda bulunur².

Şemseddin Sâmî’nin verdiği bilgiye göre Prizren, XIX. yüzyılın sonlarında Kosova vilayetine bağlı bir sancağın merkezidir. Şar dağının kuzeybatı eteğinde ve Akdeniz’e dökülen Bistriça isminde bir küçük çayın üzerinde olarak, vilayet merkezi olan Üsküp’ün 55 km. kuzey batısında, Manastır’a 140 km. mesafede ve İşkodra’nın 125 km. doğusunda bulunur³.

¹ Fetnan Derviş, *XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Tarihi*, İstanbul Üniv. Sos. Bil. Ens. Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 1-2.

² Hâdi Taç, *XIX. Yüzyılda Prizren (Kosova Vilâyet Sâlnâmelerine Göre)*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 16.

³ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, C. II, s. 1495-1496.

Görev	Görevli	Tarih
Kale Dizdarı ¹	Süleyman Ağa	26.V.1777
Mütevelli ²	Ethem Halife	30.III.1754
"	Zeynelabidin Halife	24.III.1774
"	Seyyid Abdullah Halife	18.V.1783
Mütevelliye ³	Şerife Emine Hatun	19.III.1776
Muhtar ⁴	Eyüp Halife	-
"	Yahya Halife	1.V.1748
Nâzır ⁵	Derviş Mehmed Emin Halife	20.X.1802

4.8.2. Kısa Tarihçe

Osmanlı döneminde (1455-1912) sancak merkezi olan şehir, 4 Receb 859' da (20 Haziran 1455)⁶ Fatih Sultan Mehmed kumandasındaki Osmanlı Devleti ordusu tarafından Vıtkoğlu (George Brankoviç) ile yapılan savaştan sonra ele geçirilmiştir. Fetihden sonra bir sancağın merkezi yapılmış ve Kral Milutin'in büyük kilisesi daha sonra "Câmi-i Atîk" olarak bilinen şehrin en önde gelen câmisine dönüştürülmüştür. Ardından şehre bir grup Türk nüfus yerleştirilmiş ve dış kesimine Fatih Sultan Mehmed tarafından bir namazgâh yaptırılmıştır.

XVI. yüzyılda şehir çok hızlı bir ilerleme göstermemiş ancak çok güçlü bir İslâmî karaktere bürünmüştür. Bu dönemde Prizren burada doğan tezkire yazarı Âşık Çelebi'nin deyişiyle "şairler kaynağı" durumundadır.

1689-1690 kışında Prizren ve köyleri General Piccolomini kumandasındaki Avusturya ordusunun işgalinden çok büyük hasar görmüştür. Bu esnada şehir yakılıp yağma edilmiş, Müslüman nüfusun büyük bir bölümü kılıçtan geçirilmiştir. Dağlardaki Müslüman Arnavut nüfusun yardımıyla Osmanlılar, Habsburg ordusuyla ona yardım eden Hıristiyan Arnavut ve Sırp'ların geri çekilmesini sağlamıştır. 1737 yılındaki

¹ HD. 1171, s. 164, (18 R 1191).

² HD. 1215, s. 37, (5 C 1167); HD. 1171, s. 162, (15 S 1188), s. 327, (15 C 1197).

³ HD. 1171, s. 163, (28 M 1190).

⁴ HD. 1215, s. 35, (3 CA 1161).

⁵ HD. 1184, s. 60, (22 C 1217).

⁶ Machiel Kiel, "Prizren", TDVİA., C. XXXIV, İstanbul 2007, s. 349.

Avusturya işgali, benzeri olayların tekrarına yol açmıştır. Bu sıkıntılardan sonra Prizren yakınlarındaki Nenkovac köyünden olan ve Habsburg ordusunun kovulmasında çok gayretleri bulunan Salih Ağa, Prizren'deki pek çok câmi ve okulu tamir ettirmiş ve bölgedeki hayatın normalleşmesini sağlamıştır. Bu olağanüstü hizmetlerinden dolayı kendisine Padişah tarafından paşa unvanı verilmiştir. Salih Paşa, Prizren'de XIX. yy.'a kadar hüküm süren "Rotulla" ailesine mensup Arnavut paşaları hanedanının kurucusudur.

1809 yılında Mahmud Paşa, Niş yakınlarındaki isyancıları dağıtmış ve ardından Semendire ile Belgrad'ı tekrar geri almıştır. Bu yüzyılda Prizren Vilâyeti çeşitli küçük ünitelere ayrılmış ve yeni Kosova Vilâyetinin merkezi Üsküp'e taşınmıştır. Bu gelişme ve 1880'li yıllarındaki demiryollarının inşası neticesinde ticaret yollarının değişmesiyle birlikte Prizren de giderek önemini kaybetmiştir¹.

4.8.3 Nüfus

936 (1530) tarihli Tahrir Defteri (BA, TD, no. 167) muhtemelen Prizren'in nüfus bilgilerini içeren en eski kayıttır. 1530'da şehir 270 Müslüman ve 396 Hıristiyan hânesini (toplam 666 hâne, yaklaşık 3300 kişi) içeren dört Müslüman ve dokuz Hıristiyan mahallesine ayrılmıştı.

1570 yılında Prizren'in 428 Müslüman ve 254 Hıristiyan hâne halkı (toplam 682 hâne, yaklaşık 3500 kişi) bulunmaktaydı. Böylece Müslümanların nisbeti 1530'da % 40 iken 1570'de % 63'e çıkmıştır. Bu gelişme XVII. yüzyılda da sürmüştür².

1606 ve 1614 yıllarında Prizren, Katolik psikoposlar Mario Bizzi ve Pietro Masarechi'nin ziyaretleriyle renkli bir şekilde tasvir edilmiştir. Mario Bizzi, Prizren'deki 8600 hânedan sadece otuzunun Roma Katolik kilisesine mensup olduğunu ve kendi kiliselerinin bulunduğunu belirtmektedir. Masarechi'ye göre Prizren'in 12.000 Türk (Müslüman), 600 Ortodoks Sırp ve 200 Katolik nüfusu bulunmaktaydı.

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 349-350.

² Skender Rizaj, *Kosova Gjatë Shekujve XV, XVI dhe XVII (XV, XVI ve XVII. Yüzyılda Kosova)*, Priştine 1982, s. 251-253.

1798-1799 tarihlerinde Baron Felix Beaujour, Prizren'in 8000 nüfusa sahip olduğundan söz eder. 1836'da Arni Boué 26.000 ve 1844 yılında Joseph Müller 6000 ev ve 25.000 nüfus kaydeder.

1857'de Rus Konsolosu ve bilimadamı Aleksandar Giljferding, Prizren'de 3000 Müslüman, 900 Ortodoks sırp ve 100 Katolik hânesinin bulunduğunu belirtmiştir. 1861 yılında Franko Jukić, Prizren'in nüfusunu 4000 hâne ve 20.000 kişi olarak tahmin etmiştir. 1865'te Alman seyyahı ve bilimadamı Johann Georg von Hahn ise burada uzun süre ikâmet eden Petelenz'in rakamlarına dayanarak Prizren'in nüfusunun 11.540 hânedan ibaret bulunup bunların 8400'ünün Müslüman, 3000'inin Ortodoks ve 150'sinin Katolik hânesi olduğunu belirtmiştir. Bu hânelerde 36.000'i Müslüman olan toplam 46.000 nüfus yaşıyormuş¹.

Şemseddin Sami, 1896 yılında Prizren'de 38.000 nüfus, yirmi dört câmi ve 1000 dükkânın olduğunu kaydetmiştir².

Salnâmelerde yer alan nüfus bilgileri ise din ve cinsiyet esaslı olarak verilmiştir. Bu bilgilere bakıldığında, Müslüman nüfusun XIX. yüzyıl boyunca hep üstün olduğu görülmektedir. Toplam nüfus içinde Müslümanların, nüfusun % 70-80'ini kapsadığı saptanmaktadır. Bölge birçok dine mensup bireylerin ikametgâhı olmasına karşın, Müslüman nüfusun oranının yüksekliği, bölgenin kültürel görüntüsünde Müslümanlık tarzının belirleyici olması sonucunu doğurmuştur.

1878/79 Salnâmesine göre Prizren'de yapılan sayım neticesinde sancakta 30.716 Müslüman, 7.458 Hıristiyan ve 1.778 Kıpti bulunmaktaydı³. Bu verilerin yüzde olarak oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir. 1896/97 yılına ait Salnâmede Prizren'de 3.892 hânedeki Müslim, Ortodoks, Katolik ve Kıpti 10.176 nüfus yaşamaktaydı⁴. Kazâyı oluşturan köyler 199 adettir ve bunlar da 10.612 haneden, 28.309 erkek İslâm, 5.112 Ortodoks, 170 Katolik'le 575 Müslüman Kıpti'den ibarettir⁵. Prizren Sancağı'nın gösterildiği üzere kaleme alınan erkek nüfusun toplamı 98.674 olup bunun 75.265'i

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 349-350; Raif Vırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Ankara 1999, s. 17-19.

² Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1496.

³ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1296*, s. 127.

⁴ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 514.

⁵ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1318*, s. 758.

İslâm, 17.322'si Ortodoks, 6.087'si de Katolik'tir. Sıhhatli bir nüfus sayımı yapıлып kadınlar da eklenirse bu nüfusun 200.000'i¹ geçeceği düşünülmektedir².

Millet	Nüfus	%
Müslim	30.716	76.88
Hıristiyan	7.458	18.66
Kıpti	1.778	4.46
Toplam	39.952	100

1893/1894'de Prizren Sancağı Nüfusu³

Millet	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
İslâm	32348	82.73	32348	82.73	64696	82.73
Bulgar	5788	14.81	5788	14.81	11576	14.81
Latin	960	2.45	960	2.45	1920	2.45
Toplam	39096	100	39096	100	78192	100

1896/97 ve 1900/01'de Prizren Sancağı⁴

Millet	Erkek	%
İslâm	7.263	71.37
Ortodoks	2.035	19.99
Katolik	389	3.82
Müslüman Kıpti	489	4.8
Toplam	10.176	100

¹ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1318*, s. 813.

² Hâdi Taç, *a.g.t.*, s. 17-19.

³ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1311*, s. 220-221.

⁴ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 514; *H. 1318*, s. 757-758.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında
Prizren Sancağındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Kadı¹	Halil Efendi	25.VI.1735
"	Hasan Efendi	19.XII.1739
"	Ebubekir Efendi	5.VI.1742
"	Abdullah Efendi	1743/44
"	Hasan Efendi	11.I.1748
"	Ömer Efendi	17.IX.1748
"	Derviş Yahya Efendi	26.X.1756
"	Hafız Hüseyin Efendi	17.II.1761
"	Yusuf Efendi	15.IV.1765
"	Nuh Efendi	25.XII.1768
"	Ahmed Efendi	22.III.1770
"	Said Efendi	8.IV.1776
"	Seyyid Hacı İbrahim Efendi	28.III.1777
"	Mustafa Efendi	6.VI.1787
Naib²	Halil Efendi	13.XII.1739
"	Mustafa Efendi	14.VIII.1741
"	Osman Efendi	25.IV.1746
"	Rüstem Efendi	1.V.1748
"	Ebubekir Efendi	30.X.1753
"	Hacı Mehmed Efendi	1754/55

¹ *HD. 1201*, s. 12, (3 S 1148); *HD. 1198*, s. 19, (18 N 1152); *HD. 1171*, s. 338, (1 R 1155); *HD. 1211*, s. 86, (1156); *HD. 1164*, s. 3, (10 M 1161), s. 4, (24 N 1161); *HD. 1215*, s. 36, (1 S 1170); *HD. 1171*, s. 157, (12 B 1174), s. 158, (23 L 1178), s. 159, (15 Ş 1182), s. 159, (25 ZA 1183), s. 163, (18 S 1190), s. 164, (18 S 1191), s. 165, (19 Ş 1201).

² *HD. 1198*, s. 19, (12 N 1152); *HD. 1199*, s. 87, (1 C 1154), s. 87, (3 R 1159); *HD. 1215*, s. 35, (3 CA 1161); *HD. 1211*, s. 86, (2 M 1167); *HD. 1205*, s. 31, (1168); *HD. 1171*, s. 157, (22 M 1175), s. 157, (15 M 1178), s. 327, (26 CA 1179), s. 160, (12 L 1185), s. 162, (15 S 1188), s. 162, (8 RA 1189), s. 163, (28 N 1189), s. 164, (18 N 1192), s. 166, (2 S 1214), s. 163, (23 R 1194), s. 164, (25 C 1194), s. 327, (28 C 1197), s. 328, (11 S 1199), s. 165, (24 S 1199), s. 328, (10 R 1199), s. 165, (15 CA 1202), s. 328, (14 B 1203), s. 163, (6 RA 1204), s. 328, (5 Ş 1204), s. 165, (14 S 1205), s. 328, (7 CA 1205), s. 328, (18 R 1206), s. 329, (17 L 1209), s. 329, (12 Z 1797), s. 329, (23 S 1219); *HD. 1184*, s. 65, (21 L 1233), s. 68, (25 CA 1244).

"	Hoca-zâde Osman Efendi	23.VIII.1761
"	Seyyid Hacı Ahmed Efendi	15.VII.1764
"	İbrahim Efendi	10.XI.1765
"	Abdül Fettah Efendi	18.I.1772
"	Hasan Efendi	27.IV.1774
"	Mevlana İsmail Efendi	9.V.1775
"	Derviş Abdullah Efendi	22.XI.1775
"	Ali Efendi	10.X.1778
"	Salih Efendi	6.VII.1799
"	İbrahim Efendi	29.III.1780
"	Sufi Hüseyin Efendi	28.VI.1780
"	Osman Efendi	31.V.1783
"	Süleyman Efendi	24.XII.1784
"	Hafız Ahmed Efendi	6.I.1785
"	Ali Efendi	20.II.1785
"	Mehmed Emin Efendi	22.II.1788
"	Ahmed Efendi	10.IV.1789
"	Seyyid Mehmed Efendi	24.XI.1789
"	Vaiz Süleyman Efendi	20.IV.1790
"	İsmail Efendi	23.X.1790
"	İbrahim Efendi	12.I.1791
"	Seyyid Mehmed Efendi	15.XII.1791
"	İbrahim Efendi	7.V.1795
"	Salih Efendi	8.VI.1797
"	Osman Efendi	3.VI.1804
"	Mevlana Osman Efendi	24.VIII.1818
"	Seyyid Mehmed Efendi	3.XII.1828

4.8.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

1530 tarihli Tahrir Defterine göre Prizren şehrinde Sultan Mehmed Câmîi'nden başka Kâtip Sinan, Yakup Bey ve Ayas Bey mescitleri bulunmaktadır. 1573'te ise İşkodra'nın sancak beyi Gazi Mehmed Paşa, Prizren'de büyük ve muhteşem kubbeli bir câmî, bir medrese, bir kütüphane, bir mektep, kendisi için bir türbe ve büyük bir çifte hamam inşa ettirmiştir. Prizren bölgesinden bir Arnavut olan Vezir Sofu Sinan Paşa 1024'te (1615) şehirde büyük bir câmî ve bir medrese yaptırmıştır. Câmî, kasabanın mimarî özelliklerini taşıyan, Balkanlar'ın en âbidevi Osmanlı binalarından birisidir¹.

Kosova Vilâyet sâlnâmelerine göre; Prizren'in bir hükümet dairesiyle şehrin üstünde sağlam ve topçu askerlerinin ikâmet ettikleri bir kalesi, eski bir sarayı, dört tabura yetecek büyüklükte bir kışlası, bir askeri hastanesi, bir telgrafhanesi, "Cuma" adında kiliseden câmîye çevrilmiş olduğu halde 25 câmî ve bir mescidi, dört medresesi, bir kütüphanesi, bir rüştiye mektebi, iki hamamı, 4 ilkokulu, 3 kilisesi, bir kale saati, büyük çarşısı, 1389 dükkânı, birkaç fabrikası, birçok debbağhanesi, 15 su değirmeni, çarşı ortasında şadırvanı, memleket içinde ve kenarlarında birçok karakol binaları ile birlikte ona bağlı bir belediye dairesi ve devlete ait büyükçe bir han ile şehir ve bilime ait iki kıraathanesi, yine belediyeye ait 38 dükkân ve bir gazhane bulunup ayrıca belediye inşaatı ile beş mükemmel köprü, 1200 metre lağım ve 500 metre karayolundan ve rıhtım üzerinde dört dükkândan ve yeniden yapılan rüştiye mektebinden ibarettir.

Prizren'in doğu tarafında bulunan "Boğaziçi" ve eski eserlerden "Kız Kulesi" denilen bir kule harabesi ve Kırkpınar mevkiinde fetih zamanından kalma bir mağara mevcuttur².

1. Fethiye (Fatih Sultan Mehmed/Cuma) Câmîi:

Fatih Sultan Mehmed, 21 Haziran 1455 tarihinde Prizren'i fethettikten sonra o dönemde şehrin en büyük kilisesi olan "*Sveta Bogoroditsa Lyeviška*" da Cuma namazını kılarak burayı câmîye çevirtmiştir³. Adına "Fethiye" veya "Cuma Câmîi"

¹ Machiel Kiel, *a.g.m.*, s. 349-350.

² Hâdi Taç, *a.g.t.*, s. 35.

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, C.II, s. 659.

denmiştir. Bazı kaynaklarda bu câmi “Sultan Mehmed Han Câmii” olarak da geçmektedir. Tahir Efendi Menâkıb’ında bu câmi hakkında şöyle bilgi vermektedir: “*Fatih Sultan Mehmed bizzat en büyük kiliseyi câmiye tahvil edip, bizimle birlikte namaz kıldı. Mabede «Atık» ve «Cuma Câmii» adı verildi. İdaresi için memleketimizde birçok vakıflar kurdu. Fakat vâli bunları zaptedince, câmi harap olmağa yüz tuttu. Ahalimiz câmiyi tamir etti¹”.*

Yapının kiliseden câmiye dönüştürülmesi için, çan kulesinin dört yanındaki açıklıkları kapatılmış, minare ilâve edilmiştir. Kilisenin iç kısmındaki iki adet sütun yıkılarak, mihrap inşa edilmiştir². Girişin sol tarafında yer alan kitâbesinden ebced hesabı usulüncce 1858/59 (1275) yılında câmi minaresinin tamir edildiği anlaşılmaktadır³. Eski minare harap ve yıkık olduğu için kilisenin çan kulesi üzerine bir şerefe ilâvesi ile minare onarılmıştır. İkinci bir onarımın da 1910 yılında yapıldığını, Hacı Ömer Lütfi’nin Cuma Câmii ile ilgili yazmış olduğu şiirinden anlamaktayız⁴.

1912 yılında Kosova bölgesi ile birlikte Prizren şehri de Osmanlı Devleti’nin idaresinden çıkınca câmiddeki ibadetler 1918 yılına kadar devam etmiştir. 5 Haziran 1923 yılında minare ve Osmanlı Döneminde yapılan bütün ilâveler yıktırılarak yapı kiliseye dönüştürülmüştür. Kiliseye dönüştürülürken yapı üzerindeki iki kitâbe de korunmuştur⁵.

Fethiye Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁶	Ali bin Süleyman	-	10
"	Kardeşi Mehmed bin Süleyman	8.XII.1808	"
"	Abdullah bin Derviş	22.VI.1813	"

¹ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, “Prizren Kitâbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı. VII, Ankara 2006, s. 91.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 659.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 181.

⁴ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 107.

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 659.

⁶ *HD. 1184*, s. 62, (19 L 1223), s. 64, (22 C 1228).

Müezzin¹	Ahmed Halife	-	3
"	Mehmed Halife	14.XII.1754	"
Kayyum²	Hüseyin Halife	-	6
"	Ethem Halife	8.V.1809	"
En 'am-hân³	Ethem Halife	-	5
"	Oğlu Süleyman Halife	18.IV.1809	"
Cüz-hân⁴	Ali Halife	-	2
"	Abdullah ibn-i Ebubekir	17.II.1736	"
"	Halil Halife	-	"
"	Oğlu Eyüp Halife	1754/55	"
"	Fazlı Halife	-	"
Bir cüz-i şerif tilavet⁵	Ahmed Halife	-	2
"	Fazlullah Halife	21.IX.1748	"
"	Hacı Seyyid	-	"
"	Oğlu Ömer Halife	15.VII.1764	"
"	Yusuf Halife	-	"
"	Oğlu Bilal Halife	20.VI.1767	"
"	Ali Halife	-	"
"	Abdülfettah Halife	10.XI.1793	"
"	Ahmed Bey	-	"
"	Mustafa Halife	-	"
"	Ahmed Halife	-	"
"	Eyüp Halife	-	"
"	İsa Halife	-	"
Ferraş¹	Yusuf Halife	-	1

¹ HD. 1211, s. 86, (28 S 1168).

² HD. 1184, s. 63, (23 RA 1224).

³ HD. 1184, s. 62, (3 RA 1224).

⁴ HD. 1201, s. 12, (4 L 1148); HD. 1205, s. 31, (1168); HD. 1211, s. 86.

⁵ HD. 1164, s. 5, (28 N 1161); HD. 1171, s. 157, (15 M 1178), s. 158, (22 M 1181), s. 166, (5 R 1208); HD. 1210, s. 11; HD. 1213, s. 11.

"	Oğlu Bayram Halife	24.III.1770	"
"	Maksud Halife ibn-i Mahmud	18.IV.1777	"
Nâzır ²	Osman Halife	-	15
"	Oğlu Murad bin Osman	19.VII.1799	"

2. Yakup Bey (Arasta) Mescidi/Câmi:

Gazi Evrenos Bey'in torunu ve XV. yy.'ın tanınmış akıncılarından Ahmed Bey'in oğlu Yakup Bey tarafından inşa edilmiştir³. Câminin kitâbesi olmadığından kuruluş tarihiyle ilgili kesin bilgi yoktur. Kukli Mehmed Bey'in Vakıfnâmesi'nde bu câminin "Yakup Paşa" veya "Yakup Dede" tarafından mescit olarak inşa edildiği bildirilirken, mescidin 1538 yılından önce yapılmış olduğu ortaya çıkmaktadır⁴. Başlangıçta mescit olarak inşa edilen yapı, hurufât defterlerine göre 27 Ekim 1775 yılında minber eklenerek, câmiye dönüştürülmüştür⁵.

Câmi, Arasta çarşısında bulunduğu için ismini de buradan almıştır. Kaynaklarda yapının 1526/27 yılında mescit olarak inşa edildiğinde minaresi olmayan yapıya daha sonraki tarihlerde minare eklendiği bilgisi yer almaktadır. 1853 yılında çarşıda çıkan yangın sonucu câmi de hasar görmüş, ancak çarşı esnafı tarafından tekrar tamir edilmiştir⁶. 1911 yılında, Hacı Ömer Lütfi'ye ait "Arasta Câmiin Tarihi Tecdidî" ve "Diğer" isimli şiirlerinden câminin tekrar tamirden geçtiği bilgisini öğreniyoruz⁷.

Elde bulunan fotoğraflardan câminin dikdörtgen planlı ve kırma bir çatı ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır⁸. Raif Vırmiça, câminin kesme taştan, tek şerefeli minarenin ise câmiye sağ taraftan bitişik olduğunu ve câminin etrafında sebze pazarının

¹ HD. 1171, s. 159, (27 ZA 1183), s. 164, (10 RA 1191).

² HD. 1184, s. 59, (15 S 1214).

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 655.

⁴ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 104.

⁵ HD. 1171, s. 163, (2 N 1189).

⁶ Osman Baymak, «Hamit Altıparmak'ın Tüm Bilimsel Çalışmaları» Kosova-Prizren'de Osmanlı Eserleri, Prizren 2001, s. 207.

⁷ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 104.

⁸ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 655.

bulduğundan bahsetmektedir. 1963 yılında yıktırılan câminin yuvarlak taş kaide üstünde yükselen tek şerefeli minaresi, günümüzde hâlen ayakta durmaktadır¹.

Yakup Bey Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Mahmud Halife	-	2
"	Oğlu Ali Halife	28.IV.1759	"
"	Abdulfettah Halife	8.III.1806	"
"	Hasan Halife ibn-i Abbas	18.V.1813	"
Hatip ve Tevliyet ³ Tevliyet ³	Zeynel Halife	-	6+4
"	Oğlu Ali Halife	27.X.1775	"
"	Oğlu Zeynelabidin Halife	8.V.1809	4+2
Müezzin ⁴	Yakup Halife	-	1
"	Oğlu Mustafa Halife	21.XI.1763	"
"	Oğlu Abdulfettah Halife	21.IV.1770	"
"	Cemali bin Numan	16.XI.1781	"
"	Abbas Halife	10.XI.1793	"
Salâ Müezzini	Yusuf Halife	-	2
"	Murtaza bin Mehmed	25.XII.1768 ⁵	"
Muarri ⁶	Yahya Halife	-	1
"	Ali bin Yahya Halife	21.VI.1780	"

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 105.

² *HD. 1211*, s. 86, (1 N 1172); *HD. 1184*, s. 61, (17 Z 1220), s. 64, (17 CA 1228 tarihli bu kayıttta Hasan Halife ibn-i Abbas "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

³ *HD. 1171*, s. 163, (2 N 1189); *HD. 1184*, s. 63, (23 RA 1224).

⁴ *HD. 1171*, s. 157, (15 CA 1177), s. 159, (25 Z 1183), s. 159, (29 ZA 1195), s. 166, (5 R 1208).

⁵ *HD. 1171*, s. 159, (15 Ş 1182).

⁶ *HD. 1171*, s. 165, (18 C 1194).

3. Beyzade Mehmed Bey Câmii:

Beyzâde Mehmed Bey tarafından aynı adlı mahallede inşa edilen câminin kitâbesi olmadığından inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Tahir Efendi'nin "Menakıb"ında "Muhacir olan Beyzâde, bizim evlerin arkasında zamanında çok güzel bir câmi inşa etmiştir" demektedir. Ayrıca Tahir Efendi eserinin bir bölümünde "Avusturya askerleri 1689 yılında Prizren'i işgal ettikleri dönemde ilk olarak Beyzâde Câmii'ni yıkmaya çalıştıklarını ve halkın karşı gelmesi nedeniyle bunu başaramadıklarından" bahsetmektedir¹. 1591 tarihli Prizren Sancağı defterine göre Beyzâde Mahallesi bu tarihte yoktur². Bu bilgiler ışığında câmiin XVI.-XVII. yy.'da inşa edildiği söylenebilir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, "(Ev.K.K., 757. D., 15-4 ve 172. D., 98-15. S.) da yalnız Beyzâde, (Ev.K.K., 758. D., 77-13. S.) Beyzâde Mehmed Bey ismiyle geçen bu câmi şimdi yoktur³" demektedir.

Beyzâde Câmii'nin XX. yy.'a kadar var olduğu ancak 1915 yılında bombalandığı bilgisi mevcuttur. Bombalandıktan sonra bir daha bu yerde câmi kurulmayınca câmi etrafındaki birkaç ev ve Rufai tekkesi binası devletleştirilmiştir. 1968 yılında Teknik Lisesi ve Sanat Okulu binası buraya kurulmuş ve Beyzâde Mehmed Bey Câmii'nden iz kalmamıştır⁴.

Beyzade Mehmed Bey Câmii

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁵	Abdullah Halife	-	6
"	Oğlu Ömer Halife	10.VIII.1805	"
"	Abdullah Halife ibn-i	10.XII.1827	2

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 113.

² Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 305.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 179.

⁴ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 304-305.

⁵ *HD. 1184*, s. 61, (14 CA 1220), s. 68, (21 CA 1243), s. 71, (15 S 1249 tarihli bu kayıta Abdülfettah bin Lütfullah "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

	Mürsel		
"	Abdülfettah bin Lütfullah	4.VII.1833	"
Müezzin¹	Süleyman Halife	-	5
"	Oğlu İsa Halife	25.VI.1735	"
Kâtip ve Câbi²	Hüseyin Halife	-	5
"	Büyük Oğlu Hasan Halife ibn-i Hüseyin	24.VI.1799	"
Muarrif³	İsmail Halife		3
"	Kardeşi İshak Halife	26.III.1776	"
"	Arif bin Durmuş Halife	23.XII.1780	"
Kayyum⁴	Abdullah bin Mehmed	-	2
"	Diğer Abdullah bin Arif	2.XII.1826	"

4. Terzi Memi Mehmed Efendi Câmii:

Terzi Mehmed Efendi tarafından Terzi Mahallesi'nde inşa edilen ve belgelerde Terzi Memi, Terzi Memiş, Terzi Mehmed Bey olarak adı geçen câmi, günümüzde halk arasında "*Terzi Mahalle Câmii*" olarak da bilinmektedir⁵. Mehmed Tahir Efendi "Menakıb"ında Mehmed Efendi'nin terzi olduğunu kaydedilmiştir⁶. Câmi hariminin (avlu) kuzey duvarı üzerinde bulunan levhada inşa tarihi 1132 (1721) olarak verilmiştir. İnşa kitâbesi ise günümüze ulaşmamıştır⁷. Hurufat Defterlerinde bu câmi ile ilgili ilk kayıt 5 Haziran 1742⁸ tarihli olup, imam ve hatiplik atamasıdır.

Câmi, kargir ve tek kubbeli olup, kubbesi sekizgen bir kasağa oturmaktadır. Kubbe göbeğinde ve pandantiflerde (bir kubbenin taşıyıcı kemerleri arasına yerleştirilen kare plandan dairesel plana geçişi sağlayan küresel üçgen) geç dönemlere ait kalem işi

¹ HD. 1201, s. 12, (3 S 1148).

² HD. 1171, s. 166, (20 M 1214).

³ HD. 1171, s. 163, (5 S 1190), s. 165, (26 Z 1194).

⁴ HD. 1184, s. 67, (3 CA 1242).

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 71.

⁶ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 290.

⁷ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 732.

⁸ HD. 1171, s. 338, (1 R 1155).

süslemeler bulunmaktadır¹. Câmînin onarım gördüğü mevcut olan iki kitâbeden anlaşılmaktadır. Câmînin birinci tamiri Osman Ağa tarafından 1811 (1226), ikinci onarımı ise Musa Efendi tarafından 1927 (1347) tarihinde yaptırılmıştır².

Son yapılan onarım ile birlikte câmîyi genişletmek amacıyla sol tarafına yeni bir oda da eklenmiştir. Câmînin hariminin kuzey cephesinde bulunan üst pencere açıklığında, müezzin mahfili yer almaktadır. Son cemaat yerinde on üç pencere mevcuttur ve bunlar iki sıra halinde dizilmiştir³. Câmî, günümüzde ibadete açıktır.

Terzi Memi Mehmed Efendi Câmîi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Arif Halife	-	3
"	İsmail Halife	1781/82	"
"	İsa Halife	-	1
"	Oğlu Mehmed Halife	28.V.1801	"
"	Oğlu İsa bin Mehmed	9.I.1833	"
İmam ve Hatip ⁵	Hâfız Mustafa	-	3
"	Şeyh İsa Efendi	5.VI.1742	"
İmam-ı Sâni ⁶	İbrahim Halife	15.I.1798	-
"	İsmail veled-i Abdülfettah	3.IV.1830	-
Müezzin ⁷	Mustafa Halife	1755/56	-
"	Oğlu Mehmed Halife	26.III.1776	-
"	Ethem Halife	-	-
"	Oğlu Mustafa Halife	13.I.1803	-

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 732-733.

² Raif Vırnıça, *a.g.e.*, s. 71.

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 733.

⁴ *HD. 1165*, s. 39, (1196); *HD. 1171*, s. 329, (15 M 1216); *HD. 1184*, s. 70, (17 Ş 1248).

⁵ *HD. 1171*, s. 338, (1 R 1155).

⁶ *HD. 1184*, s. 59, (27 B 1212), s. 69, (9 L 1245).

⁷ *HD. 1215*, s. 37, (1169); *HD. 1171*, s. 163, (5 S 1190); *HD. 1184*, s. 60, (19 N 1217), s. 60, (25 L 1219).

"	Ahmed Halife	-	-
"	Oğlu Ömer Halife	27.I.1805	-
Cuma Müezzini ¹	İsmail Halife	-	1
"	Oğlu Zülfikar	1.III.1833	"
Müezzini-i Evvel ²	Osman Halife	-	1
"	Oğlu Hüseyin Halife	10.V.1761	"
Sermahfil ³	İbrahim bin Osman	1.XII.1781	3
Kayyum ⁴	Süleyman Halife	-	1
"	Oğlu Mehmed Halife	26.VII.1763	"
"	Ahmed bin Süleyman	-	"
"	Süleyman Halife	20.X.1802	"

5. Seydi Bey Câmii:

Seydi Bey Câmii'nin banisi olan Seydi Bey, Mısır valisi olan Maksud Paşa'nın kardeşidir. Maksud Paşa 1644 (1054) yılında vefat ettiğine göre bu câminin de XVII. yy.'da yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır⁵. Çünkü günümüzde inşa kitabesi bulunmamaktadır. Câminin giriş kapısının üzerinde bulunan tamir kitâbesine göre, 1811 (1226) yılında Abdurrahman Ağa tarafından onarıldığı bilgisi mevcuttur. Câmi avlu kapısının üstünde bulunan ikinci kitâbeye göre ise, 1873 (1290) yılında Hacı Halid Efendi tarafından tekrar tamir edildiği anlaşılmaktadır⁶.

Yapı, dikdörtgen planlı ve kırma bir çatı ile örtülüdür. Son cemaat yeri kuzeydoğu ve kuzeybatı tarafında üç ahşap sütun üzerinde duran çatı ile örtülüdür⁷. 1988 yılında Prizren esnafının yardımlarıyla köklü bir tamir geçiren câminin duvar oyuğu olan mihrabı da yeniden sıvalanmış ve eski süslemeler böylece yok olmuştur. Mihrabın her iki tarafında birer, kuzey ve batı duvarında dikdörtgen şeklinde ikişer,

¹ HD. 1184, s. 71, (9 L 1248).

² HD. 1171, s. 157, (5 L 1174).

³ HD. 1171, s. 165, (14 Z 1195).

⁴ HD. 1171, s. 157, (15 M 1177); HD. 1184, s. 60, (22 C 1217).

⁵ M. Kemal Özergen-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, *a.g.e.*, s. 84-85.

⁶ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 96.

⁷ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 711-712.

kible ve kuzey tarafındaki duvarlarda üstü kemerli olmak üzere ikişer küçük pencere daha bulunmaktadır. Mihrabın üstünde ise öküzgözü bulunur¹. Câmînin toplam büyüklüğü 548 m.² olup, bunun 151 m.²'si câmî ve 397 m.²'si de avluya aittir². Seydi Bey'in bir de "Kurila Mahallesi"nde câmî inşa ettiği bilinmektedir.

Seydi Bey Câmîi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ³	Mustafa bin Ömer	-	6
"	İbrahim Halife	11.XI.1764	"
"	Oğlu Beşir Halife	30.V.1829	"
Hatip ⁴	Ali Halife	-	1
"	Oğlu Hüseyin Halife	7.VI.1824	"
Müezzin ⁵	Eyüp Halife	-	3
"	Oğlu Yakub Halife	1754/55	"
"	Feyzullah Halife bin Hacı Abdurrahman	14.VII.1821	-
"	Hacı Murtaza bin Ahmed	-	2
"	Oğlu Recep Halife	1.VI.1832	"
Kayyum ⁶	Ramazan veled-i Abidin	5.V.1828	-

6. Seydi Bey (Kurila) Câmîi:

Prizren'de Kurila Mahallesi'nde bulunan Seydi Bey Câmîi'nin inşa kitâbesi bulunmadığından kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Tahir Efendi'nin Menakıb'ında,

¹ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 270.

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 96.

³ *HD. 1171*, s. 158, (16 CA 1178); *HD. 1184*, s. 68, (26 ZA 1244).

⁴ *HD. 1184*, s. 67, (9 L 1239).

⁵ *HD. 1205*, s. 38, (1168); *HD. 1184*, s. 66, (13 L 1236), s. 70, (2 M 1248).

⁶ *HD. 1184*, s. 68, (20 L 1243).

Seydi Bey'in "Kurila Mahallesi"nde bir mescit inşa ettiği kaydedilmiştir¹. Hurufât Defterlerinde adı geçen câminin, Tahir Paşa'nın yeğeni olan Derviş Mehmed Bey tarafından 22 Haziran 1803 tarihinde içine minber konularak câmi hâline getirildiği bilgisi mevcuttur². Buna göre bu câminin de daha önceden XVI.-XVII. yy.'da yapıldığı düşünülebilir.

Dışarıdan bakıldığı zaman bir evi andırdığı belirtilen câminin minaresine girişi câminin sağ tarafında yer almakta ve câmi duvarları 1.50 m. yükseklikte, ahşap ile sarılmıştır. Mihrabın sağında câminin eski ahşap minberi, onun karşısında da ahşap kürsü yer almakta ve câmide sekiz altlık ve altı üstlük pencere bulunan câmi mihrabının üstünde bulunan bir öküz göz pencerenin de mevcut olduğu kaydedilmiştir³. Yapılan son tamirin ardından ise eski şeklini tamamen kaybeden câminin son cemaat yerine büyük bir bina eklenmiştir. Böylece iç ölçüleri 6.40 x 6.40 m. olan câmi son cemaat binasının eklenmesi ile 11.80 m. derinlik kazanmıştır⁴. Câmi günümüzde ibâdete açıktır. açıktır.

Seydi Bey (Kurila) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hatip ⁵	Hacı Abdülfettah Halife	22.VI.1803	3
"	Bekir Halife ibn-i Emir	8.V.1827	"
Müezzin ⁶	Rüstem Halife	13.IX.1804	3
"	Murad Halife ibn-i Zeynel	4.VI.1828	"
Kayyum ⁷	Ahmed bin Zeynel Halife	31.VII.1824	-

¹ Altay Suroy Recepoğlu, *Prizren'de Türk Dönemi Kültür Mirası*, Prizren 2009, s. 79.

² HD. 1184, s. 60, (2 RA 1218).

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 98.

⁴ Altay Suroy Recepoğlu, *a.g.e.*, s. 79.

⁵ HD. 1184, s. 60, (2 RA 1218), s. 68, (11 L 1242).

⁶ HD. 1184, s. 60, (7 C 1219), s. 68, (21 ZA 1243).

⁷ HD. 1184, s. 67, (4 Z 1239).

7. Gazi Mehmed Paşa (Bayraklı) Câmii:

Câminin giriş kapısı üzerinde bulunan kitâbesine göre 1573/74 (981) yılında inşa edilmiştir. Câmi, Gazi Mehmed Paşa Külliyesi'ne ait bir yapıdır. Bu külliye câmi ile birlikte, medrese, mektep, hamam, müderris evi, türbe ve kütüphane yer almaktaydı. Bayraklı Mahallesi'nde bulunduğu ve dinî bayramlarda minaresine bayrak çekildiği için halk tarafından “*Bayraklı Câmii*” olarak da adlandırılmıştır¹.

Câminin kurucusu olan Mehmed Paşa, Dulkadirli Şahruh Bey evladından olup, babası Alaüddin'in vefatı üzerine İran'a kaçıp 940 (1533/34) yılında Tebriz'de Kanunî Sultan Süleyman'a sığınmış ve Erzurum valisi olmuştur. Daha sonra Rumeli'ye gönderilerek kendisine Niğbolu ve Köstendil sancakları verilmiştir. 950 (1543/44) yılında Bosna valisi olmuş ancak ertesi yıl azledilmiştir. Bir ara Semendire Beylerbeyi olup 977 (1569/70) yılında Akçakızanlık'ta vefat etmiştir². Gazi Mehmed Paşa Vakfiyesine göre, Köstendil Sancakbeyi iken vasiyetini yazdırdığı ve vasiyeti doğrultusunda evlatlarının bu vakıfları yaptırdıkları anlaşılmaktadır³.

Kare planlı olan câmi, sekizgen çifte karnak üzerine kubbe ile örtülü olup tamamen kesme taştan inşa edilmiştir⁴. Câminin önünde, sağında ve solunda bulunan son cemaat yerleri, câmiye bitişik ve özel yaptırılmış bir çatı altında bulunmaktadır. Câminin minberi ve mihrabı mermerden yapılmıştır. Minaresi ise taş kaide üzerine oturtulmuş ve 40 m. yüksekliğindedir. Câmi, her duvarında bulunan iki altlık ve iki üstlük, mihrab üstünde bir öküz gözü ve karnak üzerinde birer pencere olmak üzere, toplam yirmi yedi pencere ile aydınlanmaktadır⁵. Câmi bahçesinde altı köşeli, silindirik biçiminde bir türbe binası bulunmaktadır. Duvarları kesme taştan yapılmış olan türbe

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 596.

² Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 118-119.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 36.

⁴ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 596.

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 38.

binasının her duvar yüzünde birer altlık ve birer üstlük pencere bulunmaktadır¹.
Günümüzde ibâdete açıktır.

Gazi Mehmed Paşa Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ²	Salih Halife	-	10
"	Ahmed bin Ali Halife	26.X.1756	"
"	Süleyman Halife	-	"
"	Oğlu Emin Halife	30.VII.1811	"
"	Hacı İsmail ibn-i Ali	30.VIII.1824	"
İmam ve Hatip ³	Pederi Arif	-	12
"	Oğlu Abdullah Halife	22.III.1763	"
İmam, Hatip ve Muallim-i Sıbyan ⁴	Nureddin Halife	-	4+4+3
"	Said bin İbrahim Halife	16.IX.1811	"
İmam-ı Sâni ⁵	Mahmud Halife	-	3
Hatip ⁶	Yusuf Halife	-	-
"	Kardeşi Mustafa Halife	21.IV.1770	-
"	Süleyman Halife	-	6
"	Büyük Oğlu Hüseyin bin Süleyman	15.II.1805	"
"	Said bin Recep Halife	5.XI.1821	"

¹ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 261.

² HD. 1215, s. 36, (1 S 1170); HD. 1184, s. 63, (9 B 1226), s. 67, (5 M 1240).

³ HD. 1171, s. 157, (7 N 1176).

⁴ HD. 1184, s. 63, (27 Ş 1226).

⁵ HD. 1211, s. 86.

⁶ HD. 1171, s. 159, (25 Z 118); HD. 1184, s. 60, (15 ZA 1219), s. 66, (9 S 1237), s. 71, (23 ZA 1248).

"	Oğlu Süleyman Halife	13.IV.1833	"
Müezzin¹	Mustafa Halife	-	8
"	Kardeşi Osman Halife	8.IV.1776	"
"	Abdullah Halife	5.VII.1778	"
"	Hacı Arif Halife	10.X.1778	"
"	Ali Halife	-	"
"	Süleyman Halife	15.II.1805	"
"	Oğlu Zülfikar Halife bin Süleyman	1.VII.1822	"
Cüz-hân ve Cuma günleri müezzinlere yardım²	Halil Halife	-	3
"	Zeynel Halife	29.IX.1770	"
Cüz-hân³	Mustafa Halife	-	2
"	Molla Yunus Halife	17.V.1770	"
Dua-gûy⁴	Süleyman Halife	XI./XII.1757	4
Kayyum⁵	Murtaza Halife	I./II. 1758	6
Cüz-i Şerif⁶	Hacı Selim Halife	-	2
"	Molla Rüstem Halife	28.VII.1766	"
Vakt-ı Salât⁷	Halil Halife	I./II. 1758	3
"	Molla Yunus Halife	22.III.1770	"
"	Molla Hüseyin Halife	19.VII.1772	"
Kâtip⁸	İbrahim Halife	-	5
Kurâ Katibi⁹	Mustafa bin Hasan	-	5

¹ *HD. 1171*, s. 163, (18 S 1190, s. 164, (9 C 1192), s. 164, (18 N 1192); *HD. 1184*, s. 60, (15 ZA 1219), s. 67, (11 L 1237).

² *HD. 1171*, s. 160, (8 C 1184).

³ *HD. 1171*, s. 160, (21 M 1184).

⁴ *HD. 1211*, s. 86, (RA 1171).

⁵ *HD. 1211*, s. 86, (CA 1171).

⁶ *HD. 1171*, s. 158, (20 S 1180).

⁷ *HD. 1215*, s. 35, (CA 1171); *HD. 1171*, s. 159, (25 ZA 1183), s. 161, (18 R 1186).

⁸ *HD. 1209*, s. 27.

⁹ *HD. 1171*, s. 161, (1 M 1186), s. 327, (15 C 1197); *HD. 1184*, s. 59, (22 L 1209).

"	İbrahim Efendi	4.IV.1772	"
"	İsmail Halife	-	"
"	Oğlu Rüstem Halife	18.V.1783	"
"	Ali Halife	-	"
"	Oğlu Yahya Halife	12.V.1795	"
Câbi¹	Ramazan Halife bin Mahmud	-	7
"	Zeynel bin Abdullah Halife	1.X.1793	"
Kura Câbisi²	Ahmed bin Maksud	-	5
"	Ali bin Osman	1748/49	"
"	Seyyid Mustafa Halife	4.I.1783	"
"	Salih veledi Abdullah	-	"
"	Kardeşi Mehmed	20.II.1785	"
"	Abdullah bin Mehmed	13.IV.1813	"
İmaret Şeyhi³	Haydar Halife	-	3
"	Hüseyin bin Osman	23.V.1807	"
Bevvâb⁴	Halil Halife	-	3
"	Molla Yunus Halife	28.III.1770	"
"	Hacı Selim Halife	2.VI.1776	"
Ferrâş⁵	İbrahim Halife	-	3
"	Oğlu Yusuf Halife	28.II.1782	"
Kenef Ferrâşi⁶	Mustafa bin Halil	-	1
"	Zeynelabidin Halife	2.I.1771	"

8. Kâtip Sinan Câmii:

¹ HD. 1171, s. 166, (24 S 1208).

² HD. 1211, s. 86, (1161); HD. 1171, s. 161, (29 M 1197), s. 328, (20 Şubat 1785); HD. 1184, s. 64, (11 R 1228).

³ HD. 1174, s. 4, (15 RA 1222).

⁴ HD. 1171, s. 159, (1 Z 1183), s. 163, (14 R 1190).

⁵ HD. 1171, s. 165, (15 RA 1196).

⁶ HD. 1171, s. 160, (15 N 1184).

Câminin inşa kitâbesi olmadığından kuruluşuyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Hurufat Defterlerinde bu câmi ile ilgili ilk kayıt 25 Haziran 1735 tarihlidir¹. Levişah Mahallesi'nde bulunduğundan halkın “*Levişah Câmii*” olarak da adlandırdığı ibadetgâh 19 Mart 1812 tarihinde Ömer Çavuş tarafından minber konulup câmi yapılmıştır².

Ekrem Hakkı Ayverdi, bu câmiden bahsederken, câminin Tapu 142-143, s. 24922 No.lu kayıta mevcut olduğunu ve Prizrenli Rüstem Paşa'nın câmi imamı için bir dükkân vakfettiğini ve Ömer Çavuş'un mescide minber koyarak câmiye döndürdüğü bilgisini aktarmaktadır³. Hurufat Defterlerinde de, Rüstem Paşa'nın imam-ı sâni tayin olunacak kimseler için yıllık 30 kuruş ile bir dükkânını vakıf ettiği bilgisi bulunmaktadır⁴.

Câminin bânisi olan Sinan Paşa hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak rivayetlere göre onun padişah arşivinin kâtibi olduğu ve bir savaş sonunda elde etmiş olduğu ganimetlerle bu câmi inşa ettiği söylenmektedir⁵.

Kâtip Sinan Câmii, sekiz köşe çifte kasmağa oturan tek kubbeli, içten 8.65 x 8.60 ölçüsünde, 1. m. duvar kalınlığında bir câmidir⁶. Câminin alt sırasında bulunan sekiz pencere büyük ve üst kısımları oval biçimde olup, diğer iki sırada bulunan pencereler ise daha küçük ve onların da üst kısımları oval biçimdedir⁷.

1995-1996 yıllarında yapılan son onarım sırasında câminin yanında bulunan Veli Baba Türbesi ve kuzey tarafında bulunan dükkânlar câminin son cemaat yerine dönüştürülmüştür⁸.

Kâtip Sinan Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ¹	Mahmud Halife	-	-

¹ HD. 1201, s. 12, (3 S 1148).

² HD. 1184, s. 63, (5 RA 1227).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 183.

⁴ HD. 1184, s. 62, (7 RA 1223).

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 68.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 183.

⁷ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 686.

⁸ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 235.

"	Hasan Halife	15.I.1777	-
"	Oğlu Ömer Halife	24.XI.1789	-
"	Oğlu Mehmed Halife	20.I.1791	-
"	Büyük Oğlu Ömer Halife	2.IV.1791	-
"	Ali Halife	-	5
"	Murad bin Hacı Mehmed Halife	30.X.1832	5
İmam-ı Sâni ²	Ömer Halife	3.V.1808	30 kuruş
Hatip ³	Ömer Halife	-	-
"	Diğer Ömer Halife ibn-i Musa	19.III.1812	-
Müezzin ⁴	Abdullah bin İbrahim Halife	-	-
"	Ethem bin Abdülkerim	8.VIII.1750	-
"	Süleyman Halife	-	3
"	Şit Halife	26.I.1754	3
"	Ali Halife	-	-
"	Osman bin Mustafa	X-XI.1754	-
"	Hacı Yusuf bin İbrahim	XII.1757/I.1758	-
"	Molla Hüseyin bin Ali	6.XII.1758	-
"	Arif bin Şit Halife	22.XI.1775	3
"	Oğlu Süleyman Halife	4.XI.1810	3
"	Hüseyin Halife	-	5
"	Oğlu Osman Halife	11.IX.1832	5
Muarrif ⁵	Mahmud Halife	-	5

¹ *HD. 1171*, s. 163, (5 Z 1190), s. 163, (6 RA 1204), s. 165, (15 CA 1205), s. 163, (28 B 1205); *HD. 1184*, s. 70, (5 C 1248).

² *HD. 1184*, s. 62, (7 RA 1223).

³ *HD. 1184*, s. 63, (5 RA 1227).

⁴ *HD. 1211*, s. 86, (5 N 1163); *HD. 1191*, s. 19, (1 R 1167); *HD. 1215*, s. 37, (M 1168), s. 37, (R 1171); *HD. 1211*, s. 86, (5 R 1172); *HD. 1171*, s. 163, (28 N 1189); *HD. 1184*, s. 63, (6 L 1225), s. 70, (15 R 1248).

⁵ *HD. 1211*, s. 86, (5 S 1173).

"	Oğlu İbrahim Halife	28.IX.1759	5
Cüz-hân¹	Mehmed Halife	21.XII.1759	1
"	İbrahim Halife	-	2
"	Oğlu Murtaza Halife	4.XII.1760	2
Cüz-i Şerif²	Ali Halife	-	2
"	Osman Halife	25.VI.1735	"
"	Ömer Halife	-	"
"	Abdullah Halife	12.IX.1763	"
"	Mustafa Halife	-	"
"	Molla İsmail Halife	5.IV.1766	"
Kayyum³	Mustafa Halife	-	2
"	Ali Halife	7.V.1776	"
"	Molla Kurtiş	5.V.1828	"
"	Hacı İsmail Halife	-	"
"	Murtaza Halife	10.IV.1832	"
Ferraş⁴	Ethem Halife	-	1
"	Halid Halife ibn-i Abdullah	14.VII.1821	"
"	Oğlu Ethem Halife	4.VIII.1833	"

9. Sûfi Sinan Paşa Câmii:

Şehrin merkezinde bulunması ve binasının yüksekliğinden dolayı Prizren'in en önemli eseri sayılan Sufi Sinan Paşa Câmii'nin orijinal inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak mihrabın sol tarafında bulunan süslemenin merkezinde yer alan kitâbede "*Tarih-i bina misal-i cennet sene 1024 (1615)*" ibaresi yer almaktadır⁵. Ebced hesabına göre bu ibarenin 990 (1582) tarihli olduğu, altında ise 1024 (1615) tarihinin yer aldığı

¹ HD. 1211, s. 86, (1 CA 1173); HD. 1171, s. 157, (25 R 1174).

² HD. 1201, s. 12, (3 S 1148); HD. 1171, s. 157, (4 RA 1177), s. 158, (24 L 1179).

³ HD. 1171, s. 163, (18 RA 1190); HD. 1184, s. 68, (20 L 1243), s. 69, (9 ZA 1247).

⁴ HD. 1184, s. 66, (13 L 1236 tarihli kayıta Halid Halife ibn-i Abdullah "*Cümlelerin Muhtarı*" olarak gösterilmiştir), s. 72, (17 RA 1249).

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 718

görülmektedir. Ebced ile düşülen tarihin kaydında bir eksiklik olduğu düşünülmekte ve bu yüzden Sinan Paşa Câmii'nin 1615 (1024) tarihinde kesin olarak inşa edildiği kabul edilmektedir¹.

Câminin bânisi olan Suffî Sinan Paşa imrahor olup, daha sonra 1590 yılında 15 ay kadar Budin Beylerbeyi, 1594/95 (1003) tarihinde Kars, 1595/96 (1004) Erzurum, 1596/97 (1005) Eğri, 1600/01 (1009)'de Bosna Beylerbeyliğinde bulunmuştur. 1604/05 (1013) tarihinde Sadâret kaymakamı, 1607/08 (1016) yılında tekrar Bosna, 1608/09 (1017)'da Şam valisi olup o yıl Şam'da vefat etmiştir. Bu câmii de herhalde Bosna valisi olduğu 1600/01 (1009) veya 1607(08) tarihinde yaptırmıştır. Muhtemelen Prizren'e yakın olduğu için bu dönemde inşa edilmiştir².

Câminin büyüklüğü toplam olarak 3.150 m.² olup, avlusu 2.479 m.², câmi ise 671 m.²'dir³. Prizren'in şehir merkezi olan "Şadırvan" semtinde bulunan câmi, kare üzeri kubbeli harim, güneyde dışarı çıkıntı yapan mihrap kısmı ile birleşiktir. Mihrabın üstü yarım kubbe ile örtülüdür. Sekizgen bir kasnak üzerine oturan merkezi kubbeye geçişte, tromplar⁴ kullanılmıştır. Sıvalı olan câmiin minaresi kesme taştan yapılmıştır. Minare kapağı kurşundan, alemin ise bronzdan olduğu düşünülmektedir⁵.

Câmide dört sıra halinde sıralanmış olan çeşitli boyutlarda 42 pencere, dış duvarları kesme taştan, iç duvarları ise moloz olarak inşa edilmiştir. Mermerden yapılan minberin altında silmeli kemer ve silmeli yatık olan müstakil çerçevelerle altı adet sivri kemer bulunmaktadır. Çerçeve ve üçgen alanlar gül ve yaprak motifleri ile süslenmiştir⁶. Câminin son cemaat yerinde medrese olarak hizmet veren iki oda bulunmakta olduğu bilgisi aktarılmaktadır⁷. Kimi kaynaklarda câmiin yapımında "Sveti Arhangel Manastırı" taşlarının kullanıldığı iddia edilmiştir. Bu yüzdendir ki 29 Kasım 1915 yılında câminin son cemaat yeri atılan bomba ile patlatılmıştır. Şehirde yaşayan Hıristiyan halk tarafından câminin geri kalanı da yıktırılmak istenmiş ancak Müslüman

---

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 26.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 188.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 30.

⁴ Bir bina köşesine bindirmeli olarak örülen tonoz parçası; kare planlı kubbeli bir yapının duvarları arasındaki köşelerin üst bölümüne yapılan ve binanın üstünü sekiz kenarlı olarak kubbenin oturmasına elverişli bir kaide meydana getirmek üzere köşeleme tonoz.

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 717; Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 28.

⁶ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 29.

⁷ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 279.

halkın karşı çıkması sonucu Sufi Sinan Paşa Câmii, 1948 yılında devlet koruması altına alınmıştır. 1952 yılından başlayarak câmiin duvarlarında ve diğer bölgelerinde onarım işleri başlatılmıştır¹.

1999 Kosova Savaşı sonrası TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) tarafından onarımına başlanan câmi, 31 Temmuz 2011 yılında, o yılın Ramazan ayının ilk günü ibadete açılmıştır.

Sufi Sinan Paşa Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hatip ²	Abdullah bin Süleyman Halife	-	-
"	Oğlu Seyyid Mehmed Halife	24.XII.1784	-
"	Oğlu Mahmud Halife	13.IV.1813	-
Müezzin ³	Mahmud Halife ibn-i Zülfikar	-	4
"	Oğlu Ahmed Halife	-	"
"	Yusuf Halife	-	"
"	Oğlu Mehmed Halife	-	"
"	Recep Halife	28.V.1783	"
"	Oğlu Hacı Derviş	10.IV.1832	"
Cüz-hân ⁴	Ali Halife	-	1
"	Hamza Halife	6.VI.1787	1

10. Çuhacı (Çukacı) Mahmud Mescidi/Câmii:

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 26-27.

² HD. 1171, s. 328, (11 S 1199); HD. 1184, s. 64, (11 R 1228).

³ HD. 1209, s. 28; HD. 1171, s. 327, (25 C 1197); HD. 1184, s. 70, (9 ZA 1247).

⁴ HD. 1171, s. 165, (28 Ş 1201).

Câminin kitâbesi bulunmadığından kuruluş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Bir rivayete göre; câminin yapımı Çuhacı Mahmud tarafından başlatılmış ancak sefer sırasında şehit olunca yarıda kalmış olan câminin inşası kırk yıl sonra halk tarafından bitirilmiştir. Bunun dışında, Abdullah Ağa tarafından 1223 (1808) yılında yapılan tamir ile ilgili kitâbede bu câminin Çuhacı Mahmud tarafından inşa edildiği bildirilmektedir¹. Hurufât Defterlerinde ismi geçen Çuhacı (Çukacı) Mahmud yapısının mescit olduğu dönemle ilgili olarak tek atama kaydı bulunup, 11 Nisan 1771 tarihlidir².

Câminin bânisi olan Çuhacı Mahmud hakkında lâkabından da anlaşılacağı üzere sadece çuhacı olduğu bilgisi mevcuttur. Câmi bulunduğu mahallenin ismi olan “*Markılıç Câmi*” olarak da bilinmektedir.

Belgelerde eski câminin 6.80 x 6.80 m. boyutunda olduğu, her duvarında iki alt ve birer üst pencerenin bulunduğu kaydedilmiştir. Minberi, mahfili ve basit bir mihrabı olan câminin minaresi câminin sağında olup, tek şerefeli ve bodur bir yapıya sahiptir³.

Çuhacı Mahmud Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Hasan Halife	-	1
"	Hacı Ahmed	-	1
"	Molla Recep	2.IX.1776	"
"	Oğlu Zührab Halife	29.III.1780	"
"	Yunus bin Zeynel	8.V.1809	"
"	Süleyman Halife ibn-i Rüstem	13.VI.1813	"
Müezzin ⁵	Nuh Halife	-	1
"	Zeynel Halife	11.IV.1771	"

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 93.

² *HD. 1171*, s. 160, (25 Z 1184).

³ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 94.

⁴ *HD. 1201*, s. 10; *HD. 1171*, s. 163, (18 B 1190), s. 163, (23 R 1194); *HD. 1184*, s. 63, (23 RA 1224), s. 64, (13 C 1228 tarihli kayıta Süleyman Halife ibn-i Rüstem “*Cümlenin Muhtarı*” olarak gösterilmiştir).

⁵ *HD. 1171*, s. 160, (25 Z 1184); *HD. 1165*, s. 36, (25 C 1194); *HD. 1171*, s. 338, (27 R 1223).

"	Mahmud Halife	-	"
"	Maksud bin Mahmud	28.VI.1780	"
"	Oğlu Osman Halife	22.VI.1808	"
Kayyum ¹	Rüstem Halife ibn-i Süleyman	11.IV.1826	-

11. Molla Suzî Mescidi/Câmii:

Câminin inşa kitâbesi bulunmaması dolayısıyla yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir². Asıl ismi Mehmed olan Molla Suzî'nin 1510 (916) tarihinde doğum yeri olan Prizren'e döndüğü bilinmektedir. 1524/25 (931) tarihinde vefat ettiği türbesi içindeki kabir kitâbesinden anlaşılmaktadır³. Prizren'e döndüğü 1510 yılından 1513 yılına kadar ki dönemde bu câmii yapmış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 1513 yılında Prizren mahkemesi tarafından tasdik edilen vakıfnamesinde onun Prizren'de bir mescit inşa ettiği bildirilmektedir⁴.

Aslen Prizrenli olan "Suzî-i Zerrîni"nin adı Mehmed'dir. Babası Mahmud ve onun da babasının adı Abdullah'dır. "Molla Suzi", "Suzi-i Zerrîni", "Suzi Çelebi" gibi isimlerle anılan Mehmed Bey medrese tahsilinden sonra XV. yy.'ın tanınmış akıncılarından Mihal-oğlu Ali Bey'in ve onun vefatından sonra da oğlu Mehmed Bey'in kâtipliğini yapmıştır. Onlarla birlikte savaşlara katılmış olan Mehmed Bey Mihal-oğlu Ali Bey'in akınlarını hikâye eden manzum bir "Gazavat-nâme" yazmıştır⁵. Agâh Sırrı Levend eseri şöyle anlatmaktadır⁶: "*Gaza ve zaferleri hikâye eden eserler arasında, savaşları bütün ayrıntılarıyla anlatarak, olağanüstü kahramanlıkları heyecanla tasvir edenler çoktur. Fakat düşman topraklarına yıldırım hızıyla inerek etrafına korku ve dehşet saçan Türk akıncılarını hiçbir özentiyeye kapılmadan olduğu gibi tasvir eder, akınlarda uçan kelleleri, ikiye biçilen gövdeleri, sel gibi akan kanları, devrilen atları, yıkılan şehirleri, ele geçirilen ganimetlerle esirleri bir heyecan tufanı içinde anlatan*

¹ HD. 1184, s. 67, (3 N 1241).

² Raif Vırmiça, a.g.e., s. 45.

³ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, a.g.e., s. 78.

⁴ Raif Vırmiça, *Suzi ve Vakıf Eserleri*, Ankara 2002, s. 53.

⁵ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, a.g.e., s. 78.

⁶ Agâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara 2000, s. V.

eserler yoktur. İncelediğimiz yüzlerce eser arasında bu karakterde bir “gazavat-nâme”ye rastlamadım. Bu bakımdan Suzî Çelebi’nin eserini bu türün tek eseri sayabiliriz”.

Yapı başta mescit olarak inşa edilmiş daha 1861 (1277) yılında Ömer Bey tarafından içine minber konularak câmie dönüştürülmüştür¹.

Câmi duvarları bir metre kalınlığında olup 8.60 x 8.60 m. boyutlarındadır. Sekiz köşeli ahşap bir kubbesi vardır ve son cemaat yeri bir çatı altında olup Osmanlı kiremidi ile örtülüdür. Son cemaat yeri on ahşap direğe oturtulmuş olup, 4.15 m. derinliğindedir. Buraya basamakla çıkılıp, kapının solunda da bir dış mihrab vardır². Oniki yüzlü taş kaide üstünde yükselen minaresi kesme taştan yapılmıştır. Câmiye iki kanatlı yarım dairevî olan ahşap kapıdan girilmektedir. Kapının hemen üzerinde bulunan mahfil 2.5 m. yüksekliğinde olup, dört direğe oturmakta ve iki yanında birer cumbası mevcuttur. Câmi, yedi altta, altı tane de üste ve mihrab üzerinde bulunan öküz gözü pencereler ile aydınlanmaktadır. Câmi avlusunun tüm duvarları kerpiçten yapılmıştır. Câmi ve avlu ile birlikte toplamda 1.149 m.²’lik bir alanda bulunan yapının 984m.²’si avlu, 165 m.² de câmidir³.

Molla Suzî Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Hızır Halife	-	-
"	Oğlu Osman Halife	23.IV.1783	-
"	Oğlu Mehmed Halife	30.IV.1819	-
"	Oğlu Osman ibn-i Mehmed	8.VI.1832	-
"	Hızır Halife	4.XII.1832	-
Hatip ⁵	Hızır Halife	-	4

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 47.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 190.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 47-48.

⁴ *HD. 1171*, s. 165, (20 CA 1197); *HD. 1184*, s. 65, (5 B 1234), s. 70, (9 M 1248), s. 72, (11 B 1248).

⁵ *HD. 1171*, s. 165, (20 CA 1197), s. 165, (20 S 1208).

"	Oğlu Ali Halife	23.IV.1783	"
"	Süleyman bin İbrahim Halife	27.IX.1793	"
Müezzin¹	Halil Halife	-	-
"	Oğlu Hüseyin Halife	11.VI.1799	-
"	Oğulları Cafer ve Hâlid Halife	30.I.1833	-

12. Ömer Çavuş Câmii:

Hurufât Defterlerinde adı geçen bu câmi ile ilgili kaynaklarda ismi dışında bilgi yoktur. Defterlerde Ömer Çavuş tarafından inşa edildiği bildirilen câminin ilk kaydı 29 Ağustos 1735 tarihlidir².

Ekrem Hakkı Ayverdi, Tapu Defterinde 1280 tarihinde 22037, 22833, 25304, 16740, 26858 numaralarla kayıtlı olan bu câminin şimdi meçhul olduğu bilgisini vermiştir³. Câmi günümüzde mevcut değildir.

Ömer Çavuş Vakfı ve Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli⁴	Mehmed Halife	-	15
"	Oğlu Yahya Halife	-	"
İmam⁵	Mehmed Halife	-	2
"	Oğlu Yahya Halife	12.I.1791	"
Hatip⁶	Mehmed Halife	-	9
"	Oğlu Hasan Halife	15.I.1777	"
Müezzin¹	Hasan Halife	-	5

¹ HD. 1184, s. 59, (7 M 1214), s. 72, (9 N 1248).

² HD. 1201, s. 13, (9 R 1148).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 188 (Ev. K.K., 757. D. 15-25 ve 13. S.).

⁴ HD. 1171, s. 165.

⁵ HD. 1171, s. 328, (7 CA 1205).

⁶ HD. 1171, s. 163, (5 Z 1190).

"	Oğlu Ahmed Halife	-	"
"	Muhsin Halife ibn-i Ahmed Halife	4.VIII.1829	"
Câbi²	Süleyman Halife	-	3
"	Oğlu Hamza Halife	-	"
"	İbrahim ibn-i Hamza	10.I.1766	"
Cüz-i Şerif Tilaveti³	Mehmed Halife	-	2
"	Oğlu Yusuf Halife	29.VIII.1735	"
"	Mehmed Halife	-	"
"	Nezir Halife	7.II.1754	"
Cüz-hân⁴	Mehmed Halife	-	2
"	Oğlu Yusuf Halife	29.VIII.1735	"
"	Mahmud Halife	20.V.1761	"
"	Ali Halife	-	"
"	Oğlu Yahya Halife	11.V.1795	"

13. Hacı Ramazan Câmii:

Hacı Ramazan Câmii günümüzde “*Kör Ağa*” yada Prizren halkının deyimi ile “*Çoraga Câmii*” isimleri ile tanınmaktadır. Câminin inşa kitâbesi olmaması nedeniyle yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hurufât Defterlerinde bu câmi ile ilgili ilk kayıt 18 Ocak 1777 tarihlidir⁵. Elimizde bulunan kaynaklar da câminin XVII. yy.’da inşa edilmiş olabileceğini söylemektedir.

Hacı Ramazan hakkında halk arasında çeşitli rivayetler mevcuttur. Rivayetlere göre “*Hacı Ramazan çok zengin biriymiş. Barındığı ev câminin tam karşısında bulunmaktaymış. Çok zengin olduğundan hizmetçilerine her akşam kapıları kapamalarını tembih edermiş. Bir gece hizmetçileri Hacı Ramazan’ın altınlarını çalıp*

¹ HD. 1184, s. 69, (3 S 1245).

² HD. 1215, s. 35; HD. 1171, s. 158, (28 B 1179).

³ HD. 1201, s. 13, (9 R 1148); HD. 1191, s. 19, (13 R 1167).

⁴ HD. 1201, s. 13, (9 R 1148); HD. 1171, s. 157, (15 L 1174); HD. 1184, s. 59, (21 L 1209).

⁵ HD. 1171, s. 164, (8 Z 1190).

kendisini öldürmüşler¹ ". Diğer bir rivayete göre ise "Hacı Ramazan babası ile birlikte Arnavutluk sınırında bulunan Çaya köyünden Prizren'e gelmiş câminin bulunduğu alanı ve yanında bulunan evi satın almışlardır. O zamanlar Osmanlı Devleti âdetlerine göre mahallenin adı mahallede bulunan en zengin ailenin ismi ile anılmıştır. Bu yüzden başlarda Hacı Ramazan Mahallesi olarak anılmıştır. Hacı Ramazan'ın Zeynel isminde bir oğlu varmış. Kör olan Zeynel'den dolayı zamanla Hacı Ramazan Mahallesi, Kör Ağa Mahallesi ismi ile anılmaya başlanmıştır²."

Dıştan iki katlı bir evi andıran bu câminin ahşap çatısı kiremitle örtülü olup, dört akıntılıdır. Duvarları kerpiç ve hatilla (kiriş) yapıları olup, câmiye avludan üstü kemerli olan çift kanatlı tahta kapıdan girilmektedir³. 1995 yılında yapılan onarım sonrasında câmi tamamen farklı bir yapıya bürünmüştür. Bu tamirden sonra câmi 8.20 x 13.30 metre büyüklüğüne sahip olmuştur. Ayrıca üç metre genişliğinde ve toplam üç penceresi bulunan yeni bir son cemaat yeri de eklenmiştir. Orta büyüklükte olan minare kesme taştan yapılmış olup, taş kaideden ve bir taş bileziğinden sonra devam eden gövdesi onaltıgendir. Mahfili beş kalın beton direk üstüne oturtulmuştur. Minber câmi duvarının sağ tarafında, ahşap kürsü de sol köşede yer almaktadır. Toplam olarak câminin büyüklüğü 679 m.² (câmi 113 m.² ve avlu 566 m.²)'dir⁴.

Hacı Ramazan Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁵	Hızır Halife	28.VI.1780	4
"	Oğlu İbrahim Halife	3.IV.1816	"
İmam-ı Sâni ⁶	Ethem Halife	-	-
"	Oğlu Feyzullah Halife	18.I.1777	-
Hatip ⁷	Hızır Halife	1.V.1782	2

¹ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 224.

² Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 90.

³ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 225.

⁴ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 91.

⁵ HD. 1165, s. 37, (25 C 1194); HD. 1184, s. 65, (5 CA 1231).

⁶ HD. 1171, s. 164, (8 Z 1190).

⁷ HD. 1171, s. 165, (18 CA 1196); HD. 1184, s. 65, (5 CA 1231).

"	Oğlu İbrahim Halife	3.IV.1816	"
Müezzin¹	Muhlis Halife	-	3
"	Zeynel Halife ibn-i İbrahim	15.III.1772	"
"	Oğlu Adem Halife	11.IX.1832	"
Kayyum²	Osman	-	3
"	Büyük Oğlu Ahmed bin Osman	8.I.1810	"

14. Ahmed Bey Câmii:

“*Tabakhane Câmii*” olarak da bilinen Ahmed Bey Câmii bugün Tabakhane Mahallesi’nde bulunmaktadır. İnşa kitâbesi bulunmadığından yapım tarihi ile ilgili bilgimiz eksiktir. Hurufât Defterlerinde bu câmi ile ilgili ilk kayıt 1754/55 tarihlidir³. Ekrem Hakkı Ayverdi bu câmi ile ilgili fazla bilgi vermemektedir. Çünkü câmiye girememiş ve ölçü alamamıştır. Sadece câminin çatılı, basit olduğunu ve minaresinin sağda bulunduğunu kaydetmiştir⁴.

Câmiye sağ taraftan bitişik olan ve çok yüksek olmayan minare kesme taştan yapılmıştır. İki kanatlı kapısı ahşaptan yapılmış olup, girişin sağında minareye çıkış bulunmakta ve üstünde de tüm câmi genişliğini kapsayan ahşap mahfil yer almaktadır. Mahfile minare girişinden çıkılmaktadır⁵. Kible duvarının tam ortasında bulunan mihrabın iki tarafında pencere bulunmaktadır. Ayrıca doğu ve kuzey cephe duvarlarının altında iki pencere ve kuzey cephesinin üzerinde bulunan üç pencere ile câminin içi aydınlanmaktadır⁶. Câminin toplam büyüklüğü 381 m.² olup, bunun 116 m.²’si câmi, 265 m.²’si ise avludur⁷.

¹ HD. 1171, s. 161, (10 Z 1185); HD. 1184, s. 70, (15 R 1248).

² HD. 1184, s. 62, (2 Z 1224).

³ HD. 1215, s. 37, (1754/55).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 179.

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 92-93.

⁶ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 205.

⁷ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 92-93.

Ahmed Bey Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli¹	Eyüp Halife	-	-
"	Oğlu Molla Lütfullah	28.VIII.1766	-
İmam²	Seyyid Halife	1754/55	-
"	Şit Halife	-	-
"	Oğlu Ali Halife	23.I.1759	-
Hatip³	Mustafa Halife	-	4
"	Musa Halife	-	"
"	Mustafa Halife	-	"
Müezzin⁴	Âdem Halife	-	5
"	Oğlu Ömer Halife	19.VII.1799	"
"	Kardeşi Yusuf Halife	22.XII.1806	"
"	Mustafa Halife	-	2
"	Yahya Halife	10.IV.1832	"
Ser-mahfil⁵	Mehmed Halife	-	4
"	Hacı Ömer Halife	30.IX.1793	"
"	Derviş Mahmud Halife	3.VI.1804	"
"	Osman Halife	2.I.1834	"
Muarrif-han⁶	Mehmed Halife	-	1
"	Hüseyin Halife	3.V.1787	"
Kayyum⁷	Salih Halife ibn-i Ahmed	7.VI.1824	-

¹ HD. 1171, s. 158, (22 RA 1180).

² HD. 1215, s. 37, (1754/55); HD. 1211, s. 86, (24 CA 1172).

³ HD. 1210, s. 11.

⁴ HD. 1184, s. 59, (15 S 1214); HD. 1171, s. 329, (11 L 1221); HD. 1184, s. 69, (9 ZA 1247).

⁵ HD. 1171, s. 328, (23 S 1208), s. 329, (23 S 1219); HD. 1184, s. 72, (20 Ş 1249).

⁶ HD. 1171, s. 165, (15 B 1201).

⁷ HD. 1184, s. 67, (9 L 1239).

15. Derviş Çelebi Mescidi/Câmi:

Hurufât Defterlerinde bu câmi ile ilgili olarak Derviş Çelebi Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi mevcuttur. İlk olarak yapının mescit olarak inşa edildiği daha sonraki yıllarda içine minber konularak câmiye çevrildiği anlaşılmaktadır. Câmi ile ilgili tutulan ilk kayıt 23 Ekim 1767 tarihlidir¹. Ekrem Hakkı Ayverdi de bu câmi hakkında, “mahallesi gösterilmeden Derviş Çelebi adında birinin câmiinden bahsedilmektedir²” şeklinde kayıt mevcuttur.

Derviş Çelebi Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ³	Eyüp Halife	-	-
"	Oğlu Lütfullah Halife	23.X.1767	-
"	Sinan bin Salih Halife	5.II.1805	-
"	Yusuf Halife	-	1
"	Oğlu Ali Halife	19.IV.1833	"
Hatip ⁴	Hacı Ahmed	-	1
"	Oğlu Mehmed Halife	15.III.1775	"
"	Molla Musa Halife	-	3
"	Molla Ömer Halife	3.VII.1796	"
"	Zülfikar Halife	22.I.1798	"
"	Oğlu Hasan Halife	2.V.1802	"
"	Oğlu Zülfikar	1.IV.1832	"
Müezzin ⁵	Molla Hüseyin	-	-
"	Oğlu İsmail Halife	6.I.1785	-
"	Veli bin Ali Halife	8.X.1785	-

¹ HD. 1171, s. 159, (29 CA 1181).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 180 (Ev. K.K., 757. D., 15-2 ve 28. S.).

³ HD. 1171, s. 159, (29 CA 1181); HD. 1184, s. 60, (5 ZA 1219), s. 71, (29 ZA 1248).

⁴ HD. 1171, s. 162, (12 M 1189); HD. 1184, s. 59, (27 Z 1210), s. 59, (4 Ş 1212), s. 60, (29 Z 1216), s. 70, 70, (2 M 1248).

⁵ HD. 1171, s. 165, (24 S 1199), s. 165, (4 Z 1199), s. 328, (11 L 1206); HD. 1184, s. 69, (9 ZA 1247).

"	Oğlu Arif bin Veli Halife	2.VI.1792	-
"	Veli Halife	10.IV.1832	-
Kayyum¹	Yusuf veled-i Hasan	8.V.1827	-
Ferraş²	Yahya Halife	-	1
"	Oğlu İdris bin Yahya	19.V.1833	"

16. Mahmud Paşa Câmii (Kale Câmii):

Eskiden Prizren kalesinin içinde bulunan câmînin ilk olarak şehrin fethinden hemen sonra inşa edildiği bildirilmektedir. Elimizde bulunan kaynaklar ve tamir kitâbesine göre Prizren vâlisi olan Mahmud Paşa tarafından 1828 (1244) yılında eskiden olduğu yerde tekrar inşa edilmiştir³. Mahmud Paşa, Prizren mutasarrıflığında bulunmuş olan Tahir Paşa'nın oğludur. Babasının vefatından sonra Prizren'de aynı vazifede görev yapan Mahmud Paşa, Niş ve Sofya'da valilik görevini yerine getirmiştir. Ayrıca emri altındaki birlikler ile Mora'daki savaşlara da katılmış olan Mahmud Paşa, 1813 yılında Kamanice'de meydana gelen savaşta yararlılık göstermiştir⁴.

Hurufât Defterleri'nde bu câmî ile ilgili olarak iki kayıt mevcuttur. İlki müezzin ataması olup, 25 Ocak 1829 yılında Abdullah Halife ibn-i Ali bu göreve getirilmiştir⁵. İkinci atama kaydı ise 23 Ocak 1834 tarihli olup, Hasan bin Nuh kayyumluk görevine getirilmiştir⁶.

Elde bulunan fotoğraflar aracılığı ile câmî duvarlarının hem içten hem de dıştan sıvalı olduğu, mihrabının duvar oyuğu olduğu, kible duvarının altında bulunan mihrabın iki yanında birer pencere ve yan duvarlarda da birer pencere bulunduğu görülmektedir. Ayrıca binadan kalan temele bakıldığında câmî binasının 7.20 x 7.20 m. boyutlarında, taştan duvar kalınlığının da 1.10 cm. olduğu görülmektedir⁷.

¹ HD. 1184, s. 68, (11 L 1242).

² HD. 1184, s. 71, (29 Z 1248).

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 103.

⁴ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, *a.g.e.*, s. 86.

⁵ HD. 1184, s. 68, (19 B 1244).

⁶ HD. 1184, s. 72, (12 N 1249).

⁷ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 311.

17. İlyas Kuka Câmii:

Günümüzde İlyas Kuka Câmii'nin inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak 1513 tarihli Suzî Vakıfnâmesi'ne göre, İlyas Kuka Mahallesi'nin var olduğu ve mahallede bulunan bu mescidin 1513 tarihinden önce inşa edildiği bildirilmektedir¹. İlyas Kuka Mahallesi'nde bulunan câmi, başta mescit olarak Kukli Mehmed Bey tarafından inşa edilmiştir. Kukli Mehmed Bey'in dedesi olan İlyas Kuka, 1455 yılında Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirilen Prizren'in fethinde yer almıştır². Kukli Mehmed Bey'in dedesinin adına yaptırmış olduğu mescit, daha sonra torunu Mehmed Bey tarafından minare eklenerek câmiye dönüştürmüştür. Minarenin Mahmud Bey tarafından 1798 yılında onarıldığı, câmi girişinin sağ duvarında yer alan kitabeden anlaşılmaktadır. Câminin giriş kapısının üzerinde, 1897/98 (1317) yılında Ahmed Bey tarafından yaptırılan tamir kitabesi mevcuttur³.

Kare planlı, taş ve tuğla ile inşa edilen câmi 1990 yılında yapılan onarımdan sonra yıkılma tehlikesinden kurtulmuştur. Câminin sağ tarafında bulunan minaresi de bu dönemde onarılmış ve kırmızı renkte bir sıva ile sıvalanmıştır. 1992 yılında ise câminin iç kısmında ve son cemaat yerinde çeşitli yenilikler yapılmış, böylece câmi yeni bir kimlik kazanmıştır. Üzeri çatılı ve içten kubbeli câminin mihrabı üzerinde dört minareli bir câminin tasviri yer almaktadır⁴.

Câmi, 1.041 m.² boyutunda olup, bunun 241 m.²'si câmi alanı, 800 m.²'si ise avluya aittir. Câmi avlusu pencereless duvarlar ile sarılı olup, kapısı eski ve çatı altında bulunmaktadır. Avluda dördü kitâbeli toplam 18 kabir bulunmaktadır.

---

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 74.

² M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, *a.g.e.*, s. 94.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 74; Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 676.

⁴ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 75.

İlyas Kuka Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ¹	Ahmed Halife	-	3
	Oğlu Ferhad Halife	20.IV.1790	3
Hatip ²	Osman Halife	15.I.1798	-
	Oğlu Mehmed Halife	30.IV.1819	-
	Kardeşi Hızır Halife	3.XII.1828	-
Müezzin ³	Ali Halife	7.V.1801	-
	Hüseyin veled-i İsmail	30.V.1829	-
Müezzin-i Sâni ⁴	Ali Halife	28.III.1777	1
Kayyum ⁵	Salih bin İsmail	-	-
	Oğlu İsmail bin Salih	14.IX.1800	-

18. Kukli Mehmed Bey (Saraçhane) Mescidi/Câmii:

Câminin inşa kitâbesi korunmadığı için kesin olarak kuruluş tarihi bilinmemektedir. Kukli Mehmed Bey'in 944 (1537/38) yılına ait vakfiyesinde câminin ismi yer almaktadır. Bundan dolayı câminin bu tarihten önce inşa edildiği düşünülmektedir. Bazı kaynaklar câminin 941 (1534/35)⁶ yılında inşa edildiğini ileri sürmektedir.

Hurufât Defterlerine göre "Hacı Kasım Paşa Mahallesi"nde Saraçhâne sükûnda başta mescit olarak inşa edilmiş olan yapı, 1782 yılından sonra da câmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapının ne zaman câmiye dönüştürüldüğü ile ilgili bilgi tespit edilememiştir.

Kukli Mehmed Bey'in dedesi İlyas Kuka'dır. Kukli onun takma ismidir. Zamanın akıncısı olan Kukli Mehmed Bey bu yörelere Van'dan gelmiştir. Tahir Efendi

¹ HD. 1171, s. 328, (5 Ş 1204).

² HD. 1184, s. 59, (27 B 1212), s. 65, (5 B 1234), s. 68, (25 CA 1244).

³ HD. 1184, s. 60, (23 Z 1215), s. 68, (26 ZA 1244).

⁴ HD. 1171, s. 164, (18 S 1191).

⁵ HD. 1184, s. 60, (24 R 1215).

⁶ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, *a.g.e.*, s. 81.

onun Selânik'ten Bosna'ya kadar birçok valiliklerde bulunduğunu ve İşkodra valisi olduğunu bildirmektedir¹. Kukli Mehmed Bey'in vakıfnamesine göre eski Yugoslavya ve bugünkü Arnavutluk topraklarında çeşitli vakıfları ve hayratı bulunmaktadır.

Câmi kare planlı olup, moloz taştan inşa edilmiş ve sekizgen kasnağa oturmuş olan kubbe ile örtülmüştür. Câmînin son cemaat yeri yıkılmıştır. Giriş cephesinin sol tarafında mihrabiye'nin bulunması, son cemaat yerinin bulunduğunu kanıtlamaktadır. 1963 yılında yol yapımı nedeniyle hem son cemaat yeri hem de câmînin önünde bulunan Saraçhane taş çeşmesi yıktırılmıştır². Câmî girişinin hemen üstünde 2 m. derinliğinde yeni yapılmış olan ahşap parmaklı mahfil yer almaktadır. Ayrıca câmînin kürsüsü ve basit bir ahşap minberi vardır. Mihrabı müstakil olarak inşa edilmiştir. Câmî avlusu ile birlikte 440 m.² büyüklüğündedir. Câmî 143 m.² ve avlusu da 297 m.²'dir³.

Kukli Mehmed Bey (Saraçhane) Mescidi/Câmîi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ⁴	Zeynelabidin Halife	-	10
"	Süleyman bin Ali	-	"
"	Sahib-i Evvel Zeynelabidin Halife	4.II.1774	"
İmam ⁵	Numan Halife	-	3
"	Süleyman bin İbrahim	1.VIII.1805	"
"	Oğlu Hasan Halife	21.IV.1826	"
İmam-ı Sâni ⁶	Salih Halife bin Hâlid	9.V.1833	2
Hatip ⁷	Bilâl Halife	-	2
"	Maksud Halife	-	"
"	Sahib-i Evvel Bilâl Halife	28.III.1765	"

¹ Raif Virniça, *a.g.e.*, s. 63.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 707.

³ Raif Virniça, *a.g.e.*, s. 65.

⁴ *HD. 1171*, s. 161, (22 ZA 1187).

⁵ *HD. 1184*, s. 61, (5 CA 1220), s. 67, (13 N 1241).

⁶ *HD. 1184*, s. 71, (19 Z 1248).

⁷ *HD. 1171*, s. 158, (5 L 1178), s. 160, (5 Z 1183); *HD. 1184*, s. 64, (22 M 1230), s. 67, (17 L 1237).

"	Oğlu İsmail Halife	1.IV.1770	"
"	Hâlid bin Lütfullah	4.I.1815	"
"	Abdullah Halife ibn-i Hacı Murtaza	7.VII.1822	"
Müezzin¹	İbrahim bin Ramazan	-	2
"	Hasan Ahmed Halife	26.VII.1763	"
"	Hacı Ömer	-	4
"	Büyük Oğlu Yusuf Halife	11.III.1782	"
"	Ali Halife bin Hacı İbrahim	22.II.1788	"
"	Sinan Halife	-	"
"	Şeyh İbrahim bin Osman	3.IV.1809	"
"	Şeyh Cemali ibn-i Şehabeddin	1.VI.1832	"
"	Ali Halife bin Hacı İbrahim	-	"
"	Oğlu Abdülhamid	30.I.1833	"
Katip²	Murad Halife	-	5
"	Ali bin Süleyman Halife	22.XII.1806	"
"	Kardeşi Mehmed bin Süleyman	8.XII.1808	"
Kayyum³	İsmail bin Mehmed Halife	-	2
"	Sinan bin Şeyh Osman	8.II.1764	"
"	Şeyh İbrahim bin Osman	3.IV.1809	"
"	Bayram bin Hüseyin	1.VII.1832	"
Muarrif⁴	İbrahim Halife	-	1
"	Mehmed bin Zeynel Halife	16.V.1793	"
Aşır-han ve Muarrif¹	Ali bin İbrahim Halife	-	1.5

¹ *HD. 1171*, s. 157, (15 M 1177), s. 327, (26 RA 1196), s. 165, (15 CA 1202); *HD. 1184*, s. 62, (17 S 1224), s. 70, (2 M 1248 tarihli kayıтта Şeyh Cemali ibn Şehabeddin "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir), s. 71, (9 N 1248).

² *HD. 1184*, s. 61, (11 L 1221); *HD. 1171*, s. 338, (19 L 1223).

³ *HD. 1171*, s. 157, (5 Ş 1177); *HD. 1184*, s. 62, (17 S 1224), s. 72, (2 M 1248).

⁴ *HD. 1171*, s. 166, (5 L 1207).

"	Ali bin Süleyman Halife	1.II.1794	"
"	Kardeşi Mehmed bin Süleyman Halife	8.XII.1808	"

19. Hacı Kâsım Câmii:

Hacı Kâsım Mahallesi'nde bulunan câminin inşa kitâbesi bulunmamaktadır. İnşa tarihi bilinmemekle birlikte Kukli Mehmed Bey'in 1537/38 (944) tarihli Vakıfnâmesi'nde adı geçen câmi "Hacı Kâsım Mahallesi Mescidi" olarak geçmektedir². Bundan dolayı bu yapının 1537/38 yılından önce mescit olarak inşa edildiği düşünülmektedir.

Tahir Efendi'nin Menakıbı'na göre câminin banisi olan Hacı Kâsım, Anadolu'dan gelmiş olup, baytarlık işi ile meşgulmüş. Câminin birçok tamir gördüğü ve XVII. yy.'ın ortalarında Prizrenli Maksud Paşa tarafından onarıldığı bilinmektedir. Ayrıca 1831/32 (1247) yılına ait tamir kitâbesine göre Mahmud Paşa, "*Kukli Mehmed Bey'in viran olan câmiini*" vefat etmiş olan annesi "*Hatmân Hanım ruhu için tecdid*" etmiştir³.

"*Minaresi kesme taştan, şerefesi düz bir çıkıntıdan ibaret olan câmi, kiremit örtülü, çatılı ve basit bir binadır*" diyen Ekrem Hakkı Ayverdi bu câminin; Ev. K.K., 757. D., 15-23. S. ve 172. D., 98-30. S. ve 1188 tarihli Tapu Defterinde yer aldığını bahsetmektedir⁴.

Son yapılan onarımdan önce, mihrabın sağ tarafında duvara yapışık ahşap yapılı minberin bulunmakta olduğu bildirilmektedir. Kible duvarında iki, alta ve üste dört, kuzeydoğu tarafındaki duvarın üstünde iki, güneybatı tarafındaki duvarda ise alta bir ve üste iki pencere ile câmi aydınlanmaktadır⁵. Câmide 1990, 1994 ve 1997 yıllarında yapılan tamirlerden sonra ise, eski halinden uzaklaşmış yeni bir kimliğe bürünmüştür. Tamamıyla yenilenen son cemaat yerine yeni kapı ve pencereler ilâve edilmiştir. Sol

¹ HD. 1171, s. 328, (29 C 1208), s. 338, (19 L 1223).

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 83-84.

³ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, *a.g.e.*, s. 88.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 181.

⁵ Altay Suroy, *a.g.e.*, s. 31.

tarafında bir odası bulunan son cemaat yerinin bu odada duvar oyuğu bir mihrabı bulunmaktadır¹.

Hacı Kâsım Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hatip ²	Hüseyin Halife	20.VI.1780	1
"	Oğlu Süleyman Halife ibn-i Hasan	19.X.1823	"
"	Seyyid Sinan bin Seyfullah	9.V.1833	"
Müezzin ³	Ahmed Halife	-	-
"	Salih Halife ibn-i Süleyman	24.VIII.1818	-
Kayyum ⁴	Hüseyin Halife bin Süleyman	10.IV.1789	1
"	Ömer veled-i Sinan	25.IX.1828	"

20. Hasan Çelebi (Maksud Paşa/Maraş) Câmii:

Bazı kaynaklarda Maksud Paşa Câmii ile ilgili verilen bilgilerde “*Hasan Çelebi*” tarafından câminin tamir edildiği bilgisi verilmiştir⁵. Oysa Hurufât Defterlerinde⁶ ve diğer kaynaklarda⁷ bu câminin Hasan Çelebi tarafından inşa edildiği daha sonra Maksud Paşa tarafından tamir edildiği belirtilmektedir. Ayrıca İskender Subaşı değirmeninin de Hasan Çelebi Câmii yanında⁸ bulunduğu bilgisi mevcuttur ki bu da

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 85.

² *HD. 1165*, s. 36, (17 C 1194); *HD. 1184*, s. 67, (13 S 1239), s. 71, (19 Z 1248).

³ *HD. 1184*, s. 65, (21 S 1233).

⁴ *HD. 1171*, s. 328, (14 B 1203 tarihli kayıta Hüseyin Halife bin Süleyman “*Cümlenin Muhtarı*” olarak gösterilmiştir), *HD. 1184*, s. 68, (15 RA 1244).

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 79.

⁶ *HD. 1171*, s. 159, (27 ZA 1183).

⁷ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 696.

⁸ *HD. 1184*, s. 62.

bize günümüzde Maksud Paşa olarak bilinen câminin ilk olarak Hasan Çelebi tarafından inşa edildiğini kanıtlamaktadır.

Câminin kitâbesi mevcut olmamakla birlikte kaynaklara göre câminin XVII. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olması gerektir. Prizren Tarihi Anıtları Koruma Kurumu tarafından açıklanan câmiler listesinde kaynak gösterilmeden bu câminin 1641 yılında inşa edildiği kaydedilmiştir¹.

Tahir Efendi'nin Menakıbı'na göre, Maksud Paşa Prizren'in soylu ailelerinden gelmektedir. Kentte hayırsever işler yapan üç kardeşten (Seydi Bey ve Kâsım Bey) en büyüğüdür. Başlangıçta Kars'ta daha sonra Mısır'da (1642-1644) valilikte bulunduğunu bildirmektedir. Sicill-i Osmânî'de 1642 (1052) yılında Mısır valiliği yapmış olan Maksud Paşa mevcuttur. Buna göre²: *“Maksud Paşa sipahi olup Defterdar Ömer Efendi Efendi hizmetinde yetişip defterdar kethüdası, mirahor ve sonra vezaret ile 1050'de (1640/41) Diyarbakır valisi olmuştur. 1051'de (1641/42) azledildi. 1052 Recep ayının dokuzunda (3 Ekim 1642) Mısır valisi olmuş, 1054 Safer'inin on üçünde (21 Nisan 1644) azledilmiş ve hemen ardından 1054 Recep'inde (Eylül/Ekim 1644) ölmüştür.”*

Günümüzde Maraş Mahallesi'nde bulunan câmi Maraş Câmi olarak da bilinmektedir. Câminin harimi kare planlıdır ve üzeri kubbelidir. Son cemaat yeri yoktur ve yapının batısında kesme taştan yapılmış olan ince uzun bir minaresi mevcuttur. Başta mescit olarak inşa edilen yapının daha sonra câmiye dönüştürüldüğü belirtilmiştir. Câmide iki sıra halinde onbir pencere vardır³. Câminin tamamı avlu ile birlikte 544 m.²'dir. Câmi 162 m.² ve avlusu 382 m.²'dir. Avlusu moloz taş ve demir parmaklı duvarla çevrilidir. Girişin hemen sol tarafında tek musluklu bir çeşme ve avlunun ortasında altıgen bir şadırvan bulunmaktadır⁴.

Araştırma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde câmi hakkında tutulan atama kayıtları arasında 'müderris'in de bulunması burada bir de medresenin olduğuna işaret etmektedir. Ancak günümüzde böyle bir yapı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

---

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 79.

² Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. 507.

³ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 696.

⁴ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 80.

Hasan Çelebi (Maksud Paşa/Maraş) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ¹	Hacı Mustafa Halife	-	-
"	Osman Halife	-	-
"	Hacı Selim Halife	31.X.1765	4
"	Derviş Hasan bin Ahmed	-	3
"	Yusuf bin Ethem Halife	9.XI.1777	"
İmam ²	Derviş Hasan Halife	-	3
"	Yusuf Halife	9.XI.1777	"
"	Oğlu Mustafa Halife	8.VI.1829	"
Hatip ³	Abdülhalim Halife	-	6
"	Şirin İbrahim Halife	3.II.1770	"
"	Oğlu Murtaza	-	-
"	Oğlu Abdullah	27.V.1785	-
Müezzin ⁴	Hacı Ali Halife	6.V.1739	"
"	Mehmed bin İbrahim	-	4
"	Kardeşi Ali Halife	18.I.1741	"
"	İbrahim Halife	-	"
"	Oğlu Hüseyin Halife	-	"
"	Yusuf Halife ibn-i Cafer	23.III.1775	"
"	Yakup bin Süleyman Halife	13.VI.1795	"
Katip ⁵	İsmail Halife	-	2

¹ HD. 1209, s. 30; HD. 1171, s. 158, (16 CA 1179), s. 164, (8 L 1191 tarihli kayıтта Yusuf bin Ethem Halife "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

² HD. 1171, s. 164, (8 L 1191); HD. 1184, s. 69, (5 Z 1244).

³ HD. 1171, s. 159, (7 L 1183), s. 328, (18 B 1199).

⁴ HD. 1198, s. 19, (27 M 1152); HD. 1215, s. 35, (1 ZA 1153); HD. 1171, s. 162, (10 M 1189 tarihli kayıтта Yusuf Halife ibn-i Cafer "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir), s. 162, (25 ZA 1209).

⁵ HD. 1198, s. 19, (15 CA 1152); HD. 1171, s. 158, (16 CA 1179).

"	Numan Halife	20.VIII.1739	"
"	Bilâl Halife	-	"
"	Hacı Selim	31.X.1765	"
Kayyum ¹	Süleyman bin Ethem	-	6
"	Oğlu Mehmed Halife	11.VII.1832	"
Muarriif ²	Hacı Ahmed	-	2
"	Kardeşinin Oğlu Yahya Halife	22.VI.1776	"
Müderriis ³	Mustafa Halife	1757/58	3
"	Oğlu Molla Hüseyin Halife	24.III.1770	"
"	Eyüp Halife	18.VI.1780	"

21. Budak Hoca Mescidi/Câmii:

Câminin inşa kitâbesi bulunmamakla birlikte Tahir Efendi'nin Menakıbı'nda, "Semerkantlı olan Budak Hoca'nın Prizren'in en uzak bölümünde bir câmi inşa ettiği ve 1869 (1286) yılında câmiye minber koyduğu" belirtilmiştir⁴. Ancak Hurufât Defterlerinde, Budak Hoca Câmii'ne 9 Mayıs 1775 tarihinde dört akçe vazife ile müezzin olan Mahmud Halife'nin kendi rızası ile Lütfullah Halife'ye görevini teslim ettiği bilgisi mevcuttur⁵. Buna göre 1869 (1286) tarihinde değil de 1775 yılından önce mescit câmiye dönüştürülmüştür. Ayrıca defterlerde Budak Hoca Mescidi ile ilgili ilk ve tek kayıt 9 Temmuz 1735 tarihli olup, Mustafa Halife'nin ölümünden Ali Halife'ye geçen müezzinlik görevi atamasıdır⁶.

Budak Hoca Mahallesi, günümüzde Adliye, Hapishane ve İtfaiye binalarının bulunduğu bölgeyi kapsamaktadır. Câminin 1955 yılında yıkıldığını ileri süren yaşlılar, yıkıldığı dönemde minaresinin bulunmadığını söylemişlerdir. Ayrıca dörtgen ve kâgir

¹ HD. 1184, s. 70, (12 S 1248).

² HD. 1171, s. 163, (5 CA 1190).

³ HD. 1211, s. 87, (1171); HD. 1171, s. 159, (27 ZA 1183), s. 165, (15 C 1194).

⁴ Raif Vırmiça, a.g.e., s. 111.

⁵ HD. 1171, s. 162, (8 RA 1189).

⁶ HD. 1201, s. 12, (17 S 1148).

olan câmi çatısının kiremitlerle örtülü olduğu ve çok küçük bir avlusu olduğunu aktarmışlardır¹.

Budak Hoca Mescidi/Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	cret (yevmiye/akçe)
İmam²	Derviş Halife	-	5
"	İbrahim bin Maksud	27.II.1801	"
"	Nebi bin Salih Halife	3.IV.1830	"
Mezzin³	Mustafa Halife	-	4
"	Ali Halife	9.VII.1735	"
"	Mahmud Halife	-	"
"	Lütfullah Halife	9.V.1775	"
"	Derviş Halife	-	2
"	İslâm Halife	7.IV.1800	"
"	Abdullah bin İbrahim	1.VII.1822	"
"	Mehmed bin Ahmed Halife	29.VIII.1832	"
Kayyum⁴	dem Halife	-	-
"	Ali bin Osman Halife	24.VIII.1830	-

22. Tercüman İskender Bey (Dragoman) Câmii:

Câminin inşa kitabesi olmadığından kesin yapım tarihi bilinmemektedir. 1795 yılına ait Mehmed Tahir Paşa Vakfiyesi'nde bu câmiden söz edilmektedir. Hurufât Defterlerinde ilk olarak yapı mescit olarak karşımıza çıkmaktadır. Tutulan bu kayıt 1739 tarihli olup daha sonra 1747/48 yılında Derviş Mustafa'nın minber ekleyerek mescidi câmiye dönüştürdüğü bilgisi bulunmaktadır⁵. Ayrıca 22 Aralık 1806 yılında

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 111-112.

² *HD. 1184*, s. 60, (13 L 1215), s. 69, (9 L 1245).

³ *HD. 1201*, s. 12, (17 S 1148), s. 12, (17 S 1148); *HD. 1171*, s. 162, (8 RA 1189); *HD. 1184*, s. 59, (12 ZA 1214), s. 66, (11 L 1237), s. 66, (2 R 1248).

⁴ *HD. 1184*, s. 69, (5 RA 1246).

⁵ *HD. 1198*, s. 19, (1152); *HD. 1211*, s. 86, (1160).

Abbas Sipahi'nin tekrar minber eklediği ve böylece câmiye dönüştürüldüğü bilgisi de mevcuttur¹. Bu bilgiler ışığında ilk olarak 1747/48 yılında câmiye dönüştürülmüş olan yapının daha sonra harap olduğu ve 22 Aralık 1806 yılında Abbas Sipahi tarafından onarılıp minber eklendiği düşünülebilir. Bu bilgiler ışığında yapı XVIII. yy. başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Câmi, Dragoman Mahallesi'nde bulunduğundan, “*Dragoman Câmii*” ismiyle de bilinmektedir. İskender Bey'in çok nüfuzlu biri olduğu ve Horasan'dan gelip, elçilere çevirmenlik yaptığı belirtilmektedir².

Câminin boyutları 8.70 x 8.70 m. ve duvar kalınlığı 85 cm.'dir. Günümüze kadar birçok tamirden geçmiş olup 1998 yılında gerçekleşen onarımın ardından câminin içten ve dıştan tamamen sıvalandığı ve yeni çatının inşa edildiği bildirilmektedir. Önceleri açık olan son cemaat yeri günümüzde câmiye bitişik olup, 3.90 m. derinliğindedir. Altta altı, üstte kemerli dokuz penceresi bulunan câminin minberi ahşaptan yapılmıştır. Câmi 148 m² ve avlu 376 m² olmak üzere toplamda avlu ile birlikte câminin büyüklüğü 524 m²'dir³.

Tercüman İskender Bey (Dragoman) Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁴	Hamza Halife	-	-
"	Oğlu Ahmed Halife	15.V.1810	-
"	Ramazan Halife	-	-
"	Molla Veysel Halife ibn-i Hüseyin	14.VII.1821	-
Hatip ⁵	Hacı Ahmed	1747/48	2
"	Hamza Halife	22.XII.1806	8

¹ HD. 1184, s. 62, (11 L 1221).

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 726.

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 88.

⁴ HD. 1184, s. 63, (10 R 1225), s. 66, (13 L 1236).

⁵ HD. 1211, s. 86, (1160); HD. 1184, s. 62, (11 L 1221); HD. 1171, s. 338, (20 R 1225); HD. 1184, s. 66, (13 L 1236).

"	Oğlu Ramazan Halife	25.V.1810	"
"	Diğer Ramazan Halife	14.VII.1821	"
Müezzin¹	Hasan Halife	-	5
"	Oğlu Süleyman Halife	1739/40	"
"	Hüseyin Halife	-	1
"	Said Halife	-	-
"	Oğlu Yasin Halife	30.VIII.1824	-
Cuma Müezzini²	Abdullah Halife	-	1
"	Oğlu Emin Halife	5.II.1833	"
Müezzin-i Sâni³	Maksud bin Hacı Osman	8.V.1809	-
Kayyum⁴	Osman Halife	6.VII.1799	2
"	Oğlu Sinan Halife	14.IV.1830	"

23. Mahmud Paşa (Hoça Mahalle) Mescidi/Câmi:

Prizren Sancağı Mutasarrıfı olan Mahmud Paşa tarafından “*Hoça Mahallesi*”nde inşa edilen câminin inşa kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbede câminin Mahmud Paşa tarafından 1833 (1249) yılında yapıldığı bilgisi vardır⁵. Hurufât Defterinde de bu câmi ile ilgili atamaların hepsi 1833 tarihlidir.

Mahmud Paşa 1809-1836 yılları arasında Prizren Mutasarrıflığı görevini yerine getirmiştir. Bunun dışında Sofya ve Niş valilikleri de yapmıştır. 1683-89 yıllarında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen savaşlar sırasında Prizren’de bulunan birçok mimarî eser hasar görmüştür. Mahmud Paşa hasar görmüş olan birçok mimari eserin tekrar onarılmasında ve yeni yapıların yapılmasında başrol oynamış kişilerden birisidir.

Hoça Mahallesi’nde bulunan Mahmud Paşa Câmi, yuvarlak taş kaide üzerine yükselen minaresi tuğladan yapılmış olup tek şerefelidir. 1980 yılında yapılan onarımın ardından minare câmiye eklenerek sıvama yapılmıştır. Ayrıca son cemaat yeri de

¹ HD. 1198, s. 19, (1152); HD. 1211, s. 86; HD. 1184, s. 67, (5 M 1240).

² HD. 1184, s. 70, (15 N 1248).

³ HD. 1184, s. 62, (23 RA 1224).

⁴ HD. 1171, s. 166, (2 S 1214); HD. 1184, s. 69, (20 L 1245).

⁵ Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 245.

örtülerek, çatı altına alınmıştır. Câmi girişinin hemen üstünde 1.50 m. derinliğinde ahşap bir mahfil bulunmaktadır. Girişin sağında ise duvara bitişik eski bir minber ve onun karşısında ahşap kürsü yer almaktadır. Toplam sekiz penceresi bulunan câminin ayrıca mihrap üstü bir öküz gözü penceresi de mevcuttur. Câminin toplam büyüklüğü 198 m.² (câmi 98 m.² ve avlu 100 m.²)’dir¹.

Mahmud Paşa (Hoça Mahalle) Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam²	Mustafa Halife	5.XI.1833	-
Müezzin³	Ali bin Abdulvehhab Halife	5.XI.1833	-
Kayyum⁴	Mustafa Halife	5.XI.1833	-

24. Mahmud Bey/Paşa (Ali Paşa/Bülbüldere Mahallesi) Câmi:

Hurufât Defterlerinde bu câminin Ali Paşa tarafından yaptırıldığı ancak zamanla harap olan yapının Hacı Ârif tarafından onarılıp tekrar mescit bina edildiği ve hükümdardan alınan izin ile içine minber konulup câmi yapıldığı belirtilmektedir. Fakat câminin yine harap olduğu ve Prizrenli Mehmed Tahir Paşa-zâde Mahmud Bey’in câmi 22 Aralık 1806 tarihinde onardığı bildirilmektedir⁵. Kaynaklarda Ali Paşa yada Hacı Arif Câmi ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Prizrenli Mehmed Tahir Paşa-zâde Mahmud Bey’in Prizren’de üç câmi inşa ettiği bilgisi mevcuttur. İlki kale içinde bulunan câmi, ikincisi Hoça Mahallesi’nde bulunan câmi ve üçüncüsü de Bülbüldere Mahallesi’nde bulunan câmidir. Kale içinde bulunan câmi defterlerde “*Kale Câmi*” olarak geçmektedir. Bir diğer câmisi de Terzi Mahalle yakınında bulunan yani Hoça Mahalle’de bulunan câmidir. Bu da Bülbüldere Mahallesi’nde bulunan câmi olsa gerektir.

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 100-101.

² *HD. 1184*, s. 72, (21 C 1249).

³ *HD. 1184*, s. 72, (21 C 1249).

⁴ *HD. 1184*, s. 72, (21 C 1249).

⁵ *HD. 1184*, s. 61, (11 L 1221).

Bülbüldere Mahallesi'nde bulunan bu câminin yapım tarihi bilinmemektedir. Hurufât defterlerinde bu yapının Ali Paşa Mescidi olduğu dönemle ilgili ilk kayıt 1 Eylül 1742 tarihli'dir¹. Câmî olduktan sonraki ilk kayıt ise 7 Mayıs 1795² tarihli olup, Hacı Arif Halife'nin ölümünden oğlu Maksud Halife'ye geçen imam ve hatiplik görevi kayıdır. Buna göre bu câminin çok daha önce XVII.-XVIII. yy.'larda inşa edildiği düşünülebilir. Günümüzde câminin bulunduğu bölgede "Farmakos" ilaç fabrikası bulunmaktadır.

Mahmud Bey/Paşa (Ali Paşa/Bülbüldere Mahallesi) Câmîi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ³	Mehmed Tahir Paşa-zade Mehmed Emin Bey	22.XII.1806	35
Mutasarrıf ⁴	Maksud Halife	-	11
"	Ramazan bin Süleyman	22.XII.1806	"
İmam ve Hatip ⁵	Hacı Arif Halife	26.IX.1781	2
"	Oğlu Maksud Halife	7.V.1795	"
İmam ⁶	İbrahim bin Osman Halife	22.XII.1806	20
"	Halil Halife bin İslâm	6.IV.1815	"
Hatip ⁷	Ramazan Halife	-	10
"	Hacı Ali Halife	5.X.1833	"
Müezzin ⁸	Ahmed Halife	-	-
"	Mehmed Halife	1.IX.1742	-
"	Ali Halife	13.X.1759	-
"	Oğlu Osman Halife	19.III.1782	-

¹ HD. 1211, s. 86, (1 B 1155).

² HD. 1171, s. 329, (17 L 1209).

³ HD. 1184, s. 61, (11 L 1221).

⁴ HD. 1184, s. 61, (11 L 1221).

⁵ HD. 1165, s. 38, (7 L 1195); HD. 1171, s. 329, (17 L 1209).

⁶ HD. 1184, s. 61, (11 L 1221), s. 64, (25 R 1230).

⁷ HD. 1184, s. 71, (20 CA 1249).

⁸ HD. 1211, s. 86, (1 B 1155); HD. 1215, s. 35, (20 S 1173); HD. 1171, s. 327, (4 R 1196); HD. 1184, s. 62, (11 L 1221), s. 62, (10 R 1224).

"	Maksud bin Arif Halife	22.XII.1806	8
"	Derviş Süleyman Halife	25.V.1809	"
Kayyum ¹	İbrahim bin Mehmed	5.XII.1791	2
"	Derviş Ahmed bin İbrahim	22.XII.1806	5
"	Hüseyin bin Ömer	6.IV.1815	"

25. Pir Mehmed Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen câmi hakkında kaynaklarda fazla bilgi verilmemiştir². Defterlerde bu câmi ile ilgili sadece hatip ve müezzinlik atama kaydı mevcuttur. 27 Şubat 1754 tarihli kayıta müezzin olan Ali Halife öldüğünden büyük oğlu Süleyman Halife bu göreve atanmıştır³. Daha sonra 22 Şubat 1820 tarihinde de Süleyman Halife'nin yerine Ali bin Sinan bu göreve getirilmiştir⁴. Hatiplik ile ilgili kayıta ise Abdullah Halife'nin yerine 3 Nisan 1816 tarihinde Ahmed bin İshak bu göreve getirilmiştir⁵. Câmi günümüzde mevcut değildir.

26. Hacı Mustafa Câmii:

Hurufât Defterlerinde bu câmi ile ilgili tutulan fazla kayıt yoktur. İlk kayıt Ocak/Şubat 1755 tarihli olup, bir akçe vazife ile cüz-hân olan Abdullah'ın ölümünden Mehmed'e geçen görevdir⁶. Tutulan bir diğer kayıt da, hatiplik görevi ile ilgilidir. Dört akçe vazife ile hatip olan Yahya Halife ölünce 15 Nisan 1776 tarihinde yerine büyük oğlu Süleyman Halife, 22 Aralık 1806 tarihinde de Süleyman vefat edince yerine oğlu Seyfullah Halife getirilmiştir⁷. Son olarak da 16 Nisan 1812 tarihinde Murad bin Hüseyin bu göreve atanmıştır⁸. Ayrıca üç akçe ile muarraf olan Ethem Halife'nin

¹ HD. 1165, s. 43, (8 R 1206), HD. 1184, s. 61, (11 L 1221), s. 64, (25 R 1230).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.* s. 188; Osman Baymak, *a.g.e.*, s. 202; Altay Suroy Recepoğlu, *a.g.e.* s. 13.

³ HD. 1191, s. 19, (4 CA 1167).

⁴ HD. 1184, s. 66, (8 CA 1235).

⁵ HD. 1184, s. 65, (5 CA 1231).

⁶ HD. 1215, s. 37, (R 1171).

⁷ HD. 1171, s. 163, (25 S 1190), s. 329, (11 L 1221).

⁸ HD. 1171, s. 338, (3 R 1227).

ölümünden 18 Nisan 1809 tarihinde oğlu Süleyman Halife'ye geçen görev kaydı mevcuttur¹.

Hacı Mustafa Câmii ile ilgili kaynaklarda sadece var olduğu bilgisi mevcuttur. Ekrem Hakkı Ayverdi, “adı geçen bu câmi şimdi yoktur²” demektedir.

27. Hoca Ali Câmii:

Hoca Ali Câmii, kaynaklarda sadece ismi hakkında bilgi verilmiş câmilerden biridir. Hurufât Defterlerinde de sadece imam ve hatiplik atama kaydı bulunmaktadır. Bu atama kaydı 8 Aralık 1808³ tarihli olup Hüseyin Halife'nin yerine oğlu Ahmed'in getirilmesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi bu câminin Tapu Tahrir Defterinde 20574 numara ile tarihsiz olarak gösterildiğini ancak bilinmediğini belirtmektedir⁴.

28. Ömer Paşa Câmii:

Hurufat Defterlerinde ismi geçen bu câmi ile ilgili kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Defterlerde sadece imam ve müezzinlik atama kaydı bulunmaktadır. 30 Eylül 1756 tarihinde İbrahim Halife'nin vefat etmesi ile on akçe ile oğlu Salih Halife imamlık görevine getirilmiştir⁵. Bir de 8 Haziran 1797 tarihinde Mustafa Halife'nin vefat etmesi ile altı akçe ile Yusuf bin İbrahim Halife müezzinlik görevine atanmıştır⁶.

29. Derviş Ali Mescidi:

Hurufât Defterlerinde bu câmi ile ilgili sadece bir yerde bilgi verilmiştir. Kaynaklarda ismine rastlanmayan bu câmi hakkında ayrıntılı bilgi veremiyoruz.

---

¹ *HD. 1184*, s. 62, (3 RA 1224).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 182, (Ev. K.K., 757. D., 15-46. S).

³ *HD. 1171*, s. 338, (19 L 1223).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 182.

⁵ *HD. 1215*, s. 35, (5 M 1170).

⁶ *HD. 1171*, s. 329, (12 Z 1211).

Defterlerde sadece 1756/57¹ tarihinde Molla Hüseyin'in, Hasan'ın vefat etmesiyle birlikte müezzinlik görevine getirilmesi kaydı tutulmuştur.

Namazgâh

Kukli Mehmed Bey Namazgâhı:

Hurufât Defterlerinde Prizren'de Kukli Mehmed Bey tarafından bir namazgâhın inşa edildiği bilgisi mevcuttur. Bugün Opola yöresinde bulunan Brodosan köyü, zamanında Zinova (Zinve) kasabasının bir bölümünü oluşturmaktaymış ve bu namazgâh da buradaki Kukli Mehmed Bey Külliyesi'nin bir parçasıymış. Kukli Mehmed Bey vakıfnamesine göre bu külliye bir saray, bir câmi, bir hamam ve bir türbe inşa edilmiştir. Zinova (Zinve) adıyla anılan kasabanın XVI. yüzyılda Kukli Mehmed Bey tarafından kurulduğu ileri sürülmektedir². Günümüzde namazgâhın minber ve mihrap duvarlarının sadece bir bölümü ayakta. Namazgâhın 5.95 x 6.35 m. boyutlarında ve 60 cm. yüksekliğinde, minber duvarı kaidesinin de 4 m. yüksek olduğu anlaşılmaktadır³.

Defterlerde bu namazgâh ile ilgili iki atama bilgisi bulunmaktadır. İlki 18 Ocak 1772⁴ tarihli hatiplik ataması kaydı olup günlük iki akçe ile Muhlis Halife'nin ölümünden Derviş bin Yahya Halife'ye geçen görevdir. İkincisi de 9 Nisan 1789⁵ tarihli tarihli meremmetçi ataması kaydıdır. İki akçe ile Mehmed Halife'nin yerine Süleyman Halife getirilmiştir.

---

¹ HD. 1211, s. 86, (1170).

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 63-64.

³ Raif Vırmiça, *Kukli Mehmed Bey Vakfiyesi*, Ankara 2010, s. 74.

⁴ HD. 1171, s. 160, (12 L 1185).

⁵ HD. 1171, s. 165, (13 B 1203).

4.8.5. MEKTEP VE MEDRESELER

1. Kukli Mehmed Bey Mektebi:

Hurufât Defterlerinde adı geçen “*muallim-hanenin*”, Kukli Mehmed Bey Câmii’nin yanında ve Saraçhane Mahallesinde olduğu kaydedilmiştir. Yapılan atamalar da burada bir muallim-hanenin varlığına işaret etmektedir. Çünkü halife, muallim-i sıbyan ve bağban, ayrıca bir de muallim ataması kaydı bulunmaktadır. İlk atama 29 Ağustos 1735 tarihli halife atamasıdır¹.

Günümüzde bulunmayan yapının hangi tarihte inşa edildiği ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca kaynaklarda bu muallim-hane hakkında herhangi bir bilgi de verilmemiştir.

Kukli Mehmed Bey Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Halife ²	Mehmed Halife	-	1
"	Oğlu Yusuf Halife	29.VIII.1735	"
"	Ali Halife	-	"
"	Diğer Ali bin Süleyman	1.II.1794	"
"	Yusuf Halife	-	
"	Oğlu Süleyman Halife	13.IV.1833	
Muallim ³	Mustafa Halife	-	-
"	Seyyid Ali Halife	-	-
"	Sahib-i Evvel Mustafa Halife	-	-
Muallim-i Sıbyan ve Bağban ⁴	Muhlis Halife	-	2+2

¹ HD. 1201, s. 13, (9 R 1148).

² HD. 1201, s. 13, (9 R 1148); HD. 1171, s. 328, (29 C 1208); HD. 1184, s. 71, (23 ZA 1248).

³ HD. 1210, s. 11.

⁴ HD. 1215, s. 37, (RA 1171); HD. 1171, s. 162, (8 RA 1189).

"	Hızır Halife bin Yusuf	XI-XII.1757	"
"	Yahya bin Yusuf Halife	9.V.1775	"

2. Ömer Çavuş Mektebi:

İncelediğimiz Hurufât Defterinde bahsi geçen mektep hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Defterlerde mektep ile ilgili olarak şu kayıtlar tutulmuştur:

Ömer Çavuş Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Halife ¹	Süleyman Halife	-	3
"	Hacı Selim Halife	28.III.1774	"
Muallim-i Sıbyan ²	Hasan Halife	-	3
"	Hacı Selim Halife	23.III.1774	"
"	Hasan bin Mehmed Halife	-	"
"	Oğlu Mehmed Halife	20.I.1791	"
Muallim-i Sâni ³	Süleyman Halife	11.V.1747	3

3. Mahmud Paşa Mektebi:

Mahmud Paşa'nın 30 Ağustos 1831 yılında tasdik edilen vakıfnâmesinde, Mahmud Paşa'nın Terzi Memi Mahallesi'nde, bugünkü Saray Boğazı sonunda ve Bülbüldere Mahallesi'nde inşa ettiği saray ve câmi yanında bir mektep ve medresesinin olduğu kaydedilmiştir. Günümüzde mevcut olmayan mektebin I. Balkan Savaşı'ndaki çatışmalar sırasında yıkıldığı düşünülmektedir⁴.

¹ HD. 1171, s. 162, (15 M 1188).

² HD. 1171, s. 162, (10 M 1188), s. 165, (15 CA 1205).

³ HD. 1211, s. 86, (1 CA 1160).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 184-185; Raif Vırmaç, *a.g.e.*, s. 186.

Mahmud Paşa Mektebi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Muallim-i Sıbyan ¹	Mehmed bin Hasan	30.X.1753	3
	Cıvan Halife	-	3
	Oğlu Abdullah Halife	9.V.1775	3
Halife ²	Mehmed Halife	-	2
	Hüseyin Halife	31.III.1756	2

4. Budak Hoca Mektebi:

Defterlerde bu mektep ile ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Üç akçe ile muallim-i sıbyanlık görevi 15 Temmuz 1764 tarihinde Hacı Seyyid Halife'den oğlu Ömer Halife'ye geçmiştir³.

5. Mehmed Paşa Medresesi:

Prizren'de inşa edilmiş olan medreseler arasından en eski ve en büyüğü Mehmed Paşa Medresesi'dir. Medrese aynı ismi taşıyan câmi avlusunun içinde yer almaktaymış. Günümüzde bina "Prizren Birliği" müzesi olarak kullanılmaktadır. Medresenin câmi ile birlikte 1573-74 yılında inşa edildiği düşünülmektedir. Medresede Arapça, Fıkıh, İslam Felsefesi, Tefsir, Hadis ve İlm-i maani gibi derslerin yanı sıra, Riyaziye, Tıp ve Astronomi dersleri de öğretilmekteymiş. Medrese binası ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Medrese 1947 yılına kadar aktif bir şekilde çalışmış ve bu yıldan sonra Priştine'ye taşınmıştır.

¹ HD. 1211, s. 86, (2 M 1167); HD. 1171, s. 162, (8 RA 1189).

² HD. 1215, s. 35, (29 C 1169).

³ HD. 1171, s. 158, (15 M 1178).

Mehmed Paşa Medresesi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Muid¹	Mahmud Halife	-	4
"	Oğlu Hasan Halife	28.IV.1759	"
"	Mehmed Salih Halife	19.II.1794	"
"	Kardeşi Süleyman bin Ahmed Halife	1.VIII.1805	"
Danışmend²	Mahmud Halife	-	3
"	Abdullah Halife	1743/44	"
"	Yahya bin Süleyman Halife	-	"
"	İbrahim Halife	-	"
"	Abdülhalim Halife	-	"
"	Tahir bin Hacı Şit Halife	-	"
"	Abdülhalim Halife	8.XII.1752	"

¹ HD. 1211, s. 86, (1 N 1172); HD. 1171, s. 166, (18 B 1208); HD. 1184, s. 61, (5 CA 1220)

² HD. 1211, s. 86, (1156), s. 87; HD. 1215, s. 36, (1 S 1166).

4.8.6. HAYIR ESERLERİ

Osmanlı döneminde Prizren’de inşa edilmiş olan çeşmelerin çoğu umumî yada mahalle çeşmeleridir. Ayrıca her câmide de muhakkak bir çeşme inşa edilirdi. Hurufât Defterlerinde ismi geçen çeşmeler şunlardır:

- Mehmed Efendi Çeşmesi
  - Mehmed Paşa Câmîinin etrafında bulunan çeşmeler
  - Lakorik Bey Çeşmeleri
  - Bey-zâde Çeşmeleri
- Mehmed Efendi Çeşmesinin mütevellî görevine 22 Temmuz 1739¹ tarihinde üç akçe ile Hayreddin Mustafa Halife atanmıştır.
- Mehmed Paşa Câmîisinin etrafında bulunan çeşmelerin meremmetçisi olan Mehmed Bey’in ölümünden sonra 29 Ağustos 1735² tarihinde oğlu İsa Halife dört akçe ile bu göreve atanmıştır.
- Lakorik Bey Çeşmelerinin mütevellî görevine Mustafa Bey atanmıştır³. Bu atama ile ilgili herhangi bir tarih kaydı verilmemiştir.
- Bey-zâde Çeşmelerinin mütevellîsi olan Hasan Bey’in görevini zorla ele geçiren Mustafa Bey, halkın şikâyeti üzerine görevinden alınıp eski görevli olan Hasan Bey tekrar bu göreve atanmıştır⁴.

Defterlerde bu bilgiler dışında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Hasan Bey Hamamı:

Hurufât Defterlerinde ismini tespit ettiğimiz hamam hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Defterde Hasan Bey’in Yukarı Çarşı yanında bir hamam inşa

---

¹ HD. 1198, s. 17, (15 R 1152).

² HD. 1201, s. 13, (9 R 1148).

³ HD. 1209, s. 15.

⁴ HD. 1209, s. 15.

ettiği kaydedilmiştir. Bu hamamın müteveli görevine de 13 Aralık 1739 tarihinde iki akçe ile Süleyman Halife atanmıştır¹.

İskender Subaşı Değirmeni:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen İskender Subaşı'nın inşa ettiği dört göz değirmenin, Hasan Çelebi Câmii yanında Bistrica nehri üzerinde bulunduğu bilgisi verilmiştir. Değirmen ile ilgili üç atama bilgisi mevcuttur.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müteveli ²	Ahmed Halife	-	-
"	Oğlu Süleyman Halife	6.III.1774	-
"	Büyük oğlu Abdullah ve Yakup Halife	26.XI.1799	-
Mutasarrıf ³	Ayşe Hatun	-	2
"	Zülfikar	-	"
"	Kızı Hanuman Hatun	12.III.1800	"
Nezâret ⁴	Said Halife	-	4
"	Oğlu Eyüp Halife	25.VIII.1808	"
"	Kardeşi Tahir bin Said	4.I.1815	"

Mahmud Paşa Saat Kulesi (Kale İçinde):

Saatin kitâbesine göre 1231 (1816) yılında inşa edilmiş olan saat kulesi Prizren mutasarrıflığı yapmış olan Mehmed Tahir Paşa-zâde Mahmud Paşa tarafından kale

¹ HD. 1198, s. 19, (12 N 1152) (Prizrende vâki' Hasan Bey bina eylediği Yukarı Çarşı kurbundaki hamamın mütevellisi olmamağla yevmi iki akçe vazife ile Süleyman Halifeye müceddeden tevcih ve berat arz naib Halil Efendi 12 N 1152).

² HD. 1171, s. 161, (22 Z 1187), s. 329, (27 C 1214).

³ HD. 1171, s. 329, (15 L 1214).

⁴ HD. 1184, s. 62, (3 B 1223), s. 64, (22 M 1230).

içinde yapılmıştır. Mahmud Paşa katılmış olduğu savaşlar sırasında Semendire'yi ihtilâlcilerden geri almış ve bu şehirde bulunan bir kiliseden çıkardığı büyük bir çanı Prizren kalesinin surlarındaki Saat kulesine taktırmıştır. Kitâbe bunun dışında herhangi bir bilgi içermemektedir¹. Hurufât Defterlerinde saat kulesi ile ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. 19 Nisan 1815 yılında Bayram bin Halil saatçi olarak bu göreve getirilmiştir².

---

¹ M. Kemal Özergin-Hasan Kaleşi-İsmail Eren, *a.g.e.*, s. 85-86.

² *HD. 1184*, s. 64, (9 CA 1230).

4.8.7. TEKKE, ZAVİYE VE TÜRBELER

1. Şeyh İsmail Efendi (Kutup Musa Efendi) Tekkesi:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu tekkenin Sinanî tarikatı koluna mensup olduğu bilgisi vardır. 28 Şubat 1768¹ tarihinde “*Tekke-nişin*” görevine Şeyh İsmail’in yerine oğlu Şeyh Mustafa getirilmiştir. Kaynaklarda bu isimle herhangi bir tekke mevcut değildir. Ancak tarikatı Sinanî koluna mensup Kutup Musa Efendi Tekkesi’nde şeyh görevinde bulunmuş olan Kutup Musa Efendi’nin çocuk ve torunları listesinde Şeyh İsmail Efendi’nin ismi mevcuttur. Büyük ihtimalle defterlerde bahsedilen bu tekke, Kutup Musa Efendi Tekkesi’dir. Çünkü listede Şeyh İsmail’den sonra gelen kişi de Şeyh Mustafa’dır. Defterlerde o dönem şeyh olan kişinin ismi tekkeye verilmiş olabilir.

Prizren’in “*eski Tabakhane*” semtinde bulunan bu tekkenin günümüzde yıkılmış durumda olduğu ve çalışmadığı belirtilmektedir. Bu Tekkenin Horasan’dan gelen Kutup Musa Efendi tarafından XVI. yy.’da inşa edildiği düşünülmektedir².

2. Kukli Mehmed Bey Tekkesi:

Kukli Mehmed Bey’in Prizren’de bir tekke inşa ettiğini hem vakfiyesinden hem de Hurufât Defterlerinden öğrenmekteyiz. Tekkenin ne zaman inşa edildiği ve hangi tarihte yıkıldığı hakkında bilgi yoktur. Hurufat Defterlerinde ilk atama 30 Mart 1754³ tarihli şeyh atamasıdır. Mehmed Bey’in yerine oğlu Süleyman atanmıştır. Son atama kaydı ise tekke-nişin görevi ile ilgilidir. Ali bin Süleyman Halife’nin vefat etmesinden sonra 10 Ağustos 1805⁴ tarihinde Ali Halife görev getirilmiştir. Ardından Ali Halife’nin yerine 8 Aralık 1808⁵ tarihinde kardeşi Mehmed Halife atanmıştır.

Bu tekkenin Kırık Câmi veya Namazgâh yanında olduğu Vakfiyenin şu bölümünden yola çıkılarak anlaşılmaktadır: “*Musallanın kurbünde olan tekkeye,*

¹ HD. 1171, s. 327, (9 L 1181).

² Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 147.

³ HD. 1215, s. 37, (5 C 1167).

⁴ HD. 1184, s. 61, (14 CA 1220).

⁵ HD. 1171, s. 338, (19 L 1223).

misafirîne ve âyende ve revendeye vakf ve habs eyledi". Raif Vırmiça, bu tekkenin Bektaşî Tarikatı'na ait olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü o dönemlerde Bektaşîlik hızlı bir şekilde yayılmaya başlanmıştı¹. Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, "*Halveti Tekyesi*" ve "*Kukli Mehmed Bey Tekyesi*" başlığı altında iki tekkeden bahsettikten sonra, Halveti Tekyesi'nin Kukli Mehmed Bey Câmîinin hemen bitişiğinde kaydedilmiş olmasının Halveti ve Kukli Mehmed Bey Tekkelerinin aynı olabileceğini belirtmiştir².

3. Şeyh Musluhiddin Efendi Zaviyesi:

Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu zaviyenin Terzi Memi Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi mevcuttur. Aynı şekilde Ekrem Hakkı Ayverdi de bu zaviyenin Terzi Memi Mahallesi'nde gösterildiğinden bahseder³. Defterlerde bu zaviye ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Post-nişin görevine 2 Ekim 1828 tarihinde Şeyh Malkoç Mehmed Halife'nin yerine Şeyh Ali Halife ibn-i Receb atanmıştır⁴. Raif Vırmiça; Malkoç Mehmed Halife adında Terzi Mahallesi'nde bulunan bir tekkeden bahsetmektedir. Ayrıca tekkenin günümüzde hasara uğradığını ve uzun yıllardan beri çalışmadığını bildirmektedir⁵. Büyük ihtimalle aynı tekke olmalıdır.

4. Karabaş Mustafa Efendi Türbesi:

Karabaş Mustafa Efendi'nin türbesi, günümüzde Prizren'in "*Tuzsuz*" semtinde eski Müslüman mezarlığında bulunmaktadır. Mustafa Karabaş Baba'nın kardeşi Ömer Efendi ile birlikte bu yöreye Horasan'dan geldikleri ve zamanında bugünkü Lalo Boğazi adıyla bilinen sokağa yerleştikleri rivayeti mevcuttur. Yüzyıllar boyunca bu sokakta Mustafa Karabaş Efendi ve kardeşi Ömer Efendi sülâlesinden aileler yaşamışlardır. Mustafa Karabaş Efendi öldükten sonra yaşadığı evin avlusuna gömülmüştür. Daha geç dönemlerde kentin gelişmesi ile birlikte o dönemde demircilik ile uğraşmakta olan çingeneler bu bölgeye yerleşmişlerdir. Bunu destekleyen bir rivayete göre; "Prizren

---

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 157.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 211.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 211.

⁴ *HD. 1184*, s. 68, (22 RA 1244).

⁵ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, 148.

kentini o zamanda (1795 yılı) Kara Mahmud Paşa idare ediyormuş. O dönemde Malta'da esir olan bir kasabalının rüyasına Mustafa Karabaş Efendi girmiş ve ona «*yattığım yerde rahat değilim, başımın üstünde devamlı demir dövülüyor, burada devamlı ötüş ve vuruşlar var. Senin vazifen, beni Prizren'de yattığım mezardan çıkarıp kent kabristanına taşımaktır*» demiş. Hapisteki cezalı bunu hayretle karşılayıp, «*bunu nasıl yaparım, hapishaneden nasıl kaçarım*» diyerek karşı çıkmış. «*Sen gözlerini kapat, yola koyul ve ardına hiç dönmeden yoluna devam et. Bunu yerine getirmeye başladığın andan itibaren hiçbir engelle karşılaşmayacaksın, Allah sana yardımcı olacaktır*» demiş ve rüyasından çıkmış. Mustafa Efendi'nin isteğini yerine getiren cezalı, kendini Prizren'de Malta Çeşmesi başındaki büyük kaya üzerinde bulmuş. Câmiden çıkan müminler onunla ilgilenince, başına geleni ve kendisine verilen görevi anlatmış. Yanına Belediyeden iki bekçi verilmiş ve rüyasında tasvir edilen yere gelmişler. Çilingirci dükkânındaki örtüyü çekip altındaki toprağı kazıyınca ceset ortaya çıkmış. Başında kara bir nişan olduğu için ona Karabaş demişler. Cesedi bir tabuta koymuşlar ve cezalının rüyasında bildirilen yere götürüp, yani bugünkü kabrine defnetmişler. Daha geçlerde de halk tarafınca bugünkü türbe yapılmıştır¹.”

Türbe sekizgen planlıdır ve her duvar yüzeyinde birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere açıklıkları daha sonraları örülerek kapatılmıştır. Türbenin sekizgen gövdesi, bir silme ile sekizgen kasnaktan yapılmıştır. Ayrıca türben dıştan sekiz dilimli bir çatı ve içten kubbe ile örtülüdür. Türbenin tamamı kesme taştan inşa edilmiş olup içinde biri Mustafa Karabaş Efendi'ye diğeri yardımcısı “*Kerim Baba*”ya ait iki mezar yer almaktadır.²

Hurufât Defterlerinde bu yapı ile ilgili tek atama kaydı mevcuttur ve 27 Nisan 1774 tarihlidir. Şem-i hasır görevi Mehmed bin Osman'a verilmiştir³.

---

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 161-162.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 757-758.

³ *HD. 1171*, s. 162, (15 S 1188).

4.8.8. VAKIFLAR

1. Mehmed Paşa Evkafı:

1580 yılında tasdik edilmiş olan Gazi Mehmed Paşa Vakfiyesine göre, Köstendil Sancakbeyi iken kendisinin hayrat ve hasenat yapmaya karar verdiği, ardından Prizren ve diğer bazı bölgelerde vakıf eserleri inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Öldükten sonra da vasiyet yoluyla evlâtları vasıtası ile yeni eserler inşa edilmiştir. Prizren ve çevresindeki Mehmed Paşa Vakfiyesi şu vakıfları kapsamaktadır:

- Prizren'de 34 dükkân
- Çifte hamam
- Nişane (Leşane) Köyünde iki değirmen
- Bir câmi
- Medrese
- Nişane (Leşane) Köyünde bir câmi
- Nişane (Leşane) Köyünde bir mektep¹
-

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Şehir Kâtibi ²	Mustafa Halife ibn-i Hasan	-	15
"	Osman bin Süleyman	8.IV.1776	"
Vekil harç ³	Mehmed Halife	-	4
"	Oğlu Mustafa Halife	-	"
"	Oğlu Mahmud Halife	14.II.1791	"
Dânişmend ⁴	Ali Halife	-	3
"	Ahmed Halife	20.VII.1735	"
"	Süleyman Halife	-	"

¹ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 36.

² *HD. 1171*, s. 163, (18 S 1190).

³ *HD. 1171*, s. 328, (10 C 1205).

⁴ *HD. 1201*, s. 12, (28 S 1148); *HD. 1215*, s. 37, (1165); *HD. 1171*, s. 158, (8 S 1180), s. 163, (28 M 1190), s. 164, (22 Z 1190); *HD. 1165*, s. 37, (15 N 1195).

"	Mehmed Halife	-	"
"	Şit Halife	-	"
"	Abdülhalim Halife	-	"
"	Sahib-i Evvel Şit Halife	1751/52	"
"	İbrahim Halife	-	"
"	Kardeşi Salih Halife	16.VII.1766	"
"	Abdullah Halife	-	"
"	Oğlu Hüseyin Halife	19.III.1776	"
"	Seyfeddin bin Eyüp	1.I.1777	"
"	Murtaza Halife	-	"
"	Osman bin Süleyman	4.IX.1781	"
Cüz-hân¹	Ömer Halife	-	2
"	Selim Halife	1762/63	"

2. Kukli Mehmed Bey Evkafı:

Hurufât Defterlerinde bu vakıfla ilgili üç görev ataması bulunmaktadır. Bunlar; “Kâtip”, “Hizmet-i Nezaret” ve “Bağban” atamasıdır. Kukli Mehmed Bey’in Vakfiyesi’nden de anlaşılacağı üzere Prizren başta olmak üzere birçok yerde vakıf eserleri inşa ettirmiştir. Prizren’deki Kukli Mehmed Bey’in Vakfiyesi şu vakıfları kapsamaktadır:

- İki câmi-i şerif
- Bir mahalle mescidi: (Hacı Kasım Mahallesi’nde)
- Bir tekke
- 116 dükkân
- Üç kervansaray
- Sekiz değirmen
- İki bostan
- Bir bahçe
- Üç kiler (Çardak, diğer kiler ve ambarlar)

¹ HD. 1215, s. 35, (1176).

- 50.000 akçe nakit para.

Ayrıca Hurufât Defterleri, Kukli Mehmed Bey tarafından Prizren’de bir muallim hanenin de yapıldığını göstermektedir.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hizmet-i Nezaret¹	Ali Halife	-	5
"	Oğlu Ahmed	24.III.1774	5
"	Bayram Halife ibn-i Ahmed	1.XI.1788	5
Kâtip²	Ali bin Mehmed Halife	-	5
"	Oğlu Hızır Halife	6.VI.1787	5
"	Kardeşi Murad bin Ali Halife	23.X.1790	5
Bağbân³	İsmail Halife	-	2
"	Oğlu Salih Halife	10.II.1754	2
"	Oğlu Ali Halife	14.IX.1800	2

3. Osman Beşe Evkafı:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Bir cüz-i şerif tilaveti⁴	Abdullah Halife	-	6
"	Ali Halife	15.II.1744	6
Cüz-hân⁵	İbrahim Halife	-	2
"	Halil Halife	17.VI.1739	"
"	Mehmed bin Süleyman Halife	-	"

¹ HD. 1171, s. 162, (11 M 1188), s. 162, (1 S 1203).

² HD. 1171, s. 165, (19 Ş 1201), s. 165, (14 S 1205).

³ HD. 1191, s. 19, (16 R 1167); HD. 1184, s. 60, (24 R 1215).

⁴ HD. 1194, s. 13, (1 M 1157).

⁵ HD. 1215, s. 35, (10 RA 1152), s. 37.

"	Mehmed bin Osman Halife	-	"
Kâtip ¹	Seyyid Halife	-	-
"	Oğlu Abdüsselâm Halife	15.VII.1764	-

4. Hacı Gazi Ahmed Bey Evkafı:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ²	Şeyh Mustafa-zâde Molla Abdülfettah	-	4
"	Oğlu Molla Hüsameddin Halife	12.VII.1819	4
Câbi ³	Muhlis Halife	-	-
"	İsmail Halife	10.IV.1774	-

5. Başo Mahmud Ağa Evkafı:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Nâzır ⁴	Ali Halife	-	4
"	Hüseyin Halife	15.II.1744	4
Dua-gûy ⁵	Haydar bin Ali Halife	-	4
"	Oğlu Abdi Halife	12.III.1800	4
Câbi ⁶	İbrahim veled-i Mustafa	-	4
"	Osman bin Süleyman	11.III.1782	4

¹ HD. 1171, s. 157, (15 M 1178).

² HD. 1184, s. 66, (19 N 1234).

³ HD. 1171, s. 162, (28 M 1188).

⁴ HD. 1194, s. 14, (1 M 1157).

⁵ HD. 1184, s. 59, (15 L 1214).

⁶ HD. 1171, s. 327, (26 RA 1196).

4.8.9. NAHIYE VE KÖYLER

1. Mamuşa Köyü Kanber (Kamber) Bey Câmii:

Hurufât Defterlerinde Kanber Bey Câmii olarak kaydedilmiş olan yapı kaynaklarda “*Kamber Ağa*” olarak yazılmıştır¹. Mamuşa Köyü, Prizren’in 20 km. uzaklığında bulunmaktadır. Câmînin 1885 yılından önce inşa edildiğini ileri sürülmektedir². Defterlerde câmînin ilk atama kaydı müezzinlik ile ilgilidir. Atama kaydında, daha önce iki akçe ile müezzin olan İbrahim Halife öldüğünden 3 Temmuz 1740 tarihinde diğer İbrahim Halife göreve getirilmiştir³. Buna göre câmînin 1740 yılından önce inşa edilmiş olması gerekmektedir. Defterlerde câmî ile ilgili kaydedilmiş olan diğer görev ise imam ve hatiplik atamasıdır. Üç akçe ile Süleyman Halife’nin yerine 23 Eylül 1793 tarihinde oğlu Hasan Halife getirilmiştir⁴. Son olarak da 24 Ağustos 1818 Hüseyin Halife ibn-i Hasan göreve atanmıştır⁵.

Küllîye olarak inşa edilen yapının avlusunda câmî, saat kulesi, çeşme ve imam evi bulunmaktadır. Şehrin merkezinde bulunan câmî 1982/83 yıllarında yıkılarak yerine yeni bir câmî inşa edilmiştir. Yeni inşa edilmiş olan câmî kare planlı olup üzeri kubbeli yapılmıştır. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturtulmuştur ve kubbe kasnağının her yüzeyinde pencere açıklıkları yapılmıştır. Eski câmînin mihrap ile minberi de korunmamıştır⁶.

2. Mamuşa Köyü Mahmud Paşa Saat Kulesi:

Saat kulesinin giriş kapısının üzerinde bulunan kitâbesine göre yapı, 1231 (1815) yılında Mahmud Paşa tarafından inşa edilmiştir. Kulenin inşa tarihi ebced hesabıyla verilmiştir.

¹ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 197; Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 740.

² Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 740.

³ *HD. 1194*, s. 15, (8 R 1153).

⁴ *HD. 1171*, s. 166, (16 S 1208).

⁵ *HD. 1184*, s. 65, (21 L 1233).

⁶ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 740.

Kitâbenin transkripsiyonu şöyledir¹:

“Allahû teâla itdi hidâyet

Kıldı muzaffer oldu saâdet

Semendre'nin nâkus-ı küfrün

Mahmud Paşa hem aldı gânimet

Hayr-ı niyetle yaptırmasına

Mamuşa için eyledi himmet

İkbâl-i ömrü olsun ziyâde

İtdikte eflâk-i devre azîmet

Bir hoşça çıktı nâzım ile târih

'Îlâm-ı evkât ola bu sâat'

Fi şehri-i Ramazan sene 1231” (Temmuz/Ağustos 1816)

Hurufât Defterlerinde bu saat kulesi ile ilgili tek atama kaydı mevcuttur. 19 Nisan 1815 tarihinde Yunus bin İbrahim saatçi görevi ile buraya atanmıştır².

Saat kulesi günümüzde Mamuşa (Kanber Bey) Câmii avlusunda bulunmaktadır. Moloz taştan inşa edilmiş olan kule dörtgendir ve 14.50 m. yüksekliğindedir. Kaynakların vermiş olduğu bilgilere göre saat kulesinin çanı, Mahmud Paşa tarafından Semendire zaferinin ardından getirtilmiştir³.

3. Manastırıçe Köyü Câmii:

Defterlerde de ismini tespit ettiğimiz Manastırıçe (Arnavutça: *Manastiricë*, Sırpça: *Manastirica*) köyü ile ilgili Ekrem Hakkı Ayverdi, Prizren'in 4 km. güneydoğusunda bulunduğunu belirtmiştir⁴. Köy ahalisi tarafından inşa edildiği bildirilen câmi hakkında tek atama kaydı mevcuttur. Bu kayda göre üç akçe ile Mehmed Halife 7 Mayıs 1795 tarihinde imam ve hatip olarak atanmıştır⁵.

¹ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 847; Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 202.

² *HD. 1184*, s. 64, (9 CA 1230).

³ Raif Vırmiça, *a.g.e.*, s. 200-201.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 212; Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/m1Et>, (2.VI.2012).

⁵ *HD. 1171*, s. 329, (17 L 1209).

4. İzlipetok Köyü Mehmed Ağa Câmii:

Günümüzde İzlipetok (Arnavutça: *Zlipotok*) köyü, Prizren şehrinin kuzeybatısında bulunmaktadır¹. Defterlerde bu câmi hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. 20 Mart 1777² tarihinde Tahir Halife imam ve hatip olarak atanmıştır. Kaynaklarda köyde bulunan bu câmi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

5. Rahovça Köyü:

Günümüzde Rahovça (Arnavutça: *Rahovec*, Sırpça: *Orahovac*), belediye merkezi olup Prizren şehrinin kuzeybatısında bulunmaktadır. Hurufât Defterlerinde bu köyün Zahrika kazasına bağlı olduğu bilgisi verilmiştir. Atamalar bize bu köyde bir mektep, câmi ve saat kulesinin bulunduğunu göstermektedir. Köyde bulunan okulun ismi verilmemiş, sadece buraya yüz akçe gibi yüksek bir ücret ile 3 Haziran 1808 tarihinde Seyyid Hasan Halife'nin müderris olarak atandığı bildirilmiştir³. Köye 22 Şubat 1802 tarihinde de Hacı Ali Halife'nin saatçi görevi ile atandığı bilgisi burada bir saat kulesinin bulunduğunu düşündürmektedir⁴. Kaynaklar da bize Prizren mutasarrıfı Mehmed Tâhir Paşa-zâde Mahmud Paşa tarafından Prizren kalesinde, Mamuşa'da ve Rahovça köyünde saat kuleleri inşa ettirdiğini açıklamaktadır⁵.

Rahovça'da bulunan bir diğer mimari eser de köy ahalisi tarafından inşa edilmiş olan câmidir.

Rahovça Köyü Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁶	Ahmed Halife	-	9
"	Oğlu Ali Halife	1.III.1759	"

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/WZht>, (2.VI.2012).

² HD. 1171, s. 164, (10 S 1191).

³ HD. 1184, s. 62, (8 R 1223).

⁴ HD. 1174, s. 4, (19 L 1216).

⁵ Mehmet Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 847

⁶ HD. 1211, s. 86, (2 B 1172); HD. 1171, s. 327, (26 CA 1179), s. 328, (13 R 1204), s. 329, (15 Z 1213); HD. 1184, s. 72, (17 RA 1249).

"	Oğlu Ahmed Halife	10.XI.1765	"
"	Sadık Halife	-	"
"	Mesud Halife	31.XII.1789	"
"	Niyazi Halife	17.V.1799	"
"	Oğlu Yusuf Halife	4.VIII.1833	"
Müezzin¹	Yusuf Halife	-	8
"	Oğlu Muhtar Halife	6.I.1753	"
"	Oğlu Abdullah Halife	16.V.1793	"
"	Kardeşinin oğlu Abdülvehab bin Halil Halife	21.VII.1811	"
Müezzin-i Sâni	Abdülvehhab ibn-i Halil Halife	21.III.1805 ²	-
Kayyum³	Yusuf Halife	-	1
"	Oğlu Muhtar Halife	6.I.1753	1
Tevliyet⁴	Hacı Ömer Halife	11.III.1815	-

6. Resteliça Köyü Bektaş Çelebi Câmii:

Günümüzde Resteliça (Arnavutça: *Restelicë*, Sırpça: *Restelica*) köyü, Prizren şehrinin güneybatısında bulunmaktadır⁵. Defterlerde bu câmi hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre imam ve hatip olan Ahmed Halife'nin vefat etmesinin ardından Şubat/Mart 1753 tarihinde Âdem Halife bu göreve getirilmiştir⁶. Kaynaklarda bu câmi ile ilgili bilgi verilmemiştir.

¹ HD. 1215, s. 35, (1 RA 1166); HD. 1171, s. 166, (5 L 1207); HD. 1184, s. 63, (29 C 1226).

² HD. 1171, s. 329, (19 Z 1219).

³ HD. 1215, s. 35, (1 RA 1166).

⁴ HD. 1184, s. 64, (29 RA 1230); HD. 1171, s. 327, (11 RA 1194), s. 328, (9 N 1208), s. 328, (17 L 1209); HD. 1184, s. 67, (12 M 1238), s. 68, (11 C 1243).

⁵ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/J4Oi>, (2.VI.2012).

⁶ HD. 1205, s. 55, (R 1166).

7. Gonçar Köyü Mescidi/Câmi:

Günümüzde Gonçar (Arnavutça: *Gërņçar*, Sırpça: *Grnčare*) köyü, Prizren şehrinin hemen doğusunda bulunmaktadır¹. Defterlerde bu köyde bulunan mescide Abdullah bin Hasan ve Kurd Murad tarafından minber eklenerek câmi yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Câmi yapıldıktan sonra iki atama yapılmıştır. Bunlar 30 Mart 1814 tarihli olup biri imam ve hatip ataması diğeri de müezzin atamasıdır². Bu kayda göre Bayram bin Abdullah Halife imam ve hatip, Nezir bin Kurd Murad Halife'de müezzin olarak atanmıştır.

8. İslamodiraje Köyü Veysel Camii:

Prizren şehrinin kuzeyinde bulunan İslamodiraje (Arnavutça: *Samadraxhë*, Sırpça: *Samodraža*)³ köyünde bulunan Veysel Câmi hakkında defterlerde tek görev ile ilgili atama kaydı bulunmaktadır. Kaynaklarda câmi hakkında bilgi bulunmadığı için günümüzde mevcut olup olmadığı bilinmemektedir.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Âdem Halife	5.VII.1799	-
"	Veysel Halife	-	-
"	Ramazan Halife	8.VI.1814	-
"	İbrahim Halife	22.VIII.1818	-
"	Mehmed Halife	28.V.1819	-

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/Jofn>, (2.VI.2012).

² *HD. 1184*, s. 64, (8 R 1229).

³ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/JsJ4>, (3.VI.2012).

⁴ *HD. 1184*, s. 59, (15 S 1214), s. 64, (19 C 1229 Tarihli kayıttta Ramazan Halife “Cümlenin Muhtarı” olarak gösterilmiştir), s. 65, (19 ZA 1233), s. 65, (3 Ş 1234).

9. İstodincane Köyü Câmii:

İstodincane (Arnavutça: *Studenčan*, Sırpça: *Studenčane*) köyü, Prizren şehrinin kuzeyinde yer almaktadır¹. Defterlerde, bu câminin köy ahalisi tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. İsmi verilmeyen câmi ile ilgili imam, hatip ve müezzin atamaları mevcuttur.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ²	Abdüllatif Halife ibn-i Arif	9.X.1826	-
"	Hasan Halife	-	1
"	Abdullah Halife	13.IV.1833	1
Müezzin ³	Hasan Halife ibn-i Mustafa	9.X.1826	-

10. Leşane Köyü Mehmed Paşa Câmii:

Günümüzde Leşane (Arnavutça: *Leshan*, Sırpça: *Lešane*) köyü, Prizren şehrinin kuzeyinde yer almaktadır⁴. Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu köyde atmalar vasıtası ile Mehmed Paşa'nın bir câmi ve mektep inşa ettiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Gazi Mehmed Paşa'nın vakfiyesinde de bu köyde bir câmi ve mektep yaptırdığı belirtilmiştir⁵.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ⁶	Mahmud Bey	-	16

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/xGLL>, (3.VI.2012).

² HD. 1184, s. 67, (7 RA 1242), s. 71, (23 ZA 1248).

³ HD. 1184, s. 67, (7 RA 1242).

⁴ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/WiNi>, (3.VI.2012).

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 212.

⁶ HD. 1184, s. 64, (12 R 1229).

"	Salih Bey	-	16
"	Halid ibn-i Lütfullah	3.IV.1814	16
İmam ve Hatip ¹	Mahmud Halife bin Ahmed	-	11
"	Oğlu Nureddin Halife	7.V.1795	11
İmam, Hatip ve Muallim-i Sıbyan ²	Ahmed Halife	-	11
"	Kardeşi Nureddin Halife	22.IV.1810	11
Müezzin ³	Kurt Yusuf Halife	-	4
"	Oğlu Kadri Halife	-	4
"	Hacı Selim Halife	16.XI.1768	4
"	Molla Danyal Halife	2.VII.1780	4

11. Lubişa Köyü Yusuf Ağa Câmii:

Lubişa (Arnavutça: *Lubizhdë*, Sırpça: *Ljubižda*) köyü, şehrin kuzeybatısında bulunmaktadır⁴. Defterlerde bu köyde bulunan Yusuf Ağa Câmii hakkında sadece imam imam ve hatip ataması bulunmaktadır. Bu kayda göre, iki akçe ile imam ve hatip olan Nuh Halife'nin vefat etmesi sonucu 5 Mayıs 1834 tarihinde oğlu Veysel Halife bu göreve getirilmiştir⁵.

12. Lubne Köyü Câmii:

Prizren şehrinin güneydoğusunda yer alan Lubne (Arnavutça: *Lubinjë*, Sırpça: *Ljubinje*) köyünde bulunan bu câminin ismi kaydedilmemiştir⁶. Tutulmuş olan kayıt

¹ HD. 1171, s. 166, (17 L 1209).

² HD. 1171, s. 338, (17 RA 1225).

³ HD. 1171, s. 159, (6 B 1182), s. 159, (29 C 1194).

⁴ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/Y6sl>, (3.VI.2012).

⁵ HD. 1184, s. 72, (25 Z 1249).

⁶ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/PwFt>, (3.VI.2012).

sadece imam ve hatiplik hakkındadır. Buna göre, Âdem Halife'nin vefat etmesinden sonra 15 Nisan 1765 tarihinde iki akçe ile Feyzullah Halife bu göreve atanmıştır¹.

13. Novasil Köyü Kurt Mehmed Câmii:

Günümüzde Novasil (Arnavutça: *Novosellë*, Sırpça: *Novo Selo*) köyü, Prizren şehrinin güneydoğusunda yer almaktadır². Defterlerde bu câmi hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre Novasil köyünde bulunan Kurt Mehmed Câmii'ne 29 Şubat 1744³ tarihinde Mürsel bin Ali Halife müezzin olarak atanmıştır.

14. Vilaşne Köyü Hasan Bey Câmii:

Günümüzde Vlaşna (*Vlašnjë*) ismi ile anılan köy Prizren şehrinin güneybatısında yer almaktadır⁴. Hasan Bey Câmii ile ilgili defterlerde tek atama kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre iki akçe ile imam ve hatip olan Abdullah Halife'nin vefat etmesinin ardından bu göreve 22 Mayıs 1833 tarihinde Hüseyin bin Tahir Halife getirilmiştir⁵.

15. Vilaşne Köyü Ömer Bey Câmii:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan bu câmi ile ilgili Ekrem Hakkı Ayverdi'de sadece mevcut olduğuna dair bilgi verilmiştir⁶. Defterlerde tek atama kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre imam ve hatiplik görevi Abdullah Halife'nin vefat etmesi sonucu 8 Mayıs 1809 tarihinde oğlu Hamza Halife'ye geçmiştir⁷.

---

¹ *HD. 1171*, s. 158, (23 L 1178).

² Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/XEfG>, (3.VI.2012).

³ *HD. 1194*, s. 13, (15 M 1157).

⁴ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/W1Ju>, (3.VI.2012).

⁵ *HD. 1184*, s. 71, (2 M 1249).

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s.213.

⁷ *HD. 1184*, s. 63, (23 RA 1224).

16. Yablaniça (Jabllanica) Köyü Câmii:

Ekrem Hakkı Ayverdi, günümüzde de aynı isimle bilinen köyün, Prizren'in 1.5 km. güneydoğusunda bulunduğunu belirtmiştir¹. Köy ahalisi tarafından inşa edildiği belirtilen câmi hakkında iki atama kaydı tutulmuştur. Biri imam ataması olup, 28 Mayıs 1819 tarihinde İbrahim Halife bu göreve getirilmiştir. Aynı tarihli diğer atama kaydı ise Fazlı Halife'nin hatiplik ataması hakkındadır².

17. Zagraçka Hoça Köyü Hacı İbrahim Camii:

Günümüzde Zagraçka Hoça (Arnavutça: *Hoçë e Gjutetit*, Sırpça: *Hoča Zagradska*) köyü şehrin güneybatısında bulunmaktadır³. Defterlerde bulunan bu câmi ve köy ismi Ekrem Hakkı Ayverdi'de de mevcuttur. Ancak sadece konumu hakkında bilgi verilmiştir⁴. Defterlerdeki kayıtlar imam, hatiplik ve müezzinlik atamaları hakkındadır.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁵	Adil bin Selim	1.II.1756	2
"	Hüdaverdi Halife	XI./XII.1757	"
"	Hacı Maksud Halife	-	"
"	Büyük oğlu Abdülfettah Halife	19.IV.1833	"
Müezzin ⁶	İbrahim bin Adil	28.I.1756	-

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 213; Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/G2pi>, (3.VI.2012).

² *HD. 1184*, s. 66, (3 Ş 1234).

³ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/31Kh>, (3.VI.2012).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 213.

⁵ *HD. 1215*, s. 36, (29 R 1169); *HD. 1211*, s. 87, (RA 1171); *HD. 1184*, s. 71, (29 ZA 1248).

⁶ *HD. 1215*, s. 36, (25 R 1169).

18. Hoça Köyü Câmii:

Prizren şehrinin hemen güneyinde bulunan Hoça köyü günümüzde de aynı isimle anılmaktadır¹. Hurufât Defterlerinde köy hakkında tutulan kayıtlarda, câminin köy ahalisi tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Bu câmi ile ilgili tek kayıt imam ataması hakkındadır. İmam olan Adil Halife'nin yerine 24 Mayıs 1782 tarihinde oğlu Maksud Halife getirilmiştir².

19. Hoça-yı Sagir Köyü Câmii:

Günümüzde Prizren şehrinin kuzeyinde, "Büyük Hoça"nın tam altında bulunan köy aynı isimle anılmaktadır³. Ekrem Hakkı Ayverdi bu câmi hakkında sadece Prizren'in 4 km. kuzeybatısında bulunduğunu belirtmiştir⁴. Hurufât defterlerinde köyde bulunan bu câmi ile ilgili müteveli, imam, hatip ve müezzin atama kayıtları tutulmuştur. Kayıtlara göre:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müteveli ⁵	Oruç Halife	-	-
"	Haydar Halife	20.IX.1762	-
İmam ve Hatip ⁶	Mustafa Halife	-	15
"	Mürsel Halife	20.II.1761	"
"	Hüseyin ibn-i Osman Halife	25.XI.1762	"
"	Hacı Abdülmecid Halife	-	"
"	Kardeşinin oğlu Ali Halife	13.II.1808	"

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/xmtA>, (3.VI.2012).

² HD. 1171, s. 327, (11 C 1196).

³ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/CXGz>, (3.VI.2012).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 212.

⁵ HD. 1171, s. 157, (1 RA 1176).

⁶ HD. 1171, s. 157, (15 B 1174), s. 157, (8 CA 1176), s. 329, (15 Z 1222); HD. 1184, s. 65, (3 Ş 1234).

"	Oğlu Dervif Halife	28.V.1819	"
Müezzin¹	Haydar Halife	20.IX.1762	-

20. Belançe Köyünde Ahmed Ağa Câmii:

Günümüzde Belançe (Arnavutça: *Bellanicë*, Sırpça: *Belanica*) köyü, Prizren şehrinin kuzeydoğusunda bulunmaktadır². Defterlerde ismi geçen bu köyün Zahrika nahiyesine bağlı olduğu bildirilmektedir. Kaynaklarda bu câmiye rastlanmamıştır. Atamalar bir tek imam ve hatiplik hakkındadır.

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip³	Ahmed Halife	-	-
"	Oğlunun oğlu Abdullah Halife	26.VI.1777	-
"	Ömer bin Ömer Halife	28.VII.1811	10
"	Oğlu Molla Ali Halife (İmam)	20.VIII.1818	5
"	Büyük Oğlu Molla Abdullah bin Ömer (Hatip)	20.VIII.1818	5
"	Molla Abdullah bin Ömer	12.IV.1827	5

21. Semetište Köyü Câmii:

Günümüzde Semetište (Arnavutça: *Semetisht*, Sırpça: *Semetište*) köyü, Prizren şehrinin kuzeyinde yer almaktadır⁴. Hurufât Defterlerinde köy ahalisi tarafından câminin inşa edildiđi bildirilmiştir. Câmi hakkında tek bir görev ataması bulunmaktadır.

¹ HD. 1171, s. 157, (1 RA 1176).

² Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/nHy0>, (4.VI.2012).

³ HD. 1171, s. 164, (20 CA 1191); HD. 1184, s. 63, (7 B 1226), s. 65, (17 L 1233), s. 68, (15 N 1242).

⁴ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/zGqK>, (4.VI.2012).

İmam ve hatiplik görevine, 4 Eylül 1816 tarihinde getirilen İbrahim bin Âdem'in vefat etmesi üzerine 28 Mayıs 1819 tarihinde Halil Halife atanmıştır¹.

22. Zırza Köyü Camii:

Zırza (Arnavutça: *Xërzë*, Sırpça: *Zrze*) köyü, Prizren şehrinin güneybatısında bulunmaktadır². Bu köyde bulunan câminin ismi defterlerde verilmemiştir. Sadece imam ve hatiplik ataması hakkında bilgi vardır. İslam Hoca'nın vefat etmesi ile 28 Mayıs 1809 tarihinde Abbas bin Ramazan bu göreve getirilmiştir³. Ardından onun da vefat etmesi ile 14 Mart 1821 tarihinde oğlu Nuh Sadık Halife atanmıştır⁴.

Kaynaklarda ismi geçmeyen ancak Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan diğer köy ve câmileri şunlardır:

23. Lokviça Köyü Câmii:

Günümüzde Lokviça (Arnavutça: *Llokvicë*, Sırpça: *Lokvica*) köyü, Prizren şehrinin güneydoğusunda bulunmaktadır⁵. Köy ahalisi tarafından yapılan bu câmi ile ilgili imam, müezzin ve hatip atamaları bulunmaktadır. Bu kayda göre imam ve müezzin olan Derviş Ali bin Hasan'ın vefat etmesinden sonra 8 Mayıs 1770 tarihinde oğulları İslam, Şaban ve Feyzullah Halifeler bu göreve atanmıştır⁶. Hatip ataması hakkındaki kayıta göre ise Derviş Ali bin Hasan'ın vefat etmesinden sonra 8 Mayıs 1770 tarihinde oğlu Adil bu göreve getirilmiştir⁷.

24. Kırşova Köyü Hacı Hasan Camii:

Günümüzde Prizren şehrinin güneydoğusunda bulunan Kırşova (Arnavutça: *Krushevë*, Sırpça: *Kruševo*) köyü “*Hacı Hasan Câmii*” ile ilgili tek atama kaydı

¹ *HD. 1184*, s. 65, (11 L 1231), (3 Ş 1234).

² Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/NWDF>, (4.VI.2012).

³ *HD. 1171*, s. 338, (13 R 1224).

⁴ *HD. 1184*, s. 66, (9 C 1236).

⁵ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/rE0a>, (4.VI.2012).

⁶ *HD. 1171*, s. 160, (12 M 1184).

⁷ *HD. 1171*, s. 160, (12 M 1184).

tutulmuştur. Bu kayda göre imam ve hatip olan Ali Halife'nin vefat etmesi sonucu bu göreve 19 Aralık 1739 tarihinde üç akçe ile oğlu Hasan Halife bu göreve getirilmiştir¹.

25. Golubofçe Köyü Hasan Bey Câmii:

Günümüzde Prizren'nin kuzeyinde bulunan Malişevo şerhinin yanında bulunan Golubofçe (Arnavutça: *Gollubovcë*)² köyünde bulunan câmi hakkında Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlar arasında, müezzin, imam ve hatip atamaları bulunmaktadır. Tutulan kayıtlara göre, dört akçe ile imam ve hatip olan Süleyman Halife'nin İskenderiye sancağında bulunan Akova kasabasında bulunduğu için hizmetini yerine getirememiş ve ahalinin bu durumu ihbar etmesinin ardından da görevinden azl edilerek yerine 17 Şubat 1761 tarihinde Süleyman ibn-i Ahmed getirilmiştir³. Onun vefat etmesi ile bu göreve 22 Eylül 1768 tarihinde büyük oğlu Feyzullah Halife⁴, onun da vefat etmesi sonucu 14 Eylül 1804 tarihinde de kardeşi Süleyman bin Feyzullah getirilmiştir⁵.

Diğer bir kayda göre ise, 1747/48 tarihinde Hasan Halife bir akçe ile müezzinlik görevine getirilmiştir⁶.

26. Çadrak Köyü Câmii:

Günümüzde Çadrak (Arnavutça: *Qadrak*) köyü, Prizren şehrinin kuzeydoğusunda bulunmaktadır⁷. Ahalisi tarafından inşa edilen bu yapının başta mescit olarak inşa edildiği ancak daha sonra minber eklenerek câmiye dönüştürüldüğü bilgisi verilmiştir. Tek atama kaydına göre 13 Nisan 1816⁸ tarihinde imam ve hatip olarak Salih Halife ibn Abdullah'ın atandığı bildirilmiştir.

---

¹ HD. 1198, s. 19, (18 N 1152).

² Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/EHYp>, (4.VI.2012).

³ HD. 1171, s. 157, (12 B 1174).

⁴ HD. 1171, s. 159, (10 CA 1182).

⁵ HD. 1184, s. 60, (8 C 1219).

⁶ HD. 1211, s. 86, (1160).

⁷ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/MTnO>, (4.VI.2012).

⁸ HD. 1184, s. 65, (15 CA 1231).

27. Kukofça Köyü Mescidi:

Günümüzde Kukofça (Arnavutça: *Kuk*, Sırpça: *Kukuovce*) Prizren şehrinin güneyinde bulunmaktadır¹. Hurufat Defterlerinde bu mescit hakkında tek atama kaydı mevcuttur. Ömer bin Ebubekir Halife vefat etmesi ile imamlık görevi 23 Haziran 1756² tarihinde iki akçe ile Hasan Halife'ye geçmiştir.

28. İştikançe Köyü Câmii:

Prizren şehrinin güneyinde bulunan İştikançe³ (Arnavutça: *Dikancë*, Sırpça: *Dikance*) köyü ile ilgili Hurufât Defterlerinde tek atama kaydı bulunmaktadır. Defterlerde bu köyün Gora kazasına bağlı olduğu bilgisi verilmiştir. Kayda göre Gora Kazasına bağlı olan câmiye hatip olarak 24 Mayıs 1780 tarihinde Bayram bin Hüseyin atanmıştır⁴.

29. Boradisavce Köyünde Kuka Mehmed Câmii:

Hurufât Defterlerinde Gora kazasına bağlı olduğu bildirilen Boradisavce (Arnavutça: *Bresane*, Sırpça: *Brodosavce*) köyü, günümüzde Prizren şehrinin güneyinde bulunmaktadır⁵. câmi hakkında tek atama kaydı bulunmaktadır. Beş akçe ile müezzin olan Hüseyin Halife'nin yerine 1 Şubat 1752 tarihinde Süleyman Halife getirilmiştir⁶.

---

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/dQCH>, (4.VI.2012).

² *HD. 1199*, s. 89, (25 N 1169).

³ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/Vsgb>, (4.VI.2012).

⁴ *HD. 1171*, s. 165, (20 CA 1194).

⁵ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/jzfr>, (4.VI.2012).

⁶ *HD. 1199*, s. 88, (15 RA 1165).

Prizren'e Bağlı Zahrika Kazâsı:

Günümüzde Zahrika (Arnavutça: *Suhareka*, Sırpça: *Suva Reka*) kazâsı, Prizren şehrinin kuzeyinde bulunmaktadır. Hurufât Defterlerinde adı geçen nahiyede beş câmi kayıtlıdır. Kaynaklarda kazâda bulunan bu câmiler hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1. Mehmed Paşa Camii:

Defterlerde ismi geçen bu câmi ile ilgili tek atama kaydı bulunmaktadır. Bu atama kaydına göre 16 Ağustos 1775 tarihinde Mahmud Halife altı akçe ile muarriif-hân görevine getirilmiştir¹.

2. Retimleli İlyas Beşe Camii:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatiplik ²	Hasan bin Ahmed Halife	21.VII.1779	-
	Oğlu Yakup Halife	8.V.1809	-
İmam ³	Hasan Halife bin Yakub	7.VI.1820	-
	Behlül Halife bin Yakub	7.VI.1820	-
Müezzin ⁴	İshak Halife	16.VII.1782	2
	Mustafa Halife	-	3
	Oğlu Ahmed Halife	5.II.1833	3
Kayyum ⁵	İshak Halife	18.VII.1779	2

¹ HD. 1171, s. 162, (18 C 1189).

² HD. 1171, s. 164, (7 B 1193); HD. 1184, s. 63, (23 RA 1224).

³ HD. 1184, s. 66, (25 Ş 1235).

⁴ HD. 1171, s. 372, (5 Ş 1196); HD. 1184, s. 70, (15 N 1248).

⁵ HD. 1171, s. 164, (4 B 1193).

3. Terzi Memi Camii:

Hurufât Defterlerinde Zahrika kazâsında Terzi Memi Câmii'nin bulunduğu bilgisi verilmiştir. Ancak sadece tek atama kaydı mevcuttur. Arif Halife'nin yerine 21 Mayıs 1782 tarihinde Hasan Halife atanmıştır¹.

4. Hacı Arif Câmii:

Zahrika kazasında bulunan Hacı Arif Câmii hakkında sadece müezzin atamaları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ilerleyen tarihlerde harap olan câminin 10 Nisan 1832 tarihinde Mahmud Paşa tarafından tamir edildiği belirtilmiştir².

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müezzin ³	Sadık Halife	11.III.1782	2
"	Mehmed bin Ali Halife	15.XII.1791	"
"	Oğlu Süleyman Halife	3.XI.1800	"
"	Mehmed Halife	-	"
"	Şehsuvar bin Mehmed Halife	10.IV.1832	"

5. Seydi Bey Mescidi/Câmii:

Zahrika kazâsında bulunan Seydi Bey mescidine 11 Mart 1782 tarihinde minber konulup câmiye dönüştürüldüğü bilgisi verilmiştir⁴. Mescit atamaları hakkında bilgi yoktur. Sadece câmiye dönüştürüldükten sonraki atamalar vardır. XVII. yy.'da Seydi Bey'in Prizren şehrinde iki câmi inşa ettiği bilinmektedir. Bu yapının da ona ait olması gerekir. Kaynaklarda bununla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

¹ HD. 1171, s. 327, (8 C 1196).

² HD. 1184, s. 69, (9 ZA 1247).

³ HD. 1171, s. 327, (26 RA 1196), s. 327, (26 RA 1196), s. 328, (18 R 1206), s. 329, (15 C 1215); HD. 1184, s. 69, (9 ZA 1247).

⁴ HD. 1171, s. 327, (26 RA 1196).

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ¹	İsmail Halife	-	3
"	Oğlu Rüstem Halife	31.V.1783	3
Hatip ²	Bilâl Halife	11.III.1782	1
"	Oğlu Ali Halife	7.V.1795	1
Müezzin ³	Bilal Halife	11.III.1782	1

6. Ratkofça Köyü Abbas Davud Câmii:

Defterler bu köyün Zahrika kazâsına bağlı olduğunu bildirmektedir. Günümüzde de aynı şekilde Zahrika (Suhareka)'ya bağlı durumda olan köy, Prizren şehrinin kuzeybatısında bulunmaktadır⁴. Câmi hakkında sadece imam ve hatiplik atama kaydı tutulmuştur.

Ratkofça Köyü Abbas Davud Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁵	İbrahim Hoca	-	-
"	Ömer Halife	23.IX.1778	-
"	Bayram Halife	17.III.1780	-
"	Hasan Halife	-	-
"	Abdurrahman Halife	10.IV.1794	-
"	Ârif Halife	7.V.1795	-
"	Saltık Halife	-	-
"	Oğlu Bâyezid Halife	29.IX.1822	-
"	Said Halife ibn-i Yusuf	30.XII.1827	-

¹ HD. 1171, s. 327, (28 C 1197).

² HD. 1171, s. 327, (26 RA 1196), s. 329, (17 L 1209).

³ HD. 1171, s. 327, (26 RA 1196).

⁴ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/8LF6>, (4.VI.2012).

⁵ HD. 1171, s. 164, (1 N 1192), s. 327, (11 RA 1194), , s. 328, (9 N 1208), s. 328, (17 L 1209); HD. 1184, s. 67, (12 M 1238), s. 68, (11 C 1243).

4.9. YAKOVA

4.9.1. Merkez

Yakova (Arnavutça: *Gjakova*; Sırpça: *Dakovica*), İpek şehrinin 35 km. güneydoğusunda, Prizren'in 30 km. kuzeybatısında dağlarla çevrili bir ova kenarında ve Ak Drin'e dökülen Reka nehri üzerinde bulunmaktadır¹.

4.9.2. Kısa Tarihçe

“Yak Vula” adlı bir köylünün arazileri üzerinde geliştiği için 1571 yılına kadar “Yak Ova” adıyla bilinen bir köydür². Yakoviçe ismiyle tanınmış bir köy iken Enderun-ı hümayun hademesinden Goska köylü Bîzeban Süleyman Efendi 1003 (1594/1595) tarihinde buraya gelerek bir câmi, kütüphane, mektep, muvakkit-hane, hükümet konağı bulunan bir han ve bir de hamam inşa ettirmesinden sonra, köy zamanla genişlemiş ve Yakova isminde güzel bir kasaba şekline almıştır³. Osmanlı döneminde “Yak – Ova”, 1900'lerden sonra ise, Slavca “Cakovica” adıyla tanınmıştır. Yakova'nın en büyük mahallesi “*Hâdım Mahallesi*”dir. Burada Hâdım Camii, hamam, han, çarşı ve XVIII. yüzyıla ait olan saat kulesi yer almaktadır. Günümüzde ise, çarşıda saydığımız eserlerden sadece Hadım Camii ve Mektep ayakta⁴.

4.9.3. Nüfus

1571 yılında Yakova, 44 hane ve 19 mücerretten oluşan küçük bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. 1590/91 (999) tarihli Dukakin defterine göre, Yakova köyünde 55'i Hıristiyan, 13'ü Müslüman olmak üzere toplamda 68 hâne (tahminen 340 kişi) bulunmaktadır. 1641-42 tarihlerine gelindiğinde ise Müslüman nüfusun arttığı

¹ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, C. VI, s. 4786.

² Rezarta Loxha, *a.g.t.*, s. 23.

³ *1314 (1896) Yılı Kosova Sâlnâmesi*, s. 596

⁴ Rezarta Loxha, *a.g.t.*, s. 23.

görülmektedir. Müslüman hâne sayısı 250'ye çıkmış Hıristiyan hâne sayısı ise 16'ya inmiştir¹.

Şemseddin Sâmî Yakova kazası ile ilgili olarak²; “146 köyden ibaret olup, çoğu Malisya tabir olunan dağda bulunmakla birlikte, ahalisi cesur ve silahşördür. Nüfusları dahi henüz tamamıyla bilinmese de 25.000 kişi kadar oldukları tahmin edilmektedir” demiştir.

1314 (1896) yılı Salnâmesine göre şehrin nüfusunun toplamı 11.056 olup bunun 9.620'si Müslüm ve 1.476'sıda gayr-ı Müslüm'dür³. Kaynaklarda geçen Yakova mahalleleri şunlardır: Hadım Mahallesi, Hacı Ömer Mahallesi, Gül (Çül) Mahallesi, Molla Yusuf Mahallesi, Çarşı Mahallesi ve Gerçar Mahallesi⁴. Hurufât Defterlerinde bu mahallelerin dışında bir de şu mahallelerin ismi bulunmaktadır: İsmak Mahallesi, Karadağ Mahallesi, Atik Mahalle ve İbrahim Çavuş Mahallesi⁵.

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında

Yakova Kazasındaki Görevliler

Görev	Görevli	Tarih
Kadı ⁶	İsmail Efendi	-
"	Mustafa Efendi	-
"	Ali Efendi	-
"	Hacı Mehmed Efendi	19.IV.1754
"	Süleyman Efendi	25.XI.1762
"	Vaiz-zâde İbrahim Efendi	4.I. 1785
"	Yusuf Vehbi Efendi	2.VI.1814
"	Mehmed Zühtü Efendi	20.X.1822
"	Sâlih Efendi	22.VII.1826

¹ Skender Rizaj, *Kosova Gjatë Shekujve XV, XVI dhe XVII (XV, XVI ve XVII. yy.'da Kosova)*, Prishtine 1982, s. 206-210.

² Şemseddin Sami, *a.g.e.*, C. VI, s. 4786-4787.

³ *1314 (1896) Yılı Kosova Salnâmesi*, s. 596.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 311-317; Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 5-160.

⁵ *HD. 1165*, s. 345; *HD. 1168*, s. 174, s. 180.

⁶ *HD. 1192*, s. 14, s. 32, s. 82; *HD. 1191*, s. 115, (25 C 1167); *HD. 1168*, s. 173, (8 CA 1176), s. 177, (22 S 1199), s. 180, (13 C 1229), s. 182, (3 S 1238), (16 Z 1241), (2 RA 1246).

"	Hasan Efendi	21.VIII.1830
Naib¹	Abdürrahman Efendi	6.IV.1745
"	Mustafa Efendi	19.IX.1748
"	Süleyman Efendi	25.III.1763
"	Hacı Numan Efendi	22.II.1765
"	Osman Efendi	22.VIII.1767
"	İbrahim Efendi	31.V.1768
"	Edhem Efendi	25.III.1772
"	Mahmud Efendi	8.VI.1774
"	İbrahim Edhem Efendi	18.VII.1780
"	Rüstem Mehmed Efendi	12.IX.1781
"	Mehmed Sadri Efendi	18.V.1783
"	Seyyid Yusuf Efendi	20.II. 1788
"	Yahya Efendi	4.XII.1790
"	Mehmed Efendi	7.VII.1792
"	Osman Efendi	27.VII. 1799
"	Hasan Efendi	7.V.1805
"	Seyyid Salih Efendi	18.XI.1807
"	Mehmed Emin Efendi	6.VI.1810
"	Yusuf Efendi	12.X. 1814
"	Seyyid Eyüp Efendi	16.IV.1817
"	Sadık Efendi	31.X.1821

¹ *HD. 1195*, s. 68, (4 RA 1158); *HD. 1164*, s. 145 (26 N 1161); *HD. 1168*, s. 173, (10 N 1176), s. 173, (1 N 1178), (16 RA 1181), s. 174, (14 M 1182), (20 Z 1185), s. 175, (28 RA 1188); *HD. 1165*, s. 345, (16 B 1194); *HD. 1168*, s. 177, (23 N 1195), s. 174, (15 C 1197), s. 177, (13 CA 1202), (27 RA 1205), *HD. 1165*, s. 349, (17 ZA 1206); *HD. 1168*, s. 178, (23 S 1214), (7 S 1220), s. 179, (17 N 1222), s. 173, (3 CA 1225), s. 180, (27 L 1229), (29 CA 1232), s. 181, (4 S 1237).

4.9.4. CÂMÎ VE MESCİTLER

Evliya Çelebi'ye göre, Yakova'da 200 kiremit çatılı ev, iki cami, birkaç mescit, han ve 300 dükkân bulunmaktaydı¹.

1314 (1896) tarihli Kosova Sâlnâmesine göre ise Yakova kazasında, 33 cami ve mescit, iki bine yakın ev, iki medrese, bir telgrafhane, çeşitli esnafa mahsus bin kadar dükkan, bir mekteb-i rüşdi, kaza ile birlikte memlekette 19 Müslim, iki gayr-ı Müslim mekâtib-i sıbyaniye ve yedi kilise vardır².

1. Hâdım Süleyman Ağa Bîzebân Camii:

Câmi, medrese, mektep, kütüphane, muvakkithane, han ve hamamdan meydana gelen külliyenin merkezini oluşturmaktadır. Günümüzde sadece câmi ve mektep ayakta. 1999 yılında câmi ile birlikte savaşta hasar gören medrese, 2000 yılında yanlış yapılan bir onarım sonucu yıkılmıştır³. Câmi yapılan restorasyon çalışmalarının ardından 2009 Nisan ayında ibadete açılmıştır.

Yakova şehir merkezinde, eski çarşı içinde bulunan câmi, 1594/95 (1003) yılında, Sultan III. Murad'ın saray görevlilerinden Hadım Süleyman Ağa Bîzebân tarafından inşa edilmiştir⁴. Câminin son cemaat yerindeki pencere alınlıklarından birinde 1844/45 (1260) tarihli onarım kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbeden câminin bu tarihte genel çaplı bir onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır⁵.

12.40 x 12.40 m. boyutlarında kare planlı olan câminin tamamı kesme taşla inşa edilmiştir. Yakova'daki tek kubbeli câmilerin en büyüğüdür. Kubbe kasnağı sekizgen olan câminin son cemaat yeri dört mermer sütuna oturmaktadır. Câmide sekiz altlık ve yedi üstlük olmak üzere toplam onbeş pencere bulunmaktadır⁶.

¹ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. V, s. 288

² *1314 (1896) Yılı Kosova Sâlnâmesi*, s. 598-599.

³ Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, C. I, s. 15.

⁴ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, s. 276-277; Mehmed İbrahimgil, *Kosova'daki Türk Eserleri*, "Türkler", C. XII, Ankara 2002, s. 30; Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 15.

⁵ Mehmed Z. İbrahimgil, "Kosova'daki Türk Eserlerinde Duvar Resimlerinden Örnekler", *Eyüpsultan Sempozyumu (Tebliğler) VII*, İstanbul 2003, s. 329.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 314.

Hadım Süleyman Ağa Bîzebân Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Hatip ¹	Halil Halife	30.III.1763	10
Müezzin ²	Hüseyin Halife	-	4
"	Oğlu Mehmed Halife	-	4
"	Abdül Fettah Halife	-	4
"	Ebubekir Halife	31.V.1768	4
"	Molla İbrahim Halife	8.VI.1774	4
"	Hasan Halife bin Seyyid	-	8
"	Süleyman bin Seydi	24.V.1822	8
Vaiz ³	Fazlullah bin Hızır Halife	-	10
"	Hayreddin bin Eyüp Halife	-	10
"	Salih Halife	31.I.1765	10
Muallim-i Sıbyan ⁴	Hüseyin Halife	-	-
"	Oğlu Derviş Lütfullah Halife	12.III.1777	-
Cüz-hân ⁵	Hüseyin Halife	-	2
"	Oğlu Mehmed Halife	-	2
"	İbrahim Halife	-	2
Sermahfil ⁶	Mustafa Halife	-	3
"	Oğlu Hızır Halife	-	3
"	Osman Halife	I-II. 1732	3
Temcid-hân ⁷	Hüseyin Halife	-	2

¹ HD. 1168, s. 173, (15 N 1176).

² HD. 1192, s. 12; HD. 1168, s. 174, (14 M 1182), (28 RA 1188), s. 181, (3 N 1237).

³ HD. 1168, s. 173, (8 Ş 1178).

⁴ HD. 1168, s. 176, (2 S 1191).

⁵ HD. 1192, s. 12, s. 16.

⁶ HD. 1192, s. 83; HD. 1200, s. 166, (Ş 1144).

⁷ HD. 1192, s. 12.

"	Oğlu Mehmed Halife	-	2
Mutemed¹	Hüseyin Halife	-	6
"	Hızır Halife	-	6
Câbi²	Mehmed Halife	-	-
"	Ali Halife	-	-
"	Mustafa Halife	-	-
"	Feyzullah Halife	31.V.1792	-
Kayyum³	Hızır Halife	-	2
"	Osman Halife	I-II. 1732	2

2. Mahmud Paşa Câmii:

Çarşı içinde bulunan câmi, çok geniş saçaklı ve ahşap çatılıdır. Câmînin inşa kitâbesi yoktur, ancak onarım kitâbesi bulunmaktadır. Bu kitâbeden câmînin 1905 yılında onarım geçirdiği anlaşılmaktadır⁴. Bânisi olan Mahmud Paşa, Said Paşa'nın kardeşi olup, 1809/10 (1224)'te Prizren mutasarrıflığına atanmış ve 1830'lara kadar bu görevi yürütmüştür⁵. Câmînin de bu tarihlerde inşa edildiği düşünölmektedir. Câmi günümüzde ibadete açıktır.

Câmînin iç ölçüleri 9.20 x 8.80 m., duvar kalınlığı ise 85 cm.'dir. Yapının doğu cephesine sonradan boydan boya bir revak ilâve edilmiştir. Bu bölümün zemini, câmi zemininden yüksek tutulmuştur. Câmînin alt ve üst kısımlarında yedişer penceresi bulunmaktadır. Kesme taştan inşa edilen minarenin aslı tek şerefelidir. Ancak geç dönemlerde yapılan onarımın ardından ikinci bir şerefe ilave edilmiştir⁶.

¹ HD. 1192, s. 82.

² HD. 1192, s. 52; HD. 1168, s. 177, (9 L 1206).

³ HD. 1200, s. 166, (Ş 1144).

⁴ Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 75-76.

⁵ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 332.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 314-315; Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 75-76.

Mahmud Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ¹	Ahmed bin İbrahim Halife	20.III.1763	5+5
"	İbrahim Edhem Halife	4.XII.1790	5+5
"	Ebubekir Halife	14.I.1794	5+5
"	Salih Halife	-	5+5
"	Hacı Ramazan Halife	19.VIII.1816	5+5
Müezzin ²	Rüstem Halife	12.IX.1781	-

3. Hacı Ömer Camii:

Yakova şehrinin merkezinde “Hacı Ömer Mahallesi”nde bulunan külliye, câmi ve mektepten oluşmaktadır. Câmının içi oldukça bakımlıdır ve tamamen yenilenmiş bir haldedir. Câmının giriş kapısı üzerinde yer alan kitâbesine göre 1750/51 (1164) tarihinde inşa edilmiştir³.

Câmının harimi 10.67 x 10.72 m. ölçülerinde, tama yakın kare planlıdır. Dıştan kırma bir çatı, içten ise ahşap kubbe ile örtülüdür. Câmının batı duvarına bitişik olan minaresi, tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Harimin kuzey cephesinde ahşaptan yapılmış olan mahfil yer almaktadır.⁴

Asli fonksiyonunu kaybetmemiş olan câmi günümüzde ibadete açıktır⁵.

Hacı Ömer Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁶	Hasan bin Hacı Timur Halife	12.IV.1775	-

¹ HD. 1165, s. 173, (5 N 1176); HD. 1168, s. 177, (27 RA 1205), (11 CA 1208), s. 180, (25 N 1231).

² HD. 1168, s. 177, (23 N 1195).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 313; Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 5-6.

⁴ Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 6-7.

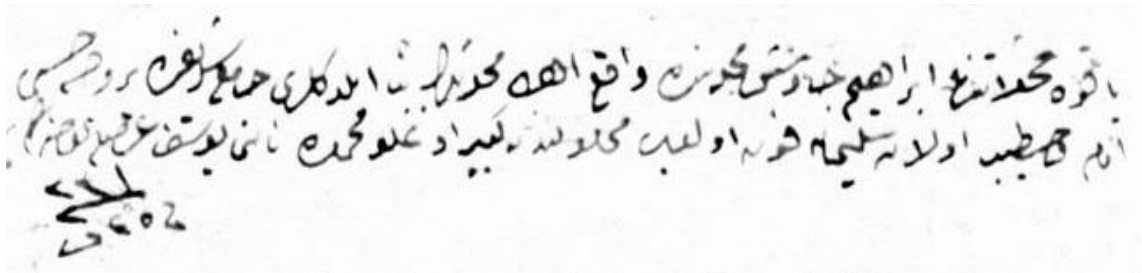
⁵ İ. Aydın Yüksel, “Kosova’da Türk Eserleri”, *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 50.

⁶ HD. 1168, s. 175, (10 S 1189), s. 178, (7 S 1220), s. 179, (29 R 1222).

"	Ramazan bin Osman Halife	7.V.1805	-
"	Yusuf bin Osman Halife	6.VII.1807	-
Hatip¹	Hacı Ömer Halife ibn-i Hasan	8.IV.1775	20
"	Oğlu Hasan Halife	12.IX.1781	20
"	Kardeşi Zekeriya Halife ibn-i Hacı Ömer	24.VIII.1818	20
Müezzin²	Numan bin Seydi Halife	-	-
"	Oğlu Bilal Adem Halife	15.XI.1821	-
Müezzin-i Evvel³	İslam bin Maksud Halife	12.IV.1775	4
Müezzin-i Sâni⁴	Numan Halife bin Seydi Çelebi	12.IV.1775	5
Kayyum⁵	Mehmed Halife	15.VIII.1763	4
"	Edhem bin Ömer Halife	9.IV.1775	4

4. İbrahim Çavuş Mahallesi Camii:

Hurufât Defterlerinde kaydı olan câminin mahalle ahali tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Kaynaklarda mahalle ve câmi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

HD. 1168, s. 180

¹ HD. 1168, s. 175, (6 S 1189), s. 177, (23 N 1195), s. 181, (21 L 1233).

² HD. 1168, s. 181, (19 S 1237).

³ HD. 1168, s. 175, (10 S 1189).

⁴ HD. 1168, s. 176, (10 S 1189).

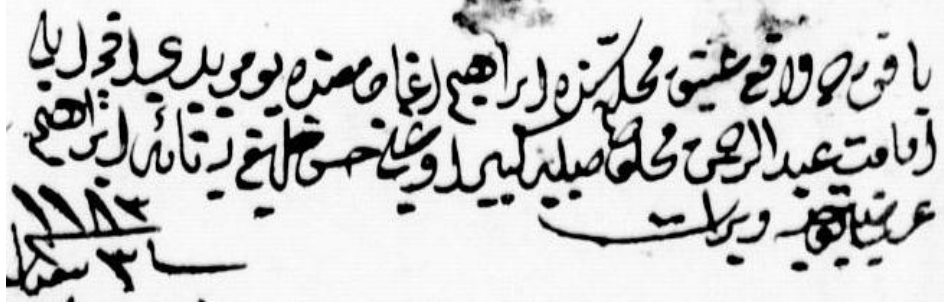
⁵ HD. 1168, s. 173, (5 S 1177), s. 175, (7 S 1189).

İbrahim Çavuş Mahallesi Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam ve Hatip ¹	Süleyman Halife	9.I.1781
"	Büyük oğlu Mehmed Halife	19.VIII.1816
"	Sadık bin Hüseyin Halife	26.XII.1818
Müezzin, Devr-hân ve Cüz-hân ²	İshak bin Ramazan Halife	7.V.1763
"	Rüstem bin Mahmud Halife	6.VI.1810

5. İbrahim Ağa Cami:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câminin "Atik Mahalle"de bulunduğu bilgisi verilmiştir. Günümüz kaynaklarında mahalle ve câminin ismi bulunmamaktadır. Ancak defterlerde çok net bir şekilde mahalle ve câminin ismi verilmiştir. Câmi ile ilgili tutulan son kayıt 9 Eylül 1830 tarihlidir³.

HD. 1168, s. 174

İbrahim Ağa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Abdurrahman Halife	-	7
"	Büyük oğlu Hasan Halife	8.VI.1769	7

¹ HD. 1168, s. 177, (13 M 1195), s. 180, (25 N 1231), s. 181, (27 S 1234).

² HD. 1168, s. 173, (23 L 1176), (3 CA 1225).

³ HD. 1168, s. 182, (21 RA 1246).

⁴ HD. 1168, s. 174, (3 S 1183), s. 182, (2 RA 1246).

"	Osman Halife	-	3
"	Oğlu Esad Halife	21.VIII.1830	3
Müezzin¹	Hasan Halife	-	-
"	Oğlu Yusuf Halife	4.IV.1779	-
"	Fazlı bin Osman Halife	-	-
"	Kardeşi Ahmed Halife	9.IX.1830	-

6. Hacı Feyzullah Ağa Camii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde adı geçen câminin “*Karadağ Mahallesi*”nde bulunduğu bildirilmiştir. Kaynaklarda yer almayan bu câmi ile ilgili olarak defterlerde imam, hatip ve müezzin atamaları hakkında kayıt tutulmuştur. İlk kayıtlarda mahalle ahalisi tarafından inşa edildiği bildirilen câmi², sonraki kayıtlarda “*Hacı Feyzullah Ağa Câmii*” olarak geçmektedir³. Büyük ihtimalle ilerleyen tarihlerde Hacı Feyzullah Ağa, câmiyi onarmış ve bu isimle anılmaya başlanmıştır.

HD. 1168, s. 175

HD. 1165, s. 345

¹ HD. 1168, s. 177, (17 RA 1193), s. 182, (21 RA 1246).

² HD. 1168, s. 175, (16 Z 1186).

³ HD. 1165, s. 345, (16 B 1194).

Hacı Feyzullah Ağa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam ve Hatip¹	Abdüllatif Halife	-
"	Yahya Halife ibn-i Ebubekir	10.III.1773
"	Abdullah Halife	-
"	Halil Halife	18.VII.1780
"	Oğlu Mustafa Halife	9.II.1789
"	Kardeşi Abdullah Halife	31.V.1792
"	Yakub Halife ibn-i Hızır	24.VIII. 1818
Müezzin²	Hacı Mustafa Halife	-
"	Oğlu Davud Halife	25.II.1768
Câbi³	Receb Halife ibn-i Mustafa	3.VIII.1775

¹ *HD. 1168*, s. 175, (16 Z 1186); *HD. 1165*, s. 345, (16 B 1194); *HD. 1168*, s. 177, (13 CA 1203), (9 L 1206), s. 181, (21 L 1233).

² *HD. 1168*, s. 174, (6 L 1181).

³ *HD. 1168*, s. 176, (5 C 1189).

4.9.5. MEKTEP

1. Hacı Ömer Mektebi:

Günümüzde “*Hacı Ömer Mahallesi*”nde bulunan külliye yapısının bir parçası olan mektep dışında bir de câmi vardır. XVIII. yy.’da inşa edildiği düşünülen mektep câminin tam karşısında bulunmaktadır. Mektep câminin kullanımına verilmiştir.

Tamamen kerpiç ile ahşap hatıllardan inşa edilmiş olan mektep dikdörtgen planlıdır. İki katlı olan yapının ön cephesinde alt katta iki kapı ile bir pencere; ikinci katta ise yedi pencere bulunmaktadır. Arka cephesinde herhangi bir pencere veya kapı bulunmamakla birlikte, üst katın yan cephelerinde üçer pencere yer almaktadır¹.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde mektep ile ilgili olarak, muallim-i sıbyan atama kayıtları tutulmuştur. Bu kayıtlara göre, muallim-i sıbyanlık görevine 12 Nisan 1775 tarihinde Hasan bin Hacı Timur Halife atanmıştır². Ancak vefat etmesinden sonra 7 Mayıs 1805 tarihinde önce Ramazan bin Osman Halife³, ardından 19 Ekim 1820 tarihinde Süleyman ve Ali Halife bin Hasan kardeşler bu görevi yerine getirilmişlerdir⁴.

---

¹ Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 12.

² *HD. 1168*, s. 175, (10 S 1189).

³ *HD. 1168*, s. 178, (7 S 1220).

⁴ *HD. 1168*, s. 181, (11 M 1236).

4.9.6. NAHİYE VE KÖYLER

1. Hoca-i Sagir Köyü Câmii:

Günümüzde Rahoveç şehrine bağlı olan Hoca-i Sagir (Arnavutça; *Hoça e Vogël*, Sırpça; *Mala Hoça*) köyü, Yakova şehrinin doğusunda bulunmaktadır¹. Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan köy câmiinin, Yakub Paşa, Ömer Paşa, Haydar Paşa, Murtaza Paşa, Mehmed bin Halil Efendi ve diğer köy sakinleri tarafından inşa edildiği belirtilmiştir². Kayda göre câminin mütevellilik görevine 25 Kasım 1762 tarihinde Hüseyin ibn-i Osman Halife atanmıştır³. Tutulan bir diğer kayda göre ise, kayyum olan Mehmed bin Halil Halife'nin vefat etmesinin ardından bu göreve 21 Aralık 1785 tarihinde oğlu Receb Halife getirilmiştir⁴.

2. Dobroş Köyü Câmii:

Dobroş (Arnavutça; *Dobrosh*), günümüzde Yakova şehrinin kuzeybatısında bulunmaktadır⁵. Hurufât Defterlerinde câminin, Kurd Ali, Yusuf, Osman ve Mehmed Efendi isimli köy sakinleri tarafından inşa edildiği bildirilmiştir⁶.

Dobroş Köyü Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam ve Hatip ⁷	İslam Halife ibn-i Süleyman	6.IV.1745
"	Mustafa Halife	-
"	Mehmed Halife	26.VIII. 1762
"	Oğlu Bekir Halife	2.XII.1789

¹ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/MiS7>, (30.V.2012).

² HD. 1168, s. 173.

³ HD. 1168, s. 173, (8 CA 1176).

⁴ HD. 1168, s. 177, (18 S 1200).

⁵ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/CZGH>, (30.V.2012).

⁶ HD. 1195, s. 68.

⁷ HD. 1195, s. 68, (4 RA 1158); HD. 1168, s. 173, (5 S 1176), (14 RA 1204).

3. Rugova Köyü Hasan Ağa Câmii:

Rugova köyü günümüzde Yakova şehrinin güneydoğusunda bulunmaktadır. Câmî külliye yapısının bir parçası olup, onun dışında külliye de hamam ve kule de bulunmaktadır. Ancak hamam günümüze ulaşmamıştır. 1999' yılındaki Kosova Savaşında Sırp tarafından önemli ölçüde hasar görmüş olan câmî, 2001 yılında yapılan onarımın ardından ibadete açılmıştır. İnşa kitâbesine göre câmî 1580/81 (988) tarihinde Hasan Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Yapı dikdörtgen planlı olup, kubbesi sekizgen kaide üzerine oturtulmuştur. Kuzey cephesine geç dönemlerde çatı ile örtülü son cemaat yeri eklenmiştir. Savaş döneminde yıkılan minaresi daha sonra inşa edilmemiştir¹.

Rugova Köyü Hasan Ağa Vakfı ve Câmî Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
Mütevelli ²	Mahmud Halife	-
"	Hüseyin bin Şeyh	-
"	Hasan Halife	-
"	Cafer bin Haydar Halife	22.VIII.1767
İmam ve Hatip ³	İbrahim Halife	-
"	Yusuf Halife	-
"	Mesud Halife	III-IV.1732
"	İsmail bin Maksud Halife	-
"	Ali Hoca ibn-i Sinan Hoca	13.XI.1762
"	Büyük oğlu Sinan Halife	18.VI.1814
Müezzin ⁴	Ali Halife	-
"	Muhtar Halife	25.X.1764
"	Oğlu Ebubekir Halife	7.V.1805
"	Musa Halife	-

¹ Mehmed Z. İbrahimgil-Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 41-42.

² HD. 1209, s. 23, HD. 1192, s. 33; HD. 1168, s. 173, (16 RA 1181).

³ HD. 1192, s. 56; HD. 1200, s. 167, (L 1144), HD. 1168, s. 173, (25 R 1176), s. 180, (29 C 1229).

⁴ HD. 1168, s. 173, (28 R 1178), s. 178, (7 S 1220), s. 180, (27 L 1229), s. 181, (11 L 1234).

"	Oğlu Yusuf Halife	12.X.1814
"	Ömer bin Ebubekir Halife	3.VIII.1819
Muarriř¹	Lütfü Halife	-
"	Bayram bin İsmail Halife	19.VII.1772

---

¹ *HD. 1168*, s. 175, (18 R 1186).

4.10. YENİ PAZAR

4.10.1. Merkez

Yeni Pazar (Sırpça: *Novi Pazar*), 43,5° kuzey enleminde, 42° doğu boylamında¹, doğusunda Sırbistan ve batısında Karadağ şehirleri ile çevrilidir². Şehir, çeşitli yönlerde küçük-büyük vadilerin meydana getirdiği Peşter Yaylası ile yamaçları dik Rogozne dağı arasındaki Yeni Pazar ovasında, İbar nehrinin bir kolu olan Raška'nın Yoşanitsa nehri ile birleştiği yerde kurulmuştur³.

4.10.2. Kısa Tarihçe

Sultan II. Mehmed döneminde meşhur Türk kumandanlarından İshak Bey'in oğlu İsa Bey tarafından Eski Ras (Pazarişte, Eski Bazar) şehri fethedilmiştir. Yeni Pazar'ın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, buranın İsa Bey tarafından 1456 yılında tesis edildiği düşünülmektedir. XV. yy.'ın sonlarına doğru Yeni Pazar şehri, ticaret, sanayi bakımlarından gelişince bu faaliyetlere Venedikliler ve Yunanlılar da katıldılar. Şehrin hızlı bir şekilde gelişmesinde, coğrafi durumu ve etrafındaki demir madenleri etkin rol oynamıştır. Kurulduğundan XVI. yy.'ın başlarına kadar Osmanlı Devleti, kuzeybatıya doğru Balkanlara yapılacak askeri harekâtın bir sıçrama noktası olması, Yeni Pazar'da ticaret ve çeşitli zanaatların çok hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Burası aynı zamanda Dubrovnik-Niş, Dubrovnik-Saray Bosna, Selanik, Sofya, İstanbul ve diğer ticari şehirlere giden yolların bir güzergâhı haline gelmiştir. Bu sebeplerden dolayı şehirde, birçok kervansaray, han ve diğer binaların yapılması hızlandırılmıştır. Ancak Bosna (1463), Hersek (1481) ve Zeta (1499) şehirlerinin Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi ile Yeni Pazar şehri askeri önemini kaybetmiştir.

¹ *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 453.

² Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, C. VI, s. 4803.

³ Nazif Hoca, "Yeni Pazar", *İA*, C. XIII, İstanbul 1986, s. 395; Necdet Sakaoğlu, *XX. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası 1907-1908*, İstanbul 2007, s. 75.

XVI. yy.'ın sonlarına doğru bütün Bosna bölgesi fethedilince Bosna Paşalığı kurulmuş ve Yeni Pazar, mütesellimin ve XVIII. yy.'da da bölge sancak beyinin bulunduğu yer olmuştur.

Yeni Pazar, XVII. asrın sonlarına doğru gelişiminin zirvesine ulaşmışken, 1689 yılında Avusturya işgallerinden cesaret alan Sırlar tarafından ele geçirilmeye çalışılmıştır. Ancak başarısız olan Sırlar geri çekilirken şehri tahrip etmişlerdir. Osmanlı Devleti ilerleyen Avusturya ordularını Üsküp'ün 35-40 km. kuzeyinde bulunan Kaçanik şehrinde mağlup etmiş ve böylece Yeni Pazar'ın Avusturya'nın eline geçmesini önlemiştir.

XVIII. asrın sonu ve XIX. asrın başlarında, Osmanlı Avrupası'nın büyük bir bölümünde olduğu gibi, Yeni Pazar Sancağı'nda da çöküş başlamıştır. Balkan Savaşları ile birlikte de şehir Sırların işgaline uğramıştır. Böylece Osmanlı hâkimiyetinin son bulması ile Yeni Pazar'da bulunan Müslüman nüfusun büyük bir kısmı Osmanlı Devleti topraklarına göç etmişlerdir¹.

4.10.3. Nüfus

XV. yy.'da İsa Bey tarafından kurulan Yeni Pazar şehri çok bir sürede gelişmiş, resmi ve sivil binalarla süslenmiştir. XVI. yy. sonu ve XVII. yy. başlarında iktisadi gelişiminin zirvesine ulaşmış olan şehri ziyaret eden Evliya Celebi, burada 23 câmi, 11 mescit, beş medrese, 11 mektep, iki tekke, bir kervansaray, han, iki hamam, iki imaret, yedi kilise ve 3000 hanenin bulunduğunu belirtmiştir.²

1895 yılında Yeni Pazar Sancağı'nda 51.034 Müslüman ve 35.636 Hıristiyan nüfusun yaşamakta olduğu belirtilmektedir. 1900 yılında ise, Müslüman nüfusun 27.780'i erkek, 22.021'i kadın; Bulgar nüfusun 18.028'i erkek, 16.676'sı kadın; Yahudi nüfusun 102'si erkek, 101'i kadın; Kıpti nüfusun 74'ü erkek, 65'i kadın; toplamda 45.983'ü erkek ve 38.863'ü kadın olmak üzere 84.846 nüfus bulunmaktadır³.

¹ Nazif Hoca, *a.g.e.*, s. 395-397.

² Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 290-291.

³ Haz. Y. Ağanoğlu-S. Bayram-Y. Karaca-A. S. Torun-M. Yıldıztaş, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, İstanbul 2007, s. 336, 341.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX. Yüzyıl Başlarında
Yeni Pazar Kazasındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Kadı¹	Hacı Mustafa Efendi	24.V.1748
"	Ömer Efendi	15.IX.1748
"	Hacı Mehmed Efendi	12.XII.1762
"	Hüseyin Efendi	4.VIII.1764
"	Çelebi-zâde Lütfullah Efendi	17.X.1768
"	Halis Hacı Ali Efendi	26.XI.1772
"	Kethüda-zâde Mahmud Efendi	15.II.1776
"	Mustafa Efendi	27.X.1781
"	Çukacı-zâde Mehmed Efendi	2.VIII.1786
"	Müderriş-zâde Abdullah Efendi	15.X.1794
"	İsmail Sabri Efendi	3.III.1816
Naib²	Ahmed Efendi	1.VII.1735
"	Seyyid Abdurrahman Efendi	29.IX.1760
"	Ali Efendi	12.IV.1762
"	Şeyh İsmail Efendi	7.VIII.1762
"	Hâfız Mehmed Efendi	28.III.1764
"	Hasan Efendi	13.II.1771
"	Ahmed Efendi	17.XII.1772
"	Hulusi Eyüp Efendi	9.XI.1775
"	Hasan Hüseyin Efendi	7.XII.1779
"	Sâlih Efendi	25.I.1786
"	Sûfi-zâde İsmail Efendi	10.XII.1786

¹ *HD. 1164*, s. 143, (26 CA 1161), s. 145, (22 N 1161); *HD. 1168*, s. 155, (25 CA 1176), s. 156, (5 S 1178), s. 128, (5 C 1182), s. 129, (1 N 1186), s. 160, (24 Z 1189), s. 161, (9 ZA 1195), s. 162, (6 L 1200); *HD. 1165*, s. 352, (20 RA 1209); *HD. 1168*, s. 166, (3 R 1231).

² *HD. 1162*, s. 125, (9 S 1148), *HD. 1168*, s. 155, (18 S 1174), (18 N 1175), (16 M 1176), s. 156, (25 N 1177), s. 128, (27 L 1184), s. 129, (22 N 1187), s. 160, (15 N 1189), s. 161, (28 ZA 1193), s. 162, (24 RA 1200), (18 S 1201); *HD. 1165*, s. 348, (20 R 1205); *HD. 1168*, s. 163, (2 R 1211), s. 164, (29 Ş 1211), (19 S 1216), s. 165, (23 R 1227), s. 167, (23 N 1234), s. 168, (13 ZA 1237), s. 170, (11 CA 1246).

"	Seyyid Hâfız İbrahim Efendi	27.XII.1790
"	Şerif-zâde Seyyid Nureddin Efendi	5.X.1796
"	Ahmed Ârif Efendi	27.II.1797
"	Yakub Sabri Efendi	1.VII.1801
"	Lütfullah Hulusi Efendi	6.V.1812
"	İbrahim Edhem Efendi	16.VII.1819
"	Seyyid İsmail Efendi	1.VIII.1822
"	Seyyid Abdurrahman Efendi	28.X.1830

4.10.4. CÂMİ VE MESCİTLER

XVII. yy. gezginlerinden Evliya Çelebi, Yeni Pazar'da 23 câmi ve 11 mescidin bulunduğunu belirtmiştir¹. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, Evliya Çelebi'nin belirttiği câmi ve mescit sayılarının çelişkili olduğunu söylemektedir². “*Evliya Çelebi, burada 23 câmi var demiş ve dört câminin ismini verdikten sonra, bunun dışında 11 mescit vardır demiştir. Bu 11 adet 23 câmi sayısının dışında mıdır? Yoksa 12+11=23 müdür? anlaşılamıyor*” demiştir.

Yeni Pazar'da bulunan Osmanlı mimarî eserlerinin çoğu yangın (1689, 1737, 1809), sel felaketleri ve savaş tahribatları (1689, 1731, 1896) ile ortadan kalkmıştır. Vaktiyle 25 adedi bulan câmilerden günümüzde pek azı kalmıştır. Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câmi ve mescitler şunlardır:

1. Sultan Ahmed Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câmi'nin Yeni Pazar Kalesi'nin yanında olduğu bilgisi verilmiştir. Aynı şekilde Ekrem Hakkı Ayverdi de eserinde, Gazi Sinan Bey'in kale içinde bulunan câmiye vakıf yapmasından dolayı burada isminin geçtiğini belirtmiştir³. Defterlerde câmi ile ilgili imam-ı sâni ve müezzin atamaları hakkında kayıtlar tutulmuştur. Ayrıca müezzin olanların İsa Bey vakfından aylık ücretlerinin temin edildiği bildirilmiştir⁴. Günümüzde bulunmayan câmi hakkında kaynaklarda detaylı bilgi verilmemiştir.

Sultan Ahmed Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam-ı Sâni ⁵	İsmail bin Hacı Abdullah Halife	16.III.1763	10

¹ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 290.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234.

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 235.

⁴ *HD. 1165*, s. 351.

⁵ *HD. 1168*, s. 155, (1 N 1176), s. 167, (25 N 1235).

"	Emrullah Halife	-	10
"	Müftü-zâde Zühtü Halife	6.VII.1820	10
Müezzin¹	Ahmed Halife	-	8
"	İbrahim bin Yusuf Halife	12.XI.1792	8

2. Gazi Sinan Bey Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde câminin Sinan Mahallesi'nde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Hurufât Defterlerinde Gazi Sinan Bey Vakfı ile ilgili atama kayıtları da bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre “*Kale İçi Câmii*” adlı yapının imam-ı sâni görevine 15 Eylül 1748 tarihinde getirilen İsmail bin Hacı Abdurrahman Halife, Gazi Sinan Bey Vakfından aylık on akçe almaktadır².

Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde, “Gazi Sinan Bey Câmii” hakkında sadece Tapu Defterinde kayıtlı olduğu bilgisini vermiştir³.

1689 yılında Avusturya işgali sırasında câmi yıkılmış ve 1728 yılına kadar bu durumda kalmıştır. Bu tarihte Osman Topal Paşa isminde bir kişinin câmii tekrar inşa ettiği belirtilmektedir. Bu dönemden itibaren “*Osman Paşa Câmii*” olarak da bilinen yapının son olarak 1809 yılında onarımı yapılmıştır. Günümüzde aslî fonksiyonunu yerine getirmektedir⁴.

Gazi Sinan Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam⁵	Hacı Mustafa Halife	-	3
"	Molla İbrahim bin Hacı Osman Halife	24.V.1748	3
"	İsmail bin Hacı Abdullah Halife	-	3

¹ HD. 1165, s. 351, (27 RA 1207).

² HD. 1164, s. 145, (22 N 1161).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234-235.

⁴ Net bağlantısı: <http://www.novipazar.com/turizam/gazi-sinan-begova-dzamija>, (30.V.2012).

⁵ HD. 1164, s. 143, (26 CA 1161); HD. 1168, s. 156, (5 S 1178).

İmam ve Mütevellî¹	Hüseyin bin Mustafa Halife	4.VIII.1764	3+5
"	Büyük oğlu Mehmed Halife	28.IV.1791	3+5
"	Mustafa Halife ibn-i Mehmed	8.IX.1815	3+5
Hatip²	Mehmed Halife ibn-i Hüseyin	-	12
"	Büyük Oğlu Şeyh Mustafa Halife	16.II.1817	12

3. Hasan Çelebi Câmii:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan ancak günümüzde mevcut olmayan câminin, Hasan Çelebi Mahallesi'nde bulunduğu bildirilmiştir. Kaynaklarda câminin ne zaman inşa edilip yıkıldığı hakkında detaylı bilgi yoktur. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde yapının ismi dışında bir bilgi vermemiştir³.

Hasan Çelebi Câmii Görevliler:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip⁴	Mahmud ibn-i Ahmed Halife	11.II.1767	-
"	Hacı Yusuf Halife ibn-i Yakub	22.II.1776	-
"	Büyük oğlu İsmail Halife	22.IX.1800	-
"	Büyük oğlu Osman Halife	VI-VII.1827	-
Vâiz ve Nâsih⁵	Ahmed Halife	3.X.1796	8

¹ HD. 1168, s. 156, (5 S 1178), s. 162, (24 Ş 1205), s. 166, (3 L 1230).

² HD. 1168, s. 166, (29 RA 1232).

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234.

⁴ HD. 1168, s. 157, (12 N 1180), s. 160, (2 M 1190), s. 164, (3 CA 1215), s. 169, (Z 1242).

⁵ HD. 1168, s. 164, (30 RA 1211).

4. Altun Âlem Câmii:

Câmi, “*Müezzin Hoca*” lakabıyla bilinen Muslihiddin bin Abdülgâni Efendi tarafından inşa edilmiştir. Üsküp’te de “*Müezzin Hoca Câmii*” ve “*Taş Han*” gibi yapıları bulunan Muslihiddin bin Abdülgâni, Yeni Pazar’da bulunan akarı ve diğer masraflar için altı dükkân ve Yeni Pazar’a bağlı Dimitroviçe köyündeki hamamı vakfetmiştir.

Mitroviça’dan Üsküp’e giden eski yol üzerinde, Yelec mahallesinde bulunan câmi tek kubbelidir¹. Tuğlaları ve âlemi altın rengine benzediği için halk arasında ‘Altın Âlem’ ismini almış olan câmi, yandan kapılı ve küçük boy bir eserdir. Sekiz altlık ve yedi üstlük penceresi bulunan yapının, duvarları tuğla ve kesme taşla işlenmiştir². Avlusunun içinde Sıbyan Mektebi ve haziresinde mezar taşları bulunmaktadır³.

Günümüzde müze olarak kullanılan yapı 1550 yılında inşa edilmiştir⁴. 2008 yılında Sancak Diyanet İşleri çalışanları arasında meydana gelen bir bölünme nedeniyle Sırbistan Hükümeti bu güzel cami müzeye dönüştürmüştür⁵.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde, câmi ve mektep hakkında atama kayıtları tutulmuştur. Bulduğu mahalle hakkında bilgi verilmemiştir.

Altun Âlem Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ⁶	Feyzullah Halife	-	6
"	Damadı Halil Halife	25.IV.1772	6
"	Hacı Osman bin İsmail Halife	9.XI.1775	6
"	Yahya Halife	-	6

¹ Nazif Hoca, *a.g.e.*, s. 398; Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. V, s. 290.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 233.

³ Net bağlantısı: <http://www.novipazar.com/turizam/altun-alem-dzamija>, (30.V.2012).

⁴ Nazif Hoca, *a.g.e.*, s. 398.

⁵ Net bağlantısı: <http://www.bosnakmedya.com/bosna-sancak/sancak-bolgesinde-islam-medeniyeti2.html>, [medeniyeti2.html](http://www.bosnakmedya.com/bosna-sancak/sancak-bolgesinde-islam-medeniyeti2.html), (30.V.2012).

⁶ *HD. 1168*, s. 129, (22 M 1186), s. 160, (15 N 1189), s. 165, (23 R 1227).

"	Ahmed Halife	6.V.1812	6
Hatip¹	Ahmed bin Hacı Osman Halife	-	6
"	Süleyman bin İbrahim Halife	12.XII.1762	6
"	Oğlu Abdüsselâm Halife	2.VIII.1786	6
"	Büyük oğlu Süleyman Halife	3.III.1816	6
Müezzin²	Ahmed Halife	-	4
"	Oğlu İbrahim Halife	13.X.1765	4
"	Ahmed Halife	-	4
"	İsmail bin Ali Halife	1.XII.1794	4
Muallim-i Sıbyan³	Halil bin Hacı Mehmed Halife	-	-
	Hacı Osman ibn-i İsmail Halife	9.XI.1775	-
Devr-hân ve Kayyum⁴	Hasan Halife	-	8
"	Süleyman bin İbrahim Halife	20.IX.1764	8
"	Büyük oğlu Abdülkelam Halife	15.X.1794	8

¹ HD. 1168, s. 155, (25 CA 1176), s. 162, (6 L 1200), s. 166, (3 R 1231).

² HD. 1168, s. 157, (27 R 1179), s. 163, (8 CA 1209).

³ HD. 1168, s. 160, (15 N 1189).

⁴ HD. 1168, s. 156, (23 RA 1178); HD. 1165, s. 352, (20 RA 1209).

5. Ali Paşa Câmii:

Hurufât Defterlerde kaydı bulunan câminin en geç XVII. asırda inşa edilmiş olduğu belirtilmektedir¹. Günümüzde mevcut olmayan câmiye kaynaklarda yer verilmediği için bânisi ve şekli ile ilgili bilgiye ulaşamamaktadır.

Ali Paşa Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ²	Halil Halife	-	3+3
"	Osman Halife	17.VI.1772	3+3
Müezzin ³	Hasan Halife	-	4
"	Oğlu Mehmed Halife	3.IX.1762	4
"	Halil ibn-i Ali Halife	7.XI.1781	3
Kayyum ⁴	Ali Halife	-	3
"	Oğlu Osman Halife	3.IX.1762	3
Ferraş ⁵	Ali Halife	-	3
"	Osman Halife	-	3
"	Ahmed Halife bin Ali	10.XII.1786	3

6. Gazi İsa Bey Câmii:

Câminin bânisi, 1455 yılında Yeni Pazar şehrini fetheden İshak Bey'in oğlu İsa Bey'dir. Şehir fethedildikten sonra burada çalışmalarını sürdüren İsa Bey, bir askeri garnizon binası, 56 dükkânlık bir çarşı, kalıntıları hâlen şehir merkezinde bulunan bir hamam⁶ ve bir de Tereke Bâzârı'nda câmi inşa etmiştir⁷. Câminin yapısı hakkında

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234.

² *HD. 1168*, s. 129, (16 RA 1186).

³ *HD. 1168*, s. 155, (13 S 1176), s. 161, (20 ZA 1195).

⁴ *HD. 1168*, s. 155, (13 S 1176).

⁵ *HD. 1168*, s. 162, (18 S 1201).

⁶ Nazif Hoca, *a.g.e.*, s. 396; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234-235.

⁷ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. V, s. 290.

kaynaklarda detaylı bilgi bulunamamıştır. Günümüzde bulunmayan câmi I. Dünya Savaşı'ndan sonra "Belgrad Oteli"nin yapımı için yıktırılmıştır¹.

Hurufât Defterlerinde, câmi vakfının mütevellisi, imam, hatip ve kâtibi hakkında atama kayıtları tutulmuştur.

Gazi İsa Bey Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müteveli ²	Kanber bin İsmail Halife	10.IX.1728	10
"	Süleyman bin İsmail Halife	28.VIII.1764	8
"	Oğlu Sâlih Halife	26.XI.1772	8
İmam ³	Mehmed Halife	-	8
"	Oğlu İbrahim Halife	29.XI.1772	8
"	Oğlu Mehmed Halife	-	8
"	Yahya Halife ibn-i Hacı Ali	7.X.1826	8
Hatip ⁴	Mehmed Halife	-	7
"	Oğlu Mahmud Halife	28.III.1764	7
"	Süleyman bin Hacı Abdurrahman Halife	9.II.1797	7
"	Hacı Ali Halife bin Yakub	28.XI.1799	7
"	Büyük Oğlu Hüseyin Halife	12.VI.1803	7
"	Kardeşi Yahya Halife	5.X.1812	7
Kâtip ⁵	Ahmed bin Hacı Osman Halife	-	5
"	Süleyman bin İbrahim Halife	12.XII.1762	5

¹ Nazif Hoca, *a.g.e.*, s. 396; Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234-235.

² *HD. 1900*, s. 169, (5 S 1141); *HD. 1168*, s. 157, (29 S 1178), s. 129, (1 N 1186).

³ *HD. 1168*, s. 129, (4 N 1188), s. 169, (5 RA 1242).

⁴ *HD. 1168*, s. 156, (25 N 1177), s. 164, (11 Ş 1211), (29 C 1214), (21 S 1218), s. 165, (28 N 1227).

⁵ *HD. 1168*, s. 155, (25 CA 1176).

7. Ahmed Paşa Câmii:

Hurufât Defterlerinde adı geçen câmi hakkında tutulan kayıtlar, aktif bir şekilde câminin hizmet verdiğini göstermektedir. Ayrıca defterlerde Ahmed Paşa Vakfı'nın da olduğu belirtilmektedir. Kaynaklarda câmi ve bânisi hakkında malumat verilmediği için Ahmed Paşa'nın kimliği ve câminin yapısı ile ilgili bir yorum yapmamız imkânsızdır. Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde câminin, 1134 (1721/22) ve 1193 (1779/80) tarihli Yeni Pazar, Tapu Defterlerinde kayıtlı olduğunu bildirmektedir¹. Buradan yola çıkılacak olursa XVIII. yy.'da inşa edilmiş olmalıdır.

Ahmed Paşa Vakfı ve Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ²	Hüseyin Halife	-	6
"	Oğlu Mehmed Halife	27.V.1812	6
"	Büyük oğulları Sâlih ve Hüseyin Halife	19.IV.1819	6
"	Hüseyin ve Ahmed ibn-i Ali Halife	8.V.1826	6
İmam ve Hatip ³	İsmail Halife	-	4+4
"	Kardeşi Mehmed Halife	26.X.1781	4+4
"	Mehmed Halife bin Hüseyin	-	4+4
"	Büyük oğlu Sâlih Halife	19.IV.1819	4+4
"	Hüseyin ibn-i Ebubekir Halife	-	4+4
"	Mehmed ibn-i Abdullah Halife	28.X.1830	4+4
Müezzin ¹	Abdullah Halife	-	3

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 234.

² *HD. 1168*, s. 165, (15 CA 1227), s. 167, (23 C 1234), s. 169, (30 N 1241).

³ *HD. 1168*, s. 161, (8 ZA 1195), s. 167, (23 C 1234), s. 170, (11 CA 1246).

"	Mehmed bin Hacı Ahmed Halife	12.IX.1740	3
"	Ahmed Halife	-	3
"	Oğlu Ali Halife	12.IV.1762	3
"	Mustafa Halife	26.VIII.1781	
Müezzîn-i Evvel²	Ali Halife ibn-i Mehmed	-	3
"	Hüseyin Halife ibn-i Ebubekir	16.VII.1819	3
Kayyum³	İsmail Halife	-	3
"	Osman Halife	16.II.1741	3
"	Ahmed Halife	-	3
"	Mehmed Halife bin Ahmed	3.IX.1762	3

8. İskender Çelebi Mescidi/Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câminin İskender Çelebi Mahallesi'nde bulunduğu belirtilmiştir. 1528 tarihli defterde mahallenin ismi geçtiği için XVI. yy.'da inşa edildiği düşünülmektedir. 1540 tarihli defterlerde mahallede 15, 1640 tarihli defterlerde ise mahallede 25 hânenin yaşadığı belirtilmektedir. Câminin bânisi olan İskender Çelebi'nin babası Yakub Bey'dir⁴. Mehmed Süreyya'nın "Sicill-i Osmanî" adlı eserinde İskender Çelebi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sadece 912 (1596/97) yıllarında vefat etmiş olan, Bosna'da 880'de (1475/76) bey ve 904 (1498/99) tarihinde valilik yapmış olan İskender Paşa vardır⁵.

İki dünya savaşı arasında "Mustafa Melajcu" isimli bir zat tarafından onarılan câmi halk arasında "Mela (Melajska) Câmii" olarak da bilinmektedir. Günümüzde ibadete açık olan yapı hizmete devam etmektedir.

¹ HD. 1198, s. 86, (20 C 1153); HD. 1168, s. 155, (18 N 1175), s. 161, (6 N 1195).

² HD. 1168, s. 167, (23 N 1234).

³ HD. 1198, s. 86, (30 ZA 1153); HD. 1168, s. 156, (13 S 1176).

⁴ Net bağlantısı: <http://www.novipazar.com/turizam/iskender-celebijina-melajska-dzamija>, (31.V.2012).

⁵ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. I, s. 345.

İskender Çelebi Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih
İmam, Hatip ve Müezzin ¹	Hüseyin bin Mustafa Halife	-
"	Mustafa bin İsmail Halife	11.VIII.1763
"	Osman Halife bin Mustafa	9.VIII.1786
"	Oğlu Yahya Halife	9.X.1826

9. Hacı Hürrem Câmii:

Kaynak olarak kullandığımız Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan yapı hakkında müteveli, imam, müezzin ve hatip atamaları ile ilgili kayıt tutulmuştur. Evliya Çelebi, Yeni Pazar'da 23 adet câmi gördüğünü ve bunlardan birinin Hacı Hürrem Câmii olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu câmide Şeyh Veli Efendi'nin mezarının da bulunduğunu aktarmıştır². İnşa kitâbesine göre 968 (1560/61) tarihlerinde Hacı Hürrem tarafından inşa edilmiştir. Halk arasında "Bor Câmii" olarak da bilinen yapının hangi tarihte ve neden bu isimle tanınmaya başlandığı bilinmemektedir. Günümüzde câmi, Raşka nehrinin sağında, Kraguyevaç caddesinde bulunmaktadır³.

Hacı Hürrem Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Müteveli, İmam ve Müezzin ⁴	Hacı Hasan Halife	26.XII.1776	2
"	Seyyid Ahmed Halife	27.X.1781	2
"	Osman Halife	22.IX.1800	2
Hatip ⁵	Numan Halife	-	-

¹ HD. 1168, s. 156, (1 S 1177), s. 162, (13 L 1200), s. 169, (9.X.1826).

² Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 290-291.

³ Net bağlantısı: <http://www.novipazar.com/turizam/hadzi-huremova-bor-dzamija>; <https://maps.google.com/maps?hl=tr&client=firefox-a&q=Novi+Pazar,+Bor+dzamija>, (30.V.2012).

⁴ HD. 1168, s. 160, (15 ZA 1190), s. 161, (9 ZA 1195), s. 164, (3 CA 1215).

⁵ HD. 1168, s. 157, (24 L 1181), s. 164, (15 M 1214).

"	Kardeşinin oğlu Süleyman Halife	14.III.1768	-
"	Büyük oğlu Mehmed Halife	19.VI.1799	-

10. Ahmed Voyvoda Mescidi/Câmi:

Altun Alem Câmii'nin doğusunda bulunan ibadethâne, halk arasında "Küçük Câmii" ve son zamanlarda "Koraç Câmii" olarak da bilinmektedir. "Koraç Câmii" olarak tanınmasının nedeni orada imamlık görevini yerine getiren imamların "Koraç" ailesinden geliyor olmasıdır¹. 1314 (1896) tarihli Kosova Vilayeti Salnâmesi'nde Ahmed Voyvoda Mahallesi geçmektedir². Büyük ihtimalle câmi de bu mahallede inşa edilmiştir. Bânisi hakkında kesin bir bilgi olmadığı ve inşa kitâbesi bulunmadığı için câminin hangi tarihte inşa edildiği belli değildir. Günümüzde ibadete açıktır.

Ahmed Voyvoda Vakfı ve Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ³	Hasan bin Yusuf Halife	-	-
"	Süleyman bin İbrahim Halife	17.X.1768	-
"	Büyük oğlu Abdüsselam Halife	24.XI.1787	-
İmam ⁴	Zeynel Hoca ibn-i Mehmed Halife	-	-
"	Süleyman bin İbrahim Halife	20.IX.1764	-
Müezzin ⁵	Osman Halife	-	2
"	Kardeşi Zeynel ibn-i Mehmed Halife	26.III.1765	2

¹ Net bağlantısı: <http://www.novipazar.com/turizam/ahmed-vojvodina-dzamiya>, (30.V.2012).

² *Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314*, s. 448.

³ *HD. 1168*, s. 128, (5 C 1182), s. 162, (13 S 1202).

⁴ *HD. 1168*, s. 156, (23 RA 1178).

⁵ *HD. 1168*, s. 157, (3 L 1178).

11. Kapıcıbaşı Mehmed Ağa Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde adı geçen câminin aynı adlı mahallede bulunduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca ilerleyen tarihlerde harap olan yapının Yeni Pazarlı İsmail Paşa tarafından onarıldığı da belirtilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde bu câmi hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak "İsmail Paşa Câmii" isimli bir kayıt bulunmaktadır¹. İlerleyen tarihlerde "İsmail Paşa Câmii" olarak da halk arasında ismi yayılmış olabilir. Günümüzde mevcut olmayan yapı hakkında kaynaklarda daha detaylı bilgi bulunamamıştır.

Kapıcıbaşı Mehmed Ağa Vakfı ve Câmii Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli ²	Hasan Halife bin Şaban	13.XII.1771	7
"	Mustafa Halife bin Hasan	-	7
"	Ebubekir bin Derviş Mehmed Halife	17.VII.1790	7
"	Ali Halife ibn-i Mehmed Emin	28.X.1812	7
İmam ve Hatip ³	Mustafa Halife	-	10
"	Ali bin Abdullah Halife	29.VIII.1762	10
"	Hacı İbrahim Halife	22.II.1776	10
"	İsmail Halife	25.I.1786	10
"	Ali Halife ibn-i Mehmed Emin	28.X.1812	10
"	Ali Reşid Halife	-	10
"	Mehmed Halife bin Şaban	28.V.1821	10
Müezzin ⁴	Hüseyin bin Abdüllatif Halife	17.XII.1772	-
"	Mustafa bin Ali Halife	1.VII.1801	-

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 235.

² *HD. 1168*, s. 128, (6 N 1185), s. 162, (5 ZA 1204), s. 165, (21 L 1227).

³ *HD. 1168*, s. 155, (8 S 1176), s. 160, (2 M 1190), s. 162, (24 RA 1200), s. 165, (21 L 1227), s. 167, (25 Ş 1236).

⁴ *HD. 1168*, s. 129, (22 N 1187), s. 164, (19 S 1216).

4.10.5. MEKTEPLER

1. Hacı Hüseyin Mektebi:

Hurufât Defterlerinde kaydı tutulan mektebin Ali Paşa Mahallesi'nde bulunduğu bilgisi verilmiştir. Kaynaklarda ismi mevcut olmayan mektep ile ilgili Hurufât Defterlerinde sadece muallim-i sıbyan hakkında atama kaydı tutulmuştur.

Hacı Hüseyin Mektebi Görevlileri:

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Muallim-i Sıbyân ¹	Mehmed Halife	-	2
"	Seyyid Abdürrahim Halife	13.VII.1741	2
"	Hüseyin Halife	-	0.5
"	Hâfız Molla Hüseyin Halife	23.III.1763	0.5
"	Hasan Halife	19.V.1780	0.5

2. Derviş Bey Mektebi:

Çalışma konumuzun kaynağını oluşturan Hurufât Defterlerinde ve Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde, adı geçen mektebin Hasan Çelebi Câmîi'nin yanında olduğu belirtilmiştir². Defterlerde mektep ile ilgili tutulan tek atama kaydına göre, muallim-i sıbyan görevine 17 Aralık 1826 tarihinde Şeyh Mustafa Halife ibn-i Mehmed atanmıştır³.

¹ HD. 1198, s. 87, (28 R 1154), s. 155, (8 N 1176), s. 161, (15 CA 1194).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 236.

³ HD. 1168, s. 169, (17 CA 1242).

4.11. TAŞLICA

4.11.1. Merkez

Günümüzde Taşlıca (Sırpça: *Pljevlja*) şehri Karadağ'ın kuzeyinde, Bosna Hersek'in güneydoğusu ve Sırbistan'ın kuzeybatısında yer almaktadır. Karadağ sınırları içinde bulunan şehir, Osmanlı hâkimiyeti döneminde Kosova Vilayeti içinde bir sancak merkezi, XIX. yy.'ın ikinci yarısından itibaren de kaza merkezi durumundaydı¹.

4.11.2. Kısa Tarihçe

Şehrin bugünkü ismi olan Plevliya (Pljevlja), XV. yy.'ın sonlarında, Dubrovnik'ten İstanbul'a giden önemli ticaret yolu olan Carigrad (İstanbul) karayolunun geçtiği bölgede kurulmuştur. Osmanlı öncesi dönemde, Bosna Krallığı'nın bir parçası ve kısmen de yerel beylerden Hersek Stipan Kosaça'nın mülkleri arasında olan Taşlıca, Osmanlı devleti bünyesine en geç 1465 yılında girmiştir. Bu tarih Hersek Stipan Kosaça'ya ait arazinin büyük bir kısmının Osmanlı devleti idaresine geçtiği tarihtir. Şehir, ekonomik gelişim ve sosyal çevreyle uyumlu olarak gelişim göstermiştir. Fethedilen şehre Taşlıca ismi verilmiştir².

XV. ve XVI. yüzyıllarda bugün şehrin en değerli eserleri sayılan “Kutsal Teslis Manastırı” ile “Hüseyin Paşa Camii” inşa edilmiştir. “Hüseyin Paşa Camii”nin 42 metrelik minaresi, bugün de Balkanların en yüksek minaresi olarak kabul edilmektedir.

1878 yılına gelindiğinde Taşlıca, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmiştir. 1908 yılında ise, Avusturyalılar şehirden çekilince, Osmanlılar yine Taşlıca'ya gelmişler ve şehri “Taşlıca Sancağı”nın merkezi yapmışlardır. Fakat bu dönem uzun sürmemiş, 1912 yılında Osmanlı yönetimine başkaldıran Karadağlılar, Taşlıca'yı Karadağ Krallığı'nın bir parçası haline getirmişlerdir³.

¹ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul 1985, s. 397.

² Hatidža Čar Drnda, *Pljevlja'da (Taşlıca) Nüfusun Yapısı -15. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 16. Yüzyıl, “Bellekten”*, Sayı: 269, Ankara Nisan-2010, s.113-124.

³ Enerji Üreten Kent Plevliya, “Diplomat Atlas” Dergisi, XIII. Sayı, Ankara 2011, s. 28-29.

4.11.3. Nüfus

1468/69 tarihli tahrir defterine göre bu yerleşim biriminde 72 gayrimüslim hane ve 23 mücerred bulunmaktaydı. 1477 tarihli Hersek Sancağı Mufassal Tahrir Defterine göre ise, gayrimüslim hane sayısının 101'e çıktığını ve mücerred sayısının da 12'ye düştüğünü görmekteyiz.

Hersek sancağının 1530 tarihli mufassal tahrir defterinde, “*Taşlıca pazarı nam-ı diğer Plevliya (Pljevlja)*” beş mahalleden oluşmaktaydı.

- ❖ Strahinya Radaşin Mahallesi'nde 29 gayrimüslim hane;
- ❖ Cvitko Marko Mahallesinde 23 gayrimüslim ve bir Müslim hane;
- ❖ Radica veled-i Stefin Mahallesi'nde 24 gayrimüslim ve iki Müslim hane;
- ❖ Vukiç veled-i Pribil Mahallesi'nde 28 gayrimüslim ve bir Müslim hane;
- ❖ Radivoy Veled-i Radonye Mahallesi'nde 22 gayrimüslim hane; kayıtlıdır.

Yerleşim birimi, toplam 131 hânedan oluşmaktaydı. Bunun 126'sı gayrimüslim ve beşi Müslim hânedir.

XVI. yüzyılın altmışlı yıllarında (1567-1569), Hersek Sancak beyi Hüseyin Bey görev süresi boyunca burada bir câmi ve birçok binalar yaptırmıştır. Böylece pazar yerleşimi olan Taşlıca, kasaba statüsüne geçmiştir. 1570 tarihli mufassal tahrir defterinde, Hüseyin Paşa Câmisi yanında, o sırada Diyarbekir sancakbeyliği görevini ifa etmekte olduğu için, “*Mahalle-i Hüseyin Paşa mir-mirân-ı Vilâyet-i Diyarbekir*” adıyla bir mahalle ismi eklenmiştir.

XVI. yy'ın doksanlı yıllarında Taşlıca'da; Mahalle-i Mustafa Bey, Mahalle-i Ahmed veled-i İlyas, Mahalle-i Gebran isimli mahalleler kayıtlıdır.

- ❖ Mustafa Bey Mahallesi'nde 79 hane;
- ❖ Ahmed veled-i İlyas Mahallesi'nde 40 hane;
- ❖ Gebran Mahallesi'nde 56 hane; bulunmaktaydı¹.

---

¹ Hatidža Čar Drnda, *a.g.m.*, s. 113-124.

Şemseddin Sâmî, XIX. yüzyılda Taşlıca şehrinde, 4000 kadar ahali, yedi câmîi, bir rüştiye ve birkaç iptidai mektep, bir Rum kilisesi ve bir manastırın bulunduğunu belirtmektedir¹.

**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIX. Yüzyıl Başlarında
Taşlıca Kazasındaki Görevliler**

Görev	Görevli	Tarih
Kadı ²	Mehmed Said Efendi	29.II.1736
"	İbrahim Efendi	23.III.1741
"	Rüşdi bin Süleyman	4.I.1755
"	Sadık Mustafa Efendi	19.VI.1760
"	Hacı Ali Hilmi Efendi	15.VII.1766
"	Ahmed Said Efendi	26.XI.1799
"	Halil Efendi	22.V.1781
"	Süleyman Necip Efendi	9.IX.1782
"	Mustafa Efendi	8.II.1803
"	Salih Sıdkı Efendi	7.III.1807
"	Süleyman Nuri Efendi	31.V.1808
"	Ali Efendi	29.II.1812
Naib ³	Cafer Efendi	28.XI.1735
"	Ömer Efendi	19.VI.1760
"	Musa Efendi	11.III.1764
"	Salih Efendi	26.II.1769
"	Ahmed Necib Efendi	30.XI.1779
"	Mustafa Nureddin Efendi	5.II.1823
"	Çelebi-zade Mehmed Arif Efendi	8.IX.1823

¹ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, C. IV, s. 2987.

² *HD. 1162*, s. 81, (16 L 1148); *HD. 1198*, s. 54, (5 M 1154); *HD. 1189*, s. 98, (20 RA 1168); *HD. 1180*, s. 49, (5 ZA 1173), s. 50, (7 S 1180), (12 B 1180); *HD. 1165*, s. 182, (27 C 1214); *HD. 1180*, s. 52, (28 CA 1195), (3 Z 1196), s. 54, (15 L 1217), (27 Z 1221), (5 R 1223), (15 S 1227).

³ *HD. 1162*, s. 81, (12 B 1148); *HD. 1180*, s. 49, (5 ZA 1173), (8 N 1177), s. 51, (19 L 1182); *HD. 1165*, s. 174, (21 ZA 1193); *HD. 1800*, s. 55, (23 CA 1238), (2 M 1239), s. 53, (19 M 1200), s. 54, (25 RA 1225), (9 S 1227), s. 55, (21 S 1249).

"	Ahmed Hamdi Efendi	22.XI.1785
"	Salih Hulusi Efendi	30.IV.1810
"	Mustafa Efendi	23.II.1812
"	Seyfullah Salim Efendi	10.VII.1833

4.11.4. CÂMİ VE MESCİTLER

1. Hacı Hasan Câmii:

XVI. yy.'ın başlarında inşa edildiği düşünülen câmi, 1963 yılında kamulaştırıldıktan sonra yıkılmış ve sadece minaresi ayakta kalmıştır. Uzun süre bu şekilde duran minareye 2003 yılında tekrar câminin eklenmesi planlanmıştır. Ancak maddi zorluklardan dolayı yarıda kalmış çalışmalar 2011 yılında TİKA'nın yardımıyla tekrar başlatılmıştır¹.

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câmi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde de geçmektedir². Ancak sadece ismi verilmiştir.

Defterlerde Hacı Hasan Bey tarafından inşa edildiği bildirilen câmi hakkında imam, hatip ve müezzin atamaları kaydedilmiştir.

Hacı Hasan Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ³	Hacı Ali Halife	-	3
"	Kardeşinin oğlu Ömer Halife	28.XI.1735	3
Müezzin ⁴	Şaban Halife	-	1
"	Oğlu Yusuf Halife	-	1
"	Ali Halife	-	3
"	Mustafa bin Hüseyin Halife	7.III.1807	3

¹ Net bağlantısı: http://sandzak.nl/group/vijesti/forum/topics/pljevlja-restauraciji?xg_source=activity, (14.V.2012).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 429.

³ *HD. 1162*, s. 81, (12 B 1148).

⁴ *HD. 1213*, s. 102; *HD. 1800*, s. 54, (27 Z 1221).

2. Hüseyin Odabaşı Câmii:

Hurufât Defterlerinde ismi “*Hüseyin Odabaşı Câmii*” olarak geçen yapı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Ekrem Hakkı Ayverdi’de “Odabaşı Câmii” ismi ile kayıtlı bir câmi vardır. Ancak “*bu câmi hakkında malumat alınamadı, mevcut olup olmadığını dahi öğrenmeye vakit bulamadık*” denilmiştir¹.

Defterlerde Hüseyin Odabaşı tarafından inşa edildiği bildirilen câmi hakkında tutulan atama kayıtlarına göre, câmi vakfının mütevellisi beş akçe ile Abdülhalil Halife’den sonra Salih bin Hacı Mehmed Halife atanmıştır². Kayıtlarda ‘muallim-i sıbyan’ atamasının bulunması burada bir mektebin varlığına işaret ettiği gibi câmi yakınında yada câminin içinde ders veriliyor da olabilir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Defterlerde tutulan ilk kayıt 14 Nisan 1748 tarihlidir³.

Hüseyin Odabaşı Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Mehmed Halife	-	4
	Oğlu Mustafa Halife	-	4
İmam ve Muallim-i Sıbyan ⁵	Ahmed Halife	-	5+2
"	Oğlu Süleyman Halife	29.VI.1760	5+2
"	Hacı Ahmed Halife	-	11
"	Mehmed Halife	28.I.1773	11
"	Ali Halife ibn-i Salih	25.IX.1783	11
Hatip ⁶	Zeynel Halife	-	4
"	Ahmed Halife	14.IV.1748	4
"	Oğlu Süleyman Halife	23.XI.1783	4

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 430.

² *HD. 1213*, s. 5.

³ *HD. 1189*, s. 98, (15 R 1161).

⁴ *HD. 1213*, s. 108.

⁵ *HD. 1180*, s. 49, (15ZA 1173), s. 52, (5 ZA 1186), (27 L 1197).

⁶ *HD. 1189*, s. 98, (15 R 1161); *HD. 1800*, s. 53, (27 Z 1197), s. 54, (25 RA 1225), (27 ZA 1235).

"	Ali Halife bin Salih	-	4
"	Oğlu İsmail Halife bin Ali	30.IV.1810	4
"	Süleyman Halife bin Ahmed	-	4
"	Hacı İsmail ibn-i Hacı Ali Halife	5.IX.1820	4
Müezzin ve Cüz-i Şerif¹	Mustafa Halife ibn-i Ömer	-	5+2
"	Oğlu Ahmed Halife	10.I.1769	5+2
Müezzin²	Ömer Halife	-	5
"	Büyük oğlu Derviş Mustafa Halife	16.VIII.1777	5
"	Derviş Abdullah Halife	-	3
"	Süleyman Halife ibn-i İsmail	23.II.1812	3

3. Hüseyin Paşa Câmii:

Günümüzde kentin en önemli mimari eseri olan Hüseyin Paşa Camii'nin 1562 yılında inşa edildiği düşünölmektedir³. Ancak Hüseyin Paşa 1567-1569 yılları arasında Hersek Sancakbeyliği yaptığı için câmi de bu tarihlerde yapılmış olmalıdır. Câminin yapıldığı bölge daha sonra "*Hüseyin Paşa Mahallesi*" olarak adlandırılmıştır⁴.

Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlarda aktif bir şekilde çalıştığı anlaşılan câmi ile ilgili 'muallim-i sıbyan' atama kaydının bulunması burada bir de mektebin bulunduğunu göstermektedir. Kaynaklarda da câmi ile birlikte böyle bir müessesenin inşa edilmiş olduğu ve ilk andan itibaren faaliyet

¹ HD. 1180, s. 51, (2 N 1182).

² HD. 1180, s. 52, (12 B 1191), s. 54, (9 S 1227).

³ "Enerji Üreten Kent Plevliya", *Diplomat Atlas Dergisi*, XIII. Sayı, Ankara 2011, s. 28-29.

⁴ Hatidža Čar Drnda, *a.g.m.*, s. 117.

gösterdiği belirtilmektedir¹. ‘Muallim-i sıbyan’ ve ‘vaiz’ görevlilerinin ücretlerini Hacı Hüseyin vakfından aldıkları da belirtilmiştir.

Hüseyin Paşa Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
Mütevelli²	Hacı Mehmed Halife	-	5
	Hacı Ahmed bin Mustafa Halife	-	5
İmam ve Hatip³	İbrahim bin Ömer Halife	-	12
"	Şeyh Hüseyin bin Şeyh Hasan Halife	30.IV.1810	12
"	Ömer bin Hasan Halife	-	12
"	Hüseyin Halife ibn-i Hasan	-	12
"	Hacı Süleyman bin Fazıl Hoca	27.V.1815	12
"	Ahmed Halife bin Lütfullah	8.IX.1823	12
Hatip⁴	Ömer Halife bin Hasan	-	-
"	Oğlu İbrahim Halife	31.V.1808	-
Muallim-i Sıbyan	Hacı Mustafa Halife	-	10
"	Oğlu İbrahim Halife	23.III.1741 ⁵	10
Müezzin⁶	Ahmed Halife	-	3
"	Mustafa Halife	24.XI.1763	3

¹ Hatidža Čar Drnda, *a.g.m.*, s. 117.

² *HD. 1213*, s. 5.

³ *HD. 1180*, s. 54, (25 RA 1225), s. 52, s. 54, (17 C 1230), s. 55, (2 M 1239).

⁴ *HD. 1800*, s. 54, (5 R 1223).

⁵ *HD. 1198*, s. 54, (5 M 1154).

⁶ *HD. 1180*, s. 49, (18 CA 1177), s. 50, (8 B 1181), s. 51, (8 RA 1186).

"	Molla Hüseyin bin Mehmed Halife	30.XI.1767	3
"	İbrahim bin Hacı Mustafa	-	8
"	Oğlu Hüseyin bin İbrahim	9.VI.1772	8
Müezzin, Kayyum, Müezzin-i sâlâ ve Devr-han¹	Hüseyin Halife	-	5+3+1+3
"	Oğlu Osman Halife	23.II.1812	5+3+1+3
Tevliyet²	Mahmud Çelebi	-	-
"	Ömer Halife bin Hasan	6.V.1781	-
Yasin Okuyan³	Ömer Halife	26.XII.1761	-
Cuma Vaizi⁴	Hacı Mustafa Halife	-	7
"	Oğlu İbrahim Halife	22.III.1741	7
Kâtip⁵	Abdülfettah Halife	-	3
"	Mustafa Halife	-	3

4. Rıdvan Çavuş Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câmi ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi'de "*Hacı Rıdvan Câmii*" isminde bir câmiden bahsedilir ancak hakkında malumat verilmemiştir⁶. Defterlerde Rıdvan Çavuş isminde bir zat tarafından câminin inşa edildiği bildirilmiştir. Ancak hangi dönemde yapıldığı kesin olmadığından dolayı bânisi hakkında bilgi vermek imkânsızdır.

¹ HD. 1180, s. 54, (9 S 1227).

² HD. 1180, s. 52, (12 CA 1195).

³ HD. 1180, s. 49, (29 CA 1175).

⁴ HD. 1198, s. 54, (4 M 1154).

⁵ HD. 1213, s. 85.

⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 429.

Rıdvan Çavuş Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ¹	Mehmed Halife	-	7.5
"	Oğlu Yahya Halife	1752/53	7.5
İmam ²	Hacı Hüseyin bin Abdürrezzak	29.II.1812	2
Müezzin ³	İbrahim Halife	-	3
"	Kardeşinin oğlu Süleyman Halife	1765/66	3
Kayyum ve Müezzin ⁴	Abdülmümin Halife	-	2+1
"	Oğlu Mahmud Halife	-	2+1

5. Mısırlı Ahmed Bey Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câmi hakkında tutulan kayıtlardan aktif bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi de bu câminin bol vakıf bıraktığından ehemmiyetsiz olamayacağı düşüncesindedir. Ayrıca Ayverdi, câminin en geç XVII. yy. başlarında yapılmış olması gerektiğinden bahseder. Bir de Ahmed Bey'in Mısırlı unvanından dolayı Mısır Valiliği'nde vazife almış olabileceğini belirtmiştir⁵.

Mısırlı Ahmed Bey Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁶	Abdullah Halife	-	-

¹ HD. 1189, s. 101, (1166).

² HD. 1180, s. 54, (15 S 1227 tarihli kayıta Hacı Hüseyin bin Abdürrezzak "Cümlenin Muhtarı" olarak gösterilmiştir).

³ HD. 1205, s. 102, (1179).

⁴ HD. 1213, s. 5.

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 428-429.

⁶ HD. 1189, s. 101, (1172), (S 1173), HD. 1180, s. 49, (8 S 1175), s. 50, (18 N 1180), s. 54, (19 L 1234).

"	Hâmi Halife	-	-
"	Sahib-i Evvel Abdullah Halife	1758/59	-
"	Hasan Halife	IX-X.1759	-
"	Ömer bin Abdullah Halife	2.IX.1761	-
"	Sezai bin Abdullah Halife	-	-
"	Hasan Halife	17.II.1767	-
"	Şâkir Halife	-	-
"	Büyük oğlu Süleyman Efendi	11.VIII.1819	-
Müezzin¹	Ahmed bin Salih Halife	-	5
"	Kardeşi Ömer bin Hacı Salih	7.XII.1758	5
"	Abdullah bin Ahmed Halife	10.IV.1768	5
Müezzin-i Sâni²	Süleyman Halife	-	5
"	Mustafa bin Hüseyin Halife	5.II.1763	5
Kayyum³	İbrahim bin Yakub Halife	-	3
"	Hüseyin bin Mehmed	29.I.1755	3
"	Ömer bin Hacı Salih Halife	-	3
"	Abdullah bin Ahmed Halife	10.IV.1768	3

¹ HD. 1189, s. 100, (6 R 1172), HD. 1180, s. 50, (22 ZA 1181).

² HD. 1180, s. 49, (21 B 1176).

³ HD. 1189, s. 98, (15 N 1168); HD. 1180, s. 51, (22 ZA 1181).

6. Hacı Zekeriya Câmii:

Günümüzde câmi, Kozaraçka ve Bobobska caddelerinin arasında bulunmaktadır¹. Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan câmi hakkında imam, hatip ve müezzin atamaları mevcuttur. Ekrem Hakkı Ayverdi'de isminden bahsedilen câmi ile ilgili bilgi verilmemiştir². Defterlerde tutulan kayda göre iki akçe ile imam ve hatiplik görevini yerine getiren Mehmed bin İbrahim'in vefat etmesinin ardından 24 Mayıs 1794 tarihinde Mustafa Halife ibn-i Hasan görevin başına getirilmiştir³. Diğer bir kayda göre de iki buçuk akçe ile müezzin olan Şaban Halife'nin yerine 9 Şubat 1763 tarihinde Hüseyin Halife atanmıştır⁴.

7. Hacı Ali Efendi Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câmi hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi, "hakkında malumat alınamadı" demiştir⁵. Defterlerde Kotofça Mahallesinde bulunduğu bildirilen câmi hakkında imam, hatip ve müezzin-i evvel ile müezzin-i sâni atamaları mevcuttur.

Hacı Ali Efendi Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁶	Mehmed Emin Halife	30.XI.1767	-
"	Hacı Ali Halife	4.XII.1768	-
"	Oğlu Hasan Halife	27.VII.1799	-
Müezzin-i Evvel ⁷	Hasan bin Mehmed	1.XII.1763	3
Müezzin-i Sani ¹	Salih Halife ibn-i İsmail	1.XII.1763	3

¹ Net bağlantısı: <http://www.mosquito.me/me/mjesta/tuqd/crna-gora/pljevlja/vjerski-objekat/hadzi-zekerija-dzamija>, (14.V.2012).

² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 429, ("Yalnız 758. Def., 59-2 s. da zikri geçmektedir" denilmiştir).

³ *HD. 1800*, s. 53, (23 L 1208).

⁴ *HD. 1180*, s. 49, (25 B 1176).

⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 429.

⁶ *HD. 1180*, s. 50, (8 B 1181), s. 51, (24 N 1182), s. 53, (23 S 1214).

⁷ *HD. 1180*, s. 50, (25 CA 1177).

4.11.5. MEKTEP VE MEDRESE

1. Hacı Hasan Mektebi:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde bahsi geçen bu mektep ile ilgili kaynaklarda bilgi yoktur. Büyük ihtimalle Hacı Hasan Câmîi'nin yanında inşa edilmiş olmalıdır. Mektep hakkında bir tek 'muallim-i sıbyan' ataması kaydı bulunmaktadır. Kayda göre iki akçe ile görevin başında bulunan Şaban Halife'nin ardından büyük oğlu Yusuf Halife göreve getirilmiştir². Yusuf Halife'nin vefatından sonra Ömer Halife ve ondan sonra da 22 Mayıs 1781 tarihinde Hüseyin Halife atanmıştır³.

2. Osman Paşa Medresesi:

Ekrem Hakkı Ayverdi Taşlıca şehrinde üç medresenin olduğunu ancak bunlardan sadece "Osman Paşa Medresesi"nin isminin bilindiğini belirtmektedir. Bunun dışında bir bilgi verilmemiştir.⁴

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen medrese hakkında iki atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre, müderris olan İbrahim bin Hacı Hasan'ın vefat etmesinin ardından 4 Ocak 1755 tarihinde İsmail bin Hacı Ahmed bu görevin başına getirilmiştir⁵. Diğer kayıt ise imamlık ile ilgilidir. İmam olan İbrahim Halife'nin yerine 2 Temmuz 1792 tarihinde kardeşi Mahmud Halife atanmıştır⁶.

---

¹ HD. 1180, s. 50, (25 CA 1177).

² HD. 1213, s. 102.

³ HD. 1180, s. 52, (28 CA 1195).

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 430.

⁵ HD. 1189, s. 98, (20 RA 1168).

⁶ HD. 1800, s. 53, (12 ZA 1206).

4.11.6. NAHİYE VE KÖYLER

1. Tırnoviçe Köyü Hacı Hüseyin Mektebi:

Günümüzde Taşlıca şehrinin batısında yer almaktadır¹. Hurufât Defterlerinde ismi geçen mektep hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Mekteple ilgili tek atama kaydı tutulmuştur. Bu kayda göre iki akçe ile “*talim-i sıbyan*” görevine 29 Şubat 1736 tarihinde İbrahim Halife atanmıştır².

2. Bulhine (بولهنة)? Köyü Molla Mustafa Bey Mescidi/Câmi:

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan köy ve câmi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Defterlerde ilk önce yapının Molla Mustafa Bey tarafından mescit olarak inşa edildiği daha sonra 5 Aralık 1763 tarihinde Salih Bey, Derviş Bey ve ahaliden birkaç kişinin mescide minber ekleyerek câmiye dönüştürdükleri bilgisi verilmiştir³.

Bulhine (بولهنة)? Köyü Molla Mustafa Bey Mescidi/Câmi Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Mustafa Halife bin Hasan	-	-
	Büyük oğlu Zeynelabidin ibn-i Mustafa	9.X.1792	-
	İsmail Halife bin Ahmed	9.XI.1800	-
Müezzin ⁵	İbrahim ibn-i Feyzullah	30.XI.1779	4
	Oğlu Ebubekir Halife	8.XII.1797	4

¹ Net bağlantısı: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Trnovice>, (5.VI.2012).

² HD. 1162, s. 81, (16 L 1148).

³ HD. 1180, s. 50, (29 CA 1177).

⁴ HD. 1800, s. 53, (22 S 1207), s. 54, (21 C 1215).

⁵ HD. 1165, s. 174, (21 ZA 1193); HD. 1800, s. 53, (18 C 1212).

3. Brakçe (براقچه)? Köyü Câmi:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen câminin köy ahalisi tarafından inşa edildiği bilgisi verilmiştir. Câmi ile ilgili imam, hatip ve müezzin atama kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre imam ve hatiplik görevini yerine getiren Süleyman ibn-i Eyüp Halife'nin vefatından sonra 11 Mart 1764 tarihinde kardeşi Halil Halife atanmıştır. Ancak Halil Halife'nin de vefat etmesinin ardından 13 Aralık 1795 tarihinde oğlu İsa Halife bu göreve getirilmiştir¹.

Diğer atama kaydına göre de, müezzin olan Hasan ve kardeşi Süleyman Halife vefatlarının ardından 6 Kasım 1784 tarihinde oğulları Mustafa ve Osman Halife atanmışlardır².

4. Rusle (روسله) ? Köyü Abdülmümin Efendi Câmii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan köy ve burada bulunan câmi ile ilgili birçok kayıt tutulmuştur. Câmi hakkında tutulan ilk kayıt 15 Temmuz 1766 tarihlidir³.

Rusle (روسله) ? Köyü Abdülmümin Efendi Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁴	Osman Halife	-	1
"	Oğlu Ahmed Halife	15.VII.1766	1
"	Oğlu Osman Halife	12.II.1771	1
"	Hasan Halife ibn-i Nuh	17.XII.1823	3
Müezzin ⁵	Nurhan Halife ibn-i Derviş	-	1

¹ HD. 1800, s. 53, (1 C 1210).

² HD. 1800, s. 53, (22 Z 1198).

³ HD. 1180, s. 50, (7 S 1180).

⁴ HD. 1180, s. 50, (7 S 1180), s. 51, (26 L 1184), s. 55, (13 R 1239 tarihli kayıta Hasan halife ibn-i Nuh "Cümlenin Muhtarı" olarak kaydedilmiştir).

⁵ HD. 1800, s. 55, (13 R 1239).

"	Büyük oğlu Abdülmümin Halife	17.XII.1823	1
Kayyum ve Ferraş¹	Derviş Halife	-	1
"	Büyük oğlu Numan Halife	1778/79	1

5. Rahiça Köyü Uzun Kâtip Mehmed Efendi Câmii:

İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan Rahiça² köyü ve câmii hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Uzun Kâtip Mehmed Efendi Câmii'nin mütevellisi olan Eyüp Halife'nin vefatından sonra 9 Mayıs 1769 tarihinde Hacı Halim Halife bu göreve atanmıştır³.

Rahiça Köyü Uzun Kâtip Mehmed Efendi Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip⁴	İbrahim Halife	-	2.5
"	Hüseyin Halife bin Hasan	2.II.1762	2.5
"	Oğlu İsmail Halife	12.XI.1784	2.5
"	Oğlu Mehmed Halife	17.XII.1823	2.5
Müezzin⁵	Yusuf Halife	-	3
"	İbrahim Halife	14.XII.1766	3

6. Gradaç Köyü Hasan Sipahi ibn-i Mehmed Câmii:

Gradaç, günümüzde Taşlıca şehrinin güneybatısında bulunmaktadır⁶. Kaynaklarda câmi ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Defterlerde câmi hakkında imam,

¹ HD. 1180, s. 52, (1192).

² Okunuşu için bkz. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 317.

³ HD. 1180, s. 51, (3 M 1183).

⁴ HD. 1180, s. 49, (8 B 1175), s. 53, (28 Z 1198), s. 55, (13 R 1239).

⁵ HD. 1180, s. 50, (12 B 1180).

⁶ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/QX8e>, (5.VI.2012).

hatip ve müezzin atamalarının kaydı tutulmuştur. Bu kayıtlara göre 19 Haziran 1760¹ tarihinde imam ve hatip olarak görevlendirilen Hasan bin Mehmed'in vefat etmesi üzerine yerine Ömer bin Hasan Halife getirilmiş, ancak onun da vefat etmesinin ardından 10 Ekim 1792 tarihinde oğlu Osman Halife bu göreve atanmıştır².

Diğer atama kaydına göre ise, 19 Haziran 1760 tarihinde müezzin görevine atanan Mustafa bin Salih Halife'nin yerine 18 Mart 1773 tarihinde büyük oğlu Salih Halife getirilmiştir³.

7. Kotorca Köyü Hacı İbrahim Câmii:

Günümüzde Kotorca (*Kotorac*) köyü, Taşlıca şehrinin batısında yer almaktadır⁴. almaktadır⁴. İncelediğimiz Hurufât Defterlerinde, Hacı İbrahim Efendi tarafından inşa edilen câmînin Şeyh Yakub türbesinin yanında olduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda yapı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Defterlerde câmî ile ilgili imam, hatip, müezzin ve müezzin-i sâni atamaları bulunmaktadır.

Kotorca Köyü Hacı İbrahim Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam ve Hatip ⁵	Osman Bey	-	2
"	Yahya Halife	9.XI.1767	2
"	Oğlu Hüseyin Halife	5.VII.1776	2
Müezzin ⁶	Mustafa Halife	-	1
"	Musa bin Mustafa Halife	1785/86	1
Müezzin-i Sâni ⁷	Salih Halife	-	1
"	Oğlu Abdülmümin Halife	22.XI.1785	1

¹ HD. 1180, s. 49, (5 ZA 1173).

² HD. 1800, s. 53, (23 S 1207).

³ HD. 1180, s. 49, (5 ZA 1173), s. 52, (24 Z 1186).

⁴ Net bağlantısı: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Kotorac>, (5.VI.2012).

⁵ HD. 1180, s. 50, (16 C 1181), s. 52, (18 CA 1190).

⁶ HD. 1800, s. 53, (1200).

⁷ HD. 1800, s. 53, (19 M 1200).

8. Evlahvik (اولاھوك)? Köyü Kadı İbrahim Efendi Mescid/Camii:

Çalışma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde adı geçen câmi ve köy hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Atamalar imam, hatip, muallim-i sıbyan ve müezzinlik ile ilgilidir. Kayıtlar arasında ‘muallim-i sıbyan’ atamasının olması burada bir de mektebin var olduğunu yada imam ve hatiplik görevinin yanında muallim-i sıbyanlık görevini de aynı kişi yaptığı için belki de câmi içinde ders verildiğini düşündürtmektedir. Konu hakkında bilgi verilmediği için kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Evlahvik (اولاھوك)? Köyünde Kadı İbrahim Efendi Mescid/Camii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	�cret (yevmiye/akçe)
İmam, Hatip ve Muallim-i Sıbyan¹	İbrahim Halife bin Sadık	30.V.1756	1.5+2.5
"	Oğlu Ahmed Halife	2.IX.1769	1.5+2.5
"	Derviş Halife	25.I.1773	1.5+2.5
"	Salih Halife ibn-i Hamza	9.X.1825	1.5+2.5
M�ezzin²	Durmuş Halife bin İsmail	19.XI.1756	1

9. Sula Köyü Cafer Bey Câmii:

Hurufât Defterlerinde bahsi geçen köy günümüzde aynı isimle şehrin doğusunda yer almaktadır³. Köyde bulunan câmi hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Defterlerde câmi görevlilerinin dışında bir de mektep görevlisi olan ‘muallim-i sıbyan’ atamasının olması burada bir mektebin varlığını delil olarak değerlendirebiliriz.

¹ HD. 1189, s. 98, (1 N 1169); HD. 1180, s. 51, (1 CA 1183), s. 52, (2 ZA 1186), s. 55, (25 S 1241 tarihli kayıтта Salih Halife ibn-i Hamza ‘Cümlenin Muhtarı’ olarak gösterilmiştir).

² HD. 1189, s. 98, (25 S 1170).

³ Net bağlantısı: <http://goo.gl/maps/licl>, (5.VI.2012).

Cafer Bey Câmii Görevlileri

Görev	Görevli	Tarih	Ücret (yevmiye/akçe)
İmam, Hatip ve Muallim-i Sıbyan¹	Hacı Hüseyin Halife	13.III.1759	-
"	Osman Halife bin Hasan	22.XII.1782	-
"	Ahmed Halife bin Abdullah	26.XI.1799	-
Müezzin²	Nuh Halife	13.III.1759	2
"	Hasan Halife	19.III.1773	1
"	Yusuf Halife	-	1
"	Büyük oğlu Mustafa Halife	26.XI.1799	1
Vaiz³	Hacı Hüseyin bin Mehmed	XI-XII.1757	2

Hurufât Defterlerinde Taşlıca şehrine bağlı bazı köylerin “knez” atamaları ile ilgili kayıtlar tutulmuştur. XVIII. yy.’ın ikinci yarısında diğer balkan halkları gibi Sırp köylüleri de sıkı bir yönetim sisteminin avantajından yararlanma hakkına sahipti. Bu yönetim sisteminin temel birimi “*knežina*”ydı. Knezler, “*zadrugas*”lardan (geniş aile örgütleri) meydana gelen köylerden oluşurdu. Her “*knežina*”, knezleri seçen ileri gelenlerden oluşan bir meclise sahipti. Başka yerlerde olduğu gibi, bu görevli Osmanlı otoritelerinin karşısında bölgesini temsil ederdi ve genel güvenlik görevlerinin yanı sıra vergilerin değerlendirilmesi ile toplanmasından mesuldü⁴.

¹ HD. 1189, s. 100, (14 B 1172); HD. 1180, s. 52, (16 M 1197), s. 53, (27 C 1214 tarihli kayıta Ahmed Halife bin Abdullah “*Cümlenin Muhtarı*” olarak gösterilmiştir).

² HD. 1189, s. 100, (14 B 1172); HD. 1180, s. 52, (25 Z 1186); HD. 1165, s. 182, (27 C 1214).

³ HD. 1189, s. 101, (RA 1171).

⁴ Barbara Jelavich, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Volume I, U.K. 1993, s. 91.

Hurufât Defterlerinde bulunan kayıtlara göre:

- ❖ *Poşkne, Dujice, Sibaçn? ve Zir* Köylerinin knezi olan Vasil'in yerine 13 Ocak 1784 tarihinde oğlu Sava¹;
- ❖ *Mokor* Köyünün knezliğine 13 Ocak 1784 tarihinde Meter veled-i Dukan²;
- ❖ *Bermikan* Köyünün knezi olan Radan'ın ölümünün ardından 17 Ağustos 1737 tarihinde oğlu Molatin³;
- ❖ *Bezere ve Brodriç* Köylerinin knezliğine 13 Ocak 1784 tarihinde Maksim veled-i Bakça⁴; atanmıştır.

---

¹ HD. 1174, s. 125, (19 S 1198).

² HD. 1174, s. 125, (19 S 1198).

³ HD. 1194, s. 70, (20 R 1150).

⁴ HD. 1174, s. 125, (19 S 1198).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde Kosova Vilâyetine bağlı olan şehirler ile ilgili tutulan kayıtlar incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda defterlerde Kosova Vilâyetine bağlı 11 şehir hakkında belgelere ulaşılmıştır. Bu belgelerin transkripsiyonu yapıldıktan sonra günümüz kaynaklarına da başvurularak yapılar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Defterlerde kaydedilmiş olan Kosova Vilâyetine bağlı şehirler ve mevcut yapılar aşağıda verilmiştir.

Kazâ	Câmi/Mescit	Namazgâh	Mektep	Medrese	Kütüphane	Hamam	Tekke	Zaviye	Türbe	Saat Kulesi	Köy Câmi	Köy Mektebi
Üsküp	26	-	4	-	-	-	5	4	2	-	7	-
Kalkandelen	10	-	2	-	-	-	-	-	-	-	4	1
Kratova	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-
İştîp	13	1	2	1	-	-	-	1	1	-	14	1
Priştine	14	-	4	-	-	-	-	-	-	-	11	-
Vulçitrın	4	-	2	-	-	-	-	-	-	-	5	-
İpek	19	-	11	-	1	-	1	-	-	-	9	-
Prizren	29	1	4	1	-	1	2	1	1	1	36	1
Yakova	6	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Yeni Pazar	11	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşlıca	7	-	1	1	-	-	-	-	-	-	9	-
Toplam	144	2	33	3	1	1	8	6	4	1	103	3

Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlar sayesinde, Kosova Vilâyetine bağlı şehirlerde hangi yapıların bulunduğu, bunların kimin tarafından ve hangi mahallede yapıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen yapıların çoğu günümüz kaynaklarında mevcuttur. Ancak defterler aracılığı ile mevcut araştırmalarda bulunmayan bazı yapılar

da bulunmuştur. Günümüzde bulunmayan bu yapılar hakkında bilgi olmadığı için atama kayıtları ve eğer defterlerde eklenmişse hangi mahallede bulunduğu yazılmıştır.

- ❖ *Üsküp*: Defterlerde kaydedilmiş olan 26 câmiden 15'i mescit geri kalan 11'i câmidir. Bu 15 mescitten 10'u ve 11 câmiden dördü (ikisi harabe durumda) günümüzde mevcut değildir. Kaynaklarda bahsi geçmeyen ancak Hurufât Defterlerinde tespit ettiğimiz iki mektep (*İskender Gazi Mektebi ve Hatuncuklar Mahallesiinde Hacı Hüseyin Mektebi*) bulunmaktadır. Bunun dışında Üsküp şehrine bağlı yedi köy câmii ve bir köy çeşmesi ile ilgili atama kaydı bulunmaktadır.

Hurufât Defterlerinde yapılan atamalar sonucunda Üsküp'te görev yapmış olan kadı ve naiplerin isimleri dışında hangi dönem içerisinde görev yaptıkları da tespit edilmiştir. Defterlerde Üsküp'te görev yapmış olan ilk kâdı kaydı 28 Mayıs 1743 tarihli olup son kayıt tarihi de 30 Ağustos 1794 yılına kadar devam etmektedir. Bu dönem içerisinde 12 kâdı görev yapmıştır. Naipiler ile ilgili tutulan ilk kayıt da Kasım/Aralık 1741 son kayıt ise 2 Temmuz 1834 tarihlidir. Bu tarihler içerisinde de 32 naip görevini yerine getirmiştir.

- ❖ *Kalkandelen*: Günümüzde, Üsküp'e bağlı bulunan Kalkandelen (*Tetova*) şehri ile ilgili Hurufât Defterlerinde kaydı tutulmuş yedi câmiden beşi ve üç mescidin tamamı mevcut değildir. Ayrıca defterlerde bahsi geçen iki mektep, dört köy câmii ve bir köy mektebi hakkında günümüz kaynaklarında bilgi bulunamamıştır. Bu yapılar ile ilgili tutulan atama kayıtlarında da detaylı bilgi verilmediği için geniş bilgi verilememiştir. Ancak yapılacak olan başka çalışmalar ile birlikte daha detaylı bilgiler bulunabilir.

Kalkandelen'de görev yapmış olan altı kadı ve 12 naip hakkında atama kaydı tutulmuş olup, 1742 yılından itibaren başlayıp 1825 tarihine kadar devam etmektedir.

- ❖ *Kratova*: Ekrem Hakkı Ayverdi'nin de eserinde belirttiği gibi şehirde günümüzde mevcut bulunan sadece bir câmi tespit edilmiştir. Diğer iki câmi günümüze kadar gelememiştir. Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan ancak mevcut araştırmalarda

ismine rastlamadığımız bir mektebin (*Hacı Feyzullah Efendi Mektebi*) varlığını da öğrenmekteyiz.

Kratova kazâsında görev yapmış olan dört kâdı ve 18 naip hakkında defterlerde atama kaydı bulunmuştur. Bu kayıtlar da diğer bölgelerde olduğu gibi 1740'lı yıllardan başlayıp 1835 yılına kadar devam etmektedir.

- ❖ *İştîp*: Şehirde bulunan 13 câmiden 11'ü günümüzde mevcut değildir. Ayrıca şehre bağlı olan 15 köyde 14 câmi ve bir mektep hakkında günümüz kaynaklarında bilgi verilmemiştir. Günümüzde belki farklı bir isim altında tanınıyor olabilirler ancak mevcut kaynaklar bu konu hakkında bize bilgi vermemektedir. Bu yüzden Hurufât Defterlerinde var olan bilgiler dışında farklı bir bilgi aktarmamız mümkün olmadı.

Kazâda defterler sayesinde tespit ettiğimiz dokuz kâdı ve 32 naip ataması bulunmaktadır. Bu isimler de diğer kazâlarda yapıldığı gibi kronolojik olarak sıralanıp tablo halinde gösterilmiştir.

- ❖ *Priştine*: Kosova'nın başkenti konumunda bulunan şehirde kaynaklarda kayıtlı olan 14 câmiden sadece 9'u günümüzde ayaktadır. Ayrıca tespit ettiğimiz kaynaklarda mevcut bulunmayan ancak defterlerde kayıtlı olan dört mektep ve 11 köy câmii hakkında da atama kaydı bulunmuştur.

Hurufât Defterlerinde kaydı bulunan kazâda, 17 kâdı ve 14 naip ile ilgili atama kayıtları tespit edilip kronolojik olarak sıralanmıştır.

- ❖ *Vulçitrin*: Kosova'nın kuzeyinde yer alan şehirde defterlerde bahsi geçen dört câmiden sadece biri günümüzde mevcuttur. Ayrıca Hurufât Defterlerinde kayıtlı bulunan ancak günümüz kaynaklarında ismi geçmeyen iki mektep hakkında da atama kaydı tespit edilmiştir.

Vulçitrin kazâsı ile ilgili sadece naip ataması kayıtları bulunmuştur. Toplamda sekiz naip ataması olup bunlar 1731 tarihinden başlayarak 1822 yılına kadar devam etmektedir. Bazı atama yılları arasında uzun farkların olması bu dönemler içerisinde farklı birinin de görev aldığını ancak başka bir defterde kaydının tutulmuş olabileceğini göstermektedir.

- ❖ *İpek*: Şehirde bulunan 19 câmiden 12'si günümüzde bulunmamaktadır. Bugün bulunmayan bu 12 câmiden 9'u hakkında da tespit ettiğimiz kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Bunun dışında şehirde bulunan 10 mektep ve 1 kütüphane hakkında da kaynaklarda bilgi yer almamaktadır. Hurufât Defterlerinde ismi geçen bu yapılar hakkında mahalle ismi, bânisi ve atananlar ile ilgili bilgi verilmiştir.

İpek kazâsı hakkında tutulan kayıtlar arasında sekiz kâdı ve 19 naip dışında bir de dizdar ataması bulunmaktadır. Ancak dizdar ataması ile ilgili herhangi bir tarih düşülmemiştir.

- ❖ *Prizren*: Araştırma konumuzun kaynağı olan Hurufât Defterlerinde kayıtlı olan Prizren mescit ve câmilere ile ilgili yapılan araştırma sonucunda, defterlerde adı geçen 28 câmiden sadece 17'sinin günümüzde mevcut olduğu belirlenmiştir. Günümüze ulaşamayan diğer 11 câmiden altısı ve bir mescit hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Şehirde bulunan bu câmilere yapılan atamaların genelde vefat, ferağ yada yaşlandığı için yerinden ayrılması sonucu yapıldığı gözlenmiştir. Bazı kayıtlarda da görevin zorla el değiştirdiği, ancak daha sonra ahalinin şikâyeti sonucu bu durumun düzeltildiği görülmüştür. Ayrıca defterlerde kaydı bulunan dört mektepten ikisi hakkında mevcut kaynaklarda bilgi bulunamamıştır.

Prizren kazâsı hakkında defterlerde birçok belge tespit edilmiştir. Bu belgeler arasında 14 kâdı ve 33 naip ataması dışında bir kale dizdarı, üç müteveli, bir müteveliye, iki muhtar ve bir nâzır hakkında da kayıt tutulmuştur.

- ❖ *Yakova*: Defterlerde tespit ettiğimiz ve şehirde bulunan altı câmiden günümüzde sadece üçü ayaktadır. Bunun dışında bir mektep ve üç köy câmii hakkında atama kaydı tespit edilmiştir. Ancak bu yapıların günümüzde bulunmamaları ve haklarında ayrıntılı bilgi olmaması nedeniyle detaylı bilgi verememekteyiz.

Kazâ ile ilgili Hurufât Defterlerinde tespit ettiğimiz belgeler içerisinde on kâdı ve 21 naip ataması bulunmuştur. Kayıtların bazılarında tarih verilmediği için sıralamada tarih verilmeyenler başa alınmıştır. Diğerleri de kronolojik olarak sıralanmıştır.

- ❖ *Yeni Pazar*: Günümüzde Kosova'ya bağlı olmayan şehirde, XVIII. yy.'da bulunan 11 câmiden sadece beşi ayakta kalabilmiştir. Ayakta kalan bu câmilerden “*Altın Âlem Câmii*” bugün müze olarak kullanılmaktadır. Hurufât Defterlerinde tespit ettiğimiz iki mektep hakkında günümüz kaynaklarında bilgi bulunamamıştır.

Çalışmamızın kaynağı olan Hurufât Defterlerinde Yeni Pazar kazâsında grev yapmış olan 11 kâdı ve 19 naip ile ilgili kayıt tespit edilmiştir.

- ❖ *Taşlıca*: Bugün Karadağ toprakları içinde bulunan şehir “*Pljevlja*” olarak bilinmektedir. XVIII. yy.'ın ikinci yarısında şehirde bulunan yedi câmiden dördü günümüzde mevcut değildir. Bir câmide 2011 yılında başlayan restore çalışmaları halen devam etmektedir. Defterlerde ismi geçen bir mektep ile ilgili tespit ettiğimiz kaynaklarda bilgi bulunamamıştır.

Taşlıca kazâsında görev yapmış olan 12 kâdı ve 11 naip hakkında kayıt tespit edildikten sonra kronolojik olarak sıralanıp tablo halinde gösterilmiştir.

Hurufât Defterleri esas alınarak yapılmış olan bu çalışma sonucunda, Kosova Vilâyetine bağlı 11 şehirde toplam 144 câmi bulunmuştur. Bu câmilerden sadece 56'sı yani % 38'i günümüzde ayakta kalabilmiştir. Geri kalan 88 câmi yani % 62'si ya savaşta hasar görüp yıkılmış, ya bakımsızlıktan yada diğer etkenlerden dolayı günümüze kadar ulaşamamışlardır. Defterlerde geçen çoğu mektep, köy câmileri ve diğer bazı yapılar hakkında mevcut kaynaklarda detaylı bilgi bulunamamıştır. Bazı şehirler de günümüzde Kosova Cumhuriyetine bağlı bulunmadığı için yabancı kaynaklara ve internet bilgilerine başvurulmuştur. Yapmış olduğumuz bu çalışma sonucunda günümüz kaynaklarında bulunmayan bazı yapılar tespit edilmiş ve yapılacak olan çalışmalar için zemin hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *1896 (Hicri 1314) Kosova Vilayeti Salnamesi (Üsküp, Priştine, Prizren, İpek, Yenipazar, Taşlıca)*, İstanbul 2003.

AĞANOĞLU, Y.-BAYRAM, S.-KARACA, Y.-TORUN, A. S.-YILDIZTAŞ, M., *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti*, İstanbul 2007.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243-1453)*, C. I, İstanbul 1979.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988.

ATSIZ, Hüseyin Nihal, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, İstanbul 1992.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri-Yugoslavya*, C. II-III, İstanbul 1981.

BAYKARA, Tuncer, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990.

BAYMAK, Osman, «Hamit Altıparmak'ın Tüm Bilimsel Çalışmaları» *Kosova-Prizren'de Osmanlı Eserleri*, Prizren 2001.

BERKİ, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Ankara 1996.

BİLMENOĞLU, Nâdî, *Kalkandelenliler Yardımlaşma ve Kalkındırma Dergisi*,
“Bülten”, Tarihsiz.

DANIŞMEND, İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I-II-III-IV, İstanbul 1971.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, *Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul
1957.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*,
Ankara 1994.

HAMMER, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Çev. Mehmed Ata, C. I, İstanbul 1329.

İBRAHİMGİL, Mehmet Z.-KONUK, Neval, *Kosova’da Osmanlı Mimarî Eserleri*, C. I-
II, Ankara 2006.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*,
C. I, İstanbul 2000.

JELAVİCH, Barbara, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth Centuries*,
Volume I, U.K. 1993.

KARATAY, Osman, *Balkanlar El Kitabı*, Ankara, c. I-III, 2006.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*,
Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997.

LEVEND, Agâh Sırrı, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi*,
Ankara 2000.

- NASRULLAH, Binbaşı Mehmed-RÜŞDÜ, Kolağası Mehmed-EŞREF, Mülazım Mehmed, *Osmanlı Atlası XX. Yüzyıl Başları*, Yay. Haz. Yaşar Baş ve Rahmi Tekin, İstanbul 2003.
- ÖZER, Mustafa, *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV. – XIX. Yüzyıl)*, Ankara 2006.
- PAKALIN, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1993.
- PAŞA, Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. IV, İstanbul 1309 (1891/92).
- RECEPOĞLU, Altay Suroy, *Prizren'de Türk Dönemi Kültür Mirası*, Prizren 2009.
- REDŽIĆ, Hüsrev, *Art Treasure of Yugoslavia*, Yugoslavya 1973.
- REFİK, Ahmed, *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri (967-1200)*, İstanbul 1989.
- RİZAJ, Skender, *Kosova Gjatë Shekujve XV, XVI dhe XVII (XV, XVI ve XVII. Yüzyılda Kosova)*, Priştine 1982.
- RİZAJ, Skender, *Kosova, Arnavutların ve Türklerin Dünü Bugünü ve Yarını*, Priştine 1983.
- SÂDEDDİN, Hoca, *Tâcü't-tevarîh*, C. I, Yay. Haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1974.
- SAKAOĞLU, Necdet, *XX. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası 1907-1908*, İstanbul 2007.
- SÂMÎ, Şemseddin, *Kâmûsü'l-âlâm*, C. II-III-IV-V-VI, Ankara 2002.
- SOFUOĞLU, Ebubekir, *Şar Dağlarının Tepesindeki Kaya*, İstanbul 2006.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, C. I-II-III-IV, İstanbul 1971.

TUĞLACI, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul 1985.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1998.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, İstanbul 1988.

VIRMİÇA, Raif, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Ankara 1999.

VIRMİÇA, Raif, *Kukli Mehmed Bey Vakfiyesi*, Ankara 2010.

VIRMİÇA, Raif, *Suzi ve Vakıf Eserleri*, Ankara 2002.

YAVUZ, Kemal-SARAÇ, M. A. Yekta, *Âşık Paşazâde Osmanoğulları'nın Tarihi*, İstanbul 2007.

ZDRAVKOVIČ, İvan, *Íz Prograce za Pročuvane Spomenika Íslamska Arhitectura u Jugoslavje*, Beograd 1954.

B. Makaleler

AĞIRAKÇA, Ahmet, “Birinci Kosova Savaşı İle İlgili Kaynaklar”, *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 21-27.

AKTEPE, Münir, “Kosova” , *TDVİA.*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 216-219.

ARUÇI, Muhammedi, “Kalkandelen” *TDVİA.*, C. XXIV, Ankara 2002, s. 262-263.

ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *TDVİA.*, C. XXIV, Ankara 2002, s. 66.

- AVCI, Casim, “Naib”, *TDVİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 311-312.
- BALTACI, Cahit, “Osmanlılarda Mektep”, *TDVİA*, C. XXIX, İstanbul 2005, s. 5.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Osmanlı Devletinde İmamlık”, *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 183.
- DRNDA, Hatidža Čar, *Pljevlja'da (Taşluca) Nüfusun Yapısı -15. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 16. Yüzyıl*, “Belleten”, Sayı: 269, Ankara Nisan-2010, s. 113-124.
- EMECEN, Feridun M., “I. Kosova Savaşı'nın Balkan Tarihi Bakımından Önemi”, *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 36.
- EMECEN, Feridun, “İshak Bey”, *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 524-525.
- EMECEN, Feridun, “Kosova Savaşları”, *TDVİA*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 223.
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. IV, İstanbul 1984, s. 73-74.
- ERTUĞRUL, Selda, “İsâ Bey Câmii”, *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 479.
- ES-SAKKÂR, Sâmi, “Muîd”, *TDVİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 86-87.
- HAFİZ, Nimetullah, “Kosova Mitroviçası, Vuçitırın ve Priştine Türk Ağızlarının Başlıca Özellikleri”, *Çevren Dergisi*, Sayı: VI/1-2, Priştine 1979, s. 84.
- HAFİZ, Nimetullah-ASİM, Mucahit, “Priştine Kitâbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XI, Ankara 1976/77, s. 206.

- HALAÇOĞLU, Yusuf “Kosova Savaşı”, *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 29.
- HOCA, Nazif, “Yeni Pazar”, *İA*, C. XIII, İstanbul 1986, s. 395.
- İBRAHİMGİL, Mehmed Z., “Kosova’daki Türk Eserlerinde Duvar Resimlerinden Örnekler”, *Eyüpsultan Sempozyumu (Tebliğler) VII*, İstanbul 2003, s. 329.
- İNBAŞI, Mehmed, “Balkanlar’da Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler Ans.*, C. IX, Ankara 2002, s. 157.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Kazasker”, *TDVİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 142.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Şeyhülislâm”, *TDVİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 94.
- KİEL, Machiel, “İpek”, *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 366-367.
- KİEL, Machiel, “İştîp”, *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 440-442.
- KİEL, Machiel, “Kumanova”, *TDVİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 364.
- KİEL, Machiel, “Priştine”, *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 346.
- KİEL, Machiel, “Prizren”, *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 349-350.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Müezzin”, *TDVİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 491-496.
- ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *TDVİA*, C. XXIV, Ankara 2002, s. 69-72.

- ÖZERGİN, M. Kemal-KALEŞİ, Hasan-EREN, İsmail, “Prizren Kitâbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı. VII, Ankara 2006, s. 78, 81, 84-86, 88, 91, 94.
- ÖZMEL, İsmail, “Kayyim”, *TDVİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 107-108.
- ÖZTÜRK, Gülin-ATAM, Şenay Karaçam, “Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Priştine”, *TÜBAR-Türklük Bilim Araştırmaları*, Sayı. XXX, Güz 2011, s. 287.
- PEDERSEN, Jons, “Mescid”, *İA*, C. VIII, İstanbul 1979, s. 81-86.
- PELİDİJA, Enes-EMECEN, Feridun, “İsâ Bey”, *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 476.
- PLANA, Emin, “Sultan Mehmed Reşad’ın 1911 Yılında Kosova Vilayetine Yaptığı Ziyaret”, *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, C. II. İstanbul 1989, s. 541-544.
- TUNUZLU, İkbâl, “Vıçıtırın Ağzında Masallar ve Türküler”, *Çevren Dergisi*, Sayı: 1, Priştine 1973, s. 114-124.
- ÜNAL, Mehmed Ali, “Osmanlı Derleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilâtı”, *Osmanlı*, C. VI, Ankara 1997, s. 117-118.
- YAZICI, Nurcan, “Osmanlı Mimarlığında XVI. Yüzyılın Önemli Bir Bânisi: Yemen Fatihî Gazi Sinan Paşa ve Câmileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IV, Sayı. 17, Bahar 2011, s. 437-438.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf İstılahları Lügatçesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XVII, Ankara 1983, s. 57-59.

YÜKSEL, İ. Aydın, “Kosova’da Türk Eserleri”, *I. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1992, s. 50.

C. Tezler

AKINCI, Halis, *Hurufât Defterlerine Göre Kır-ili Kazası*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

ÇELİK, Yüksel, *Prizren İttihat Cemiyeti ve Faaliyetleri (1877-1881)*, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

DEMİREL, Nuri, *Kosova'da Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik*, İstanbul Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

DERVİŞ, Fetnan, *XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Siyasi ve Sosyo-ekonomik Tarihi*, İstanbul Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

EDEM, Orhan, *Kosova/Prizren Bölgesinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

HAYIRLI, Züleyha, *Rumeli Hurufât Defteri “H” Harfi Kazaları*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 1999.

İNBAŞI, Mehmed, *Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazası (1455-1569)*, Ankara Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.

KARADAM, Hülya, *Hurufât Defterlerine Göre 1691-1715 Yılları Arasında Baklan, Çal, Çarşamba, Honaz, Karaağaç ve Şeyhlü Kazaları*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 1999.

- KESİCİ, Nilüfer, *Hurufât Defterlerine Göre Amid 1124-1135 (1712-1723)*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 1997.
- LOXHA, Rezarta, *Kosova Eski Konutları ve Osmanlı Sivil Mimarisindeki Yeri*, Ege Üniv. Sos. Bil. Ens. Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- MAT, Gülben, *Hurufât Defterlerine Göre (H. 1155) 1742'lerde İzmir Kazası*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 1997.
- ORHON, Müzeyyen, *Ahmed Cevdet Paşa'ya Göre Balkanlar'da Milliyetler Meselesi*, Selçuk Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1992.
- ORMAN, Canan Çalışkan, *Salnamelere Göre Kosova (1879-1900)*, Gazi Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.
- ÖZDEMİR, Gazi, *Hurufât Defterleri Işığında Konya-İlgin*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.
- SAVAŞ, Mevhibe, *II. Meşrutiyet'in Balkanlar'daki Osmanlı İdaresine Etkileri*, Gazi Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.
- SEYMAN, Adil, *Balkanlar'da Alevi Bektaşilik*, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- SOLAK, Mehmet, *Osmanlı Devleti İdaresi Altındaki Balkanlar (1789-1806)*, Dumlupınar Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

- SOYYIĞIT, İbrahim, *15467 Numaralı Kosova Nahiyesi Temettuat Defterinin Tahlil ve Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.
- TAÇ, Hâdi, *XIX. Yüzyılda Prizren (Kosova Vilâyet Sâlnâmelerine Göre)*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 2008.
- TAŞ, Nihal, *Hurufât Defterlerine Göre 1761'lerde (H. 1175) İzmir Kazası*, Ege Üniv. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 1997.
- TEMEL, Eşref, *Hurufât Defterlerine göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar arası)*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- TEMEL, İsmet Boydemir Temel, *Hurufât Defterleri'nde Karaman Ereğlisi*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- ÜNLÜ, Mucize, *Kosova Vilayatinin İdari ve Sosyal Yapısı (1877-1912)*, 19 Mayıs Üniv. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2002.
- YILMAZ, Muzaffer, *Balkan Harbi'nden Günümüze Kosova*, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.
- YIĞIT, Yücel, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Prizren*, Ege Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2009.
- YÜRÜR, Pınar, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu*, Gazi Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

D. Salnâmeler

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1296.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1300.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1302.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1304.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1305.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1311.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1314.

Salnâme-i Vilâyet-i Kosova H. 1318.

E. İnternet Kaynakları

<http://goo.gl/maps/yLgY>, (1.VI.2012).

<http://makedonija.name/municipalities/demir-hisar/kociste>, (25.V.2012).

<http://www.maplandia.com/macedonia/skopje/petrovec/morani>, (25.V.2012).

<http://makedonija.name/municipalities/studenticani/vrtekica>, (25.V.2012).

<http://makedonija.name/municipalities/valandovo/terzeli>, (25.V.2012).

<http://makedonija.name/municipalities/saraj/kopanica>, (26.V.2012).

<http://www.maplandia.com/macedonia/skopje/zelenikovo/dobrinov>, (25.V.2012).

http://tr.wikipedia-.org/wiki/Alaca_Cami,_Kalkandelen, (25.V.2012).

<http://www.xhamiaepashes.com/historiku.htm>, (26.V.2012)

<http://www.alaca-camii.com>, (31.V.2012).

<http://goo.gl/maps/CHfA>, (1.VI.2012).

<http://wikimapia.org/#lat=41.8067173&lon=21.0257721&z=15&l=36&m=b&show=/14352139/Korito>, (31.V.2012).

<http://goo.gl/maps/AeXF>, (31.V.2012).

<http://goo.gl/maps/htAS>; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Koçana>, (30.V.2012).

http://webtv.hurriyet.com.tr/2/31595/20464787/1/15-yuzyila-ait-osmanli-kalintilari_bulundu.aspx, (11.V.2012).

<http://wikimapia.org/#lat=42.8323871&lon=21.1425662&z=13&l=36&m=b&show=/18402855/Lluzhani>, (1.VI.2012).

<http://www.collinsmaps.com/maps/Kosovo/Orllan/P410871.00.aspx>, (1.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/h0XI>, (5.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/TVOD>, (6.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/Pqjt>, (30.V.2012).

<http://goo.gl/maps/OhLg>, (1.VI.2012).

<http://wikimapia.org/21141223/sr/Velika-Jablanica>, (30.V.2012).

<http://goo.gl/maps/Myt0>, (1.VI.2012).

<http://wikimapia.org/#lat=42.6584661&lon=20.1393234&z=12&l=36&m=b&v=8&search=Rugova>, (30.V.2012).

<http://goo.gl/maps/gCV9>, (1.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/m1Et>, (2.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/WZht>, (2.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/J4Oi>, (2.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/Jofn>, (2.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/JsJ4>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/xGLL>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/WINi>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/Y6sl>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/PwFt>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/XEfG>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/W1Ju>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/G2pi>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/31Kh>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/xmtA>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/CXGz>, (3.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/nHy0>, (4.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/zGqK>, (4.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/NWDF>, (4.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/rE0a>, (4.VI.2012).

<http://goo.gl/maps/EHYp>, (4.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/MTnO>, (4.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/dQCH>, (4.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/Vsgb>, (4.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/jzfr>, (4.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/8LF6>, (4.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/MiS7>, (30.V.2012).
<http://goo.gl/maps/CZGH>, (30.V.2012).
<http://www.novipazar.com/turizam/gazi-sinan-begova-dzamija>, (30.V.2012).
<http://www.novipazar.com/turizam/altun-alem-dzamija>, (30.V.2012).
<http://www.bosnakmedya.com/bosna-sancak/sancak-bolgesinde-islam-medeniyeti2.html>, (30.V.2012).
<http://www.novipazar.com/turizam/iskender-celebijina-melajska-dzamija>, (31.V.2012).
<http://www.novipazar.com/turizam/hadzi-huremova-bor-dzamija>;
<https://maps.google.com/maps?hl=tr&client=firefox-a&q=Novi+Pazar,+Bor+dzamija>,
(30.V.2012).
<http://www.novipazar.com/turizam/ahmed-vojvodina-dzamija>, (30.V.2012).
http://sandzak.nl/group/vijesti/forum/topics/pljevlja-restauraciji?xg_source=activity,
(14.V.2012).
<http://www.mosquito.me/me/mjesta/tuqd/crna-gora/pljevlja/vjerski-objekat/hadzi-zekerija-dzamija>, (14.V.2012).
<http://fr.wikipedia.org/wiki/Trnovice>, (5.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/QX8e>, (5.VI.2012).
<http://fr.wikipedia.org/wiki/Kotorac>, (5.VI.2012).
<http://goo.gl/maps/licl>, (5.VI.2012).

Hadi TAÇ

KİŞİSEL BİLGİLER

Uyruğu : Kosova
Doğum Yeri : Prizren / Kosova
Doğum Tarihi : 21.01.1985
Medeni Durumu : Bekâr
İrtibat Telefonu : 0541 667 01 48
E-mail : haditac_25@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

1999-2003 : Con Bozuku Prizren Fen Lisesi
2003-2008 : Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
2010-2012 : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yeniçağ Tarihi)
Yüksek Lisans Öğrencisi

İŞ DENEYİMİ

2008-2009 : Kosova/Priştine Mehmet Akif Koleji'nde Sosyal Bilimler Öğretmenliği

2008-2009 : Kosova; 11 ve 12. Sınıflar İçin Milli Eğitim Tarih Kitaplarının Analizi ve Düzeltmesi

YABANCI DİL

İngilizce : Orta seviyede

Sırpça : Orta seviyede

Arnavutça : Orta seviyede

BİLGİSAYAR

Word, PowerPoint, Adobe Photoshop.

AKTİVİTELER

2005 - 2007 Ege Üniversitesi Yenisey'den Tuna'ya Topluluğu

2007 - 2008 Yel Dergisi'nde Yayın Kurulu Üyesi ve Yazar

İLGİ ALANLARI

Gezi, kitap okumak, müzik, sinema, basketbol, tenis.

ÖZET

Hurufât Defterlerine Göre Kosova Vilâyeti (XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı)

Hâdi TAÇ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Vehbi GÜNAY

İzmir 2012

Kosova günümüzde Balkanların, bağımsızlığını ilan etmiş ve bağımsızlığı çoğu ülke tarafından kabul edilmiş olan en yeni devleti konumundadır. Ancak günümüzdeki coğrafyası XVIII. yy. Osmanlı dönemindeki coğrafyasından epeyce bir küçüktür. Çalışmamız, XVIII. yy.'da Kosova Vilâyetinin coğrafyası temel alınarak yapılmıştır. Bu dönemde Kosova Vilâyetinde bulunan kazâlardan onbir adedinin Hurufât Defterlerindeki kayıtları tespit edilmiştir. Toplamda 61 defterden oluşan Rumeli Hurufât Defterlerindeki, Kosova Vilayeti ile ilgili kaydı tutulmuş olan 312 varak okunarak transkript edilmiş, ardından da günümüz kaynaklarından yararlanılarak bulunan bu yapılar hakkında bilgiler verilmiştir.

Osmanlı Devleti, Kosova Vilâyetinde bulunan şehirlerde kentleşmeye dair birçok yenilik yapmıştır. Bölgede yerleşik hayatın sağlanması, Türkleşip-İslamlaşması ve şenlendirilmesi için çeşitli kurumlar inşa etmiştir. Bunlar; câmi, mescit, namazgâh, mektep, medrese, tekke, zaviye, türbe, hamam, çeşme vb. kurumlardır. İncelenen dönem itibariyle (1144-1250) / (1731-1835) yılları arasında Hurufât Defterlerinde tutulan kayıtlardan elde edilen bilgiler ışığında câmi, mescit, namazgâh, mektep, medrese vb. yapılara yapılan atamalar gözden geçirilmiştir. Yapılan çalışmamızın sonucunda günümüzde mevcut olmayan ve kaynaklarda dahi yer almayan bazı yapılar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kosova Vilâyeti, Hurufât Defterleri, Rumeli Hurufât Defterleri, Balkanlar.

ABSTRACT

Kosovo Province According to The Hurufât Registers (Second Half of the 18th Century)

Hâdi TAÇ

M.A. Thesis

Kosovo in the Balkans, today, is in a position of the newest independent country whose independence has been accepted by many countries. However, its territory today is much smaller than its territory during the Ottoman Empire regime in 18th century. This study is based on the territory of Kosovo province in 18th century. The records of 11 districts of Kosovo province at that time are found in the Hurufât Registers. 312 leaves about Kosovo province in the Hurufât Registers which consist of 61 books are transcribed. The study contains information about revealed constructions, obtained from the books along with the contemporary sources.

The Ottoman Empire made many innovations for urbanization in the cities of Kosovo province. Also the Empire built many constructions in order to achieve permanent settlement, islamification and to Turkify the region. These constructions include mosques, masjids, namazgahs, schools, madrasahs, dervish lodges, small dervish lodges, shrines, Turkish baths, fountains, etc. With the help of the records of the years (1144-1250) / (1731-1835) in Hurufât Registers, appointments to these institutions are analyzed. The results of the study reveal some constructions which no longer exist and are not mentioned even in the sources.

Keywords: Kosovo Province, Hurufât Registers, Rumeli Hurufât Registers, Balkans.

HD. 1161 Kapak

Handwritten text in Persian script, likely a medical or scientific treatise. The text is densely packed and includes several lines of text with small red or blue markings (possibly initials or decorative elements) interspersed. The script is cursive and characteristic of the Safavid or Qajar periods.

Handwritten text in Persian script, likely a medical or scientific treatise. The text is densely packed and includes several lines of text with small red or blue markings (possibly initials or decorative elements) interspersed. The script is cursive and characteristic of the Safavid or Qajar periods.

HURUFÂT DEFTERLERİNE GÖRE KOSOVA VİLÂYETİ (XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI)

Camii / Mescit

Mektep

Hamam

Tekke / Zaviye

Türbe